ION LĂNCRĂNJAN

VOCAȚIA CONSTRUCTIVĂ

Scanned with CamScanner

ION LĂNCRĂNJAN

BIBLIOTECA NAȚIONALĂ

VOCAȚIA CONSTRUCTIVĂ

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

1983

Scanned with CamScanner

ACTIVISTUL DE PARTID

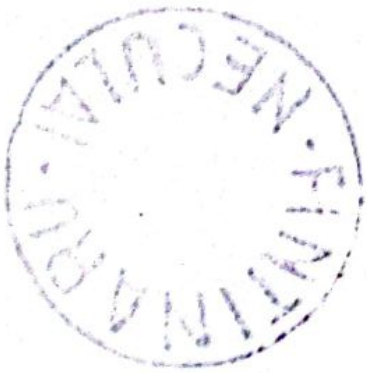

Revin asupra unei teme care mă preocupă de mai mult timp, căreia i-am închinat o carte întreagă — *Fiul secetei* — a cărei apariţie o aştept cu îndreptăţită nerăbdare*, date fiind amînările şi răstălmăcirile care au încercuit-o, absolut nejustificate. Fac lucrul acesta dinadins, o mărturisesc fără nici un ocol. Îl fac deoarece am constatat, de nenumărate ori, nu o singură dată, că în această problemă, a felului cum este prezentat activistul de partid în literatură, au stăruit şi stăruie foarte multe prejudecăţi, foarte multe fixităţi dogmatice, dogmatismul fiind părintele tuturor închistărilor, fiind, în practica de zi cu zi, ţărmul cu care se înfrăţesc, printr-o contopire firească, incompetenţa şi prostia. Fiindcă despre aşa ceva este vorba, în ultima analiză. E vorba, de fapt, de ridicarea la rang de generalitate a cunoaşterii proprii, a profilului propriu. E vorba de considerarea literaturii ca un fel de forum, în care sînt sau trebuie să fie reprezentate toate categoriile sociale, toate profesiile, felul cum sînt sau cum trebuie să fie ele reprezentate depinzînd de importanţa pe care o au sau nu o au în viaţa socială şi politică a ţării, categoriile de bază (sau importante) cerînd, bineînţeles, o prezentare cît mai luminoasă, „negative“ neputînd să fie decît elementele chiaburești şi burghezo-capitaliste, în spatele cărora putînd fi puse cele mai mari cocoaşe. Nerespectarea acestor „cerinţe“ ducea de regulă (şi mai duce şi acum, din păcate) la proteste mai mult decît vehemente : Nu aşa sîntem noi, oţelarii !... Nu

* septembrie 1979.

Scanned with CamScanner

așa sîntem noi, profesorii !... Nu așa sîntem noi, medicii !... Altfel arătăm noi, țăranii !, indiferent ce și cît și-a propus să spună scriitorul prin nuvela sau prin romanul său, sau prin piesa de teatru, care deveneau (și devin), în asemenea cazuri, simple panouri în care se dă cu pietre.

Aceasta este prejudecata cea mai frecventă și mai persistentă, care se transformă cel mai adesea, mai ales în legătură cu felul cum este prezentat în literatură activistul de partid, în obiecție „cu caracter ideologic", devine acuzație politică foarte gravă, suindu-se uneori pe culmile vehemenței, de unde îl arată cu degetul pe „vinovat", pe scriitorul care a scris o carte despre ziua de astăzi a țării, despre problemele pe care și le pun contemporanii noștri, despre activiștii de partid, care au fost și sînt sarea vieții noastre sociale și politice, fiind oameni și ei, avînd propriile lor necazuri și propriile lor bucurii, propriile lor înzestrări și propriile lor minusuri, perfecți neputînd să fie decît *tovarășii judecători,* cei ce s-au specializat în verdicte, considerîndu-se pe ei înșiși începutul și sfîrșitul tuturor lucrurilor.

Unde a văzut tovarășul scriitor asemenea oameni ? întreabă judecătorii de acest fel. Unde a văzut el greșeli și neconcordanțe ? ! Cum de își permite el să judece ceea ce s-a întîmplat aicea, *la noi,* într-o anumită perioadă ? ! De ce apasă el atît de puternic pe pedala frămîntărilor ? ! De ce își bate joc dumnealui de *noi,* de activiștii de partid ? ! Lasă, lasă, să nu spună dumnealui că au fost și printre noi oameni necorespunzători, sau intruși, de-a dreptul ! Au fost, sigur că au fost, dar *noi,* iată, nu sîntem așa ! *Noi* sîntem altfel ! Nu sîntem cum ne prezintă dumnealui, scriitorașul ! Și oare de ce ne prezintă dumnealui așa cum ne prezintă ? ! Nu cumva ? !... Ia uitați-vă prin autobiografia lui, ia vedeți ce i-au fost părinții și ce îi sînt frații !

Tovarășul scriitor, sau dumnealui, scriitorașul, e și el activist, a fost sau este gazetar (gazetar de azi, gazetar comunist), a trăit și trăiește realitatea socială și politică a țării, a militat și militează pentru continua ei primenire, nu e corp străin într-o realitate anume, nu e rodul unui transplant, e o tulpină care are propriile ei rădăcini, pro-

Scanned with CamScanner

priile ei frunze, care filtrează lumina şi înviorează aerul, spre binele tuturor, chiar şi al celor ce aruncă cu cocoloaşe de noroi în ramurile sale.

Tovarăşul scriitor ştie că activistul de partid, considerat la modul generic, este precursorul şi motorul tuturor înnoirilor, este însăşi esenţa dăruirii, a luptei necurmate pentru bine şi pentru frumos, pentru om şi pentru omenie, pentru transpunerea în practică a unor idei măreţe, pentru edificarea unei noi lumi, mai dreaptă şi mai luminoasă, mai curată şi mai cuprinzătoare.

Tovarăşul scriitor mai ştie însă, trebuie să ştie, dacă e vrednic de acest nume, că noţiunea ca atare — *activist de partid* — s-a extins mult în anii noştri, activismul social şi politic fiind una din laturile cele mai de seamă ale vieţii noastre sociale şi politice.

Tovarăşul scriitor ştie, de asemenea, că activiştii de partid sînt oameni ca toţi oamenii, avînd, cum spuneam mai sus, propriile lor necazuri şi propriile lor bucurii. Unii dintre ei au făcut şi fac, într-adevăr, dovada unor calităţi umane de excepţie, rezistînd la „drum lung", perfecţionîndu-se mereu, devenind mai drepţi şi mai convingători. Unii au fost şi sînt superbi, rezistînd în faţa celor mai neaşteptate dificultăţi, alţii însă s-au împotmolit sau au capotat de-a dreptul. Unii au înţeles şi înţeleg sensul de profunzime al activităţii lor — care nu poate fi decît pozitiv şi constructiv — alţii nu l-au înţeles şi nu-l înţeleg deloc, denaturîndu-l sau tinzînd mereu să-l denatureze. Unii au fost captivaţi de posibilitatea aceasta infinită, de a lupta pentru primenirea societăţii, alţii au fost fascinaţi de posibilitatea de a porunci, de a privi la ceilalţi oameni mai de sus şi mai pe deasupra etc.

De aici încolo se complică lucrurile, de la neadmiterea unei diversităţi firești şi reale, de la golirea de viaţă a unei activităţi fertile şi complexe, aflată ea însăşi într-un permanent proces de primenire, absolut obligatoriu. Amănuntul acesta esenţial nu intră în atenţia celor ce se erijează, cu de la sine putere, în apărători ai unei imagini, ai unei activităţi specifice, apărarea cerînd accente cît mai acuzatoare. Nu se mai ţine seama de specificul literaturii, care vorbeşte prin semnificaţie, nu prin „întîmpla-

Scanned with CamScanner

rea narată". Nu se ține cont nici de complexitatea propriu-zisă a realității, totul fiind subordonat unei judecăți șablonarde, pe cît de rezumativă, pe atît de fermă : altfel sîntem *noi*, activiștii, tovarășul scriitor nu știe nimic, nu cunoaște nimic, e un troglodit, e un bandit !...

E absolut necesar să precizez că apărătorii și acuzatorii de acest tip se recrutează de obicei dintre oamenii mai puțin dotați, mai puțin împliniți, incompetenți sau semiincompetenți. Pentru că activiștii buni și competenți, cei care au dus și duc greul, au înțeles și înțeleg specificul literaturii, nu confundă cazul cu o imagine de ansamblu. Fiind revoluționari autentici, ei nu se sperie de asprimea adevărului, nu simt nevoia să apere o activitate întreagă, apărarea lor fiind însăși munca lor de zi cu zi. Din cauza asta nu se simt ei obligați să se apere, pentru că nu se simt vizați de o „situație" sau de alta, de alunecările unuia sau ale altuia, cum se întîmplă în primul caz, în cazul *tovarășilor acuzatori,* care își dezvăluie toate minusurile, exact în măsura în care se lasă tîrîți de vehemențe, în măsura în care dau cu pietre în oglinzi, fiind convinși că dacă le sparg se sparge și chipul lor propriu, care nu are nimic de-a face cu imaginea desăvîrșită a „activistului-zeu".

Nu doresc, bineînțeles, să scot literatura din sfera discuțiilor și cerințelor firești, nu vreau să-l pun pe scriitor în locul „activistului-zeu", făcîndu-l astfel intangibil, scutindu-l de critică, transformîndu-l într-o fixitate șablonardă. Vreau și doresc, din contră, ca literatura să abordeze cu și mai mult curaj temele mari ale epocii, între care tema activistului de partid, tema revoluționarului care se dăruiește fără nici o reținere unei activități specifice, ocupă un loc central, insuficient reliefat de literatură. Ar fi nedrept și incorect dacă nu am recunoaște acest minus, această datorie a literaturii. Ar fi însă tot atît de nedrept și de incorect dacă nu am recunoaște rolul pe care l-au avut și îl au prejudecățile enumerate mai sus în statuarea acestui minus, în nestimularea literaturii într-o direcție înnoitoare și fertilă.

Activistul de partid, revoluționarul de profesie, cum se spunea într-un timp, poate și trebuie să fie erou literar, nu într-o singură carte, nu într-o singură piesă de teatru,

Scanned with CamScanner

ci în mai multe, diversitatea lui tipologică fiind, ca și a celorlalți oameni, infinită.

Formarea și afirmarea unui activist de partid — a activistului, în genere — fac parte integrantă din procesul revoluționar pe care l-am trăit și îl trăim, sînt rezultatul unor deveniri ample și complexe, care au înălțat și-au înfrumusețat omul, dezvăluindu-i noi și noi fapte.

Iar devenirile au fost și continuă să fie un izvor nesecat pentru literatură.

Scanned with CamScanner

CONCORDANȚA NECESARĂ

Niciodată nu a fost atît de actuală concordanța dintre vorbă și faptă, dintre răspundere și. împlinire, dintre rolul și scopul pe care trebuie să le aibă structurile noastre organizatorice. Actuală a fost întotdeauna această concordanță, dar acum, în atmosfera dinaintea celui de al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, actualitatea ei devine și mai acută, dacă se poate spune așa, date fiind sarcinile noi și multiple care ne stau în față, date fiind dezvoltările pe care le-am străbătut și le străbatem, suind pe culmile din ce în ce mai înalte ale progresului.

E ușor de constatat că dezvoltarea, obținerea unor succese într-un domeniu sau altul, în domeniul construcției economice sau social-culturale, creează noi exigențe, mai mari și mai presante, cere mai multă competență și mai multă dăruire, evidențiază mult mai puternic deprinderile vechi : individualismul și conservatorismul, lenea spirituală și atît de urîta și grava îmbătrînire psihologică, pe cît de inevitabilă pe atît de dramatică (în unele cazuri), fără a mai vorbi de alunecările și despletirile demagogice ale parvenitismului, care cunosc nuanța și „modernizarea", rămînînd totuși la fel, indiferent de perioadă, asemănîndu-se și legîndu-se între ele prin faptul că se hrănesc și se îngrașă din strădaniile și izbînzile altora, acoperind goliciuni și minusuri de înzestrare de-a dreptul fioroase, fiind nu o dată frînă și piedică în mersul nostru înainte.

---

* noiembrie 1979.

Scanned with CamScanner

E uşor de observat, pe de altă parte, că izvorul multor racile şi al multor dificultăţi de care ne izbim în activitatea noastră rezidă, în prima şi în ultima analiză, într-o neconcordanţă iniţială : în faptul că un om necorespunzător a fost pus într-o muncă grea, căreia nu e capabil să-i facă faţă ; în faptul că cineva a încălcat un principiu, punînd într-un post important un prieten sau o rubedenie (un „om sigur" sau unul care nu va fi capabil niciodată să-i ia locul) ; în faptul că altcineva, om cu merite şi trecut (cu merite reale şi cu trecut real, fiindcă există şi aici monede false şi falsificatori) nu vrea să înţeleagă că a ajuns la vîrsta cînd se mişcă mai greu, cînd ar trebui să cam predea ştafeta, lăsînd loc şi spaţiu pentru muncă celor pe care i-a crescut, în care ar trebui să aibă încredere deplină, nefiind vorba aici de nici o uzurpare, fiind vorba, dimpotrivă, de o cerinţă firească (firească şi obligatorie, fără drept de apel) ; în faptul că unii oameni (era să zic mulţi, dar cred că nu ar fi fost exact) se feresc de greu, caută locuri mai călduţe şi mai mănoase, lăsîndu-i pe alţii să înfrunte dificultăţile, socotindu-se din cauza asta mai descurcăreţi şi mai deştepţi, apropiindu-se în practică de condiţia ultimă şi fără întoarcere a lichelismului politic ; în faptul că alţi oameni, capabili şi înzestraţi altfel, sînt mari în vorbe şi mici în isprăvile zilnice ale muncii, specialitatea lor principală fiind „plutirea pe ape", specularea tuturor împrejurărilor, dar mai ales a împrejurărilor care le sînt lor favorabile, pentru ascensiune, pentru parvenire.

Enumerarea ar putea continua, dar nu enumerarea contează, contează sensul şi conţinutul real al fenomenelor de acest fel, care au generat şi generează stagnări şi îmbîcsiri psihologice, au alterat şi alterează relaţiile dintre oameni, le-au retezat elanul şi i-au îndepărtat de izbînzile pe care le doreau. Nu e regulă generală, de întîmplat însă cam aşa se întîmplă : în locul unde este catapultat un om necorespunzător, despre care se ştie de la început că este deficitar din toate punctele de vedere, care şi-a dovedit „capacitatea" în alte activităţi, căruia i se dă totuşi o nouă şi importantă muncă (să fie bine, să nu se supere nimeni), se cuibăreşte încetul cu încetul descurajarea şi îmbîcseala, incompetenţa neputînd să fie

Scanned with CamScanner

altfel decît conservatoare, iar catapultările de felul acesta neputînd să fie altcum decît anacronice, avînd de la bun început, sau căpătîndu-le pe parcurs, toate caracteristicile subminărilor, mai ales astăzi, cînd nu ne mai putem plînge de lipsă de cadre calificate, în nici un domeniu, cînd s-ar putea, fără prea mult efort, dînd competenței ceea ce i se cuvine : încredere și răspundere, să se muncească mult mai bine, cu rezultate superioare din toate punctele de vedere, într-o atmosferă cu adevărat democratică, din mijlocul căreia să nu lipsească înfruntarea și contradicția, în sînul căreia să nu aibă însă ce căuta armele obișnuite ale neconcordanței : suspiciunea și delațiunea. deturnarea unor înțelesuri sau golirea de înțelesuri a unor noțiuni esențiale.

La extrema cealaltă, în locul în care există o concordanță deplină între cerință și competență, nu numai „la vîrf", e adevărat, la toate nivelele, în toate verigile organizatorice, se muncește altfel : cu mai mult spor, în liniște și cu mai multă bucurie și parcă și satisfacțiile tuturor celor ce sînt angrenați într-un efort anume sînt mai numeroase și au mai multă densitate. Nu am deloc sentimentul că presar lumină peste realitate ca să duc la capăt o demonstrație. Dimpotrivă, cred că relev o latură esențială a orînduirii noastre socialiste, latură care nu există în stare pură, fiind „risipită" peste tot, căpătînd consistență și puteri noi, extinzîndu-se și consolidîndu-se în permanență, în măsura în care noi toți sîntem ceea ce zicem că sîntem, ceea ce vrem să fim.

Concordanța dintre vorbă și faptă, dintre gînd și izbîndire, dintre proiect și realizare — dintre *om* și *funcție*, în ultimă instanță — nu este invenția nimănui, este o cerință imperioasă și firească a procesului revoluționar în care sîntem angrenați.

Scanned with CamScanner

Scriitorul este beneficiar al conştiinţei istorice, dar este şi creator de conştiinţă istorică. Măsura în care este creator sau „profitor" cred că o stabileşte întreaga lui creaţie, o stabileşte, în ultima instanţă, talentul său. Beneficiari adevăraţi ai conştiinţei istorice nu sînt decît scriitorii minori, cei care ilustrează evenimentul istoric, nereuşind să se ridice la înălţimea filozofică, adevărată, a semnificaţiei. Nu pot fi creatori de conştiinţă istorică, prin operă, desigur, respectînd aşadar specificul literaturii, decît scriitorii care au vocaţia datelor şi lucrurilor fundamentale. Dacă vom arunca o privire rapidă asupra literaturii noastre, vom vedea că toţi marii noştri scriitori au avut vocaţia lucrurilor fundamentale din istoria noastră naţională. Şi din istoria lumii, fiindcă noi am fost şi sîntem parte din lume, nu ştiu dacă am fost şi sîntem „buricul Europei", dar parte din Europa cred că am fost şi sîntem, o parte importantă, care nu poate fi scufundată în minimalizare decît prin falsuri de ordin istoric, prin siluirea unor adevăruri evidente. Firește, noi nu avem nimic de revendicat de la nimeni, dar nici de cerşit nu trebuie să cerşim nimic, de la nimeni. Asemenea atitudini, supralicitările, ca şi cerşetoreala, sînt specifice celor săraci (săraci în sensul spiritual al cuvîntului, săraci în privinţa trecutului istoric, nesiguri în privinţa obîrşiilor), celor care şi-au pierdut timpul cu alt fel de îndeletniciri, fără a-şi trăi istoria, vieţuind prin imitaţie şi nu prin creaţie. Dar noi, de bine de rău (mai mult de bine decît de rău), avem cu ce ne mîndri, avem pe ce sta, neavînd nevoie, tocmai de aceea, de infatuări, de supra-

Scanned with CamScanner

licitări. Spunînd asta mă gîndesc la tot ce s-a făptuit în această țară a noastră, nu numai în domeniul creației artistice, dar și în alte domenii, nu numai în arta cultă, dar și în arta populară, care e, de multe ori, mai elevată și mai cultă decît arta numită ca atare, aspect pe care noi îl neglijăm uneori, căutînd modele în alte părți, fără a observa că alături există modele mult mai bogate în semnificații, capabile să sporească și să consolideze conștiința istorică a întregului popor, al cărui trecut se pierde în negura măreață a mitologiei.

E de remarcat, dealtfel, în ce privește momentul istoric pe care îl trăim, un moment bun din toate punctele de vedere — din punct de vedere social și politic, din punct de vedere artistic — e de remarcat și de reținut, cum ziceam, și de scos în evidență, bineînțeles, o reconfortantă și întăritoare redescoperire a patriei. Ce înțeleg eu prin această redescoperire a patriei ? Înțeleg o cercetare și o judecare critică a perioadelor anterioare, a perioadei cînd istoria României era preponderent „rolleristă", iar îndrumarea literaturii era preponderent „chișinevschivistă" ; a perioadei cînd nu mai eram noi înșine, fiindu-ne parcă rușine de tot ce aveam mai bun, dar și a perioadei și anilor premergători războiului, reținînd din fiecare ceea ce merită să fie reținut. Înțeleg, totodată, mai multă iubire față de țară și față de poporul ai cărui fii am fost și sîntem, iubirea nefiind, după opinia mea, simplă exclamație, fiind, dimpotrivă, muncă și dăruire (pînă la sacrificiu), fiind grijă și preocupare față de tot ce este și poate fi creștere și devenire. Înțeleg, de fapt, o situare fermă, dar și lucidă (experiența celor treizeci și cinci de ani facilitează această situare, o cere cu necesitate) pe linia intereselor fundamentale ale țării și ale poporului nostru, în continuarea unor tradiții glorioase, care nu au nimic de-a face cu spiritul patriotard, sau cu naționalismul, cum afirmă cei ce nu ne iubesc (dușmanii dintotdeauna ai țării și ai socialismului, fiii și frații conservatorismului, cunoscuții campioni ai dogmatismului, care sînt de dreapta, fără greș, chiar și atunci cînd vor să fie de stînga, mai ales atunci).

Scanned with CamScanner

E de remarcat, de asemenea, în ce privește literatura noastră nouă, fiindcă există așa ceva în România de azi (există o literatură care se deosebește de literatura din trecut, fiind totuși literatură, nefiind, deci, o simplă însoțitoare a unor lozinci), o creștere substanțială a patosului său umanist, fapt care a creat și creează deschideri noi spre universal și spre universalitate, a îmbogățit cu noi densități și noi temeiuri curajul de care a dat și dă dovadă scriitorul român contemporan, care a construit și construiește aici, odată cu țara și împreună cu țara (construcția, orice construcție, cu atît mai mult una spirituală, nu se poate realiza fără vatră, fără temelie), care l-a continuat și îl continuă pe înaintașul său din perioada interbelică, avînd față de acesta avantajul unei experiențe sociale și politice de o noutate absolută, care nu poate fi cunoscută decît prin trăire, care se numește, pe drept, *revoluție socialistă*. Cîștigul acesta de substanță a mai fost semnalat, fără a fi discutat suficient, cu toate că ar fi putut deveni cheag pentru sintezele teoretice ale epocii, a căror întîrziere nu poate fi justificată decît de lipsa de curaj a bravilor noștri teoreticieni, sau de lipsa lor de înzestrare, sau poate că și de alta, fiindcă poemele epocii au ieșit la lumină, romanele epocii au fost și sînt date la iveală, ca și piesele de teatru ale epocii, sintezele fiind sortite, după cîte se pare, să rămînă moștenire pentru urmași.

În ce privește actul istoric de la 23 August 1944, aș vrea să spun că eu nu cred că lipsa unor documente și a unor clarificări definitive au făcut ca acest eveniment important să nu-și găsească încă în literatură o reflectare artistică corespunzătoare. Cauza trebuie căutată în altă parte, nu în puținătatea documentelor, ci în negăsirea factorului determinant, a modulului psihologic esențial, care a angrenat în vîrtejurile sale un întreg popor, a fost rezultatul firesc al unor acumulări mari și adînci, de nemulțumire și de dezaprobare surdă. Documentele sînt importante în cazuri de acest fel, sînt mai mult decît necesare, ele singure însă nu pot face ceea ce poate și trebuie să facă literatura, prin sintetizare, prin generali-

Scanned with CamScanner

zare, prin captarea în pagina de carte a impalpabilului care nu poate fi inclus în nici un document. Dacă Rebreanu s-ar fi limitat, de pildă, la document, dacă ar fi aşteptat noi şi noi clarificări asupra evenimentelor tragice din 1907, nu ar fi scris niciodată *Răscoala.* El a ţinut seama de latura, să-i zicem, documentară a problemei, fără a se limita doar la atîta, scoţînd în evidenţă ceea ce n-a scos în evidenţă nici o culegere de documente, reliefînd, prin întreaga construcţie epică, hohotul uriaş al ţărănimii, al întregului popor. Fiindcă asta a fost esenţial în Răscoala de la 1907, durerea şi nu mînia, în asta rezidă tragismul cărţii, în faptul că ţărănimea, fiind împinsă din urmă de mizerie şi de foame, este nevoită să săvîrşească un lucru care nu se potriveşte cu înclinaţiile şi cu dorinţele ei cele mai intime. Acesta e „cheagul" întregului roman, din cauza asta cresc toate atît de firesc, prăbuşindu-se apoi într-un rug uriaş, ca într-o mare şi implacabilă tragedie. La asta mă refeream cînd vorbeam de ceea ce este esenţial într-un eveniment istoric, la ceea ce nu poate deveni palpabil şi grăitor decît în şi prin literatură. Nu insist şi nici nu absolutizez fiindcă şi istoria (istoria ca ştiinţă) poate să facă uneori ceea ce face îndeobşte literatura, tot prin sinteză, e adevărat, nu prin simplă aglomerare de documente. Iată, eu am cercetat nu demult *Răscoala lui Horea,* de David Prodan, o carte care se ridică peste tot ce a reuşit „să facă" literatura în legătură cu evenimentele care au zguduit Transilvania, şi nu numai Transilvania, în anii 1784—1785. E vorba, ce-i drept, de o scriere absolut excepţională, în cadrul căreia documentul se supune în chip desăvîrşit sintezei istorice în care este integrat, al cărei ton general, liniştit, ba chiar indiferent (în aparenţă), te fură pe nesimţite, devine impresionant şi captivant, atingînd în cele din urmă, şi tot aşa, pe nesimţite, culmea atît de greu de atins a copleşitorului, pe care nu o atinge de obicei decît literatura, literatura de autentică şi înaltă calitate. Exemplul acesta nu anulează ceea ce am spus despre Rebreanu, nici ceea ce am spus despre actul istoric de la 23 August, dimpotrivă, cred că limpezeşte pe deplin o anumită idee,

Scanned with CamScanner

o observație care cade și peste scrisul meu, nu numai peste scrisul confraților întru literatură.

Literatura nu poate fi „beneficiară" a conștiinței istorice decît în măsura în care creează conștiință istorică, îmbogățind cultura întregii țări, sporind astfel cunoașterea de sine a poporului, înmulțindu-i și împrospătîndu-i puterile, ajutîndu-l să-și urmeze drumul prin istorie, un drum greu, într-adevăr, greu, dar și glorios.

Scanned with CamScanner

LECȚIA LUI CEHOV

Celor care vor să întemeieze o nouă „poetică a cotidianului", a unui cotidian asocial și cam general uman, corespunzător unei anumite viziuni idilizante, tipic micburgheză, le-aș aminti ce spunea Gorki despre Cehov la începutul acestui secol, care era, orice s-ar zice, mult mai idilic decît e acest ultim pătrar al său :

Nimeni n-a înțeles cu atîta finețe și claritate ca Anton Cehov aspectul tragic al nimicurilor vieții, nimeni n-a știut pînă la el să pună sub ochii oamenilor, cu atîta neînduplecată sinceritate, tabloul rușinos și trist al existenței lor, în haosul întunecat al mediocrității mic-burgheze.

Banalitatea era dușmanul lui ; toată viața a luptat împotriva ei, a zeflemisit-o, zugrăvind-o cu pana lui ascuțită și imparțială. El a știut să descopere mucegaiul banalității pînă și acolo unde, la prima vedere, totul părea bine rînduit, agreabil, ba chiar strălucitor. Și banalitatea s-a răzbunat pe el printr-o farsă de cel mai prost gust, urcînd trupul său neînsuflețit — trupul poetului — într-un vagon pentru transportat „stridii".

Citind povestirile lui Anton Cehov te simți ca într-o zi tristă de toamnă tîrzie, cînd, în aerul străveziu, se conturează precis copacii goi, casele scunde, oamenii cenușii. Totul pare atît de ciudat-singuratic, imobil și neputincios. Adîncile zări albastre sînt pustii și, îngemănîndu-se cu cerul palid, învăluie în suflarea lor rece și tristă pămîntul noroios și înghețat. Mintea autorului, ca soarele de toamnă, luminează cu o claritate crudă drumurile bătătorite, ulițele întortocheate, casele scunde și murdare, în

Scanned with CamScanner

care niște omuleți jalnici, pe jumătate adormiți se sufocă de urît și lîncezeală, umplînd încăperile de o mișuială leneșă și fără rost. Iat-o pe „Draga de ea", cum se strecoară neliniștită, ca un șoricel cenușiu : o femeie duioasă, blîndă, care știe să iubească din toată inima și cu toată umilința. Roabă blîndă, ea nici nu îndrăznește să geamă cu glas tare cînd o lovește cineva peste obraz. Alături de ea stă mîhnită Olga din „Trei surori" : iubește și ea mult și îndură cu resemnare toanele soției desmățate și vulgare a indolentului ei frate ; viața surorilor sale se destramă sub ochii ei și Olga plînge, dar nu poate să ajute pe nimeni cu nimic și din pieptul ei nu iese nici un cuvînt mai tare de protest împotriva mișeliei.

Un șir nesfîrșit de roabe și robi ai dragostei lor, ai prostiei și leneviei lor„ ai lăcomiei față de bunurile pămîntești se perindă pe dinaintea ochilor tăi : se perindă robii fricii telurice de viață, se perindă chinuiți de o neliniște tulbure și-și umplu viața cu discursuri confuze despre viitor, simțind că în prezent nu-i loc pentru ei...

Cînd și cînd, în masa asta cenușie, răsună o împușcătură... Ivanov sau Trepliov a înțeles ce are de făcut și a murit...

Mulți dintre ei visează ce frumoasă, ce minunată va fi viața peste două sute de ani și nimănui nu-i trece prin gînd o întrebare foarte firească : dar cine are s-o facă atît de minunată, dacă noi ne vom mulțumi numai să visăm ?

Un om valoros și inteligent, atent la tot ce se petrece în juru-i, a trecut pe lîngă această gloată anostă și cenușie de oameni neputincioși, s-a uitat la acești locuitori anoști ai patriei sale și, cu un zîmbet trist, cu o mustrare domoală, dar adîncă în glas și, cu o tristețe deznădăjduită pe chip și în inimă, le-a spus blînd și cu sinceritate :

— Urît mai trăiți, domnilor !

Acesta e, după cît se pare, adevăratul Cehov, așa vedea el „poezia cotidianului", în raport direct cu o realitate anume, fără înfloriturl, cu un patos pe care numai delicatețea sa proverbială și un fel anume de a „face literatură", îl temperează și îl estompează. Numai

Scanned with CamScanner

în aparență însă, pentru că altfel Cehov nu se deosebește cu nimic de Dostoievski sau de Tolstoi, sau de neliniștitul Gorki, fiind animat de același patos profund, avînd aceeași atitudine față de lume, față de o anumită lume, ce-i drept, față de o anumită societate, amănunt asupra căruia poate că ar trebui să medităm mai mult, cînd vorbim de Cehov, cînd încercăm să impunem în literatură tendințe neconfigurate și neviabile.

Scanned with CamScanner

IZVOARELE DIN MARAMUREȘ

Înainte de a pleca spre Maramureș, la sfîrșitul anului care abia s-a încheiat, am fost pentru cîteva zile la Oarda. Am fost acasă, unde merg cel puțin o dată pe an, unde ar trebui să merg mai des, unde ar trebui să stau mai mult, cît mai e încă ochiul limpede, cît mai e condeiul treaz și viu.

Fratele Niculae îmi spunea că au ieșit izvoarele la suprafață în partea de sus a satului, datorită hidrocentralei de pe rîul Sebeșului, datorită lacului de acumulare de la Oașa.

— Apa bate în gura fîntînilor, zicea el, chiar și la alea care au fost afunde tare, de douăzeci de metri, iar unuia i s-a bolbocit un izvor drept în mijlocul cuptorului de pită, în casă, în tindă adică, lucru nemaipomenit !...

Nu știu dacă e chiar așa, nu știu dacă explicația dată de consătenii mei, în ce privește săltarea izvoarelor, este valabilă întru totul. Știu însă că mi-am amintit de ea în călătoria pe care am făcut-o după aceea în străvechiul Maramureș, unde am văzut bolbocindu-se și înflorind în lumină altfel de izvoare, străvechi dar și tinere, viguroase dar și calde, lirice dar și epice, cum sînt toate datinile noastre, colinzile dar și cîntecele de jele și de dor, cum e întreg folclorul românesc, care e unic în felul lui.

Sighetul Marmației, unde se desfășoară în fiecare an, la sfîrșitul lui decembrie „festivalul obiceiurilor și datinilor de iarnă", era plin de urători și de colindători, copii mulți, copii frumoși, dar și oameni în toată firea, fete multe și tot atît de mulți, și de frumoși feciori, ca într-o

Scanned with CamScanner

nouă „Nuntă a Zamfirei", ca într-o poveste fără de sfîrşit.

Tot Maramureşul era adunat acolo, tot Maramureşul cînta şi îşi desfăşura în lumină portul lui străvechi şi atît de bine păstrat ; şi umbletul ; şi zîmbetul ; şi încrederea în propriul său destin, care a fost dintotdeauna unul şi acelaşi cu destinul întregii Ţări.

Erau „echipe" şi din alte părţi, după cîte mi-am dat seama, dominantă fiind totuşi prezenţa maramureşeană, dominantă fiind frumuseţea şi liniştea, mişcarea nesilită şi rostirea firească ; privirea caldă şi semeaţă, nesfidătoare însă ; mersul voievodal şi trăgănarea străveche, povestită mai degrabă, decît cîntată, spusă într-un fel inimitabil.

Niciodată n-am auzit, nici măcar în îndepărtata mea copilărie, atîtea glasuri de copii — copii frumoşi şi luminoşi, adevăraţi coconi împărăteşti — rostind atît de firesc şi cu atît de multă detaşare urări străvechi şi colinzi mai noi, împlinindu-le pe toate, vorbind şi cîntînd de parcă ei ar fi fost stăpînii Maramureşului, cum şi sînt dealtfel, cum vor fi ei mîine sau poimîine, cum au fost părinţii lor şi părinţii părinţilor lor, pînă în zarea pîlpîitoare a tumultuosului nostru trecut.

Niciodată n-am văzut atît de mulţi oameni, bărbaţi dar şi femei, feciori dar şi fete, umblînd şi comportîndu-se aşa de frumos şi atît de firesc, împlinindu-le pe toate cu aceeaşi detaşare cu care le împlineau şi coconii lor, cîntînd şi colindînd, vorbind de cele vechi, dar şi de cele noi, fără nici o urmă de contrafacere, ei neştiind şi nevoind să ştie nimic de lingușirea clipei şi de forţarea succesului, ştiind însă bine de tot că se trag dintr-o spiţă străveche şi nepieritoare, ştiutul acesta fiind prezent în tot ce făceau ei : în felul cum se perindau, ziua, pe străzile Sighetului, în felul cum intrau şi ieşeau de pe scena Casei de cultură, seara, în braţele lor şi pe umerii lor, şi în ghiersurile lor palpitînd puternic un întreg mod de a fi, un fel anume de a întîmpina lumea şi viaţa, o încredere reală şi profundă în tăria frumuseţii şi în viaţa fără de moarte a omeniei.

Atîta dacă ar fi fost şi încă ar fi fost destul ca să te întorni de la Maramureş ca o albină ameţită de lumini şi ninsă de polenuri.

Scanned with CamScanner

A fost însă mai mult decît atîta, fiindcă iată, eu simt și acum, la două săptămîni de la sărbătoarea sighetană, cum îmi susură în streașina auzului izvoare limpezi și calde, izvoare de lumină, pulberea amintirilor sintetizîndu-se din cînd în cînd într-o urare cuprinzătoare, mare cît e Țara, „tare ca fierul și iute ca oțelul", cum e și poporul care a vădit-o, ținînd-o mereu trează și vie, înălțînd-o în fiecare an spre vineții, firesc și fără nici o urmă de exaltare, cum le-a împlinit el pe toate, de două mii de ani.

Scanned with CamScanner

TÎRTOABĂ

Tîrtoabă îmi umblă de mult în picior. Din 1961, de optsprezece ani, aşadar. A traversat *Cordovanii* (el îl conduce pe Lae de la arest la comitetul raional, avînd atunci „misiuni ceva mai speciale"), fără a se integra însă în atmosfera cărţii. Tîrtoabă a trecut pe lîngă *Fragmentarium* şi a stat pe alături de *Caloianul*, cerşind un loc, voind şi el un spaţiu al său, uitîndu-se rugător la mine, cu ochii aceia ai lui, cenuşii şi apoşi, din care, dacă ar plînge, ar curge puroi, nu lacrimi.

Tîrtoabă e un personaj, după cum lesne se poate înţelege. A devenit însă atît de real încît nu m-aş mira dacă l-aş întîlni cu adevărat pe undeva, într-un autobuz sau într-un tren, la Mogoşoaia sau la Sinaia, la Gheboaia sau pe la Braşov.

Îl văd aievea uneori, cînd nici nu mă aştept. Mă pomenesc cu el dinaintea mea cînd nici nu mă gîndesc la el. Îmi dau seama de fiecare dată că e la fel, şi că nu s-a schimbat deloc : umblă la fel, opintit şi cam împins (parcă ar circula „pe rotile") ; vorbeşte cam împleticit, cam îngălat (avînd totuşi un glas surprinzător de gros, faţă de fragilitatea lui de manechin vechi şi prăfuit) ; se uită la fel la om, de jos în sus, parcă ar vrea să-l ridice în furci (iar ochii îi sînt la fel : apoşi şi sparţi, parcă ar fi fost zdrobiţi de cineva, dar nu dinafară, dinăuntru, dinspre interiorul fiinţei sale lipsite de orice fior de spiritualitate, pustie şi cam strîmbă).

Mă gîndeam într-un timp, în urma unei asemenea „revederi", să scriu un roman — *Masca* — în mijlocul căruia să stea acest Tîrtoabă, alcătuire stranie şi falsă

Scanned with CamScanner

(„nici om, dar nici fiară, nici lichea, dar nici om adevărat, un amestec straniu de mediocritate și de agresivitate, un fel de sinteză a spiritului mic-burghez, un *mitică* scăpătat și degenerat, ajuns pe treapta cea mai de jos a *miticismului*, de unde nu are cum și cînd să mai cadă").

Am renunțat.

M-am gîndit că un asemenea erou nu va fi capabil să țină „în spate" nici un antiroman, darămite un roman adevărat.

Tot atunci am zis și m-am gîndit că eroii literari se aseamănă cu oamenii din viață, cei mai plictisitori, cei mai greu de suportat fiind cei care nu te lasă să trăiești, cum e acest nenorocit de Tîrtoabă, despre care, e adevărat, știu puține lucruri interesante și semnificative.

Știu că mînca muște, undeva într-o mahala. Avea un unchi care îl punea să prindă muște, el, unchiu-său, le rupea aripile („fără a le leza prea puternic"). Iar după aceea, cînd se hrănea micul Tîrtoabă, i le punea frumos în untul de pe pîine, stînd lîngă el, pînă cînd le cronțănea pe toate, închipuindu-și pesemne că mănîncă icre, acrindu-se probabil (mai mult ca sigur) pentru toată viața, scîrbindu-se definitiv de sine și de lume.

E un amănunt și acesta, într-adevăr. Dar e mult prea neînsemnat. Să lăsăm deci sitele observației să cearnă și să adune, urmînd ca atunci cînd va veni „vremea lui Tîrtoabă", să-i acordăm și lui onorurile ce i se cuvin.

Scanned with CamScanner

DESPRE CURAJ

Curajul ca şi cinstea, ca şi principialitatea, ca şi bunul-simţ, dacă e să ne coborîm la nivelul cel mai de jos, şi poate că cel mai important, al exigenţelor etice, nu e proprietatea nimănui, nu poate fi arendat, nu poate fi însă nici expropriat, dacă există cu adevărat, dacă nu e o haină de împrumut. Curajul artistic de asemenea. El, mai ales, ţine de o permanenţă, ţine de consecvenţă, ţine, în primul rînd, de capacitatea de a vedea, de a observa şi de a sintetiza, de a generaliza ceea ce a fost adunat în timp, cernut şi limpezit de reflecţie, ceea ce devine pe urmă bun public, ca posibilitate de exprimare, obţinută de multe ori greu de tot, după lungi şi aspre confruntări, cu inerţiile altora, dar şi cu propriile tale inerţii. E şi acesta un dat al curajului autentic, o trăsătură caracteristică, de a deschide porţile înlesnirii pentru imitatorii de meserie, pentru „falşii efervescenţi", pentru cei ce nu pot trăi dacă nu au în centrul preocupărilor proprii „o chestie tare", o demascare, să zicem, un atac întîmplător, dar foarte bine organizat (există şi întîmplări... organizate), îndreptat, firește, împotriva unei persoane, realizat, bineînţeles, nu prin analize, nici măcar prin simulări de analize, ci prin simple şi cît mai categorice etichetări, prin urmărirea unui om, urmărire care capătă uneori forme de-a dreptul zoologice, transformînd *revanşele* neconsumate (revanşe mai adînci, cu caracter social sau politic, revendicări mai mărunte, cu caracter personal) într-un conglomerat inform şi profund murdăritor. Dar aceasta nu mai e curaj, e simplă şi cam penibilă bălmojeală ideologică, aşa cum nu se poate concretiza în curaj

Scanned with CamScanner

autentic abordarea unor „teme tari", nu pentru că ele ar sta la inima unuia sau altuia dintre cei ce fac asemenea salturi acrobatice, ci pentru că sînt, într-un fel, la modă. Se poartă astăzi un anumit tip de literatură, o vor cititorii, facem literatură de acest tip, indiferent dacă se potriveşte sau nu se potriveşte cu înclinaţiile noastre. E înnebunită lumea de „noul roman", ne ploconim şi noi în faţa lui, îi dăm tributul de rigoare, luîndu-i apoi în primire pe „marii sud-americani", întorcîndu-ne după aceea, cînd am văzut că alături de noi s-au petrecut, pe tăcutele, nişte mutaţii mari, se petrec chiar acum, la „probleme" şi la „conflicte", primenindu-ne pentru a nu ştiu cîta oară „mijloacele de exprimare" şi „modalităţile de construire". E de la sine înţeles că înnoirile sînt necesare în scris, că sînt obligatorii, în raport cu evoluţia însăşi a literaturii. Primenirile de acest fel nu au însă nimic de-a face cu înnoirile, aşa cum nu au nimic de-a face cu atît de rîvnitul curaj. Ţin, mai degrabă, de epatare, sînt formele mai noi şi mai nuanţate, mai strălucitoare şi mai înşelătoare, ale conjuncturalismului, eşuînd în cele din urmă în zodia contrafacerilor, chiar dacă impresionează la un moment dat, chiar dacă reuşesc să nuanţeze unele laturi ale fenomenului literar.

*
* *

Curajul adevărat presupune — fără a fi, cum spuneam, proprietatea cuiva — cinste şi cunoaştere, indiferent în ce plan se manifestă. În planul creaţiei sau în planul mai agitat şi mai schimbător al vieţii literare, presupune o anumită detaşare, o desfacere hotărîtă şi îndelungă de tot ce e inerţie şi comoditate, o năzuinţă continuă spre altceva, mai limpede şi mai înalt, o ridicare cît mai hotărîtă şi mai de neclintit pe verticala ideilor mari, pe verticala umanismului contemporan, pe verticala afirmării omului, pe cît de puternică, pe atît de dramatică. Curajul real nu poate fi atins decît prin urmarea cu sinceritate şi cu cinste a vocaţiei proprii, a înclinaţiilor adevărate, indiferent de tendinţa care e dominantă la un moment dat, indiferent de tentaţiile care pot să-l încerce pe scriitor, sau pe ar-

Scanned with CamScanner

tist (succes mai ușor, viață mai bună, satisfacții mai mari și mai multe, relații mai cordiale cu comentatorii de meserie, dominați mulți dintre ei de un fel de „oportunism literar“ etc.). S-ar putea ca acesta să fie momentul hotărîtor, cînd se încheagă și se cristalizează curajul, ca atitudine limpede și pe deplin asumată, care nu are nimic de-a face cu fronda, nu crește din pămîntul ambițiilor, bizuindu-se, dimpotrivă, pe trăire și pe cunoaștere, avînd alături o conștiință neliniștită și un crez politic ferm, dar și lucid. Aceasta e clipa cînd se desface ziua de noapte, cînd capătă grai negrăitul, cînd învinge dorința de a spune altora ceea ce trebuie să li se spună, un adevăr anume, oricît ar fi el de dur și de neîndurător, cu mijloacele artei, bineînțeles, construind, introducînd în circuitul de valori o problematică nouă, eroi noi și autentici. Nici nu poate fi vorba de o treaptă anume, de un stadiu de pe care să nu mai poți fi clintit, după ce l-ai atins. Curajul adevărat presupune o slujire permanentă, de o viață, presupune o creștere continuă, realizată prin muncă cinstită și grea (admițînd existența unei înzestrări), presupune edificare și construcție — edificarea proprie și construcția unei opere, fapte care nu pot fi realizate de azi pe mîine, într-o clipă sau într-un an, care cer cu fermitate să li se aștearnă la picioare o viață întreagă, cu tot ce are ea mai bun și mai fecund. Nimic altceva nu poate fi mai înșelător și mai amăgitor decît senzația, sau convingerea, că, odată atinsă această treaptă, a curajului artistic, dar și civic, fiindcă o carte curajoasă, o carte bună, e totodată și un gest politic, ai devenit „curajos de meserie“, nemaiavînd altceva de făcut decît să culegi roadele isprăvii săvîrșite. De fapt, curajoșii de acest fel nici nu sînt curajoși, sînt simpli „molipsiți“, sînt imitatori sau simpli și cam abjecți profitori de meserie, apropiindu-se de impostură mai degrabă decît de curaj, fiindcă cei buni cei care sînt cu adevărat îndrăzneți și curajoși, se duc mai departe după ce au izbîndit cîte ceva, se cufundă în muncă, au atîtea de spus și de făptuit încît nu mai au timp pentru aplauze și pentru laude. Izbînzile nasc, în asemenea cazuri — în cazurile autentice — noi răspunderi, stimulează dorința de mai mult, fiindcă și dăruirile pozitive și constructive pot fi, și chiar sînt așa,

Scanned with CamScanner

acaparatoare şi devoratoare, cum pot fi şi cum sînt, la extrema cealaltă, risipirile de sine, părăduirea energiilor proprii în preocupări minore sau degradante, cu deosebirea că în cazul dintîi, în cazul edificărilor de mare cutezanţă, pulverizările se transformă în bucurie şi în lumină, ca într-o reacţie în lanţ, de neoprit.

*
* *

Curajul adevărat nu poate exista fără patos, iar patosul nu poate exista fără luciditate, fără capacitatea aceea rară de a despica miezul lucrurilor cu bisturiul observaţiei, de a vedea cît mai mult şi cît mai în adînc şi de a cuprinde cu ochiul, pe orizontală, un perimetru cît mai amplu, nelimitat, dacă se poate. Lanţul determinărilor e mult mai mare, aflîndu-se, de fapt, într-o schimbare continuă, firească, obligatorie chiar. Pentru că alături de certitudine stă uneori îndoiala, alături de observaţia abia limpezită stă „fuga" însăşi a realităţii, creşterea complexităţii ei, care anulează sau schimbă limpeziri abia cristalizate. Şi poate că aceasta e clipa cea mai dificilă, clipa în care se cern lucrurile între ele, cînd cade în golul nimicului neghina cunoaşterii, cînd se alege şi străluceşte în lumină grîul sublimărilor celor mai intense, cînd se transformă în imagine nouă şi vie tot ceea ce a fost văzut şi auzit, cînd se materializează şi capătă grai prin frumos o năzuinţă anume, a unui anumit loc, o vrere anume, a unui anumit popor sau a unei clase, importantă fiind esenţialitatea şi densitatea generalizării, atributele acestea din urmă fiind, la rîndu-le, determinante pentru culoarea curajului. De aceea nu au acces la curaj decît cei care sînt capabili să exprime date şi tendinţe fundamentale, hotărîtoare pentru viaţa unor mari categorii sociale, sau pentru viaţa unor popoare. De aceea se pulverizează în rizibil, de aceea devine simplă *revanşă* sau strigăt strident curajul mărunt şi mărunţitor al micului burghez (indiferent de formaţia sa, veche sau nouă). De aceea se nasc uneori, în lumea artelor, dar nu numai acolo, false furtuni, mai mari sau mai mici, de aceea este înlocuit vuietul profund al mării cu trîmbiţatul strident

Scanned with CamScanner

și isterizat al nimicului social sau național. De aceea este înlocuit de multe ori, de mult prea multe ori și mult prea insistent, curajul autentic cu o formă de curaj aparent, fals și falsificator, pe cît de gălăgios pe atît de găunos.

* * *

Curajul adevărat, curajul autentic, curajul care este capabil să dea sens și pregnanță unei vieți întregi, nu poate exista în afara unor opțiuni hotărîtoare, nu poate fi desfăcut de slujirea țării și poporului din care te tragi. Marii noștri înaintași, cei mai de seamă artiști ai tuturor vremurilor, au fost partizanii unui asemenea curaj, pe care l-au ilustrat prin fapte, printr-o dăruire lipsită de orice șovăire, prin tot ce au avut mai bun, prin însăși viața lor. Patosul eminescian, dacă e să ne referim la unul dintre cei mari, la cel mai mare, de fapt, la inegalabilul poet, nu poate fi desfăcut de această simbioză fericitoare și aducătoare de izbîndă, dintre opțiune și curaj, dintre dăruire și împlinire, dintre gînd și faptă. Aceleași lucruri pot fi spuse și despre Sadoveanu, cu toate diferențierile de rigoare. La fel se poate vorbi despre Blaga și despre Rebreanu, despre Iorga și despre Călinescu, așa cum se poate și trebuie să se vorbească la fel despre Tolstoi și despre Shakespeare, despre Dostoievski și despre Dante. Neliniștile lor, verticalitatea pe care au atins-o și au întruchipat-o, izbînzile pe care le-au obținut ei au fost rodul neîmpăcărilor cu anumite stări de lucruri, au fost și rămîn, pentru eternitate, întruchiparea însăși a curajului, a unui curaj autentic, necontrafăcut. E și acesta un dat al curajului, dacă mi se îngăduie o repetiție, că el nu poate fi decît apanajul celor mari, celor care au ce spune lumii, celor ce nu pot trăi în afara unor mari și autentice, și necesare dăruiri, în urma cărora lumea devine parcă mai bogată. Ceilalți, cei mici, cei care nimeresc din întîmplare în șuvoi, vînînd satisfacții și glorii deșarte, nu au acces spre culmi, oricît de mult ar dori-o, indiferent de tacticile pe care le utilizează pentru învăluirea munților. Totul depinde de talent, vor spune unii

Scanned with CamScanner

„teoreticieni contemporani", totul depinde de înzestrare, curajul neputînd exista fără aceste atribute esenţiale. E şi asta, într-adevăr ! Dar înzestrarea poate exista oare fără curaj, fără capacitatea aceea atît de firească şi de simplă de a te afirma prin ceea ce îţi e propriu, de a-ţi spune propriul tău cîntec şi propriul tău gînd, indiferent de tentaţiile momentului, oricare ar fi cerinţele conjuncturilor, oricît ar fi ele de puternice ? ! Poate fi cineva mare scriitor (sau mare artist), dacă evoluează în afara unor coordonate majore, dacă se gîndeşte numai la sine şi la micile şi încordatele lui ambiţii, dacă e înrobit recunoaşterilor de moment, venite din partea unor pretinse elite, mai poate crea ceva deosebit sau impresionant un om care nu mai e om demult, atît de puternic şi-a pulverizat energiile în preocupări minore ! ? Cred că nu, cred că nici nu are rost să mai vorbim de curaj în asemenea cazuri, aşa cum nu are rost să vorbim de triumful talentului, în afara curajului autentic, în afara unor profunde şi polarizante opţiuni politice.

* * *

Curajul are, în condiţiile noastre, anumite caracteristici, bune, dar şi rele, diminuante. Înţelesul actual al noţiunii s-a cristalizat în aceste condiţii, în raport direct cu împrejurările şi tendinţele care au dominat societatea noastră într-o etapă sau alta, purtînd pe de o parte pecetea inconfundabilă a angajării, avînd în urma sa, ca pe o pulbere, ca pe o umbră stranie, stihia conformismului, falsa disciplină, lipsa de personalitate, comoditatea şi spiritul chivernisitor, îmburghezirea de „tip nou" şi revanşele sociale de „tip vechi". Aceste racile, şi altele, deopotrivă de virulente, au dăunat şi dăunează mult curajului (curajului civic, dar şi celui artistic implicit), îi şubrezesc densitatea şi îi schimbă culoarea, îl falsifică în cele din urmă, îi taie din aripi sau îi pun aripi false, de şindrilă sau de tablă. Fiindcă nu e mare lucru să fii curajos cînd alţii nu sînt, nu e mare izbîndă să dai la iveală cîte un crîmpei de idee, dacă alţii nu fac nici măcar atîta, pierzîndu-şi vremea cu fleacuri, nu e cine ştie ce

Scanned with CamScanner

cîştig artistic să aşterni pe hîrtie, într-un context idilizant şi falsificator, o lucrare puţin mai aspră, puţin mai altfel. Curajul, dacă e mic, dacă nu se depărtează prin izbînzi de substanţă de anchilozantul conformism, dacă nu e născut din necesităţi de profunzime, dacă nu răspunde unor cerinţe imperioase, ale întregii societăţi, ale tuturor oamenilor — e mai rău decît dacă nu ar fi. Curajul de acest fel nici nu mai e curaj, e o altă faţetă a conformismului, care a dispus şi dispune de rezerve cameleonice nelimitate, ca orice tendinţă negativistă şi inerţială. Formele acestea de curaj, formele mimetice sau false de-a dreptul, formele mărunte şi mărunţitoare, pot fi asemuite cu monedele false, a căror înmulţire poate crea o aparenţă de bogăţie, rezultatul fiind altul de fapt, diminuant şi dăunător pentru economie, aşa cum sînt dăunătoare dezvoltării şi progresului (în orice domeniu) formele acestea mici şi micşorante, ale falsului curaj.

*
* *

Curajul, ca şi cinstea, ca şi lumina purificatoare a primăverii, e la îndemîna oricui, nu are preferinţe speciale, dar nici nu leagă tovărăşie cu oricine. De obicei el e frate de cruce cu consecvenţa, e tovarăş de nedespărţit al inteligenţei, e oxigenul trudei, e mărgăritarul care se naşte din stropul de sudoare, e puntea care leagă prin ani zburdălnicia atît de pură a copilului care dă năvală în viaţă cu încrederea de neclintit în viitor a omului maturizat şi călit de lupte, e dorul de mai mult şi de mai bine (în domeniul frumosului, dar nu numai în acest domeniu) al tuturor celor care n-au putut trăi în afara unor mari şi acaparatoare şi semnificative dăruiri. Curajul a fost şi este săgeata de foc a revoluţiei, din văpăile căreia şi-a crescut şi îşi creşte văpăile sale noi şi înnoitoare.

Scanned with CamScanner

RINOCERII ACESTUI SFÎRŞIT DE VEAC

Au îmbătrînit şi rinocerii, săracii ! Au trecut anii, iar ei au trecut în anii aceştia de la stînga la dreapta, de la dreapta la stînga, au umblat pe văile disperării, dar au zburdat şi pe culmile gloriei, stîrnind peste tot pe unde au trecut disensiuni şi tensiuni, fiind şi rămînînd ceea ce le-a fost dat să fie : rinoceri, nişte făpturi stranii, întruchipări concrete şi cam fioroase (pe cît de concrete pe atît de fioroase) ale straturilor celor mai sumbre din întreaga zoologie.

De obicei, bătrîneţea e frumoasă, e superbă ori de cîte ori încununează o viaţă de muncă şi de luptă, ori de cîte ori încununează cu lauri de argint cinstea şi consecvenţa. Chiar şi bătrîneţea sălbăticiunilor e frumoasă, bătrîneţea cîte unui cerb (dacă o prinde), bătrîneţea cîte unui urs, bătrîneţea cîte unui lup care se însingurează din ce în ce mai tare, pe măsură ce cad anii peste el, umanizîndu-se astfel, domolindu-şi cruzimile.

Bătrîneţea lor însă, bătrîneţea tuturor celor ce au fost sortiţi de mici rinocerizării, bătrîneţea tuturor celor ce s-au rinocerizat pe drum, e urîtă şi hîdă, scoţînd în evidenţă urîţenia şi hidoşenia unei vieţi întregi, ale unui mod de a fi, aşa cum scoate putrezirea în evidenţă scheletul unui cadavru, cum se văd gunoaiele şi mortăciunile pe fundul unei ape, după ce ea a fost secată. Toate sînt altcum, în cazul domnilor rinoceri : mai groase, mai noduroase, mai urîte, mai strîmbe, mai agresive, îndeosebi agresivitatea fiind, de fapt, principala lor caracteristică, principalul lor mod de a trăi şi de a fi.

Scanned with CamScanner

Vremea i-a pecetluit şi pe ei, dar de domolit tot nu i-a domolit deloc, făcîndu-i parcă şi mai tembeli. Iată, unuia i-a căzut cornul, dar el tot nu se astîmpără, tot scurmă liniştea şi frumuseţea din jur, le molfăie cu rîtul, mai rău şi mai urît decît un porc ; altul a prăsit ceafă de berbec bătrîn, aşa-i de încatarămat, părţile posterioare ale trupului i s-au suit pînă în cap, transformîndu-i spinarea într-o platoşă arcuită şi cam ciudată, năclăindu-i creieraşul în osînză, dar tot nu se astîmpără nici ăsta, tot calcă peste flori, umflîndu-se în pene ori de cîte ori face rău, încordîndu-şi coama aceea ciudată, parcă ar fi zimbru, parcă n-ar fi o făptură alcătuită din cele mai stranii denaturări ; un altul, al treilea sau al nouălea, s-a ascuţit complet, s-a hîit rău, dar tot nu stă, tot fulgeră lumea şi viaţa cu uitături de lup turbat, urlînd cu disperare uneori, hăulind a pagubă şi a pustiu ; în vreme ce altul, al treisprezecelea sau al şaptesprezecelea în ierarhia lor ciudată, unul mai prăpădit şi mai jigărit, avînd ceva în întreaga lui făptură de şobolan opărit, chiţcăie şi scînceşte peste tot, pe toate coridoarele şi pe la toate uşile, agresivitatea luînd, în cazul acesta, forma mai greu de depistat şi mai complicată, a lamentaţiunii.

Altfel, în ce priveşte felul de a fi şi de a acţiona, trebuie spus că nu mai sînt nici ei, domnii rinoceri, cum erau pe vremuri, acum treizeci de ani, acum patruzeci sau cincizeci de ani. S-au transformat şi ei, s-au modernizat, s-au adaptat la noile împrejurări ale vieţii şi ale lumii, se adaptează mereu, din mers cum se zice ; sînt, în orice caz, mai subtili şi mai abili ; îmbină la perfecţie, dacă e nevoie, smerenia cu violenţa ; vorbesc, dacă împrejurările o cer, de om şi de omenie, de libertate şi de democraţie, sărindu-le în piept pe urmă, împingîndu-le către prăpastie, cu rîtul şi cu umărul. Trebuie spus, de asemenea, că şi proveniența lor este mai diversă astăzi faţă de cum era ieri. De aceea şi vorbeam la începutul acestor însemnări de *stînga* şi de *dreapta*, pentru că unii rinoceri au venit şi vin către noi cei de azi dinspre *dreapta* (dinspre fascism şi dinspre legionarism, dinspre şovinism şi dinspre sionism), iar alţii au venit şi vin dinspre *stînga*, dinspre o stîngă falsă, ce-i drept, care n-a vrut decît atîta : să poruncească, să domine, care şi-a

Scanned with CamScanner

dezvăluit imediat orgoliile, cînd n-a mai putut să-şi satisfacă poftele, dînd mîna în chip aproape firesc cu mai vechea *dreaptă,* utilizînd, ca şi *dreapta,* orice metodă „de luptă", începînd cu denigrarea şi terminînd cu nimicirea fizică, dacă împrejurările o îngăduie.

Mai sînt, desigur, şi alte deosebiri de nuanţă, între rinocerii de ieri şi cei de azi, dar nu deosebirile cred că sînt importante. Importante şi definitorii sînt asemănările. Importantă e agresivitatea de care vorbeam mai sus. Fiindcă un rinocer autentic nu poate exista dacă nu face rău ; dacă nu împinge lumea spre dezmăţ şi spre violenţă ; dacă nu strică ceea ce săvîrşesc oamenii cu trudă, oamenii adevăraţi, oamenii buni, oamenii de omenie ; dacă nu calcă în picioare măcar o floare ; dacă nu-i vede pe alţii, pe cei mulţi şi buni, răbdînd de foame şi plîngînd, suferind pentru zădărnicia eroicului lor efort. Asta pentru că duşmanii principali ai rinocerilor, duşmanii tuturor fiinţelor prăbuşite definitiv în denaturare, au fost şi continuă să fie pacea şi creaţia, liniştea şi fericirea oamenilor ; munca cinstită şi lupta dezinteresată pentru mai bine ; cartea care se scrie şi strungul care lucrează din plin ; copilul care citeşte şi femeia care se luminează de iubire.

Dacă e om politic, sau dacă a fost, rinocerul de azi, sau proaspătul rinocerizat, se va folosi de împrejurările care îi stau la îndemînă pentru a răspîndi în jur cît mai multă nelinişte, cît mai multă derută, cît mai multă ceaţă. Dacă structurile sociale în fruntea cărora a reuşit el să ajungă sînt alcătuite pentru a da un sens pozitiv tuturor lucrurilor, el le va submina în permanenţă, le va ronţăi pe dedesubt (ca un şobolan, mai tare şi mai rău decît un guzgan autentic), iar dacă aceste structuri au de la început o alcătuire negativă, neavînd nimic comun cu cei mulţi, fiind antipopulare şi antinaţionale, el va accentua şi mai mult acest caracter iniţial, va extinde agresivitatea, va generaliza, dacă îi va sta în putere, violenţa, se va uni cu alţi rinocerizaţi, pentru că şi aceasta ar putea fi considerată o caracteristică a făpturilor acestora stranii, comuniunea întru distrugere fiind, de fapt, modul lor esenţial de a fi şi de a acţiona.

Scanned with CamScanner

Dacă e artist, sau dacă a fost cîndva, în tinereţe, demult, rinocerul (sau proaspătul rinocerizat, fiindcă un asemenea fenomen nu poate exista dacă nu face pui) se va pune de-a curmezişul drumului, dacă a izbutit să săvîrşească ceva, cît de cît, iar dacă n-a reuşit nimic niciodată, dacă are în faţa lui aceeaşi perspectivă înfiorătoare, a nimicului, va deveni turbulent şi violent, se va uni în chip firesc cu alţi confraţi de ai săi, împreună cu care va tropoti şi va mugi, va mugi şi va tropoti, încă o dată şi mai o dată, pînă în pragul delirului şi pînă dincolo de delir, înspăimîntîndu-i pe cei mai slabi de cuget (oportunismul a fost şi este poarta principală prin care au pătruns şi pătrund ei în lume), nedumerindu-i pe cei ce trăiesc cinstit, prin muncă şi prin luptă, oamenii de acest fel fiind duşmanii lor de moarte, pe care îi urăsc de moarte, de care se tem, pe drept, de moarte.

Dacă e om de ştiinţă, rinocerul (sau proaspătul rinocerizat) va trece de partea conservatorismului, va sprijini cele mai dubioase tendinţe, se va înstrăina din ce în ce mai mult de domeniul în care „lucrează", înfrăţindu-se din ce în ce mai tare, pe măsură ce se înstrăinează de o anumită esenţă, cu ceilalţi rinoceri, indiferent de domeniile prin care tropotesc ei, indiferent de teritoriile (sociale sau naţionale) pe care le cotropesc sau ar voi să le cotropească.

Rinocerizarea, această formă stranie a decăderii şi denaturării fiinţei umane, a existat, după cît se pare, şi în vremurile trecute, căpătînd totuşi formele cele mai violente în veacul acesta al nostru, cel mai neliniştit dintre toate, cel mai neliniştitor şi mai complex. Deceniul al patrulea, mai ales, a fost năclăit de această infecţie teribilă, care a împins lucrurile dinspre nelinişte spre ameninţare, dinspre ameninţare spre război, spre cele mai numeroase şi mai fioroase crime. Înlănţuirea aceasta îşi avea (o poate avea şi astăzi) logica ei, firescul propriu, fiindcă aşa face *răul* dacă nu primeşte la timp replica necesară : proliferează, se întinde mai iute decît ciuma, face pui mulţi (pui de năpîrcă), prăseşte braţe multe şi mari (de caracatiţă), voind mereu să întunece orizontul însorit al vieţii.

Scanned with CamScanner

Rinocerizarea aminteşte mult de mai vechea inchiziţie, despre care se poate vorbi acum cu detaşare, ca despre un fenomen depăşit, aşa cum se va vorbi mîine despre maladia descrisă aici (în linii mari, desigur) apropierea sau depărtarea, în timp, a datei acesteia hotărîtoare depinzînd de noi cei de astăzi, de tăria noastră, de curajul nostru civic, de consecvenţa şi de luciditatea noastră, a tuturor.

Scanned with CamScanner

RĂBOJ DE PRIMĂVARĂ

Vecinul meu Cosmin G., avînd frumoasa vîrstă de trei ani şi aproape nouă luni, s-a supărat nu demult pe mine, să nu mă mai vadă, să nu mai audă de numele meu (pe care îl pronunţă destul de greu). Motivul acestei supărări : nu m-am ţinut de cuvînt faţă de dînsul, i-am făgăduit că îl voi duce la „grădina zoologică" de la Băneasa şi nu l-am dus. N-am putut. Dar asta nu mai contează. Pe drept nu mai contează. „Făgăduiala dată e datorie curată", cum se zice. Făgăduiala dată unui copil fiind mai mult decît atîta. Un asemenea legămînt e un pariu pe care îl faci cu cinstea şi cu „intransigenţa" celor mici. Care nu ştiu de iertare. Care vor să fie toate aşa cum sînt ei : limpezi şi calde, frumoase şi drepte. Cum e lumina primăverii. Cum e firul de iarbă, cînd împunge cu temeritate această lumină. Cum e mugurul dintîi, de pe cea mai viguroasă creangă. Cum e şi prietenul acesta al meu, Cosmin G. (cu care m-am împăcat pînă la urmă), a cărui vorbă şi al cărui zîmbet sînt grăunţe scăpărătoare de lumină, neputînd fi asemuite cu nimic altceva decît cu mărgelele sonore pe care le aruncă ciocîrlia peste lume, după ce urcă în vineţie. Iar ciocîrlia e pasărea primăverii, e struna de argint a acestor pămînturi.

*

* *

Cineva îmi povesteşte, în troleibuz, cum a fost supărat de un altul.

Scanned with CamScanner

— Nu supărat, domnule, ofensat, jignit la culme, batjocorit, ce mai atîta poveste, lovit în personalitate, drept în personalitate, acesta e cuvîntul !...

Îl ascult, gîndindu-mă că e „o chestie miticească" la mijloc, cum sînt atîtea. Dar nu era asta. Omul avea altă durere, suferise într-adevăr o ofensă.

— Eşti şofer ? mă întrebă dînsul, uitîndu-se cu încredere la şapca mea.

— Amator ! îi spun eu.

— E în regulă !... Înseamnă că vei înţelege mai uşor ceea ce am păţit eu alaltăieri, deoarece am şi eu un „Wartburg" nenorocit, cu care mai ies din cînd în cînd prin sat !...

— Nu contează marca, maşină să fie, să aibă patru roţi şi un motor pe undeva !...

— Nu-i aşa, să ştii, întîmplarea mea e legată de *marcă*... Omul cu care am avut eu de-a face, un negustor, domnule, un ilicit, un geambaş de tip nou, avea o Lada 1500, nouă, de toată frumuseţea !...

— Asta nu înseamnă că era geambaş sau ilicit !...

— Ba era, să ştii, sînt sigur de asta... Era îmbrăcat la opt sute şi un pol în zi de lucru... Era bine întreţinut, ce mai... !

— Nici astea nu sînt semne sigure că ar fi un învîrtit...

— Dar aroganţa lui, felul de a se purta ? !... Că a făcut un circ pe acolo, de m-a apucat sila... M-a şters cu bara din spate (asta a fost ciocnirea noastră), a intrat în faţa mea pe o stradă aglomerată... M-a depăşit prin dreapta, ca să nu aştepte pe rîndul lui... Şi mi-a turtit puţin aripa...

— Nici faptul acesta nu-i semnificativ pentru caracterizarea dumitale !...

— Nu ? ! Dar minciuna, domnule ?...

— Care minciună ? !

— Minciuna negustorului !... Că el n-a vrut să recunoască !... M-a înjurat mai întîi, numai că nu m-a scuipat... O făcea pe zmeul în faţa miliţianului... Şi bătea mereu cu dreapta în ceasul de pe mîna stîngă... Se grăbea, chipurile, era aşteptat, trebuia să pună în mişcare cine ştie ce şuşanea, să-şi mai cumpere o roată la maşină !...

— Asta e un semn de aroganţă, într-adevăr !...

Scanned with CamScanner

— Într-adevăr ? !... Atunci spune-mi, dacă eşti aşa de înţelept, ce a făcut geambaşul acela pentru Lada aceea a lui (care costă nouăzeci de mii de lei), dacă m-a învîrtit pe mine pe degete, pentru cincizeci şi doi de lei şi şaptezeci şi cinci de bani (atîta m-a costat stricăciunea pe care mi-a produs-o el), cîte găinării şi cîte mîrşăvii a făcut dumnealui, pînă cînd s-a căţărat în Lada aceea nouă şi frumoasă...

La întrebarea aceasta n-am mai avut (într-adevăr) nici un răspuns.

* * *

Oamenii sînt, la bătrîneţe, cum au fost prin timp la tinereţe. Toate se adună şi ies acum în evidenţă. Cei buni şi curajoşi devin înţelepţi, devin superbi, încît ţi-e drag să te uiţi la ei, ţi-e drag să-i asculţi. Ceilalţi, cei care au venit spre vîrsta aceasta împinşi de mînii, cei care şi-au făcut loc cu coatele prin lume, cei care au călcat totul în picioare, pentru te miri ce, devin şi mai urîţi, murdărind pînă şi vîrsta aceasta de asfinţit, care nu poate fi sfinţită, în sine, de către nimeni, sfinţirea ţinînd de fiecare om, de ceea ce este sau nu este el, de ceea ce n-a fost, fiindcă toate vin din urmă, de parcă omul şi-ar face, singur, propria sa caricatură.

* * *

Firul de iarbă nu se înalţă pentru sine în lumină, o face pentru frumuseţea lumii, pentru lumina care l-a tulburat, pentru pămîntul care îl ţine în braţe. Pomul nu înfloreşte degeaba, nu renunţă degeaba la podoaba florilor, o face pentru rotunjimea poamelor, pentru a spori densitatea luminii din toamnă... Iar omul, dacă e om, dacă nu e pasăre călătoare sau fals cîntătoare, nu trăieşte degeaba pe lume, nu trebuie să trăiască în zadar şi în pustiu, trebuie să înalţe măcar o verticală pe orizontala alunecătoare a vieţii, verticala fiind el însuşi !...

Scanned with CamScanner

E BINE !

Prietenul meu, poetul, spune din cînd în cînd, la telefon sau de-a dreptul, cînd stăm faţă în faţă : „e bine, nu-i aşa, e bine !“.

La început, drept să spun, mă cam irita acest *e bine*. Mă pregăteam să-i zic odată, fără nici un ocol : mai lasă-mă, domnule, în pace, cu binele tău !... Tu nu vezi ce se întîmplă, nu vezi cîte dificultăţi mai există ?... Ce dracu, te-ai „oficializat“ şi tu, te-ai cristalizat sau ce ai păţit, fiindcă erai alcătuit pînă mai ieri numai din observaţii şi din întrebări ! ?...

Nu i-am spus însă asemenea vorbe, dar nu pentru că mi-a fost teamă de răspunsurile lui „definitive“, ci pentru că eu însumi am început să spun aşa : *E bine !*, înţelegînd sensul de profunzime al vorbelor rostite de poet, care nu exclud observaţia şi critica, dimpotrivă, le îndreptăţesc şi mai mult, le întemeiază din toate punctele de vedere, întemeierea însemnînd de data aceasta privire de ansamblu — adeziune, dar şi înţelegere, durere, dar şi bucurie, înfrîngere, dar şi victorie, trecut, dar şi viitor, ţară, dar şi omenire, om, dar şi omenie.

E bine, am spus şi spun eu, pe urmele poetului, — e bine că în ţara aceasta a noastră, în România, a existat şi există un partid care a luptat şi luptă împotriva răului social, împotriva înapoierii, împotriva conservatorismului, împotriva abuzului de putere şi de avere, împotriva nihilismului şi împotriva lichelismului, pentru o deplină afirmare a omului, ca luptător şi ca om.

Scanned with CamScanner

E bine că acest partid poartă, din anul 1965, de la cel de-al IX-lea Congres, denumirea pe care trebuia să o poarte permanent : Partidul Comunist Român !

E bine, de asemenea, că acest partid își respectă statutele, ținîndu-și cu regularitate congresele, transformîndu-le în prilejuri de bilanț și în deschideri noi, spre noi orizonturi sociale și politice, îndeplinindu-și astfel rolul pe care și l-a asumat, de forță conducătoare a noii noastre societăți !

E bine că în fruntea acestui partid se află un bărbat care se numește Nicolae Ceaușescu, pe care nu-l voi împodobi, iată, cu nici un epitet, pe care nu-l voi desface însă nici măcar așa, de formă, nici măcar în treacăt, de binele nostru, al tuturor, aceasta fiind, după socotința mea, cea mai înaltă laudă ce i se poate aduce unui om !

E bine, aș mai spune eu, că putem sărbători în fiecare vară ziua de 23 August, dîndu-i semnificații din ce în ce mai profunde, pe măsură ce pătrundem noi înșine în „viitorul de aur“ al țării, pe care o iubim și o slăvim prin fapta și prin cutezanța noastră, care ne va iubi și ne va răsplăti pre noi cu aceeași unitate de măsură !

E bine că ne culegem singuri recoltele și că mîncăm pîinea pe care o muncim, fără a lua vreo firimitură de la gura altora, fără a da altora ceea ce nu li se cuvine !

E bine că sîntem din ce în ce mai mulți și mai uniți, că afirmarea noastră în lume nu se întemeiază pe dezbinări și pe zîzanii sociale și naționale, fiind, din contra, rodul celor mai deschise și mai luminoase aspirații !

E bine că binele nostru e legat puternic de binele întregii lumi, aceasta fiind măsura exactă a întemeierilor noastre, fiindcă dreptate are numai cel ce nu-și poate realiza gîndurile de bine decît împreună cu alții — împreună cu frații săi de muncă și de luptă, împreună cu toți oamenii de bine de pe acest pămînt, împreună cu lumea aceasta a noastră, neliniștită și frenetică, dornică ea însăși de bine și de bucurie !

Scanned with CamScanner

FABULĂ CONTEMPORANĂ

Un prieten mi-a povestit nu demult următoarea întîmplare, care, în calitatea mea de vechi şi înrăit „copist" al realităţii, de om care n-a auzit cum şi cu ce se mănîncă „transfigurarea", o redau întocmai spre citire :

Într-un sat, mi-a spus prietenul acesta al meu, *într-o cooperativă agricolă de producţie, pe care chiar eu o înfiinţasem (pe atunci prietenul meu lucra „în agricultură", acum însă era „industriaş"), s-a petrecut un fenomen ciudat... S-a stîrnit de pe la un timp o luptă acerbă pentru posturile de conducere din cooperativă... Era să zic „luptă pentru putere", ar fi prea mult însă, dacă aş numi frămîntările care au ros cooperativa aceea şi satul, în întregime, timp de zece ani de zile... Cu toate că ele, zbaterile acestea aspre şi urîte, devoratoare chiar, aveau toate caracteristicele luptelor pentru putere... Împărţiseră oamenii în tabere... Îi ţineau pe toţi în tensiunea conflictelor, care atingeau de multe ori tăria nefirescului... Nu avea loc nici o bătaie, nu se produceau încăierări, ca altădată... Oamenii îşi rezolvau altfel problemele care stăteau între ei... Se luxau „în chip democratic", cu ajutorul criticii... Îşi dădeau în cap cu „măciuca votului"... Votul, mai ales, devenise acolo o unealtă mai mult decît necesară... Se făceau, din cauza asta, adevărate combinaţii, înaintea adunărilor generale, dar mai ales înaintea adunărilor generale de dare de seamă şi alegeri... Cînd se puneau în mişcare toate calculatoarele şi toate combinatoarele, mecanice sau automate, indiferent cum erau şi cu ce funcţionau... Scopul conta, iar scopul viza, de fiecare dată,*

Scanned with CamScanner

cunoașterea exactă a situației : cine cu cine avea de gînd să voteze : „Ia, spune, frățioare, tu cu cine ai de gînd să votezi ! ?... Ești cu ai noștri ori ești contra noastră, contra cooperativei, contra binelui obștesc, deoarece noi, iată, ne zbatem și ne luptăm, ca niște lei, pentru binele obștesc !... Sigur că e democrație, dar tu, acum, ar trebui să te hotărăști, dacă vrei să-ți fie bine !..." Rău era de cei care nu „se hotărau", de cei care își vedeau de muncă, în primul rînd, lăsînd „electorala" în seama celor care umblau cu „electorala" printre oameni, tot așa, în primul rînd și fără nici o rușine... De fapt, așa ajunseseră ăștia să domine situația în cooperativa respectivă : agățîndu-se cu disperare de democrație, întrebuințînd-o destul de stîngaci la început, utilizînd-o pe urmă din ce în ce mai puternic, după ce și-au dat seama că democrația aceasta le poate fi numai lor de folos, lor și celor care le erau apropiați... S-a format astfel, din mers, cum se zice, o adevărată gașcă, peste care n-a mai putut trece nimeni, mai ales după ce ea, coana gașcă, a reușit să pună mîna pe „frînele puterii", cu ajutorul votului, „care-i sfînt, mă, e cel mai grozav lucru din lume, binecuvîntat fie de Dumnezeu și de Zei, de cel ce ni l-a pus nouă în mînă, mă !..." Ceilalți, „șovăielnicii", cei care nu se „înscriseseră" din timp în „mișcarea" asta nouă, dar nu și înnoitoare, s-au văzut trecuți la capitolul „minoritate" !... Care „minoritate" avea voie să muncească, de dimineața pînă seara, avea voie să aducă beneficii și venituri în cooperativă, la cuvînt însă nu prea avea voie și rînd... Și chiar dacă avea, nu era luată în seamă, spusa ei era pulverizată, pe loc sau în timp, cu sprijinul unor replici nimicitoare sau cu ajutorul, mai subtil, al unor dezinformări concentrice : „Știți, avem și noi nemulțumiții noștri !... Cum îi au și alții !... Oamenii ăștia dau mereu cu gura, că aia nu e bună, că cealaltă e rea... De vizat însă vizează altceva : vizează funcția, vizează cățărarea !... De aia sînt ei așa de combativi pentru că sînt împinși din urmă de interese meschine !... Ăștia, stimați tovarăși, vor să distrugă cooperativa, o subminează tot timpul !... În vreme ce noi..." Ei nu o subminau , ce-i drept, ei o mulgeau de avantaje, în detrimentul celor ce munceau... S-a cam văzut asta de pe la un timp, problema a ajuns la

foruri... De intervenit însă nu intervenea nimeni, „să nu se nască nemulțumiri colective", să nu se producă, din nou, „încălcări ale democrației noastre socialiste...", cu toate că aici nu era vorba de nici o democrație... Fapt e că răul se întindea nestingherit și că veniturile oamenilor scădeau văzînd cu ochii, pe măsură ce sărăcea cooperativa, pe măsură ce se întindea acolo dezmățul și ticăloșia... S-a încercat de cîteva ori să se spargă buboiul acela rau și adînc, pe cît de rumen și strălucitor, pe deasupra, pe atît de urît și rădăcinos, pe dedesubt, fără a se reuși, bineînțeles... Cei vizați au ripostat imediat, „democratic", dar foarte ferm... Ultima dată, măcar, au creat acolo o atmosferă grea, au risipit peste cîteva luni tensiuni peste tensiuni, să nu le fugă cumva perinile „de sub maiestuoasele lor funduri"... Se petrecuse totuși o modificare : acțiunile găștii, fiindcă despre asta era vorba, despre „o simplă și cam odioasă gașcă", erau izvorîte din teamă, confirmau spusele unora și ale altora, făceau și mai evident falsul care se produsese acolo, cu ajutorul căruia unii trăiseră bine o vreme, distrugînd însă mult mai mult, „de o sută de ori mai mult decît folosiseră ei înșiși..."

Morala fabulei e valabilă, cum se zice, și pentru alte cooperative cultural-agrare, oricîte deosebiri ar exista între un domeniu sau altul, răul, cînd e rău, avînd aceeași culoare, cerînd, așadar, aceeași replică.

Scanned with CamScanner

ACASĂ

Nicăieri, în nici un loc de pe pămînt, în nici un colţ din lume, nu e cum e *a c a s ă*. Acasă la tine, adică acolo unde te-ai născut, acolo unde ai învăţat să mergi în picioare, unde ai descifrat pentru prima dată taina cuvîntului, unde te-ai deprins să priveşti în jur, pe Murăş la deal, pe Murăş la vale, în stînga, către Munţii Sebeşului, în faţă, către neguroşii şi atît de limpezii Apuseni. Îmi dau seama, mi-am dat seama mai demult, că nu mai am nici un umăr de casă — cele vechi s-au dus, au intrat în pămînt, iar cele noi încă nu s-au izvodit. Dar eu tot aşa zic, ori de cîte ori vin aicea, ori de cîte ori plec de aicea : Unde te duci ?... *A c a s ă !*... Unde ai fost ?... *A c a s ă !*... Pe drept, fiindcă aicea, oriunde aş poposi, oriunde aş sta — pe ţărmul Murăşului sau pe Deal, la Oaşa sau la Ciugud, la Oarda de sus sau la Oarda de jos — mă simt *a c a s ă*, mă simt şi gîndesc altfel, sînt mai limpede şi poate că sînt mai bun, cum e orice om cînd se întoarce acasă la el, adică acolo unde s-a născut, în satul sau în oraşul unde a copilărit, cînd simte sub tălpi tăria şi veşnicia întregii Ţări, pentru că Ţara e alcătuită din acest atît de firesc şi de simplu : *a c a s ă*, fără de care omul nu mai e om întreg, e mutilat măcar pe jumătate, dacă nu e cumva o biată „pasăre călătoare", un fluture pe care îl zburătăceşte vîntul cînd vrea şi cum vrea, un simplu firicel de praf, un nimica.

Sînt destule locuri în lume mai bogate, mai frumoase, mai altfel, dar cum e aicea, la noi, cum e *a c a s ă*, nu e nicăieri, în nici un colţ din lume, oricît ar fi el de fastuos, oricît ar fi de darnic. Nicăieri nu va vibra pămîntul

Scanned with CamScanner

sub picioarele tale, cum vibrează *a c a s ă* la tine, în Ţara ta natală, care nu poate fi decît una, în care au trăit şi trăiesc fraţii tăi şi prietenii tăi, unde îşi dorm somnul de veci părinţii şi părinţii părinţilor tăi, unde ţi-e apropiată pînă şi frunza din copac, unde eşti frate bun cu firul de iarbă, unde te poţi legăna oricînd în lumină, visînd, cum se leagănă mesteacănul în vînturile molcome ale înserării. În vreme ce d i n c o l o, oriunde ai fi, pe oriunde ai hălădui, oricîte succese ai avea, reale sau contrafăcute — pentru că există şi pe acolo conjuncturi şi conjuncturalişti, există fabrici de glorii şi glorii fabricate — vei fi ciung şi orb, chiar dacă vei avea braţele intacte şi ochii neîncepţoşaţi, vei fi rupt de toate, vei fi din ce în ce mai străin şi mai deşert, pînă cînd nu te vei mai recunoaşte, pînă cînd îţi vor seca toate izvoarele. Pentru că omul fără rădăcini, omul fără ţară, fără trecut şi fără viitor, fără fraţi şi fără părinţi, nu e om nici măcar pe jumătate, e o întruchipare de serie — oricît ar fi de satisfăcut, oricît ar fi de „izbînditor“ — e un fir de pleavă în batozăriile imense ale lumii, e un nimica.

Pîinea poate fi mai albă şi mai bună în alte părţi, dar dacă nu are în ea măcar o lacrimă din lacrimile părinţilor tăi, dacă n-ai văzut măcar o dată grîul din care e făcută, dacă n-ai rupt-o în două cu fratele tău sau cu prietenul tău cel mai bun, pîinea aceasta va fi pîine goală, oricît ar fi ea de bună. Iar tu nu vei fi nimic altceva decît un mîncător de pîine, un consumator, un simplu ronţăitor, un hăpăitor oarecare, nedeosebindu-te cu nimic de cetele tropotitoare şi lipsite de gînd ale necuvîntătoarelor. Pentru că omul, indiferent de îndeletnicire, indiferent de vocaţie, nu poate fi el însuşi, cu adevărat şi pînă la capăt — şi fără nici o autoamăgire —, decît dacă trăieşte şi munceşte împreună cu ai săi, dacă luptă pentru binele Ţării care i-a fost leagăn şi îi poate fi oricînd scut, dacă nu dă bir cu fugiţii, speriindu-se de greutăţi, dacă nu dă cinstea pe ruşine, cum se spune pe la noi, pe Mureş şi pe Crişuri, pe Olt şi pe Jii, pe Prut şi pe Dunăre, cinstea fiind întotdeauna de partea izbînditorilor, de partea eroilor, indiferent dacă ei sînt sau nu sînt cunoscuţi ca atare, în vreme ce ruşinea a fost şi este apanajul celor ce s-au dezis de ei înşişi, căzînd din carul în veci nepie-

Scanned with CamScanner

ritor al omeniei, amestecîndu-se cu pulberile mari și atît de agitate ale lumii de azi, devenind ei înșiși pulbere și scrum.

Să nu se sperie nimeni, fiindcă nu voi arăta pe nimeni cu degetul, nu voi spune despre cei ce au plecat din Țară în anumite împrejurări că sînt vînduți și vînzători — cu toate că unii sînt efectiv așa ceva, s-au ticăloșit demult și pentru totdeauna — de spus însă tot voi spune, chiar dacă mă vor ocărî unii, chiar dacă mă vor denigra, răstălmăcindu-mă, eu tot voi spune și voi repeta că adevărata împlinire de sine numai aicea poate fi atinsă, numai aicea își poate găsi fiecare rostul său adevărat și adevăratul său loc în lume, alături de frații lui, alături de prietenii lui, alături de toți cei care au muncit și muncesc pentru înălțarea Țării în lumina independenței, cum au făcut dealtfel și străbunii noștri, cum a făcut țăranul, care a luat-o de nenumărate ori de la capăt, de sute de ori, de mii de ori, reclădindu-și mereu vatra, muncind și visînd cu dor nespus la Țara de mîine, cum a făcut-o muncitorul, luptînd împotriva împilării și împotriva exploatării, visînd și el la Țara de astăzi și de mîine ; cum a făcut-o cărturarul care a sacrificat de multe ori totul, satisfacție și faimă, sănătatea și viața, pe altarul luptei pentru libertate, pentru înălțarea în lumină a numelui de *român*, care a fost și este vrednic să stea cu cinste alături de altele. Nu voi da nume, nu voi veni cu exemple, dar nu pentru că nu ar exista asemenea exemple, ci pentru că ele sînt, dimpotrivă, mult prea multe, numărul celor care s-au dăruit Țării prin muncă și prin luptă fiind mult mai mare, fiind copleșitor în cele din urmă, față de numărul celor ce au întors spatele soarelui care i-a limpezit și i-a adăpat cu lumină. Mereu a fost așa, mereu a existat această proporție dătătoare de puteri și de încredere, mereu a fost spulberată de vînturi doar pleava — arar ridicîndu-se în vîrtejuri cîte-un bob două de grîu —, grîul rămînînd locului, să crească și să înfrățească în brazda străbună, să-i înalțe sevele în lumina veșnică și în veci nepieritoare a bucuriei.

Asta pentru că nicăieri în lume, în nici un colț de pe pămînt, nu e cum e aicea, *acasă* la noi, unde ne-am născut și am copilărit, unde trăim și muncim, unde

Scanned with CamScanner

sperăm și luptăm, avînd fiecare dintre noi — și toți, laolaltă — șansa unică de a le lăsa urmașilor mai mult decît ne-au lăsat nouă înaintașii, fiind noi înșine, cu adevărat și pînă la capăt, în măsura în care ne facem datoria față de Țara ai cărei fii credincioși am fost și sîntem, în prezent, dar și în eternitate.

A c a s ă e, mai mult decît o simplă vocabulă sentimentală, e o lume de simțăminte și de gînduri, e temelia de nezdruncinat a cinstei și a omeniei, e vatra însăși a dăinuirii noastre.

Scanned with CamScanner

Sadoveanu a fost numit cîndva „Ceahlăul prozei noastre", a fost lăudat mult, s-au scris multe cărţi despre dînsul — nu chiar atît de multe, de fapt, mai puţine decît s-ar fi cuvenit — fără a se ajunge la o adevărată şi „definitivă" descifrare a uriaşei sale personalităţi. Nimic nu-i mai relativ decît definitivul, cînd e vorba de literatură, cînd e vorba, mai ales, de apropierea prin analiză, printr-o profundă şi nuanţată cercetare, unei personalităţi distincte. În orice caz, în ce mă priveşte, am avut şi am sentimentul că opera marelui prozator nu a fost încă străbătută de o asemenea cercetare, capabilă să scoată în evidenţă sensurile majore, menită să ni-l apropie pe scriitor, redîndu-ni-l într-un fel, redîndu-l literaturii din care face parte, cum s-a întîmplat, de pildă, cu Eminescu, după ce George Călinescu a dat la iveală *Viaţa lui Eminescu* şi *Opera lui Eminescu*.

*
* *

Sadoveanu a avut norocul să trăiască mult, dar nu din cauza asta a scris atîta cît a scris, ci pentru că a avut multe de spus, pentru că a fost legat, trup şi suflet, de istoria acestui popor, de locurile pe care le-a înflorit el, de tot ce a fiinţat pe aceste meleaguri, din veac şi de dincolo de veac, pentru că legăturile acestea s-au adîncit şi s-au limpezit mereu, întărindu-l şi limpezindu-l şi pe scriitor, de la un an la altul, de la o carte la alta, adăugînd noi cercuri şi noi înălţimi trunchiului care făcea „legătura"

Scanned with CamScanner

între cer și pămînt, dînd omului, dar și operei tărie și frumusețe de stejar falnic, a cărui coroană vuia cum vuiesc de obicei pădurile, — vuia și va vui mereu, pînă dincolo de veac.

* * *

Drumul străbătut de Sadoveanu de la *Șoimii* la *Nicoară Potcoavă*, de la *Crîșma lui Moș Precu* la *Hanul Ancuței*, de la *Bordeienii* la *Frații Jderi*, de la *Vremuri de bejenie* la *Creanga de aur* este echivalent cu drumul străbătut de o întreagă literatură a cărei maturizare nu naște sterilitate, nu duce lucrurile spre epuizare, deschizînd, dimpotrivă, noi făgașuri, pentru noi și noi înaintări, rotunjind și împlinind o operă cum nu a mai fost alta în cuprinsul întregii literaturi românești. În această *operă* uriașă, diversă, dar și unitară, plină de hățișuri, dar și de măreție, sufletul folclorului românesc se împletește și se înfrățește firesc cu sufletul culturii cărturărești (cărturărești și nu livrești, livrescul neputînd fi lipit cu nici un fel de clei de opera și de personalitatea lui Sadoveanu), accentele epice homerice sau tolstoiene contopindu-se și împletindu-se firesc cu lirismul inimitabil al doinelor noastre, zicerile cronicarilor, felul lor de a privi și de a povesti lumea, unindu-se pentru totdeauna cu fiorul mioritic, lumina din poveștile și povestirile lui Ion Creangă unindu-se cu penumbra din proza lui Slavici, realismul cel mai dur fiind îmblînzit adesea de un lirism firesc și profund — toate petrecîndu-se în cadrul unei alcătuiri artistice de mare și distinctă unitate — și de o pregnanță nepieritoare.

* * *

Sadoveanu a fost alături de noi pînă ieri-alaltăieri — ca și Arghezi, ca și Călinescu, ca și Agârbiceanu, ca și Vianu — prezența aceasta a lui fiind de mare folos culturii de azi. Unii cred, dimpotrivă, că lucrurile nu stau așa și că exemplul lui nu a fost fertil. Lui Sadoveanu i s-a adus din această parte, ca și lui Călinescu dealtfel,

Scanned with CamScanner

ca și lui Arghezi — acuzația falsă de mercantilism, de aderare interesată la noile împrejurări din țară ; despre Sadoveanu spunîndu-se, că nu și-a ajutat confrații (în vreme ce alții, cei ce s-au improvizat în acuzatori, i-au ajutat de s-au rupt) ; că n-a apărat obștea scriitoricească (pe care alții, aceiași acuzatori, de fapt, au ajutat-o pînă cînd au secătuit-o), că a scris pagini fade în această perioadă, *Mitrea Cocor* fiind exemplul cel mai des uzitat. Opiniile de acest fel nu trebuie să ne supere, nu trebuie să ne umple inimile de revoltă, atîta timp cît rămîn opinii, nerevendicîndu-și rolul de verdict definitiv, netransformîndu-se, cu alte cuvinte, în simplă și cam joasă denigrare. Fiindcă iată, eu am avut și am altă opinie, socotind prezența lui Sadoveanu în epocă un mare „noroc". Nu trebuie uitat că asta se întîmpla într-o vreme aspră, dacă nu chiar secetoasă, cînd Rebreanu și alți scriitori de seamă erau interziși sau aveau o circulație limitată, cînd era important, dacă nu chiar vital, să nu fie distruse toate punțile de legătură cu „gloria trecutului", Sadoveanu fiind o asemenea punte vie. E adevărat că el a scris în vremea asta pagini mai puțin izbutite (ce ne facem atunci cu scriitorii a căror „operă" e alcătuită numai din asemenea produse, de conjunctură ! ?), e adevărat că s-a lăsat legănat de apa molcomă a onorurilor, e tot atît de adevărat însă că el nu a dat la iveală în această vreme numai pe *Mitrea Cocor*, ci și pe *Nicoară Potcoavă,* după cum e adevărat și definitoriu faptul că el, Sadoveanu, a fost de folos obștei scriitoricești, pe care a proteguit-o, căreia i-a adus servicii imense, cum n-a mai făcut-o nimeni în urma lui.

*
* *

Destinul unui scriitor, gloria lui viitoare, durata pe care o va străbate opera de care și-a legat numele au stat și stau sub semnul imprevizibilului. Ceea ce pare nepieritor la un moment dat se sforogește și se risipește, cu timpul. Glorii de un an sau de un deceniu cad în groapa uitării, de unde nu le mai scoate nimeni, niciodată, nici măcar sprijinitorii lor cei mai acerbi nu mai îndrăznesc să se uite la ceea ce au preamărit. Există, ce-i drept, alături

Scanned with CamScanner

de această perindare inevitabilă, alături de această cernere necesară, reveniri și reevaluări necesare. Fiindcă și cei buni, cei autentici, cei mari trec prin asemenea perioade, de relativă uitare, în urma cărora setea de cunoaștere a unei opere anume, dorința de a aduna lumina unei anumite slove cresc și se contopesc într-o necesitate imperioasă, consolidînd posteritatea unei opere. Nu știu dacă momentul pe care îl trăim noi acum, la o sută de ani de la nașterea lui Sadoveanu, se va ridica la o asemenea înălțime, știu însă, cu certitudine, că un asemenea moment va exista, totuși, acum sau mai tîrziu, opera marelui și inimitabilului prozator, tot ce a săvîrșit el într-o viață, constituindu-se într-un întreg puternic, imposibil de răsturnat, menit să străbată veacurile, ca și cultura prin care s-a afirmat.

Scanned with CamScanner

A TE SPĂLA PE MÎINI

A te spăla pe mîini, precum Pillat din Pont, înseamnă a fugi de răspundere mai stăruitor și mai tare decît „fuge dracu de tămîie" ; înseamnă a jongla tot timpul, minţind în stînga, spunînd altceva în dreapta, ameţindu-i pe „cei de jos" cu făgăduieli de tot felul, dîndu-le impresia că eşti alături de ei şi că tu eşti campionul tuturor dreptăţilor, eşti de partea celor urgisiţi, eşti devotat binelui şi eşti atît de curat şi imaculat încît nici lumina tulbure a propriilor tăi ochi nu poate ascunde această imaculare ; înseamnă, totodată, a-i minţi şi a-i dezinforma în permanenţă şi pe „cei de sus", inventînd greutăţi şi dificultăţi, bîrfindu-i faţă de dînşii pe „cei de jos", denigrîndu-i pe toţi cei cărora ar trebui să le „rezolvi o problemă", făcîndu-i cu ou şi oţet, transformîndu-i în campioni ai reclamaţiilor, în oameni cărora le place să se văicărească, să „aibă probleme", să nu-i lase în pace pe cei ce au o răspundere oarecare, au un „rang" pe care îl ţin la mare cinste, fiindcă şi el, de, îi ţine pre ei în mare cinstire, aducîndu-le de toate pe masă, dîndu-le, cu vîrf şi îndesat, ceea ce nu merită, ceea ce nu poate fi plătit decît cu moneda curată a muncii şi a luptei !...

A te spăla pe mîini înseamnă, cel mai adesea, a te murdări pe tine însuţi pînă în ochi, mai rău şi mai adînc decît ar putea-o face toţi eventualii tăi duşmani, toţi cei pe care i-ai supăra dacă ţi-ai asuma răspunderea pe care ar trebui să ţi-o asumi, dată fiind încrederea ce ţi s-a acordat,

Scanned with CamScanner

dată fiind posibilitatea pe care o ai, de a decide, de a lua hotărîri, de a impulsiona dezvoltări și de a lumina destine, de a fi om între oameni și luptător între luptători ; înseamnă a deveni în cele din urmă un simplu și cam abject oportunist, dacă nu ai fost cumva așa din născare, dacă n-ai fost făcut anume pentru bolmojeli și pentru temporizări, pentru a face, la rîndul tău, numai rău și zîzanie, fiindcă există și asemenea oameni care sînt „închinați" de la începuturi unui anumit fel de a fi, așa cum există oameni care sînt sortiți de la începuturi marilor dăruiri, „patimilor" care înalță și sfințesc, datorită cărora sporesc mereu încrederea în om și în omenie !...

A te spăla pe mîini înseamnă a umbla prin viață cum umblă un cocoloș de tină prin apă, bălăbănindu-te de colocolo, fiind ferit uneori de asprimea curenților, stînd în marginea cîte unei bulboane, fiind luat apoi de vîrtejuri, fiind aruncat la suprafață, fiind dus și izbit de tăria țărmului, pierind astfel, dizolvîndu-te în volburile din care ai fost ieșit ; înseamnă a te anula pe tine însuți, încet, dar sigur, înseamnă a te scufunda cu bunăștiință în mlaștina tuturor descompunerilor, umblînd pe urmă numai prin noroiul acestei mlaștini, hrănindu-te cu noroi și plîngînd, cînd e de plîns, cu lacrimi noduroase, de puroi, devenind tu însuți în cele din urmă un guguloi inform și imens, de care se sperie broaștele, pe care îl privesc cu uimire șopîrlele de pe țărm, spre care croncănesc și hohotesc pînă și ciorile !...

A te spăla mereu pe mîini, a fugi mereu de răspundere, mai stăruitor și mai repede decît fuge „dracu de tămîie", înseamnă a încurca în permanență lucrurile simple și clare ; înseamnă a sugruma mereu idei și gînduri de preț ; înseamnă a omorî în față inițiative valoroase ; înseamnă a trăi într-o continuă și din ce în ce mai chinuitoare zbatere ; înseamnă a-i dușmăni pe toți cei ce nu te vor lăsa în pace, „șicanîndu-te" cu dorințele și năzuințele lor de mai bine ; înseamnă a dușmăni pînă la urmă întreaga viață ; înseamnă a te urî, de moarte, pe tine însuți, ca

Scanned with CamScanner

într-o sinucidere lentă, ca într-o scufundare, ca într-o pulverizare definitivă și desăvîrșită, în urma căreia nu rămîne nimic, nici măcar o pleasnă de scrum, nimicul neputînd să nască altceva decît tot nimic, ca într-un apogeu al ratărilor celor mai depline !...

Asta înseamnă a te spăla mereu pe mîini — și nu numai atît !

Scanned with CamScanner

SENSUL LIBERTĂȚII

Sensul libertății nu poate fi decît suitor și constructiv, libertatea fiind sinonimă cu munca și lupta, cu tot ceea ce ține de aspirațiile adevărate ale oamenilor — ale celor de ieri, ale celor de azi și ale celor de mîine.

Libertatea noastră, a celor de azi, de aici, din România, depinde, încă mai depinde, de ceea ce au făptuit cei dinaintea noastră, — de jertfele tuturor celor ce s-au dăruit dăinuirii și creșterii Patriei — depinde, în chip deosebit, de ceea ce săvîrșim noi astăzi, la acest sfîrșit de secol și de mileniu.

Au trecut, iată, aproape treizeci și cinci de ani de atunci, din August 1944, din ziua în care s-a produs o răsucire în sufletul unui întreg popor. N-a fost un vis, n-a fost o năzărire, a fost o clipă sublimă, de răbufnire și ridicare spre înalturi a tuturor nădejdilor de mai bine, a celor mai vechi și mai profunde aspirații. Nimeni nu știa atunci cum vor evolua lucrurile mai departe, știau toți în schimb, iar cei care nu știau cu certitudine intuiau această necesitate : că țara va fi, în viitor, mai bogată și mai frumoasă, mai liberă și mai independentă, mai unită și mai limpezită la chip, cu fruntea atinsă de lumina grea a bucuriei.

Viitorul de atunci este prezentul nostru de azi, pe care îl prefacem în trecut prin tot ceea ce săvîrșim, prin faptele noastre de muncă și de luptă, măsura însăși a timpului fiind izbînzile noastre, obținute greu de tot unele dintre ele, plătite cu valuta greu de apreciat a muncii și a dăruirii, ale cărei rezerve sînt inepuizabile, poporul român

Scanned with CamScanner

avînd și în această direcție, ca și alte popoare, dealtfel, tradiții vechi și mari, tradiții glorioase.

Copiii de atunci, din August 1944, sînt acum oameni în toată puterea cuvîntului. Tinerii din zilele acelea arse de speranță au îmbătrînit, sînt nînși de sarea vremii. Unii au obosit, alții s-au stins. Iar alții, cei mai buni, sînt mai tineri decît îi arată vîrsta, au încărunțit de tineri, cum zice Poetul, rămînînd însă în șuvoiul vremii, ridicîndu-se în lumina izbînzii, odată cu Țara.

Ea însăși, Țara cea bună și bogată, nu mai este cum era atunci, nici pe departe. Prin multe i-a fost dat să treacă, multe greutăți și dificultăți a înfrînt ea, pre mulți a trebuit să-i țină în brațe și să-i îngăduie pe aproape, pe cei buni, dar și pe cei răi. Și iată că acum ea stă altfel în fața lumii — e mai demnă, fiindcă e mai independentă, e mai cunoscută, fiindcă participă, alături de celelalte țări socialiste, alături de forțele progresiste, la lupta pentru mai bine a întregii omeniri.

Independența nu e singura măsură a libertății unui popor și a unei țări, dar e una dintre măsuri, cea mai importantă, de fapt, cea fără de care nu sînt posibile schimbările și desferecările cu caracter social, cea care indică în ultima analiză culoarea politică a unor structuri sociale, sensul exact al unor evoluții.

Libertatea, la rîndul ei, nu este o noțiune abstractă și fixistă, nu e un bun pe care să ți-l pună cineva în brațe, urmînd ca după aceea tu, om sau popor, ce vei fi, să te înfrupți la nesfîrșit din acest dar ceresc, cum te-ai înfrupta dintr-o roată mare de cașcaval.

Libertatea, ca și devenirea, cere un efort continuu, cere muncă, cere luptă, cere stăruință, cere răbdare, cere încredere în ziua de mîine a poporului — care nu poate fi desfăcută de ziua de mîine a omenirii — cere devotament și loialitate față de spiritul primenitor al revoluției —, iar spiritul acesta nu poate fi despărțit de luciditate, de gîndirea creatoare a fiecărui om, a fiecărui popor.

Vom vedea, dacă vom aborda problema din acest unghi, că noi eram mai liberi în 1955 față de cum eram în 1945, iar după aceea, în 1965, eram mai liberi decît în 1955, creșterile acestea neputînd fi desfăcute de izbînzile pe care le-am obținut în edificarea unei orînduiri noi, socialiste,

Scanned with CamScanner

de clarificările și regăsirile pe care le-am trăit cu toții, țară și popor, fiindcă niciodată nu am fost angrenați atît de adînc și de hotărîtor într-o *dezbatere*, cum sîntem acum.

Sensul libertății noastre este constructiv și suitor, treptele evocate de mine cerînd alte și alte trepte, într-o creștere care se confundă cu destinul poporului român, în urma căruia se înșiruie secole de lupte, în fața căruia se deschid triumfalele arcuri ale izbîndirii

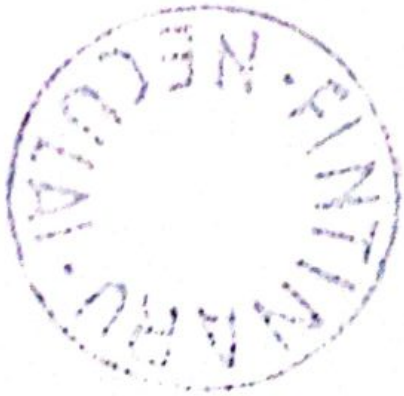

Scanned with CamScanner

NEDUMERIRI

În ultimele luni, în ultimele aproape trei luni de zile, în timp ce definitivam o nouă carte (nimic mai relativ decît definitivul, cum zice poetul), am fost încercat de mici și trecătoare, unele, nedumeriri, altele fiind, totuși, mai stăruitoare. Dacă aș adopta stilul mai somnoros și mai languros (din ultimul timp) al maestrului Bogza, aș spune că spiritul meu a fost îndelung și stăruitor asaltat de întrebări, în vreme ce lucram la romanul *Fiul secetei,* care roman va fi și va veni etc., etc., iar întrebările care îmi dădeau tîrcoale atunci fîlfîiau în jurul meu ca niște păsări mari și dalbe etc., etc. Nu voi adopta însă acest stil, mai ales că una din nedumeririle mele se referă chiar la maestru, la o tabletă semnată de domnia-sa, și anume la cea în care ne spunea, spumegînd de mînie, abia stăpînindu-se să nu erupă, ca un vulcan care mai stă pe gînduri, întrebîndu-se dacă e mai bine și e rentabil să erupă, sau să mai fiarbă încă în vechea și cam obosita sa lavă, spunea, cum zic (maestrul nu vulcanul) de ce nu s-a putut duce în acest an * să-i aducă prinos de laudă lui Eminescu, — pentru că „au pătruns unii printre scriitori, printre noi, cei ce în marea ta umbră nu ne cruțăm strădania de a dălțui chipul lăuntric al ființei noastre...“ Iar eu m-am întrebat, cunoscînd mai demult pozițiile de pe care se fac asemenea separări (*scriitori fruntași* și scriitori mai puțin fruntași, scriitori de linia întîi și scriitori de linia a treia, căprăria întîi și căprăria a patra), cine vor fi aceia *(unii)* și cine or

* 1979.

fi ceilalţi *(noi)*, printre care s-a pătruns în mod atît de perfid, samavolnic, banditeşte aproape, dacă ar fi să ne luăm după lamentaţia maestrului ? ! Cînd şi unde, şi pe ce bază, mă miram şi mă întrebam eu, în cadrul cărui organism, în sînul cărui grup (nu, nu mă gîndeam la *gaşcă*), în ce casă particulară sau în ce cîrciumă s-a stabilit atît de riguros cine sînt *unii* şi cine e... *noi* ? ! Nu s-ar putea adică să vină *unii* să-i întrebe pe *noi*, cu o îndreptăţire justificată prin muncă şi prin cinste, dar dumneavoastră ce căutaţi pe la *noi*, n-aţi greşit cumva adresa, confundînd literatura cu gazetăria de un anumit tip ! ? Aţi construit cu adevărat ceva sau aţi devenit dărîmători de profesie ? ! Nu confundaţi cumva viaţa literară, viaţa însăşi a creaţiei literare, cu un şir nesfîrşit şi cam degradant de subminări şi de demolări ? ! Şi ce va fi făcut maestrul, mai ziceam eu, din mijlocul aceloraşi nedumeriri, pe vremea cînd Eminescu era răstignit pe crucea dogmatismului ? ! De ce nu a evocat atunci, cu aceeaşi mînie, fruntea poetului („...osul nobilei frunţi...") ? ! Era plecat pe undeva, survola cumva alte meridiane morale ? ! Sau era prins pînă peste cap cu evocarea şi elogierea altei personalităţi ? ! Şi de ce, mai spuneam eu, să-l amestecăm pe inegalabilul Eminescu în glodurile unor răfuieli ! ? Dar cîte nu am zis eu atunci, pornind de la o simplă şi aproape sublimă tabletă ! ?

* * *

Altă dată mi-am pus alt fel de întrebări, pornind de la un interviu pe care un cunoscut editor contemporan îl acordase unei reviste din provincie. Valeriu Râpeanu, fiindcă despre dumnealui este vorba, spunea în cuprinsul acestui interviu, referindu-se la cei care nu au ce căuta în literatură (după părerea lui, care n-a fost viciată niciodată de subiectivism şi de patimă !), că ar trebui să li se spună acestor nechemaţi „ceea ce spunea odată Titu Maiorescu : *În lături !*". Iar eu m-am întrebat şi întreb, stimulat fiind de această invocare, dacă istoricul *În lături !* nu ar putea fi împlîntat în faţa celor care se agaţă cu atît de

multă și de grăbită disperare de pulpana lui Maiorescu ? ! Nu mă gîndeam numai la V. Râpeanu, fiindcă nu e primul literator care repetă îndreptățita poruncă maioresciană, și poate că nu va fi nici ultimul. Tocmai de aceea stărui puțin în preajma întrebării de mai sus : N-ar fi bine adică, n-ar fi util și necesar, literaturii, dar și societății, ca chiar cei care îl invocă pe Maiorescu ori de cîte ori au nevoie, transformîndu-i „porunca" într-o simplă măciucă electorală, să se dea mai întîi la o parte (adică *În lături* !) și abia după aceea să vadă dacă mai este sau nu cazul să repete verba maioresciană ? !

*
* *

Citind „cronicile" pe care le semnează M. Sorescu în revista *Ramuri*, pe care cu onoare o conduce, mă gîndeam și mă întrebam ce s-ar alege din creația tînărului maestru de la Craiova dacă ar fi trecută prin dîrmonul zeflemelei, cu aceeași plăcere, cu aceeași dorință aproape neînfrînată a epatării cu orice preț și cu orice mijloace ? ! Ce ar mai rămîne, în acest caz, din poeziile sale cu poantă sau din poantele sale fără poezie ? ! Ce s-ar alege din dramele sale ? ! *Matca* ar putea fi rezumată astfel, dacă ar fi cercetată de-a curmezișul, după metoda M. Sorescu : „Așa-i viața, trecătoare, unul naște, altul moare !" Și n-ar fi oare cam puțin, față de conținutul real al piesei ? ! Și nu e cam mult ceea ce face tînărul maestru, în această direcție măcar ? !

*
* *

Altă nedumerire se referă la „cronicile" cu care mă onorează doi critici literari (Cristian Livescu, în revista băcăuană *Ateneu* și Al. Dobrescu, în *Convorbiri literare*, de la Iași, firește). Nedumerirea nu vizează cronicile respective, în măsura în care ele se ocupă de cărțile pe care le-am dat anul trecut la iveală (*Nevoia de adevăr* și *Sufe-*

Scanned with CamScanner

rința urmașilor), vizează, dimpotrivă, referirile care se fac la modesta mea persoană, nu la aceste cărți. De unde vor fi știind atîtea lucruri despre mine cei doi cronicari, mai multe decît știu eu însumi (de zece ori mai multe, adăugirea aceasta avînd, e cît se poate de clar, un anumit semn și un sens anume) ? ! Pe ce temei afirmă Cristian Livescu că eu am eroare de „influențe", nu știu care este deosebirea între realitate și realitatea artistică (de unde să știu, dacă C. Livescu nu mi-a spus ? !), n-am auzit de Zola și de naturalism (nici de Tolstoi n-am auzit, nici de Dostoievski, nici de Rebreanu, nici de Sadoveanu, nici de Andreev, nici de Proust, nici de Faulkner, nici de Thomas Mann, nici de Kafka, nici măcar de G. Bălăiță, dar iată că am auzit, aceasta fiind salvarea mea de la un naufragiu total, de C. Livescu, ce bine, ce noroc !), mi-am alcătuit singur o „estetică rudimentară" („se vede cît de colo", spune sentențios criticul. De unde se vede, aș întreba eu, de la Bacău la Iași sau de la Iași la Buhuși ?), reinventînd astfel naturalismul, pe bîjbîitele, fiindcă nu am „antrenamentul lecturilor" (de unde să-l am, dacă n-a apărut pe lume C. Livescu, mai devreme, ca să-mi pună o carte în mînă ? !), nu citesc nimic, așadar (nici măcar ziarul *Sportul*), iar atunci cînd scriu, dacă e să mă iau după portretul pe care mi-l schițează spadasinul de la Bacău, îmi pun un sac în cap și o iau „țărănește" înainte, și scriu și tot scriu, pe întuneric, în timp ce el (sau dumnealui, mă rog) zburdă și tot zburdă în lumina culturii, de care alții nici n-au auzit ! ? La ce s-o fi gîndit Al. Dobrescu, am cutezat eu a mă întreba, ce date misterioase o fi avut la îndemînă cînd a spus că eu, umilul și atît de alintatul prozator (de către întreaga critică literară contemporană, pe care, e adevărat, și eu o stimez mult) nu scriu decît despre ceea ce am văzut și am trăit nemijlocit ! ? Vrea cumva subtilul critic să spună că eu am fost de față (nemijlocit) la biserica din Dîrja, în timp ce trăgea Monu clopotele ? ! Sau poate că vrea să spună că le-am tras chiar eu (nemijlocit) ? ! De cînd au devenit bîrfa și denigrarea, am mai zis și m-am mai întrebat eu, argumente estetice ! ? Și de ce, mă rog frumos, cum se zice pe la noi, se pune un accent așa de mare,

Scanned with CamScanner

în unele cazuri, pe discutarea autorului, și nu a cărților lui (firește, dacă aceste cărți o merită, dacă nu, neantul să le mănînce) ! ?

* * *

Nedumerirea mea cea mai mare, mai veche, e adevărat, care a cunoscut însă noi forme în aceste ultime luni, a fost și este stîrnită de atitudinea pe care a avut-o și o are față de modesta mea creație principala revistă a Uniunii Scriitorilor — „România literară". E fapt unanim cunoscut că această revistă m-a întîmpinat cu o adversitate mai mult decît consecventă, de fiecare dată cînd am ieșit cu o carte în lume — așa s-a întîmplat în 1969 (cînd au apărut volumele *Eclipsă de soare* și *Fragmentarium)* ; așa s-a întîmplat în 1975 (cînd a apărut romanul *Caloianul,* care a fost judecat pe necititele, cum am arătat la timpul respectiv) ; la fel s-au petrecut lucrurile și în 1978 (cînd a apărut romanul *Suferința urmașilor,* care a fost bătut în cuie pe „scîndura exigenței" de către alt angajat al patronatului respectiv). Între acești ani și aceste cărți, n-am existat pentru această revistă, decît așa, ca să mi se „dea la cap", în treacăt sau mai de-a dreptul, fiindcă „studiile de generalizare", sau încercările de sintetizare a unor eforturi scriitoricești, nu sînt, nu-i așa, pentru nonvalori. E adevărat că între timp, de la înființarea revistei și pînă acum, s-au mai schimbat *conducătorii* redacției, mai de voie, mai de nevoie, *spiritul* însă a rămas neschimbat, ba poate că a devenit, dacă e să ne luăm după cîteva vehemențe din ultimul timp, și mai *agresiv,* și mai revanșard. E vorba de *valoare,* mi se va spune (și în 1968, și în 1969, și în 1970, și în 1971, pe vremea „celeilalte efervescențe", mi se spunea așa, cu toate că revista era plină de *ivănceni* și de *țepenegi*), e vorba de apărarea cinstei și de onoarea obștei scriitoricești, e vorba de puritatea ambianței literare etc. etc. Da, zic și admit eu, din marginea nedumeririi mele, nu poate fi vorba decît de *valoare,* G. Ivașcu fiind un adevărat pilon al culturii contemporane (de aceea a fost rugat dumnealui să conducă această revistă, să nu ni se dărîme redacția). O valoare incontestabilă, dacă nu de talie europeană,

Scanned with CamScanner

măcar de talie sud-est europeană, a fost și este G. Dimisianu (de aceea este adjunct la această revistă, de mai bine de zece ani de zile, tinzînd de fapt să devină adjunct de meserie). O valoare este și N. Manolescu, principalul și cel mai activ „ideolog" al grupării (harnic în mai toate direcțiile, prin scris, dar și altfel), care a avut și are răspunderi mult mai multe și mai mari decît a avut, să zicem, Călinescu pe vremea cînd era la apogeul carierei sale, făcînd parte din comisii și paracomisii, influențînd viața literară și opinia literară de patru-cinci ori mai mult, decît ar putea să o influențeze în chip firesc, prin scris, dacă nu ar fi „ax de simetrie" într-un anumit angrenaj. Lucruri asemănătoare sau chiar mai bune pot fi spuse despre ceilalți angajați ai revistei, cronicari sau simpli recenzenți, sprijinitori cu ziua sau cu săptămîna (pe bază de *rubrică*). De nedumeriri însă tot nu scăpăm oricîte recunoașteri am așterne peste realități. Fiindcă e de mirare, într-adevăr, cum de nu reușesc aceste mari valori, printre care nu există nici o nonvaloare, cum de nu izbutesc acești oameni, atît de onești, atît de străini de tot ce e combinație și agresivitate în viața noastră literară, cum de nu pot ei să facă din *România literară* (principala revistă a Uniunii Scriitorilor) o revistă principală prin valoare și prin ținută ? ! De ce dau impresia, insistent de tot în anumite împrejurări, că această revistă a fost „arendată" de un anumit grup literar (n-am zis *gașcă* nici acum, să fie clar !) ? ! Și dacă e așa, dacă e musai ca fiecare grup să aibă o revistă, de ce nu au și alte grupuri propriile lor reviste, mai ales că fondurile din care se nutresc publicațiile Uniunii sînt create de către toți scriitorii, în chip foarte democratic (cred că aceasta este singura formă reală de democrație, în cadrul obștei, fiindcă la foloase e pe apucatele, cei care nu dau nimic luînd uneori totul) ! ? De ce trebuie să stea *unii* la ușa *altora*, numai pentru că cei din urmă au fost cei dintîi cîndva, cînd au fost împărțite darurile, în urma unei efervescențe cam contrafăcute și cam interesate în scopurile pe care le avea ! ? De ce, într-adevăr ! ?

Scanned with CamScanner

*
* *

Ultima şi cea mai interesantă nedumerire m-a încercat chiar în aceste zile, ieri sau alaltăieri, după ce am citit cronica pe care D. Micu a consacrat-o ultimului meu roman — *Suferinţa urmaşilor*. E posibil, ziceam şi mă gîndeam eu, ca D. Micu, pe care îl ştiu om cuviincios şi cu frica lui Dumnezeu, să aibă dreptate în tot ce spune. E posibil, într-adevăr, ca această carte — *Suferinţa urmaşilor* — să fie deplorabilă, să fie, nu numai semănătoristă, dar şi poporanistă, şi narodnicistă, şi negativistă, şi burgheză, şi neoburgheză ! ? Dar e cartea pe care o discută capriciosul şi cam complexatul nostru critic una şi aceeaşi cu cartea pe care am publicat-o eu, sau e alta, contrafăcută, pe baza unor vechi şi cam năclăite dogme ? Aceasta e întrebarea de fapt ! Fiindcă eu nu mă ocup în această carte (în *Suferinţa urmaşilor*) de „procesul de colectivizare al agriculturii", cum susţine D. Micu, cum au susţinut, în faza inevitabilelor discuţii editoriale, unii „referenţi ideologici", cu opiniile cărora D. Micu se întîlneşte dealtfel (din întîmplare, desigur). De colectivizare, ca proces, m-am ocupat, cum am îndrăznit să le spun şi „tovarăşilor referenţi", în romanul *Cordovanii*. Acolo, da, colectivizarea agriculturii este o problemă, problema principală a cărţii, e procesul (schimbarea, cum doriţi) cu care se confruntă Lae. Monu însă, eroul principal din *Suferinţa urmaşilor*, se confruntă cu alt fel de probleme. Colectivizarea (ca proces) intră în discuţie de data aceasta numai în măsura în care o cere conflictul, a cărui semnificaţie e complet diferită faţă de cea din romanul precedent (şi din altele, dacă mi se îngăduie.) Nu e posibil, m-am întrebat şi întreb eu (cu respect şi cu umilinţă), să se scrie despre sat şi alt fel, fără a urmări *un proces* sau o *transformare*, mergînd spre dezbatere, spre probleme mai mari, fundamentale chiar, privind opţiunile de bază, privind destinul însuşi al acestui popor ? ! Trebuie să scriem şi astăzi, în 1979, în spiritul în care a fost elaborată cartea *Romanul românesc contemporan*, care a fost uitată mult prea repede, ca model tipic de şablonizare a literaturii ! ? Nu e posibil, am zis şi mai zic eu, ca un simplu ţăran să ajungă (ca erou literar, de-

Scanned with CamScanner

sigur) la reflecție și la idee ? ! Trebuie neapărat ca eroul subtil și complex să fie de extracție negustorească sau popească ! ? Și pînă cînd le vom tot cere scriitorilor, prin referate sau prin „cronici" de un anumit tip, comandate sau sugerate de pe margine, să *redea* și să *zugrăvească ? !* N-ar fi cazul să stimulăm, cu vorba și cu fapta, și în practică, așadar, abordarea unei problematici majore, mai mult decît am făcut-o pînă acum ? ! Ar mai fi, bineînțeles, și alte întrebări, nu mai stărui însă, deoarece nu vreau să ies din perimetrul acestor simple și cam banale nedumeriri — și poate că mult prea personale. Poate, nu știu ! ?

Scanned with CamScanner

VIS DE FEBRUARIE

N-am mai scris demult despre Țară, despre frumusețile ei fără de număr, despre trecutu-i legendar. Proza te absoarbe și te îndepărtează de poezia naturii și parcă noile conflicte nu mai îngăduie în preajma lor firul de iarbă și tremurul înfiorat al frunzei. Sau poate numai cele care îmi stau mie în față acum sînt așa, nu știu, nu-mi dau seama. Fapt e că azi dimineață m-am gîndit, cu dor, la o poveste simplă, care să se petreacă în mijlocul naturii, într-o toamnă cum n-a mai fost alta de cine știe cînd, în lumina căreia sună toate altfel, pașii celor doi eroi, umbletul lor și gîndurile lor, chiar și gîndurile. M-am gîndit în cele din urmă la Țară și la trecutul ei legendar, la prezentul ei fierbinte și fascinant, la viitorul ei, care nu poate fi altfel decît izbînditor și strălucit. Ca la o ființă vie m-am gîndit, ca la o făptură despre care nici nu poți spune că o iubești, ea însăși fiind iubirea — fiind viața ta și a tuturor fraților tăi, fiind vatră și leagăn pentru toți cei ce i-au rămas credincioși, răspunzînd iubirii cu iubire, răsplătind devotamentul cu încredere, sporind puterile tuturor celor ce-i cercetează izvoarele.

Am văzut-o mai întîi ieșind cu bine din această iarnă lungă și aspră, nesfîrșită parcă, am văzut-o survolînd cu încredere apele primăverii, zvîntîndu-și cărările, limpezindu-și drumurile, muncind în liniște și în pace, muncind mult și cu spor, cîntînd și rîzînd în răstimpuri, sunîndu-și zurgălăii de argint ai voioșiei, mîngîindu-i cu lumină pe cei ce fuseseră arși de sudoarea muncii.

Din primăvară, Țara intra în vară, ținînd în poalele cîmpiilor sale holde multe și mari, holde bogate, ducînd

Scanned with CamScanner

pe umerii dealurilor vii multe şi livezi nenumărate, suindu-şi turmele spre munte, suind ea însăşi dintr-o treaptă de spor şi de bine în altă treaptă de bine şi de spor. Tresărea în cîte-o clipă, şi parcă da a se înfiora, cînd auzea ameninţări sau scrîşnete, cînd simţea că-i este ameninţată pacea, pacea ei şi a lumii, fără a se opri însă din drumul ei, punînd totuşi în efortul pe care îl săvîrşea un strop de îndîrjire.

Din vară, Ţara intra liniştită în toamnă, într-o toamnă lungă şi fascinantă — adevărată toamnă de vis — lăsîndu-se mîngîiată pe urmă, la sorocul cunoscut, de alte ninsori, aşteptînd cu încredere altă primăvară...

Aşa trecea Ţara mea din an în an, dintr-un deceniu în alt deceniu, intrînd pe urmă, cu fruntea sus, în celălalt mileniu, umblînd altfel, cu mai multă îndemînare şi cu mai mult spor, fiind aceeaşi, purtînd pe frunte aceleaşi lumini, lăsînd în urma ei aceeaşi brazdă de melancolie, avînd totuşi în priviri mai multă cutezanţă, mai multă tărie, mai multă încredere în propriul său destin. Se cunoştea că venea de departe, se vedea că trecuse nu demult printr-o revoluţie şi că acum era gata să le împlinească pe toate, stînd cu braţele deschise şi cu sufletul ei mare şi unic în lume, către un viitor neştiut, dar fascinant, fără a se despărţi însă, în ciuda tuturor sporurilor şi triumfurilor pe care le obţinuse, de legendarul ei trecut, în componenţa căruia intra şi fierbintele nostru prezent, perioadă aspră, dar şi eroică din istoria unei ţări cu destin izbînditor şi măreţ...

Mi-am dat seama, cînd am deschis fereastra, voind să marchez astfel trecerea din noapte spre zi, că iarna e încă în putere, semnele dezprimăvărării se vedeau peste tot, ca mai demult, ca în fiecare an, atîta doar că acum ele erau atinse de un spor nelămurit de nerăbdare.

Scanned with CamScanner

CĂŢEAUA

O aud lătrînd de vreo opt sau zece ani. Din cîte am aflat însă, ea latră de treizeci de ani, depăşind astfel vîrsta tuturor căţelelor de pe pămînt. Cu care nici nu seamănă. Fiindcă de obicei căţelele se mai îmblînzesc, cînd le atîrnă zătoanele laptelui în golul aşteptărilor, cînd se rostogolesc pe lîngă ele puiandrii pe care i-au adus pe lume. Se umanizează complet uneori, cînd se uită la ghemotoacele acelea mici şi jucăuşe, se purifică de orice cruzime, se ridică deasupra unor oameni, în ochii cărora nu arde niciodată lumina îngăduinţei, pe care nu-i încălzeşte şi nu-i umanizează niciodată dorul de frumos şi de mai bine, candoarea şi bucuria vieţii.

Căţeaua la care mă refer, pe care n-o cunosc decît după glas, adică după lătrat, n-a zămislit nici o aşchie de puiandru, n-a rodit niciodată, nici în planul acesta, să-i zicem fiziologic, nici în planul mai înalt al sentimentelor şi al ideilor.

Căţeaua aceasta e o simplă şi cam abjectă sterpăciune, — sterpăciune fiziologică, sterpăciune filozofică, sterpăciune ideologică.

Ea latră, şi tot latră, — latră la lună, latră la stele, latră la ziuă, latră la noapte, latră la flori, latră la păduri, latră la casele în care stau oamenii, latră la uzinele în care muncesc oamenii, latră la izbîndă şi la bucurie, turbînd cîteodată de mînie, spumegînd de furie, rupînd lanţul sau prefăcîndu-se că-l rupe, umplînd lumea de bale, mînzălind-o cu venin şi cu otravă.

Dacă i se spune să nu mai latre, dacă i se pune botniţă, fiindcă orice cîine are un stăpîn, liberi neputînd să fie

Scanned with CamScanner

decît oamenii — oamenii care muncesc, oamenii care înalţă case şi fac copii, tăind drumuri noi în ţărmul înţelenit al viitorului —, se zburătăceşte rău de tot, se înfurie şi mîrîie în găoacea botniţei, îşi înghite mîrîiturile şi lătrăturile, se hrăneşte un timp cu produsele glandelor sale faciale, le preschimbă în noi otrăvuri, le fierbe şi le prelucrează, ca într-un cazan infernal, de parcă n-ar mai fi o făptură pămînteană, parcă ar fi o maşinărie de fabricat ură şi duşmănie, duşmănie şi ură mereu şi mereu, de ani şi ani de zile.

După aceea, cînd i se dă drumul din nou să latre, arătîndu-i-se eventual şi *obiectivul* pe care trebuie să-l împroaşte cu bale şi cu venin, cu fecale şi cu otravă, — se dezlănţuie şi mai amarnic, făcînd cîteodată o larmă infernală, umplînd văzduhul cu mîrîituri, încît ţi se pare, ascultînd-o, că e plină lumea de căţele şi de sălbăticiuni, de cîini şi de vrăjmăşii. Nu e aşa, se înţelege, lumea are şi alte preocupări, are necazuri, are nemulţumiri şi dureri, dar are şi bucurii, e animată de năzuinţe mari, cum e de obicei lumea, lumea oamenilor, nu lumea cîinilor, lumea năzuinţelor de mai bine, nu lumea învrăjbirilor sociale şi naţionale, lumea copiilor care cresc liberi în lumină, nu lumea sterpăciunii şi a uscăciunii, lumea cinstei şi a onestităţii, nu lumea nemerniciei, lumea dreptăţii, nu lumea celor treizeci de arginţi.

Ei însă, căţelei acesteia blestemată şi de zei, nu-i pasă de nimic, ea latră şi tot latră, fiind convinsă că nu mai există nimic în lume, în afară de clănţănitul fălcilor sale bătrîne şi cam scîrţîinde, în afară de zgomotele pe care le emit gîtlejurile ei răguşite, în afară de denigrările şi de minciunile care curg şi tot curg din pîlnia unei guri ştirbe şi hîde, cum curge apa dintr-un veceu, după ce tragi de mîner, cum curg noroaiele din vanele canalizării, după ce sînt date dusului, cum curg gunoaiele din maşinile salubrităţilor, cînd îşi pun în mişcare mecanismele descărcării, cînd vomită ele în gropile tuturor putrezirilor.

De fapt, căţeaua aceasta a noastră — a dracului, cum se mai zice — seamănă din ce în ce mai mult cu o maşinărie de emis lătrături şi schelălăituri, aşa cum seamănă cu o maşinărie şi coteţul pe lîngă care s-a oploşit,

Scanned with CamScanner

— pe frontispiciul căruia scrie, culmea ironiei, „Europa liberă“ — de care a legat-o destinul, datorită căruia s-a regăsit pe sine, lătrînd și tot lătrînd, dimineața și seara, ziua și noaptea tîrziu, cînd i se spune, deoarece o căţea, oricît ar fi ea de hîită, oricît ar fi de scorogită, trebuie să facă ce i se spune, ce-i poruncește stăpînul, trebuie să latre mereu, chiar dacă latră în pustiu, chiar dacă latră a pagubă.

Căţeaua lui Esenin își vedea puiandrii în luna de pe cer, umplînd astfel lumea de milă și de dor de bine.

Căţeaua noastră — ba a dracului, cum ziceam adineauri — vede în marginea zării confruntări și lupte, vede și vrea judecăți, vede și vrea execuţii morale, și nu numai atît, vede și cere execuţii integrale — ce lapidări ar face dumneaei, dacă ar putea, cum ne-ar da ea în cap, cu măciuca intoleranţei, dacă i-ar veni bine — vede negru înaintea ochilor și cere răzbunare, nu latră degeaba, nu face „artă pentru artă“, e mai înglodată în mercenariat decît cel mai abject mercenar, e vînduță și răzvîndută, a fost cumpărată și răscumpărată, cu toate că nu e decît o sterpăciune oarecare, mai mult ideologică decît fiziologică.

Căţeaua asta e o simplă și cam odioasă relicvă, e rămășiţa unui infern care a trecut nu demult peste lume, căruia i s-a spus „război rece“, care a fost, într-un fel, mai cumplit decît celălalt război, fiindcă în urma lui — în urma „războiului rece“, odată cu el, de fapt — ies la lumină armatele fioroase ale intoleranţei, ies și încep să mișune peste tot ploșniţele fanatismului, ies și se infiltrează peste tot păduchii suspiciunii, ies dușmăniile și urile, răul și urîtul, hidosul și monstruosul, cărora ar trebui să li se dea o dată peste bot, o dată și bine, în numele libertăţii, în numele păcii.

Scanned with CamScanner

DETERMINĂRI

M-am întrebat de multe ori de ce nu pot trăi unii oameni decît în tensiune, într-o continuă zbatere ? De ce caută ei cu atîta fervoare stările conflictuale ? De ce le creează, atunci cînd ele nu există ? De ce sînt ei nemulţumiţi şi îndîrjiţi, chiar şi atunci cînd au suficiente motive să fie mulţumiţi şi împăcaţi cu lumea ?

Firește, orice om are dreptul, ba chiar și datoria, să nu se împace cu stările lîncede, să ia atitudine față de tot ce-i rău și retrograd : față de conservatorism și față de minciună ; față de lene și față de demagogie ; față de lăcomia atît de nesăţioasă şi de greţoasă a parvenitismului ; față de tot ceea ce îngreunează sau împiedică înaintările și deschiderile noastre spre mai mult și mai bine.

Întrebările mele nu-i vizează dealtfel pe cei ce își sfinţesc îndreptăţirile prin muncă și prin cinste, îi vizează, dimpotrivă, pe cei care se ascund sub mantia unor atitudini cît mai neînduplecate, punînd între ei și ceilalți oameni, ori de cîte ori au ocazia (cînd nu o au o creează) scutul protestului și armura zornăitoare a vehemenţei, acuzîndu-i pe alţii de conservatorism și de închistare, de duplicitate și de demagogie (ei, care ar fi pierit demult, dacă n-ar mai exista aceste maladii), strigînd, la nevoie, bătîndu-se cu pumnul în piept, dacă trebuie, fiind gata să-i ardă pe rugul intoleranţei pe toţi cei din jur (preferinţele concentrîndu-se totuși asupra celor mai buni, asupra celor cinstiţi, asupra celor harnici), să fie cît mai multă ceaţă pe alături, ceaţă și fum, să nu se vadă cum

sînt ei, cît de goale le sînt făpturile, cît de puţine realizările şi izbînzile, cît de săraci le sînt anii vieţii, cît de rare sînt zilele în care au făcut şi ei cîte ceva, cît de cît...

De fapt, din cauza asta ţipă mereu oamenii de acest fel, din cauza asta nu pot trăi ei fără conflicte, din cauza asta creează dumnealor stări tensionale : pentru că nu vor să se vadă cît sînt ei de seci şi de fără miez ; pentru că nu vor să se afle că s-au realizat în viaţă pe căi ilicite (ilicitul avînd şi un aspect moral, nu numai unul material) ; pentru că s-au învăţat să mulgă pînă la sînge vaca avantajelor, fără a se întreba dacă merită măcar un sfert din ceea ce le vine pe masă, din ceea ce au adunat în jurul lor, ca faimă şi prestigiu, din ceea ce a fost creat de ei înşişi, prin aranjamente sau cu anasîna, de-a dreptul.

Din cauza asta îşi călăuzesc unii vehemenţele în afară, numai şi numai în afară, ca să nu fie nevoiţi să stea de vorbă cu ei înşişi ; să nu judece niciodată, nici măcar în treacăt, propria lor viaţă, propriile lor nimicnicii, propriile lor ticăloşii ; să nu se dărîme paravanul după care stau ei ascunşi ; să nu le sară înainte, ca o vîltoare, golul din suflet şi vidul din minte.

Nu e vorba, cum s-ar putea crede, de duplicitate, de amăgiri şi de înşelăciuni deliberate. E vorba, din nefericire, de un fel de a fi, unitar de tot în anumite cazuri, dus pînă dincolo de desăvîrşire, nuanţat şi actualizat, mulat pe noile împrejurări sociale şi politice ale ţării, cum se mulează muşchiul pe copac (pînă cînd îl usucă soarele), cum stă lintiţa pe apă (pînă cînd o sparge şuvoiul), cum stă fumul deasupra focului (pînă ce îl pulverizează văpaia neşovăitoare a flăcărilor).

La capătul tuturor dezagregărilor şi derutelor stîrnite de falsele conflicte şi de tensionările contrafăcute stă întotdeauna (aceasta fiind o altă caracteristică a stărilor de acest fel, şi poate că cea mai de seamă) stafia costelivă şi cam fioroasă a impostorii.

Scanned with CamScanner

Tata, cînd ara, ara pămîntul lui. Avea, în orice caz, sentimentul că pămîntul acela îi aparţinea, după dreptate. Acelaşi sentiment l-au avut şi cei dinaintea lui, tatăl lui şi tatăl tatălui lui, străbunii străbunilor săi, — şi ai mei, desigur — fiindcă toţi au fost ţărani, — „ţărani după ţărani" — adică întemeietori de ţară, păstrători de datini şi plămăditori de aspiraţii. Ei toţi, ţăranii, dar şi voievozii, cărturarii, dar şi muncitorii, toţi cei ce ne-au premers, au clădit prin ani — prin sutele de ani — o ţară şi un suflet, care pot şi trebuie să stea alături de altele, cu propria lor faţă însă, cu propria lor lumină. Unii dintre ei au pus la temelia acestei zidiri însăşi viaţa lor, alţii au sfinţit-o cu trudă şi cu iubire, — cu foarte multă trudă şi cu iubire şi mai multă — neprimind nimic, de nicăieri, neputînd să primească ceea ce li se cuvenea, după dreptate. Şi asta nu numai pentru că vremurile prin care au trecut ei au fost vremuri de opresiune cruntă, socială, dar şi naţională, ci pentru că sînt lucruri în lume, — cum e dragostea de ţară, de pildă, cum e dragostea, în genere, cum e cinstea, cum e devotamentul faţă de o anumită idee, cum e consecvenţa, cum e spiritul revoluţionar autentic şi viu — care nu pot fi plătite în nici un fel, nu pot fi vîndute şi nu pot fi cumpărate, nu pot fi duse la talcioc. În orice caz, lecţia principală pe care ne-au dat-o înaintaşii noştri, toţi cei care au muncit şi au luptat pentru adunarea ţării laolaltă, pentru limpezirea şi pentru înfrumuseţarea ei, — e o lecţie de mare şi desăvîrşită modestie, e un îndemn spre dăruire şi spre sacrificiu,

Scanned with CamScanner

cum nu poate să fie altul în lume, mai pilduitor şi mai convingător.

Nu voi pleda, bineînţeles, pentru permanentizarea sacrificiului, nu voi cere niciodată ca munca să nu primească răsplata ce i se cuvine, dimpotrivă, voi spune, răspicat şi fără nici o fereală (altfel nici nu ştiu să vorbesc şi nici nu doresc să învăţ), că mai avem încă multe de făcut în acest sens, pentru ca *munca* şi *valoarea* să fie răsplătite cum se cuvine, după merit. Voi spune totodată, fără a avea sentimentul unei contraziceri, repetîndu-mă dinadins, că sînt lucruri în lume care nu pot fi plătite în bani, pentru simplul şi sfîntul motiv că nu sînt de vînzare, nu au şi nici nu pot avea un etalon anume, cu ajutorul căruia să poată fi măsurate şi drămuite într-un fel oarecare. Conştiinţa de sine a unui popor, de exemplu, nu poate fi drămuită, nu poate fi măsurată şi vîndută, nu poate fi scoasă la mezat. Ea poate fi oprimată de invazii şi de ocupaţii, poate fi sfîşiată de nedreptăţi, pînă la urmă însă tot va ieşi învingătoare, nu ca într-o fatalitate, nu ca într-o orbire, ci în virtutea unei necesităţi de neînfrînt, cum s-a întîmplat cu propria noastră istorie naţională, care a fost şi este dominată de această conştiinţă şi de această dorinţă, — de *a fi* şi de *a dăinui*.

Principala moştenire pe care ne-au lăsat-o înaintaşii nici nu e, de fapt, ţara pe care o ştim, pe care o evocăm adeseori, ci e cealaltă ţară, — ţara de dor şi de suflet — pe care de asemenea o ştim şi o evocăm, fără a ne gîndi însă în suficientă măsură la ea, fără a-i descifra aspiraţiile de profunzime. E vorba, aşadar, de spiritualitatea acestui popor, e vorba de ceea ce au construit pe plan spiritual cei dinaintea noastră, — e vorba de cetatea gîndului, care s-a dovedit prin ani mai puternică decît orice invazie — e vorba de ceea ce putem şi trebuie să edificăm noi înşine pe plan spiritual, alături de ceea ce am construit şi construim pe plan material. E vorba de stropul de sensibilitate care nu trebuie să se piardă, dimpotrivă, trebuie să se înmulţească. E vorba de bunătatea noastră străveche (care n-a avut nimic comun cu lipsa de demnitate), care de asemenea trebuie să crească şi să sporească. E vorba de *omenie* şi de *umanism*,

Scanned with CamScanner

e vorba, cum ziceam, de principala moştenire lăsată de înaintaşi, pe care noi, la rîndu-ne, trebuie s-o lăsăm urmaşilor, folosind din plin condiţiile extraordinar de generoase ale orînduirii socialiste, care a cerut şi cere dăruire şi pasiune, a cerut şi cere *fapte*, cît mai multe şi mai temerare, fiindcă iubirea noastră, a celor de astăzi, faţă de ţara aceasta a noastră, — faţă de România — nu poate fi decît o iubire a faptelor, a gîndului care cutează, dar se şi împlineşte.

Socialismul a configurat şi a scos în lumina evidenţei un anumit tip de om, cinstit şi pasionat de muncă, drept şi ferm, care e invincibil într-un anumit sens, pe planul vieţii sociale. O rapidă şi succintă comparaţie ne va arăta că tipul omului de neînfrînt, în cadrul vechilor orînduieli, era bogătaşul, milionarul sau moşierul, cel ce nu se temea de nimeni şi de nimic, atîta timp cît stătea, ca un popîndău, pe muşuroaiele diforme ale averilor sale. În timp ce astăzi, în cadrul orînduirii noastre socialiste (care e plină de slăbiciuni, care a adus şi aduce numai necazuri în viaţa poporului, cum tot zic unii, plecaţii, dar şi scăpătaţii, neîmpliniţii, dar şi capotaţii, cei ce n-au avut, niciodată, nici o legătură de gînd şi de suflet cu acest pămînt şi cu acest popor) tipul omului de neînvins, care nu poate fi înfrînt nici de dificultăţi şi nici de nedreptăţi, este tipul omului pe care l-am schiţat mai înainte, indiferent de domeniul în care activează, indiferent dacă e activist sau simplu muncitor, ţăran sau scriitor. Puterea acestui om, a cărui existenţă nu mai e demult singulară, nu rezidă în avere, nici în putere (în sensul politic şi administrativ al acestui cuvînt), rezidă în marea sa detaşare, în cinstea şi dăruirea pe care le pune în balanţă, în faptul că a creat şi creează, integrîndu-se astfel într-un efort constructiv de amploare şi de mare şi profundă rezonanţă. Faţă de acest om, care nu are nimic de-a face cu arhetipul cunoscut al „eroului pozitiv“ (e altceva, fiindcă e o realitate, nu e o schemă), cohortele forfotitoare ale carieriştilor şi ale oportuniştilor par simple roiuri de muşte, care îngraşă din cînd în cînd pămîntul, ieşind apoi din nou la iveală, dintre gunoaiele şi buruienile vieţii, împlinindu-şi astfel un destin, fiindcă au şi muştele propriul lor destin —, dar viitorul nu le aparţine, viitorul este al

Scanned with CamScanner

omului pe care l-am evocat adineauri, cu bucurie și întemeiată mîndrie.

Aceasta înseamnă, dealtfel, a fi cetățean al României socialiste, țară liberă și independentă, care a stat și stă cu fața către viitor, cum n-a stat niciodată în trecut ; înseamnă, în prima, dar și în ultima instanță, a te realiza numai prin muncă și prin cinste ; înseamnă a merge mai de-a dreptul spre țintă, cu luciditate însă, nu cu orbire ; înseamnă a fi cu ai tăi, cu adevărat și pînă la capăt, la bine și la rău, mai ales la rău, pentru că atunci e nevoie de fiece umăr, de fiece gînd, de fiece cutezanță ; înseamnă, totodată, a-ți gîndi în permanență țara, a o vedea și a o simți în permanență, cu toate ale ei, cu apele și cu munții ei, cu năzuințele ei atît de profunde, atît de străvechi ; înseamnă a continua brazda înaintașilor pînă în pieptul veacului ce vine, în brațele căruia putem și trebuie să punem *o țară nouă*.

Aceasta e mai mult decît o șansă, e o ocazie unică, din folosirea căreia nu se poate naște decît bucurie — și mîndrie, și libertate, și frumusețe !

Scanned with CamScanner

NEOVECHILISMUL

Într-o însemnare mai veche, cu referire strictă la viaţa literară, vorbeam de un fenomen negativ căruia îi ziceam *neocaionism*. De data aceasta aş vrea să cercetez un alt fenomen, tot negativ, cu o rază mult mai amplă de manifestare, căruia i-aş spune *neovechilism*.

Vechilul era, înainte vreme, omul de încredere al boierului, al stăpînului de moşii şi de suflete, stăpîn el însuşi cel mai adesea, un stăpîn feroce, cum sînt, de obicei, proaspeţii îmbogăţiţi, parveniţii care se ruşinează pînă şi în vis de vechea lor stare, de care nu s-au rupt, de fapt, nici ca mentalitate, nici ca năzuinţă.

Denumirea aceasta, de vechil, a fost legată de o anumită funcţie, cu toate că mentalitatea propriu-zisă, felul acesta de a fi erau prezente şi în afara preocupărilor respective. Mai mult decît atîta, se poate vorbi de caracterizarea unor oameni, pornind de la îndeletnicirea respectivă, ale cărei principale coordonate au fost abuzul şi brutalitatea, intoleranţa şi rapacitatea, ridicarea legii bunului plac la rang de principiu, dacă mai poate fi vorba de o asemenea denumire, la un asemenea nivel de desfăşurare a lucrurilor, mai mult zoologic decît uman.

Fiindcă vechilul, mîna dreaptă a stăpînului, simplu administrator, cum îl defineşte Micul dicţionar enciclopedic (*„Vechil : persoană care supraveghea munca pe moşie, vătaf, administrator.“*), amplifica apucăturile celui pe care îl slujea, le ridica la pătrat sau la cub, le prelungea cu vorba şi cu biciul, le concretiza pe spatele celor mulţi, hărţuindu-i în fel şi chip, purtîndu-se faţă de ei

Scanned with CamScanner

cu o violență invers proporțională cu smerenia și supușenia pe care le manifesta în fața celui sub aripa căruia se aciuise.

Vechilul, omul ciocoiului, măciuca și biciul moșiei, era mai dușmănit și mai urît de către țărani decît însuși ciocoiul, stăpînul lui de suflet, — era disprețuit, era socotit un simplu renegat, dacă era de-al pămîntului, iar dacă era viitură era socotit curată pacoste, pedeapsa lui Dumnezeu pe pămînt...

Așa a fost, așa erau vechilii, cînd existau moșii și moșieri, stăpîni de domenii și de suflete, oameni care trăiau din munca altora, dar acum, în noile condiții sociale și politice, nu se mai poate vorbi de așa ceva, n-are rost să se vorbească, ar fi în contradicție cu adevărurile fundamentale ale epocii, cu schimbările de profunzime pe care le-a cunoscut și le cunoaște societatea noastră socialistă.

Într-adevăr, în acest sens nu are rost să se vorbească de vechili și de vechilism — de *neovèchilism,* cum i-aș zice eu — un paralelism de acest fel ar fi simplă speculație, nu și-ar justifica nicicum alcătuirea, dacă privim lucrurile din punct de vedere constructiv.

O cercetare a modificărilor suferite de această mentalitate — nu de către preocupare, de către îndeletnicirea propriu-zisă, ci de către mentalitate — ar fi însă și motivată și actuală, avînd în vedere răbufnirile de acest fel, răbufniri care mai ies la suprafața lucrurilor, pe ici și pe colo, cu toate că la noi nu mai există moșii, cum spuneam, și nici stăpîni de uzine, nici proprietari ai altor domenii, să le zicem spirituale.

Vechili, însă, oameni care confundă domeniul în care lucrează — uzina sau întreprinderea agricolă, cooperativa de producție sau departamentul de care răspund — cu propria lor moșie, mai există din păcate, nu mulți, dar mai sînt.

Presa scoate în evidență din cînd în cînd cazuri ciudate, de neînțeles aproape. Unui muncitor dintr-o mare uzină, de pildă, i se desface pe nedrept contractul de muncă. Omul se adresează justiției, care îi dă cîștig de cauză. Directorul întreprinderii însă nu admite să fie reintegrat în muncă. De ce ? ! Pentru că nu vrea dumnea-

Scanned with CamScanner

lui. Pentru că pe undeva, după opinia mea, în felul de a fi al directorului respectiv s-a strecurat o anumită mentalitate — *neovechilistă* —, sentimentul acela rău și strîmb de stăpîn absolut al domeniului de care răspunde, care i-a fost încredințat pentru gospodărire, pentru conducere, lucruri care se pot face, de zece ori mai bine, de zece ori mai eficient, de o sută de ori mai aproape de democratismul orînduirii noastre socialiste, fără totalitarism de tip feudal, alcătuit mai întotdeauna din orgolii și din plafonări, din oboseli și din ambiții, fiind cel mai adesea rodul unor descalificări, al capotărilor de un anumit tip.

În lumea satului, între țărani, mi-a fost dat să văd, de asemenea, răbufniri de acest fel, extrem de acute unele dintre ele. Devenind președinți de colective, unii țărani, oameni harnici altfel, preocupați de bunul mers al treburilor în obștea pe care trebuiau să o cîrmuiască, au început să se comporte de pe la un timp ca niște stăpîni ai moșiei comune, uitîndu-se la consătenii lor, la rudele și la frații lor, ca la niște slugi, îndurerîndu-i profund, călcînd în picioare vechi tradiții ale locului, compromițînd, voit sau nu (dar asta nu mai contează : *voierea*), idei de preț, dezicîndu-se de ceea ce ei înșiși au fost mai înainte.

Există, însă, și domenii de interferență, în care spiritul acesta vetust și dăunător face ravagii și mai mari, deși ar trebui să fie complet altfel. Una din explicații ar putea să rezide în faptul că aici, în domeniile în care se lucrează cu *idei* și cu *probleme*, controlul propriu-zis e mai greu de efectuat. Și-atunci, dacă se instalează undeva, într-un departament sau într-un sector de acest fel, domnia cioturoasă și fioroasă a bunului plac, ea va dăinui, va produce daune nenumărate, materiale, dar și morale, va schimba în cele din urmă conținutul întregii activități, încurajînd servilismul și lichelismul, ostracizînd cinstea și devotamentul, îmbrăcînd, la nevoie, haina democratismului, fiindcă și aceasta e o caracteristică a spiritului acestuia retrograd, — că atunci cînd se simte încolțit își schimbă în pripă ținuta, devine maleabil, dacă nu chiar înțelegător, pentru ca după aceea să se dezlănțuie din nou, cu și mai multă îndîrjire, cu o consecvență demnă de o cauză mai bună.

Scanned with CamScanner

Cunosc, din păcate, un asemenea caz, cînd un om oarecare (oarecare ca funcţie, fiindcă altfel omul nu-i adunat din nimica) a intrat în conflict, fără voia lui, vorbind într-o şedinţă, cu cel ce răspunde de domeniul în care activează el. De vreo cîţiva ani durează treaba asta, conflictul acesta îndelung şi absurd, între un om oarecare, cum spuneam, şi conducătorul domeniului respectiv, care se crede, de fapt, stăpînul absolut al acestui domeniu, cum o dovedeşte, cu prisosinţă, atitudinea adoptată faţă de cutezătorul care a îndrăznit, într-o anumită împrejurare (importantă, ce-i drept), să-şi spună părerea despre anumite lucruri. E de menţionat, însă, că obişnuitele represalii nu au început imediat după şedinţa buclucaşă şi că nici nu s-au caracterizat toate, ca formă de manifestare, prin brutalitate. Dimpotrivă, unele au luat o turnură „democratică". S-a întîmplat astfel că s-a apelat, într-o problemă de disciplină a muncii la sprijinul unei comisii special înfiinţate, la dezbaterile căreia şeful departamentului nici nu a luat parte, „să se asigure obiectivitatea, să nu mai spună maniacul acela că e persecutat şi e urmărit." Au participat, în schimb, oamenii domniei-sale, care au avut grijă să mai vorbească cu unii şi cu alţii, înainte de şedinţă. O dovadă în acest sens e însuşi faptul că cei care au luat apărarea împricinatului au fost mustraţi pe urmă, direct sau prin interpuşi.

— Tovarăşu a fost foarte uimit de atitudinea dumneavoastră ! Să ştiţi că *noi* ne aşteptam la mai mult de la dumneavoastă, tovarăşu...

Ba unul dintre ei a fost dat afară din funcţie, căutîndu-i-se, desigur, alte lipsuri. Altuia i s-a sugerat să-şi ceară transferul — „eşti de mult pe la *noi*, aşa că vezi ce faci, nu ne obliga să apelăm la desfacerea contractului de muncă". Cît îl priveşte pe împricinatul principal, trebuie spus că nici el n-a tăcut şi nu tace, ştiindu-se nevinovat, crezînd sincer în dreptate şi în principialitate, reacţionînd violent faţă de şicanările şi hărţuielile la care a fost şi este supus, scriind memorii şi scrisori, căutîndu-şi dreptatea peste tot, fapt care l-a îndîrjit şi mai mult pe tovarăşul vechil, care şi-a sporit şi îşi sporeşte represaliile exact în aceeaşi măsură — în măsura în care îşi apără celălalt dreptatea — alternînd planurile şi metodele după

Scanned with CamScanner

bunul său plac, trecînd de la brutalitate la un fel de îngăduinţă dispreţuitoare, întorcîndu-se din nou la brutalitate, cînd crede de cuviinţă, călcînd în picioare nişte principii în care credea cîndva, contrazicîndu-se pe sine, contrariindu-i pe toţi cei ce-l ştiau şi-l preţuiau, înconjurîndu-se pe nesimţite de oameni care îi seamănă, — îi seamănă acum, de cînd a început să fie cum n-ar fi trebuit să fie niciodată, nici măcar în momentele cele mai sumbre ale vieţii lui.

Se poate spune, în legătură cu acest caz, că lucrurile se vor rezolva pînă la urmă, — „fiindcă nu există problemă care să nu-şi găsească rezolvarea, oricît ar fi ea de complicată". E adevărat, aşa a fost şi tot aşa va fi şi de acum încolo, mai mult chiar decît pînă acum, pentru că ne mişcăm pe alte coordonate, pentru că evoluăm în alt climat, a cărui îmbunătăţire continuă este pîrghia principală a dezvoltării viitoare, economice şi sociale.

Chiar unele din cazurile amintite de mine erau rezolvate sau sînt în curs de rezolvare. Altele îşi vor găsi, de asemenea, rezolvarea, triumful dreptăţii fiind implacabil în timp, indiferent dacă este vorba de dreptatea unui om, a unei clase sau a unei naţiuni întregi.

Întrebarea însă, o anumită întrebare, tot rămîne, tot trebuie rostită : de ce şi cum se naşte acest fenomen — *neovechilismul* — care îi sînt izvoarele, de ce stăruie el, pentru că a fost şi este combătut, dar de stăruit stăruie, ca şi birocratismul, cu care a făcut şi face casă bună ? !

Cauza principală a acestei stăruinţe rezidă, după părerea mea, în neconcordanţa dintre ceea ce este la un moment dat un om şi ceea ce este pus el să facă, în deosebirea dintre calităţile propriu-zise ale unui om şi cerinţele muncii pe care a primit-o sau pentru care s-a luptat, fiindcă şi acesta este un amănunt demn de a fi reţinut : cel mai adesea alunecă pe asemenea pante, ajung la conflicte cu întregi colectivităţi sociale, cu însăşi societatea noastră socialistă, oamenii lacomi de putere şi de avere, cei care au vocaţia carierismului, moştenită din familie sau însuşită pe drum, în contradicţie cu cele mai elementare norme, pe care le apără dealtfel, trăind într-o dedublare degradantă, pe cît de firească, pe atît de neomenească.

Scanned with CamScanner

Ajunşi în anumite funcţii, asemenea oameni, cu mari minusuri profesionale şi morale, mai ales morale, caută să le suplinească altfel, cu ajutorul unor metode mai ferme de lucru, brutalizînd şi jignind, nedreptăţind în stînga şi în dreapta, înăbuşind orice critică, de-a dreptul sau mai pe ocolite, cu ajutorul unor metode „democratice", schimbînd, în fapt, conţinutul întregii activităţi din domeniul pe care îl conduc, care trebuia să fie *pozitivă* şi *constructivă*, pe care ei însă o *negativizează* cu încetul, din incompetenţă şi din ambiţie, închipuindu-şi că ei sînt mai presus decît ceilalţi oameni, din moment ce au ajuns unde au ajuns.

O altă cauză a acestei resurecţii negative s-ar putea să fie legată de tehnicizarea activităţii din foarte multe domenii, de absolutizarea unor cerinţe juste şi presante cel mai adesea, de a realiza şi de a depăşi planul, de a mări producţia şi de a contribui la creşterea productivităţii muncii. Se poate ajunge astfel, datorită absolutizării de care vorbeam mai sus, la un anumit fel de depărtare de esenţa propriu-zisă a lucrurilor, la pierderea din vedere a concretului politic şi social, la îndepărtarea de oameni în ultimă instanţă, care devin, într-un asemenea context, simple cifre statistice, numere şi procente, sînt priviţi ca atare de către cel ce nu mai este în stare să perceapă *realul* şi *concretul*, dialectica profundă a dezvoltării, scopurile ultime şi fundamentale ale construirii socialismului.

Degradarea, în măsura în care se produce, nu-i vizează pe cei ce muncesc zi de zi, cu pricepere şi modestie de cele mai multe ori, ci pe cel ce îi priveşte aşa cum îi priveşte, cu un ochi rece şi mort, cu un dispreţ care îşi caută justificări în înţelegerea care ar însoţi, chipurile, o asemenea atitudine, înţelegere superioară, pe care ceilalţi, cei mulţi, nici nu pot s-o aibă, din moment ce ei nu ştiu să facă altceva decît să muncească.

E de menţionat că alunecările şi degradările de acest tip, care au la bază intenţii şi porniri bune, sînt mai dramatice, pot fi chiar tragice, dar asta nu schimbă cu nimic esenţa fenomenului, a cărui principală caracteristică a fost şi continuă să fie nocivitatea.

Neovechilismul, în măsura în care se manifestă ca fenomen, într-un sector sau altul al vieţii noastre sociale

Scanned with CamScanner

și politice, se constituie și se definește de fiecare dată ca un corp străin, ca o excrescență ciudată sau chiar fioroasă, dezvăluindu-și încrengăturile orgoliilor și plumbul plafonărilor.

Asta nu înseamnă că nu trebuie combătut și înfierat, exact în măsura în care continuă să se manifeste și să existe, dimpotrivă !

Scanned with CamScanner

PATRIOTISMUL, O NECESITATE VITALĂ

Literatura română a fost străbătută de la începuturi de un puternic filon patriotic, care a devenit, în timp, una din principalele ei caracteristici, o dominantă distinctă. Nici una din epocile literare „de vîrf", nici unul din marii noştri scriitori nu s-au realizat în afara acestui sentiment profund şi înălţător, datorită căruia Eminescu a devenit poetul nostru de gînd şi de suflet, cel mai de seamă şi cel mai iubit, cel mai strălucit şi mai strălucitor poet şi gînditor, din veac şi pînă dincolo de veacuri ; datorită căruia Nicolae Iorga s-a exprimat plenar în mai multe domenii, existenţa lui şi activitatea lui neputînd fi concepute în afara acestei exprimări, în afara patriotismului ; datorită căruia, de asemenea, Sadoveanu a fost şi este ceea ce ştim cu toţii : un mare prozator european. Exemplele ar putea fi înmulţite, cum se spune cîteodată, ba chiar ar trebui înmulţite, lucruri asemănătoare putînd fi spuse, cu toate deosebirile de nuanţă, despre toţi marii noştri scriitori şi cărturari, despre Bălcescu şi despre Bărnuţiu ; despre Petru Maior şi despre Kogălniceanu ; despre Titu Maiorescu şi despre Slavici ; despre Creangă şi despre Caragiale ; despre Coşbuc şi despre Goga ; despre Blaga şi despre Rebreanu ; despre Călinescu şi despre Tudor Vianu. Nu voi stărui însă în această direcţie, dar nu pentru că exemplele acestea nu ar putea fi susţinute cu argumente multe şi convingătoare, ci pentru că a existat şi există o judecată de sorginte sceptică, mai mult o prejudecată, de fapt, conform căreia scriitorii amintiţi mai înainte şi alţii, deopotrivă cu ei, nu au fost mari pen-

Scanned with CamScanner

tru că au fost patrioţi, nu s-au exprimat pe ei înşişi în chipul cel mai complet şi mai desăvîrşit pentru că au fost legaţi, trup şi suflet, de destinul unui popor, ci pentru că au fost dotaţi cu talent, unii dintre ei fiind geniali, pentru că s-au dăruit literaturii, confruntîndu-se cu eternitatea, patria şi prezentul ei fiind simple oaze, simple popasuri, patria celor mari, patria scriitorilor şi artiştilor de geniu, ba chiar şi a „popoarelor alese", cum ar spune unii, cum chiar spun unii fanatici contemporani (rămăşiţe stranii ale unor concepţii antiumaniste, rasisto-şovine), fiind lumea şi eternitatea, concretul social şi naţional fiind apanajul celor mărunţi, celor ce se trec repede, neavînd acces „la idee", consumîndu-se în şi prin nimicuri etc. Lucrurile pot fi discutate şi în acest fel, orice problemă poate fi răsturnată, rezolvarea ei devenind foarte uşoară, după ce a fost operată această răsturnare, căreia îi urmează un torent de explicitări şi de catalogări, care de care mai nuanţată, elitiste mai toate, cosmopolite sau neocosmopolite, amăgite şi amăgitoare, menite să menţină în lumină fel de fel de impostori, un soi aparte de duplicitari, care s-au obişnuit, s-au specializat chiar, să lingă unde au scuipat şi să scuipe în blidul de unde au mîncat. Din cauza asta sînt coborîţi uneori de pe socluri marii noştri înaintaşi, ca să pară mai înalţi campionii oportunismului contemporan, vechii intransigenţi şi noii intoleranţi, din cauza asta strîmbă din nas unii „teoreticieni", ori de cîte ori aud numai de patrie şi de patriotism, pentru că altfel, dacă n-ar lua în răspăr anumite noţiuni fundamentale, ei nici n-ar exista, n-ar primi „note mari" de la fel de fel de „ideologi", din cauza asta sînt aşa de exigenţi unii „analişti", cînd e vorba de literatura de factură patriotică, pentru că lor nu le este pe plac o orientare politică mai largă, pentru că ei, sau dumnealor, cum vreţi să le ziceţi, au fost obişnuiţi să taie şi să spînzure într-un domeniu în care nu e nevoie să se taie şi nici să se spînzure, nevoia şi cererea mergînd, dimpotrivă, spre o democraţie culturală cît mai reală şi mai profundă, în cadrul căreia să-şi poată exprima părerea „toate părţile", prin care să înflorească, efectiv, toate stilurile, în afara „stilului apatrid", care n-a dăruit nimic ţării, el neputînd să existe decît prin aplatizare, prin ronţăire, prin sub-

Scanned with CamScanner

minare, printr-o permanentă și sterilă agitație, în urma cărora nu crește decît sulul de colb al nimicului.

Lăsîndu-i hăului pe „producătorii de hăuri", revenind la ale noastre, întorcîndu-ne, așadar, la marii noștri înaintași, trebuie spus, chiar dacă se știe lucrul acesta (fiindcă de știut se știe, dar se mai uită cîteodată), că ei au devenit ceea ce sînt, făuritori de cultură și stîlpi de țară, pentru că au avut rădăcinile adînc împlîntate în pămînturile locuite și sfințite de moșii și strămoșii lor, pentru că au adunat în „coroana operei", fiecare în parte, altfel fiecare, durerile și aspirațiile unui întreg popor, setea lui de libertate, dorul lui de mai bine, hotărîrea lui de a trăi în bună înțelegere cu toate popoarele. „Stejarul Sadoveanu", de exemplu, nu poate fi înțeles fără aceste rădăcini adînci și numeroase, ale căror ramificații cuprind mai toate pămînturile locuite de români, fapt care a conferit și conferă „coroanei" înălțimi și deschideri greu de imaginat fără această temelie de gînd și de faptă. Despre „stejarul Rebreanu" se pot spune lucruri asemănătoare, același fel de considerații fiind valabile și pentru Arghezi. M-am oprit dinadins la aceste exemple, mai ales că fiecare dintre ele „reprezintă" în cultura română o parte anume a țării, avînd în același timp legături de profunzime cu un întreg unic și de nedesfăcut în bucăți, cei trei scriitori fiind exponenții unui specific anume, fiind „suflet din sufletul neamului" căruia i-au aparținut prin naștere și prin moarte. Izbîndirea lor deplină, triumful lor întru frumusețe și originalitate, realizarea lor ca artiști și ca oameni au și un alt înțeles, dovedind în modul cel mai clar posibil că angajarea în concretul social și național, legătura de gînd și de suflet cu țara care te-a născut și te-a crescut, cu limba care ți-a dezlegat gîndurile și simțămintele nu duce la degradarea artistului, asigurîndu-i, din contră, posibilități nelimitate de afirmare, propulsîndu-l în universal (firește, dacă aripile proprii au articulații destul de puternice și deschideri destul de largi). Determinarea aceasta merită, cred, să fie reținută și subliniată, mai ales că unii mai cred și astăzi, la sfîrșitul acestui secol teribil și neiertător, că angajarea deschisă și responsabilă, afirmarea unor crezuri și apărarea lor prin scris duc în cele din urmă la degradarea artei, îl înjosesc pe scriitor,

Scanned with CamScanner

îi micşorează potenţialul artistic, îi limitează, chipurile, posibilităţile de afirmare. Opiniile de acest fel nu se sprijină, precizez, pe cunoscuta teorie a „turnului de fildeş", fiind rodul unui nou tip de abstragere, care nu mai duce la pasivitate şi la indiferenţă, cerînd, dimpotrivă, o activitate opusă, născînd o frondă ciudată şi degradantă, duplicitară nu o dată, care îi ajută pe cei obosiţi să pară temerari, îi determină pe cei mici şi trecători să pară uriaşi şi nepieritori, îi transformă pe impostori în eroi, atribuindu-le ceea ce n-au avut niciodată : conştiinţă şi curaj, luciditate şi patos, dragoste de ţară şi iubire faţă de poporul pe care l-au disprețuit de cînd se ştiu pe lume, pe care nu puteau să nu-l disprețuiască, impostura fiind soră de suflet cu cinismul şi disperarea.

Patriotismul nu conferă nimănui calităţi pe care nu le are, aşa cum nici angajarea, singură, nu poate face dintr-un veleitar înnăscut un mare scriitor, el îi ajută însă pe cei mari, pe cei autentici, pe cinstiţi, să fie ei înşişi, le dezleagă izvoarele exprimării şi le sporeşte puterea de muncă, îi răsplăteşte cu ecourile pe care le stîrneşte prin ani scrisul înaripat şi profund. Patriotismul nu e o trambulină pentru parvenire, nu e o modă, el nu are nimic comun cu conjuncturalismul, excrescenţele patriotarde fiind tot atît de străine de conţinutul lui real pe cît îi sînt de străine şi de dăunătoare atacurile piezişe ale celor ce nu s-au simţit legaţi niciodată de un loc anume, de o ţară şi de un popor, patria lor fiind propriul lor interes, îngust şi pricăjit nu o dată. Patriotismul nu naşte, singur, valoare artistică, el ajută însă mult la coagularea valorii, devenind în ultimă analiză un criteriu esenţial, dar nu şi rigid, de apreciere a valorii. Nu se pot face, bineînţeles, ierarhizări şi catalogări, în funcţie de existenţa sau inexistenţa patriotismului, nu se poate spune despre un scriitor că e mai mare decît altul, deoarece a fost mai bun şi mai consecvent patriot. Nici reversul acestei formulări — sînt patrioţi toţi, deoarece toţi scriu şi trăiesc aici, în România — nu e valabil, fiindcă trăitul e una, iar afirmarea activă a unor idei e cu totul altceva. Da, vor spune unii, dar literatura, poezia, în speţă, e patriotică în întregime, dacă e bună, „Somnoroase păsărele", de exemplu, e o poezie patriotică, deşi „nu

Scanned with CamScanner

vorbește despre patrie" etc. etc. Bineînțeles că e așa, bineînțeles că și „Somnoroase păsărele" poate fi socotită o „poezie patriotică", dar asta nu înseamnă că orice poezie, indiferent de cine și cum a fost scrisă, e patriotică, dacă nu chiar revoluționară, deoarece a fost însăilată aici, în România, în marginea limbii române. Fiindcă dincolo de *Somnoroase păsărele* există un întreg, există *Scrisorile* și *Luceafărul*, există și vor exista mereu proza lui Eminescu și fantastica lui publicistică, există un sunet fundamental, a cărui plămădire a fost condiționată direct de comuniunea de gînd și de suflet a inegalabilului poet cu poporul care l-a dăruit lumii.

Despre patriotism trebuie spus, pe de altă parte, că „nu e proprietatea nimănui", cum se și spune uneori, pe drept, deoarece patriotismul e un „bun comun", firește în măsura în care îl cinstesc toți prin felul lor de a fi și de a trăi, prin munca pe care o depun pentru întărirea și creșterea țării. Nu e vorba deci de o împroprietărire, venită de sus sau din afară, nici de o luare în stăpînire prin agresiune, e vorba mai degrabă de o dobîndire grea, plătită cel mai adesea cu muncă multă și cu tot atît zbucium, implicarea neputînd să lipsească dintr-o asemenea dobîndire. Pentru că patriot nu e numai scriitorul, patriot e orice om care trăiește cinstit o viață întreagă, dăruind țării un mănunchi de copii, înălțînd și lăsînd în urma lui o casă, contribuind la ridicarea unei uzine sau la înălțarea unui cartier nou, pe care îl luminează pe urmă copiii altor oameni, tot atît de buni, tot atît de dăruiți ducerii mai departe a unui gînd, a unui fel anume de a fi. Scriitorul are avantajul că poate sintetiza o năzuință, el poate și trebuie să *dea glas durerilor și bucuriilor celor între care s-a ivit în lume, avantajul acesta al lui, dacă poate fi numit astfel, fiind plătit cu trudă mai multă, fiind plătit uneori chiar cu viața. E adevărat că și răsplata este egală întotdeauna cu puritatea și intensitatea dăruirii, tînărul care se înfioară de bucurie cînd îl citește pe Blaga, îl răsplătește în absolut pe marele scriitor, poleindu-i numele cu metalul rar al recunoștinței, ducîndu-i gîndul spre eternitate, cum vor face mîine alți tineri, cu același Lucian Blaga, sau cu alți scriitori*, de aceeași talie, cu toți cei ce nu și-au dezlipit tîm-

Scanned with CamScanner

pla lor sfîntă de tîmpla veşnică şi în veci nepieritoare a ţării.

Patriotismul, aş mai spune eu, stăruind ceva mai mult asupra acestui aspect al problemei (se va vedea mai jos de ce e nevoie de această stăruire), trebuie ferit ca de foc de orice exacerbare, de orice degradare, de orice nuanţă falsă şi falsificatoare. Asta pentru că exacerbările şi spumegările panicarde nu ne-au fost şi nu ne sînt proprii, pentru că patriotismul nostru a fost şi este străin de exclusivismul şovin, nu s-a întemeiat niciodată pe dorinţa de a-i scoate pe alţii afară din viaţă, bizuindu-se, din contră, numai şi numai pe dreptate şi pe cinste, avînd în vedere, în primul rînd, apărarea şi nu atacul, preconizînd dăinuirea naţiunii române, fără a milita însă pentru surparea altor naţii, fiind aşadar, prin tot ce a avut şi are mai caracteristic şi mai bun, omenos şi drept, preconizînd conlucrarea şi respectul reciproc. Fanatismele de tot felul şi de toate nuanţele au trecut şi pe la noi, mai ales în acest secol bîntuit şi sfîrtecat de confruntări ideologice dintre cele mai dure, fără a prinde însă rădăcini, fără a lăsa urme. Suferinţă au adus şi au produs multă, încordările pe care le-au stîrnit au fost, de asemenea, numeroase şi grele, cel mai afectat fiind omul de rînd, ţăranul, dar şi muncitorul, intelectualul de bună-credinţă, cu o ţinută democratică şi umanistă, afectat şi lovit fiind însuşi poporul român, în tot ce avea el mai bun şi mai de preţ, fiindcă omenia lui străveche nu era altceva decît o formă specifică a umanismului. Semnificativă e în acest sens, al neaderării la exacerbările şovine sau rasiste, faptul că toţi oamenii noştri de valoare au fost democraţi convinşi, fiind în acelaşi timp mari patrioţi, iubindu-şi cu adevărat ţara, fără a prefira însă ura şi vrăjmăşia, fiind totodată prompţi şi neiertători cînd erau lezate drepturile sacre şi inalienabile ale poporului român. Fiindcă a fi democrat şi umanist, a milita pentru o egalitate deplină între oameni şi între popoare nu înseamnă că trebuie să-ţi negi obîrşiile şi să te dai pierzaniei, în favoarea altora, pe seama oricăror tendinţe, revizioniste sau revanşarde de-a dreptul. Înseamnă, dimpotrivă, a-ţi afirma deschis şi ferm personalitatea, cerînd altora ceea ce tu însuţi le oferi : respect şi preţuire, loialitate şi frăţie-

Scanned with CamScanner

tate, situîndu-te astfel pe linia celor mai trainice tradiţii, învăţînd mereu şi cu adevărat de la toţi înaintaşii noştri, slujindu-ţi poporul, fiind umanist şi internaţionalist, fără a te ruşina însă, nici măcar în treacăt, pentru că eşti român, pentru că ai o ţară bogată şi frumoasă, care s-a numit şi se numeşte România.

În sensul acesta am înţeles şi înţeleg eu patriotismul de ieri şi de astăzi al literaturii române — în sensul dăruirii, în primul rînd ; în sensul reliefării celor mai calde şi mai specifice trăsături psihologice ale poporului nostru românesc ; în sensul adîncirii cunoaşterii proprii, şi al lumii, desigur ; în sensul unei temerare şi drepte afirmări ; în sensul cultivării limbii române ; în sensul frumosului şi al binelui — noi cei de astăzi fiind obligaţi să ducem mai departe tot ceea ce ne-au pus în braţe înaintaşii, ştiuţii, dar şi neştiuţii, mesajul celor din urmă fiind, într-un fel, mai grav şi mai poruncitor.

Scanned with CamScanner

ROLUL PARTIDULUI

Rolul partidului este, prin definiție, afirmativ și constructiv, edificarea fiind scopul său principal — înțelegînd prin edificare eliberarea definitivă a omului, scoaterea lui de sub tutela bunului plac, o deplină și nelimitată izbîndire a lui într'u muncă și creație. Structura organizatorică a partidului, programul lui, scopurile mai apropiate și mai îndepărtate pe care și le-a propus, au fost și sînt subordonate acestei necesități fundamentale, de schimbare și de primenire a vieții, de slujire a omului și a omeniei. Se poate întîmpla, e adevărat, ca aceste scopuri esențiale să nu fie slujite cum se cuvine. Trecutul, trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat, ne arată că e posibil și așa ceva. Dar asta nu trebuie să ne sperie, trebuie doar să ne determine să ne gîndim mai mult și cu mai mult folos la importanța deosebită pe care a avut-o și o are *calitatea umană* a celor ce și-au asumat nobila și dificila sarcină de a transpune în viață un program anume, de a da de fapt viață unor idei noi și înnoitoare. Lipsa acestei calități, sau o slabă manifestare a ei, naște discrepanțe, creează stagnări dureroase, favorizează consolidarea birocrației și înflorirea abuzului, care au fost și continuă să fie doi dușmani de seamă ai socialismului. Asta se poate constata pe spații mari și pe durate mai cuprinzătoare, așa cum se poate constata și pe spații mici și pe durate mai puțin însemnate. Dacă într-un anumit loc, să zicem, într-o anumită verigă organizatorică, în fruntea unei întreprinderi sau în fruntea unei instituții, mai importantă sau mai puțin importantă se află un om

Scanned with CamScanner

capabil, un revoluționar adevărat, înflăcărat și competent, bun și omenos, dar și inteligent, în locul acela — verigă organizatorică, întreprindere sau instituție, ce va fi — lucrurile vor merge din ce în ce mai bine, *pozitivul* va triumfa și se va desfășura în activități din ce în ce mai rodnice, în vreme ce *negativul* va scrîșni și se va ofili. Iar dacă situația va fi inversă, dacă într-un asemenea loc se va afla un temporizator, un oportunist sau un carierist, unul care va pune interesele lui personale mai presus de interesele colectivității, lucrurile se vor desfășura altfel, ajungîndu-se nu o dată la încordări, la tensionări îndelungi și dureroase. Se intervine, bineînțeles, se iau măsurile necesare, dar ceea ce s-a pierdut rămîne pierdut, paguba fiind a tuturor, a întregii colectivități. Rezultă, cred, cît de importantă este conjugarea tuturor acțiunilor, o coordonare cît mai strînsă a tuturor eforturilor, ce rol uriaș poate și trebuie să joace în cadrul construcției socialiste creșterea competenței și limpezirea în profunzime a conștiinței fiecărui membru de partid. Fiindcă într-un fel, fiecare membru de partid este un activist de partid. Unii dintre ei chiar au fost activiști, lucrînd apoi în domeniile unde s-au „stabilizat" în spiritul activității pe care au desfășurat-o mai înainte. Vorbesc de cei ce nu se acresc după ce nu mai sînt ceea ce au fost, rămînînd credincioși lor înșile — și ideilor cărora le-au închinat viața. Vorbesc de cei buni, vorbesc de cei mulți, al căror număr, de ce să n-o recunoaștem, e în plină creștere, aceasta fiind o dovadă categorică, una din dovezi, de fapt, a rodniciei pe care a avut-o și o are politica dusă de Partidul Comunist Român de-a lungul acestei tumultuoase epoci, dar mai ales în ultimii șaisprezece ani.

* * *

Partidul nu a fost, de la înființare, ceea ce este acum. N-a fost, cum s-a spus uneori, principala forță politică din epocă. Ar fi putut să fie, dar nu a fost, problema necesitînd, cum se spune, o cercetare aparte. După aceea însă, în momentele de răscruce ale deceniilor trei și patru el

Scanned with CamScanner

s-a afirmat din ce în ce mai puternic ca forţă politică determinantă, în ciuda tuturor dificultăţilor pe care i le punea în faţă ilegalitatea în care era nevoit să activeze cît şi tutelarea mai mult decît stînjenitoare pe care era nevoit să o îndure. Lupta dusă în acei ani în România împotriva tendinţelor de fascizare şi împotriva fascizării însăşi, împotriva teroarei şi împotriva războiului este de neconceput fără aportul Partidului Comunist, fără eroismul unor militanţi comunişti, care au sacrificat totul pe altarul luptei pentru mai bine. Aşa cum este de neconceput istoricul act de la 23 August fără participarea decisivă a comuniştilor, fără spiritul lor organizatoric, fără capacitatea lor de a acţiona prompt şi eficient, în momentul cel mai prielnic, nemaivorbind de faptul că tot ce s-a înfăptuit după această dată istorică a fost şi este legat direct de activitatea Partidului Comunist Român a cărui forţă de luptă, a cărui capacitate organizatorică au sporit şi s-au consolidat, în măsura în care partidul a înţeles şi slujit, într-un moment sau altul, interesele şi năzuinţele claselor de bază ale Ţării — muncitorimea şi ţărănimea — interesele şi năzuinţele întregului popor. Aceasta e creşterea pe care aş vrea să o subliniez şi să o evidenţiez în cuprinsul acestor însemnări, fără a intra în prea multe detalii. Fiindcă partidul, e uşor de constatat, nu mai e acelaşi, nu numai faţă de anii 1930—1935, dar şi faţă de anii 1945—1950, sau 1960—1965. Experienţa lui, prestigiul lui intern şi extern au crescut şi s-au îmbogăţit mereu, partidul fiind astăzi o forţă politică de prim rang, un detaşament de luptă bine organizat, capabil să facă faţă celor mai dificile probleme. Şi asta nu pentru că el este un „partid de guvernămînt", ci pentru că întreaga lui activitate a fost şi este subordonată intereselor vitale ale poporului român, destinul nostru al tuturor depinzînd în chip indubitabil de politica dusă de Partidul nostru comunist. De aceea sîntem noi toţi, indiferent ce activităţi desfăşurăm, indiferent dacă sîntem sau nu sîntem membri de partid — alături de această politică. Fiindcă ea a fost şi este, pentru noi toţi, singura şi cea mai bună posibilitate de a dăinui — de a dăinui ca Ţară, de a dăinui ca popor — de a consolida prin muncă şi luptă izbînzile prezentului nostru socialist, de a

Scanned with CamScanner

trece pragul mileniului viitor cu brațele pline de flori și cu fața luminată de încredere.

* * *

Partidul nu a abordat de la început, cu suficientă înțelegere, problemele mari și reale ale Țării. Pe urmă însă, de-a lungul unor ani grei și dificili, ani eroici, făuriți de un mare număr de eroi, știuți sau neștiuți, el a abordat aceste probleme cu o înțelegere din ce în ce mai cuprinzătoare și mai adîncă, ultima perioadă — perioada inaugurată de cel de al IX-lea Congres al Partidului — fiind cea mai semnificativă în acest sens. Și asta nu pentru că această perioadă s-a înfăptuit și se înfăptuiește sub ochii noștri, prin noi înșine, ci pentru că ea a adus, efectiv, un suflu nou și înnoitor în întreaga noastră viață socială și politică. Pentru că a redat fiecărui om încrederea în forțele proprii, sădindu-i în conștiință convingerea că este imbatabil, dacă se bizuie în tot ce face pe muncă și pe cinste. Pentru că i-a redat Țării mîndria de a fi Țară — și de a se numi România — fără a o despărți sau a o învrăjbi — nici vorba de așa ceva ! — cu celelalte țări, dimpotrivă, sporindu-i și înmulțindu-i mereu capacitățile practice de solidarizare constructivă și pașnică. Pentru că a făcut din român un cetățean de onoare al lumii, fără a-l învrăjbi cu naționalitățile împreună cu care a trăit și trăiește de secole, fără a-l dușmăni cu celelalte națiii, îndemnîndu-l, dimpotrivă, la frățietate și la solidaritate, amintindu-i de străvechea și profunda lui omenie. Acestea toate, și multe altele, nu pot fi desfăcute de gîndul și de pasul, de inteligența și de patosul revoluționarului Nicolae Ceaușescu, conducător încercat și unanim apreciat, a cărui alegere în fruntea Partidului nu poate fi asemuită, în planul de profunzime al evoluțiilor evocate aici, decît cu întîlnirea însăși dintre Partid și Țară, cu nașterea și afirmarea unei comuniuni de nedesfăcut. Acestea toate, și multe altele — tot ce s-a construit și se construiește astăzi în România, tot ce e viu și demn, tot ce e frumos și curat — ne-au determinat și ne determină să privim cu încredere viitorul

Scanned with CamScanner

la care nu mai visăm în chip romantic și idilic, pentru apropierea căruia am muncit și muncim cei mai buni dintre noi — cei mai mulți — fiind acolo unde trebuie să fim, fiindcă revoluția nu se face nici de către cîrtitori și nici de către jeluitori, aceștia fiind, față de cei mulți și buni, cum e pleava față de grîu — același vînt îi va spulbera, care i-a și stîrnit.

Scanned with CamScanner

RĂSTĂLMĂCIRE DUPĂ RĂSTĂLMĂCIRE

Un publicist din Republica Populară Ungară, Köteles Pál, se ocupă pe larg în revista *Tiszatáj* (nr. 9/1982), care apare la Szeged, de ultima mea carte, *Cuvînt despre Transilvania.* E pentru prima dată, din cîte cunosc, cînd mi se acordă o asemenea cinste în ţara vecină şi prietenă. Nu s-a întîmplat aşa ceva cu nici una din cărţile mele, în douăzeci şi cinci de ani de activitate literară. Faptul, în sine, merită să fie socotit pozitiv, chiar dacă se produce cu o întîrziere atît de mare, chiar dacă se referă numai la una din cărţile pe care le-am scris. Ar merita, adică, să fie socotit ca atare, dacă ar fi măcar onest, nu obiectiv în înţelesul superior al cuvîntului, ci doar onest (atîta a putut omul să facă, atîta a făcut). Ceea ce nu se întîmplă, semnatarul acestui articol lansîndu-se, dimpotrivă, într-un lanţ întreg de răstălmăciri, care mai de care mai ciudată, unele dintre ele vizînd, de ce să nu o spunem, deformarea gravă a adevărului. Însuşi titlul articolului este semnificativ în acest sens : *Cugetînd în faţa unei caricaturi,* caricatura fiind, bineînţeles, cartea *Cuvînt despre Transilvania.* Iar rezultatul acestei aşa-zise cugetări se caracterizează în acuzaţii de acest fel : *„confesiunile sentimentale ale autorului culminează într-o cascadă de ură“* ; denaturarea bolnăvicioasă a realităţii (*„Lăncrănjan, exprimîndu-ne prea delicat, denaturează bolnăvicios realitatea“*) ; situarea, nici mai mult nici mai puţin, pe o poziţie ideologică rasistă (*„el interpretează exclusiv doar aspectele rasiale care slujesc concepţia sa“*) ; apărarea „Gărzii de fier“ şi a regimului antonescian ; supralicitarea la maximum a calită-

Scanned with CamScanner

ţilor poporului român şi denigrarea, la extrema cealaltă, a „ungurimii“ (în treacăt fie spus eu nu am folosit nicăieri această denumire) etc., etc. Vraful acestor acuzaţii aproape zdrobitoare, nimicitoare probabil după cel ce le vehiculează, se înalţă pe o temelie şubredă, nu se înalţă de fapt pe nimic, fiindcă minciuna nu e de folos, niciodată, nimănui, nici măcar celui ce o manevrează.

Să o luăm însă pe rînd, să nu ne precipităm şi noi, să nu păţim, altfel spus, ceea ce a păţit Köteles Pál, care s-a rostogolit (săracul !) aşa de puternic de panta răstălmăcirilor încît nu a reuşit să se adune laolaltă nici măcar la sfîrşitul fulminantului său articol (curat fulminant !). Să rămînem, aşadar, la realitatea strictă a cărţii, a întregii cărţi, nu numai a ultimei „secţiuni“. Nu voi spune despre această carte că e întruchiparea perfecţiunii, ştiam dinainte de a avea onoarea şi plăcerea să-l studiez pe Köteles Pál că există în cuprinsul ei unele greşeli mărunte şi neesenţiale, a căror corectare se va face cînd va apărea o nouă ediţie a acestei lucrări, cum se procedează de obicei. Intenţionam şi intenţionez astfel să întăresc afirmaţia privitoare la existenţa unui voievodat românesc, în zona străvechiului Apulum, atestat ca atare de către istorici, aşa cum intenţionam şi intenţionez să îndrept unele greşeli de transcriere şi de tipar.

Revenind la acuzaţiile cu care mă învredniceşte Köteles Pál aş stărui mai întîi, tot aşa, fără grabă, şi fără nici o urmă de precipitare (de ce să te tulburi, de ce să te precipiţi, cînd ştii că adevărul, adevărul tău şi al poporului tău, este alături de tine ! ?) asupra afirmaţiilor privitoare la timpul în care a fost scrisă această carte şi la scopul urmărit prin scrierea şi publicarea ei. Köteles Pál se întreabă, hamletizînd : *„Trebuie să analizăm neapărat din ce cauză şi cu ce scop a fost editată această colecţie de articole scrise într-un sfert de secol ?*, răspunzîndu-şi apoi, trecînd cu dezinvoltură de la interogaţie la afirmaţie, la răstălmăcire, la dezinformare. Köteles Pál spune mai departe, în acelaşi stil : *„Căci ciclul de articole sugerează ideea că în ultimii 25 de ani nu a dispărut continuitatea pericolului. Autorul repetă de mai multe ori că această situaţie periculoasă există de cînd maghiarimea a apărut*

Scanned with CamScanner

în Europa şi a încercat, prin metodele sale sălbatice, să subjuge poporul român, cu o cultură străbună dacică şi care trăia conform unor tradiţii paşnice romane". Cum se zice, cîte rînduri de text, atîtea denaturări, cîte cuvinte, atîtea răstălmăciri. Fiindcă eu nu am dat la iveală, în *„ultimii 25 de ani"*, doar această carte. E adevărat că suita de poeme în proză *Rapsodia transilvană* a fost scrisă în 1957, fiind inclusă abia acum într-un volum, din motive care nu au nici o legătură cu „obsesia" pe care mi-o atribuie Köteles Pál. Între timp am scris şi publicat şi alte cărţi. În domeniul strict al publicisticii, am dat la iveală în această perioadă cărţile *Fragmentarium* şi *Nevoia de adevăr*, care nu au nimic de-a face cu etichetarea distinsului meu preopinent. O parte din articolele care alcătuiesc cartea de care se ocupă Köteles Pál au fost scrise în ultima vreme, ceea ce nu înseamnă că ele intră sub categorisirea lipsită de orice acoperire a lui Köteles Pál. Îndemnul la ură, dispreţul faţă de alte popoare, ranchiuna şovină şi scrîşnetul antiumanist nu sînt prezente nicăieri în cartea numită *Cuvînt despre Transilvania*, aşa cum nu sînt prezente în nici una din cărţile pe care le-am scris şi le-am publicat, drept pentru care am considerat şi consider răstălmăcirile lui Köteles Pál o mare şi de neînţeles grosolănie.Nu stărui fiindcă nu are rost să mă justific. Atîta însă tot voi spune : motivele care m-au determinat să alcătuiesc această carte se deosebesc de categorisirile lui Köteles Pál cum se deosebeşte ziua de noapte, cum se deosebeşte lumina cea mai limpede de întunericul hoşcăitor al denigrării. Cartea aceasta are un ascuţiş polemic, cum am arătat dealtfel într-o declaraţie premergătoare apariţiei ei, ascuţişul acesta însă a fost şi este îndreptat împotriva celor ce mi-au denigrat şi îmi denigrează Ţara, împotriva celor care au fluturat şi flutură în vînt, prin America şi pe unde vor mai fi, steagul întunecat al horthysmului, care a adus atîtea daune României, care nu a adus nici Ungariei, de ce să nu o recunoaştem, nici o bucurie. De aceea am vorbit, de aceea am alcătuit această carte : pentru că mi-am iubit şi îmi iubesc Ţara, iubirea neputînd fi confundată cu ura decît de către cei ce au fost şi sînt alcătuiţi ei înşişi din ură şi din vrăjmăşie. Nu am

Scanned with CamScanner

fost animat, cum crede Köteles Pál, de nici un fel de părtinire, nu am supralicitat calităţile poporului român, am vrut şi vreau, dimpotrivă, să restabilesc nişte adevăruri fundamentale, peste care nu poate trece nimeni.

În *Cuvînt despre Transilvania* se vorbeşte, amănunt pe care îl observă şi Köteles Pál, de condiţiile în care s-a creştinat poporul român, evocarea acestor împrejurări făcîndu-se în raport cu negarea insistentă a continuităţii, aspect care îi scapă polemistului de la Szeged, nu-mi dau seama de ce. *„E adevărat însă*, se spune în carte, *că acest popor a fost menţionat mai puţin de documentele de epocă, de-a lungul unei întregi perioade istorice. Nici asta însă nu poate fi o dovadă a necontinuităţii, aşa cum nu se poate constitui într-o asemenea dovadă lipsa oricăror date în ce priveşte creştinarea noastră. Alte popoare au în istoria lor asemenea date, ceea ce înseamnă că ele s-au creştinat «pe cale administrativă», prin porunca unui rege, printr-o hotărîre anume, unele dintre ele «botezîndu-se» prin trecerea unui rîu. Ceea ce înseamnă că noi, românii, ne-am creştinat mult mai devreme şi treptat, prin colonii veniţi în Dacia, naşterea noastră ca popor, formarea limbii şi spiritualităţii româneşti împletindu-se cu acest eveniment, cu această prefacere adîncă, în cadrul căreia s-au păstrat multe elemente din vechile credinţe şi vechile datini, cărora li se spune de obicei «păgîne», impropriu fiind numite aşa, fiindcă civilizaţia dacilor nu era «păgînă», nu avea nimic cu barbarismul năvălitor şi prădalnic. Dacă nu ar fi fost aşa, dacă nu ar fi existat o viaţă spirituală pe deplin şi bine constituită, dacă nu ar fi existat, de asemenea, o organizare socială statornică, nu s-ar fi vorbit niciodată de «miracolul dăinuirii», continuitatea nu ar mai fi stat ca un ghimpe în sufletul nimănui, iar aceste meleaguri nu ar mai fi fost ceea ce sînt, ar fi purtat toate — apele şi munţii, dealurile şi văile, satele şi oraşele — alte denumiri, cum s-a şi încercat să se facă într-o vreme în Transilvania, pe cale administrativă, crezîndu-se că se vor şterge astfel din istorie urmele unei străvechi şi glorioase existenţe naţionale. A vorbi însă în acest fel despre asemenea probleme cruciale, a-ţi sprijini «demonstraţiile» pe ceea ce nu a fost, nu pe ceea ce a fost şi este efectiv, cum au făcut şi fac toţi adversarii continuităţii, înseamnă*

Scanned with CamScanner

a silui adevărul, călcîndu-l în picioare, fără ruşine şi cu sălbăticie, cum au făcut dealtfel revizioniştii şi iredentiştii de ieri, cum fac, din nou, urmaşii lor de azi, fără a se observa că nu au obţinut niciodată nici o izbîndă certă în această direcţie, singurul rezultat palpabil fiind sfîşierea păcii şi ofensarea unui popor puternic şi bun, care nu a pretins niciodată că e întruchiparea desăvîrşirii şi că e superior tuturor popoarelor din lume (cum au pretins rasiştii germani, cum pretind alte sfîrcuiri şovine, astăzi), care a ştiut şi ştie că e de neclintit şi de neînfrînt dacă se bizuie pe ceea ce-i aparţine — pe muntele lîngă care s-a născut, pe brazda pe care a sortit-o rodirii, pe apa lîngă care a plîns şi a cîntat, pe frunza care intră în pămînt toamna, ca să iasă din nou în lumină, în altă primăvară, pe tot ce a fost şi este vechime şi viaţă în cuprinsul acestor meleaguri profund şi pentru totdeauna româneşti" (*Cuvînt despre Transilvania*, pag. 136—138).

Aceeaşi idee este reluată la pag. 143, în raport, de data aceasta, cu pretinsul rol civilizatoriu pe care l-ar fi avut ungurii *„în Transilvania, occidentalizîndu-i pe românii de aici, făcîndu-i să se deosebească de fraţii lor din celelalte provincii româneşti. În realitate însă lucrurile nu stau aşa, deosebirile de nivel civilizatoriu, cîte vor fi existat, nu au fost niciodată atît de mari, atît de accentuate, încît să se nască o diferenţă temperamentală, să creeze un alt profil psihologic. E de discutat, în afară de asta, cine pe cine a civilizat, pentru că românii, în perioada cînd au pătruns maghiarii în Transilvania, erau creştinaţi de mult, fapt esenţial pentru nivelul civilizaţiei din vremurile acelea, erau sedentari, făceau agricultură, nu erau numai păstori, îndeletnicirile lor, felul lor de viaţă înrudindu-se îndeaproape cu ale predecesorilor ; cu ale dacilor, care cunoscuseră metalurgia, fiind, la rîndu-le, buni agricultori ; cu ale romanilor, care au fost foarte buni soldaţi şi foarte «buni gospodari», Dacia cunoscînd, datorită lor, o nouă şi glorioasă înflorire"*. Nu s-a dorit, cum susţine Köteles Pál, să se realizeze o aşa-zisă superioritate, favorabilă „românimii" şi nefavorabilă, chipurile, „ungurimii". Scopul a fost altul, discuţia purtîndu-se în raport cu anumite „teze", cum se poate vedea din citatele reproduse mai

Scanned with CamScanner

sus. Cît privește „continuitatea pericolului" — *„această situație periculoasă există de cînd maghiarimea a apărut în Europa..."* — trebuie spus că afirmațiile acestea, ca și altele, dealtfel, îi aparțin în întregime lui Köteles Pál. Eu vorbesc în carte despre opresiunea feudală maghiară, care nu are nimic comun cu „inferiorițățile" și „superiorițățile" născocite de Köteles Pál. Vorbesc totodată despre revizionism (voi reveni mai jos asupra acestei probleme) care a fost o orientare politică revanșardă și reacționară, ale cărei scopuri nu s-au putut realiza decît cu prețul sacrificării independenței și intereselor maghiare, dovada cea mai clară în acest sens fiind anul 1940, cum se poate vedea în cartea menționată, în întreaga carte, nu numai din citatele reproduse aici. E drept, o recunosc cu toată seriozitatea, atribuindu-i distinsului Köteles Pál o anumită îndreptățire : dacă nu ar fi trunchiat, dacă nu ar fi exclus din discuție „tezele" la care mă refeream eu, nu ar fi putut să formuleze concluzii care nu au nimic comun cu cartea numită *Cuvînt despre Transilvania,* nu ar fi putut să acuze, nu ar fi putut să-mi atribuie idei și concepții care nu au valoare circulatorie în România, țară care și-a apărat și își apără cu îndîrjire independența, fără a se bizui însă pe disensiuni și pe incitări, politica ei de astăzi, mai ales, bazîndu-se pe ceea ce a fost și este pozitiv și constructiv în trecutul popoarelor, pe ceea ce le-a apropiat și le apropie cu adevărat, pe ceea ce le-a unit și le unește în lupta lor pentru pace și pentru o viață mai bună.

Aceeași tehnică simplă, dacă nu chiar simplistă (care rezidă, în principal, în excluderea din discuție a termenului care te incomodează, indiferent cum se face asta, prin citarea trunchiată sau printr-un comentariu răstălmăcitor) — este utilizată de către Köteles Pál și atunci cînd este luată în discuție problema „spinoasă" a Unirii din 1918. Köteles Pál exclude din discuție contextul real și împrejurările concrete la care m-am referit pe larg în cartea amintită, trecînd după aceea la acuzații. *„Conform acestei bălmăjeli aistorice* spune domnia-sa, fără șovăire, cu o siguranță de sine de-a dreptul ciudată, *apartenența Transilvaniei de Ungaria reprezintă* (corect ar fi fost să se spună reprezenta — n.n.) *o nedreptate atît de strigătoare*

Scanned with CamScanner

la cer încît «Ady Endre, Bela Bartok şi alţii au fost de acord cu unirea Transilvaniei cu România»...“. Köteles Pál continuă în acest fel : *„Poate cei ce nu cunosc deloc istoria ungară, care cunosc doar superficial istoria popoarelor Europei, iar simţul lor de realitate a fost contaminat de articolele şi cuvîntările cu conţinut asemănător* (ale cui, de unde şi de cînd ? — n.n.) *iau drept reală atitudinea atribuită lui Ady şi Bartok, cît şi ceea ce afirmă autorul despre relaţiile din zilele noastre“*. Faţă de această situaţie ciudată, mă văd nevoit să reproduc încă o dată citatul pus sub semnul întrebării de către Köteles Pál, care nu ne priveşte, e adevărat, numai pe noi, pe români, între naţiunile menţionate de semnatarii apelului din care a fost desprins acest citat, intrînd, cu voia sau fără voia lui Köteles Pál, şi românii, alături, firește, de maghiari şi de alte naţiuni, fiindcă iată ce se spunea în acest manifest (care a fost menţionat dealtfel de către Jaszi Oszkar în volumul *Visszaemlelezás a Román Nemzeti Komitéval folytalöt aradi targylásaimre*, Cluj, 1921, pag. 12—19) : *„...Şi noi ne considerăm o naţiune reînnoită, o forţă acum eliberată ca şi acei fraţi care se ridică fericiţi la o viaţă proaspătă pe ruinele monarhiei. Ne trezim uşuraţi la conştiinţa faptului că nu mai sîntem forţaţi să fim stîlpii asupririi. Să trăim unul lîngă altul în pace ca naţiuni libere cu alte naţiuni libere“*.

Köteles Pál are voie, firește, să fie sau să nu fie de acord cu cei ce au aprobat dezmembrarea imperiului austro-ungar, are voie să fie sau să nu fie de acord cu Unirea din 1918, nu cred însă că are voie să insinueze că am inventat citatul de mai sus, aşa cum nu are voie să denatureze faptele, atribuindu-mi afirmaţii şi idei care nu îmi aparţin. *„După părerea autorului*, spune Köteles Pál, avînd grijă înainte de asta să mă acuze că aş denatura realitatea în chip bolnăvicios, *este absolut indicat să se facă distincţie între «ţăranii, muncitorii şi burghezii» unguri. Fiecare pătură socială, fiecare persoană are o predispoziţie către asuprirea altora, de asumare a rolului de domn şi de stăpîn“*. Voi apela din nou la citat, pentru a arăta că nici în cuprinsul pag. 165, pe care o aminteşte Köteles Pál în treacăt, nici în pagina anterioară nu se spune aşa ceva. *„Transilvania a găzduit de-a lungul veacu-*

Scanned with CamScanner

rilor, se spune în cartea mea, ca și Țara dealtfel, și alte națiii, fie că ele au venit încoace cu planuri de cucerire, fie că au fost aduse prin colonizare de către «noile stăpîniri», care nu aveau siguranța locului, voiau mereu să-și întărească dominația, aveau nevoie de paznici pentru noile și artificialele lor hotare. Dar asta nici nu mai contează acum, nu mai contează demult, deoarece noii veniți — ungurii, secuii și sașii — au prins rădăcini aicea, sînt și ei de-ai locului, au trăit și trăiesc de sute de ani împreună cu noi, cu românii, luînd dintr-ale noastre, dîndu-ne dintr-ale lor, ducînd unii dintre ei viața pe care o duceau și ai noștri, viață grea, de iobag și de clăcaș, viață de cîine, care spulbera orice «mîndrie națională», îl făcea pînă la urmă pe iobagul maghiar să nu se mai făloșească pentru că era din același neam cu stăpînul, cum nu era românul ; nici sîrbul, nici slovacul. Înfrățirea de care vorbeam mai înainte a existat și există, manifestîndu-se puternic de tot uneori, puternic și cu folos pentru «ambele părți», deoarece exploatarea feudală le lovea la fel. Înfrățirea aceasta s-a închegat mai întîi la acest nivel, între clăcași, între țăranii care munceau la fel pămîntul, alegîndu-se, tot la fel, cu mai nimica, iar mai apoi, pe măsură ce societatea s-a dezvoltat, ea s-a născut și a crescut și între muncitorii din uzine, care lucrau la fel, pentru același patron, care era maghiar de multe ori, alteori însă era român sau neamț, ceh sau evreu, fiind și rămînînd patron, indiferent de nație, simțindu-se și el solidar cu cei cu care era de o seamă (din punct de vedere social). Acestea au fost nivelele la care s-au închegat solidaritățile : «la bază» și «la vîrf», în straturile cele mai de jos ale societății, între muncitori și țărani, și în straturile cele mai de sus, între burghezi și boieri, existînd, bineînțeles destule contradicții, unele dintre ele fiind întreținute de vechi și neconsumate prejudecăți, altele fiind izvodite de interese foarte precise și foarte presante. A spune, de pildă, că burghezia română din Transilvania a fost solidară tot timpul cu burghezia maghiară (sau săsească, sau secuiască) înseamnă a spune un neadevăr, acoperind cu o generalitate o realitate foarte complicată. Pentru că burghezia română s-a afirmat mai tîrziu și mai greu, românii neavînd voie mult timp să se așeze în orașe, fiind numiți «gloată», asuprirea care cădea

Scanned with CamScanner

asupra lor fiind, cum am mai spus-o, dublă, sau triplă, vina lor principală rezidînd în faptul că erau români şi că trăiau aicea, în Transilvania, de cînd se ştiau pe lume. A spune, de asemenea, că solidaritatea «de jos», dintre ţăranul român şi ţăranul maghiar, sau dintre muncitorul român şi muncitorul maghiar a fost spontană şi definitivă, afirmîndu-se vijelios, fără a cunoaşte domolirea contradicţiei, înseamnă a nu ţine seamă de toate datele problemei, a nu lua în considerare şi sciziunile sau separatismele. Fiindcă au existat şi asemenea fenomene. Şi asta nu numai pentru că aşa se dorea şi se hotăra «la vîrf», clasele dominante fiind interesate în egală măsură ca solidaritatea «de jos» să nu se realizeze deloc, sau să fie slăbită. A fost şi asta, e adevărat, dar n-a fost numai atîta, fiindcă sentimentul naţional al unuia sau al altuia s-a manifestat în chip felurit şi cu intensităţi deosebite, în raport cu anumite împrejurări sociale şi politice, maghiarul fiind înclinat, indiferent ce era el, ţăran, muncitor sau burghez, să trăiască alt fel acest sentiment (firesc şi omenesc, după socotinţa mea, atîta timp cît nu e atins de exacerbarea şovină), considerîndu-se stăpîn (sau frate cu stăpînul), într-o ţară în care românul era tolerat, fiind obligat de împrejurări foarte concrete (şi foarte dure) să trăiască altfel sentimentul respectiv. Cred, dealtfel, că cele mai multe rele, cele mai mari şi mai aspre confruntări, au izvorît din această nedreaptă şi brutală nerecunoaştere a naţiei băştinaşă şi majoritară. Agresiunea aceasta continuă, eşalonată pe sute de ani, accentuată la maximum după 1867, în perioada stranie a dualismului, nu a dat nici un rezultat, făcînd din românii din Transilvania, aşa cum a făcut dealtfel şi din celelalte naţii ostracizate de feudalitatea maghiară, seismograful cel mai sensibil şi mai clar al stărilor de lucruri din imperiul habsburgic, cît şi din Ungaria aşa-zisă milenară. Fiindcă dacă românii erau exploataţi şi prigoniţi, însemna că şi naţiunea maghiară era exploatată la maximum, în favoarea unui mănunchi de nobili tembeli şi ultrareacţionari" (Cuvînt despre Transilvania, pag. 164—166).

Acelaşi procedeu îl utilizează Köteles Pál şi atunci cînd se referă la situaţia naţionalităţii maghiare din România

Scanned with CamScanner

anilor 1920—1940, la felul cum am prezentat eu această situaţie, cum pretinde Köteles Pál că aş fi prezentat-o. Iată ce spune domnia sa : *„Lăncrănjan care s-a apucat să facă educaţie poporului, ar dori ca toată lumea să accepte interpretarea sa fantastică despre evenimentele istorice, dacă de exemplu, atunci cînd vorbeşte de «sufletul nobil !» propriu românilor, nimeni nu s-ar îndoi de afirmaţia conform căreia între 1920—1940 în Transilvania egalitatea în drepturi a minorităţii maghiare a fost absolută ; că «folosirea limbii materne nu a fost îngrădită în nici un fel» (pag. 169). Pe autor nu-l jenează deloc faptul că presa românească şi maghiară din epoca respectivă scria cu totul altfel despre această problemă şi nici istoricii nu cunosc epoca respectivă în această lumină. Se preface că nu ştie că în anii '30, în satele transilvănene cu populaţie pur maghiară, la şcolile de stat, copiii maghiari nu aveau voie să vorbească în limba lor maternă nu numai în clasă, dar nici măcar în curte. Dar ar fi cazul să ştie «evident că ştie» că la sărbătorile naţionale româneşti şi la sărbătorile religioase româneşti şcolarii mici din comunele maghiare erau duşi în bisericile româneşti din sate îndepărtate, ca să se roage de dumnezeu şi să-l proslăvească pe rege în limba statului şi după un ritual străin. Iar faptul că în locuri oficiale era interzisă folosirea limbii maghiare reprezenta o suferinţă în plus. Asupra acestui lucru cetăţenilor li se atrăgea atenţia prin afişe puse peste tot, nici măcar nu putem presupune că Lăncrănjan nu cunoaşte evenimentele istorice în acest fel. Probabil că în acest fel le cunoaşte şi el, dar faptele respective îl încurcau, deci le falsifică“.*

Normal ar fi să-l întreb pe distinsul Köteles Pál dacă chiar toată presa din epocă, atît maghiară cît şi românească, s-a ocupat de această problemă, cum pretinde domnia-sa ! ? Normal ar fi să mai întreb dacă această problemă nu a fost atacată de foarte multe ori dintr-un punct de vedere revizionist, o parte din presa maghiară specializîndu-se în agitaţii de acest fel ! ? În ce-i priveşte pe istorici, aş putea, de asemenea, să întreb dacă chiar toţi istoricii «nu cunosc epoca în această lumină» ! ? Nu are rost însă să vii cu întrebări cînd vezi cu ochii tăi, vezi şi nu-ţi vine să crezi, cum eşti răstălmăcit. Fiindcă iată ce

Scanned with CamScanner

se spune în *Cuvînt despre Transilvania*, referitor la perioada 1920—1940 :

„În condiţiile acestea, în condiţiile de după 1918, se poate vorbi critic, dar şi obiectiv, despre aprecierea libertăţilor de care se bucurau românii, în propia lor ţară, după măsura în care erau libere sau mai puţin libere naţionalităţile conlocuitoare, «minorităţile naţionale» cum erau numite în epocă aceste naţionalităţi. Unirea de la Alba Iulia a proclamat de la început, cum am arătat, drepturi egale pentru toate naţionalităţile, Tratatul de pace care a ratificat Unirea prevedea, de asemenea, obligaţii speciale în acest sens. A spune că aceste drepturi şi aceste obligaţii şi prevederi au fost îndeplinite sută la sută înseamnă a exagera mult, în direcţia idilizării lucrurilor, a afirma însă în direcţia cealaltă, a întunecării realităţii, că naţionalităţile nu au avut nici un drept, fiind hărţuite în permanenţă, înseamnă a trunchia deliberat, a silui un adevăr evident, complex şi contradictoriu, cum era de fapt şi societatea românească din acei ani, 1920—1940, existînd însă, real, de necontestat. Fiindcă în această epocă plină de inegalităţi şi de contradicţii, fertilă şi dătătoare de puteri pe ansamblu, dată fiind coagularea într-un singur mănunchi a tuturor energiilor naţionale — în România au apărut ziare în limba maghiară, şi în limbile celorlalte naţionalităţi, au existat şcoli, libertatea cultului şi a folosirii limbii materne nefiind îngrădite în nici un fel. Înăsprirea care s-a produs, care a căzut bineînţeles şi pe spatele naţiunii române, în egală măsură, a fost legată şi condiţionată direct de presiunea şi ascensiunea forţelor de dreapta din România, care lucrau în deplină cîrdăşie cu nazismul german şi cu fascismul italian. Aducerea legionarilor la putere, în 1940, a schimbat deodată starea de lucruri în România, în dauna naţionalităţilor, în dauna însuşi a poporului român, căruia i se băgase de trei ori cuţitul în inimă în acel an, legionarii nesinchisindu-se prea mult de această rănire adîncă şi grea, transformînd-o, dimpotrivă, în pîrghie pentru propulsarea propriilor interese, pentru punerea în practică a dezastruoaselor lor «programe de luptă». Dacă e adevărat ce se spune despre un om, cum că el se defineşte prin ceea ce face, nu prin ceea ce zice, prin ceea ce săvîrşeşte

Scanned with CamScanner

după ce iese puțin «mai în față», atunci e adevărat și ceea ce s-a spus și se spune despre partide, cum că ele se definesc prin ceea ce fac, după ce ies la putere, nu prin programele pe care le au. Privită din acest unghi, perioada dintre septembrie 1940 — ianuarie 1941, perioada dominației legionare, ne apare drept cea mai cruntă din istoria României, ea definind, fără drept de apel, partidul care guverna atunci, care voia să guverneze, nefiind în stare de așa ceva, neștiind să facă nimic altceva decît să prigonească și să asasineze, stîrnind derută și mînie în jur, peste toată țara. Grea și dificilă a fost și perioada dictaturii antonesciene, greu și chinuitor a fost războiul pornit de contradictoriul și tragicul Antonescu. Grei și dificili, cumpliți chiar, au fost toți anii aceia, nu numai pentru naționalitățile conlocuitoare, dar și pentru noi, pentru români, pentru cei din Țară și pentru cei ce intraseră din nou sub opresiunea (dublă sau triplă) a cotropitorilor de teritorii și de suflete. Cei de aici sufereau într-un fel, cei ce rămaseră «dincolo» sufereau alt fel, mai mult și mai adînc, fiind supuși, din nou, tuturor persecuțiilor, maltratărilor și ducerile în lagăre, ostracizările și asasinatele fiind evenimentele cele mai obișnuite, cărora trebuiau să le facă față. Suferea, de fapt, toată Țara, suferea și scrîșnea îndurerat întregul popor. E de reținut totuși din această vreme aspră, în afară de unitatea de luptă a tuturor forțelor democratice și antifasciste, atitudinea omenoasă și profund democratică a omului de rînd din România, a întregului popor român, care a devenit din ce în ce mai reținut, pe măsură ce s-au întețit agitațiile din jur, care nu l-a lovit pe evreu, pentru că era evreu și nici nu l-a dat, cum-necum, pe mîna gestapoului, să-l ducă spre nimicire ; care nu l-a scuipat în față pe maghiar, pentru că era maghiar. Opinii ulterioare au acreditat ideea că această proteguire a fost rezultatul unor cumpărări, alte opinii au căutat să tragă spuza pe turta unor oameni politici din acea vreme, care s-au opus exterminărilor dorite de hitleriști. Cîte ceva e adevărat și din una și din alta, dar dacă nu ar fi existat atitudinea profund omenoasă și profund românească a poporului nostru, a întregului popor, avînd așadar caracter de masă, nu ar fi fost posibile nici

Scanned with CamScanner

strategiile oamenilor politici, nici cumpărările, care au fost periferice, după opinia mea, caracteristică şi fundamentală fiind, şi pentru această perioadă grea, atitudinea profund antifascistă, antihitleristă şi anticotropitoare a poporului român. Fără această atitudine, fără această acumulare psihologică de profunzime nu ar fi fost posibilă întoarcerea armelor şi lupta care s-a dus pe urmă pentru eliberarea Transilvaniei ocupate de fascişti, pentru eliberarea însăşi a Ungariei, pentru eliberarea Cehoslovaciei şi pentru îngenuncherea definitivă a hitlerismului" (*Cuvînt despre Transilvania, pag. 163—171*).

Am dat o extindere aşa de mare acestui citat pentru a se vedea că eu nu spun nicăieri că *„egalitatea în drepturi a minorităţii maghiare a fost absolută"* (cum pretinde Köteles Pál), şi nici nu afirm că în perioada respectivă au fost rezolvate toate problemele sociale şi politice din ţară. Am făcut-o, de asemenea, pentru că mult prea combativul Köteles Pál mă acuză de apărarea, prin escamotare, a „Gărzii de fier" ; de faptul că scot *„în evidenţă generozitatea chiar şi în acţiunile de teroare, din execuţii, avînd grijă ca exemplele prezentate să arunce umbră asupra maghiarimii* (asta s-ar face, după Köteles Pál, în paragrafele reproduse mai sus), Köteles Pál mă ceartă pentru că nu m-am ocupat *„de modalităţile de exterminare folosite de generalul Calotescu şi colonelul Isopescu (în Transnistria) de la care, susţine domnia sa au învăţat şi nylasiştii în 1944, la Budapesta* (altfel ar fi rămas neînvăţaţi, săracii de ei !). Culminaţia acestor acuzaţii o constituie următoarea afirmaţie : *„Întoarcerea armelor la 23 August 1944, pregătită într-adevăr în mod genial, este prezentată de autor în contextul unei asemenea teorii rasiale* (s.n). *de parcă cotitura respectivă ar fi fost o consecinţă directă a profundei umanităţi a poporului român..."* Iată-mă, aşadar, şi rasist ! Şi încă pentru ce : pentru că am scos în evidenţă semnificaţiile de profunzime ale unui eveniment de răscruce din viaţa poporului român, cum se vede destul de clar din citatul de mai sus, care nu are nici o legătură cu acuzaţiile aberante şi dezarticulate ale lui Köteles Pál.

Motivele care îl determină pe Köteles Pál să mă acuze că îi apăr pe legionari şi pe Antonescu, că nu mă ocup de

Scanned with CamScanner

atrocităţile săvîrşite în Transnistria, ies clar în evidenţă atunci cînd domnia-sa se referă la ceea ce se spune în cartea aflată în discuţie despre crimele săvîrşite de horthyşti în Ardealul de Nord — *„pe întregul teritoriu de nord realipit“*, cum zice domnia-sa, Dictatul de la Viena fiind o *realipire*, nu un act samavolnic, nu o mare nedreptate. *„Atrocităţile din Ip şi Treznea,* spune Köteles Pál, *au fost condamnate de minţile lucide ungare. Aceste monstruozităţi au avut* duzine de victime (s.n.). *Însă represiunile nu au fost comise de poporul maghiar* (nici nu s-a spus aşa ceva — n.n.) *şi nici de armata ungară, ci de subunităţi militare ai căror comandanţi cît şi ofiţerii care au luat parte la acţiune au fost imediat judecaţi şi condamnaţi de curtea marţială ungară. Nu trebuie să spunem acest lucru pentru a ne apăra* (cine să se apere, fiindcă eu vorbeam de horthyşti ! ? — n.n.), *ci numai de dragul adevărului. Dacă autorul ar reda faptele conform adevărului, informînd de exemplu şi despre cauzele represiunii* (a existat, deci, o îndreptăţire a represiunii, ea nu a fost rodul unei politici de agresiune pregătită cu mult timp înainte de a se produce ! ? — n.n.) *atunci nu am avea discuţii cu el. Dar el nu face acest lucru. Din contră, prin manipularea textului extinde samavolnicia militară* (mai sus mi s-a spus că aceste isprăvi nu au fost săvîrşite de armată ! — n.n.) *care a avut loc în cele două localităţi, dîndu-i o valabilitate generală“*.

N-aş fi putut, chiar dacă aş fi vrut, să extind această samavolnicie, acest val de represalii de-a dreptul fioroase, pe cît de fioroase pe atît de bine şi de minuţios pregătite de către regimul horthyst, care s-a bizuit în această acţiune a sa, în raport cu Transilvania, pe colaborarea unor elemente revizioniste şi iredentiste, de aici, din România. Baza au constituit-o însă organizaţiile militare şi paramilitare care au fost înfiinţate în Ungaria, la scurt timp după venirea la putere a amiralului Horthy. Aceste organizaţii trebuiau să refacă şi să menţină trează capacitatea de luptă a Ungariei, ţara neavînd voie să se înarmeze şi să se pregătească din punct de vedere militar decît în cadrul unor limite, dat fiind faptul că făcuse parte din coaliţia „puterilor centrale“. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, orga-

Scanned with CamScanner

nizaţiile acestea aveau rolul să călăuzească toate nemulţumirile populare într-o singură direcţie : refacerea „Ungariei milenare", recucerirea „teritoriilor pierdute", restabilirea situaţiei dinainte de primul război mondial (Tratatul de la Trianon fiind socotit şi atunci, de către unii, un simplu „dictat imperialist"). Nu era vizată, e adevărat, numai România, era vizată şi Cehoslovacia, era vizată şi Iugoslavia, sloganurile care se vehiculau fiind cam aceleaşi, predominantă fiind „grija" pentru starea în care se afla naţionalitatea maghiară din „teritoriile pierdute" ; căreia i se plîngea în genere de milă (indiferent de starea reală în care se afla), din rîndul căreia se recrutau membri pentru organizaţiile amintite. Scopul ultim acesta era : de a se crea disensiuni cît mai multe şi cît mai intense, în sensul combaterii oricăror tendinţe de unitate a naţionalităţii maghiare cu naţiunile băştinase şi majoritare dintr-o ţară sau alta. Iar metodele utilizate cunoşteau în genere o varietate destul de mare, începînd cu vehicularea propagandistică a unor idei revizioniste şi terminînd cu diversiunea concretă şi directă. E adevărat că aceste organizaţii şi-au „domolit" activitatea după ce Ungaria şi-a recîştigat dreptul de a se înarma, în 1938. Unele dintre ele au fost asimilate de către armată, altele însă au fost doar afiliate armatei, păstrîndu-şi structura organizatorică, avînd însă aceleaşi sarcini. Între acestea merită să fie amintită „Garda zdrenţăroşilor", mai ales că această organizaţie a avut sarcini precise în Transilvania, unde a desfăşurat acţiuni de diversiune şi de spionaj cu mult înainte de 1940. Iar după aceea, în cumplita toamnă a lui 1940, s-a dedat, alături de alte formaţiuni militare, la cele mai odioase crime şi atrocităţi, care au întrecut în cruzime (acesta-i adevărul, n-am ce face !) crimele şi atrocităţile săvîrşite de fasciştii germani în diverse ţări ale Europei.

Köteles Pál se întreabă : *„Unde şi cînd au avut loc aceste monstruozităţi ?"* răspunzîndu-şi apoi, cu aceeaşi nevinovăţie : *„Autorul nu consideră important răspunsul, pentru că ar putea indica drept sursă cel mult propria sa imaginaţie"*.

Köteles Pál întreabă, Köteles răspunde, cum se zice. Întreabă cum poftește și răspunde cum dorește. Normal ar

Scanned with CamScanner

fi fost să întrebe altfel : unde nu s-au întîmplat asemenea monstruozităţi, în toamna aceea cumplită ? ! Fiindcă au fost nenumărate localităţile în care au avut loc, mai ales în primele luni, arestări şi schingiuri, maltratări şi ucideri, victimele fiind bărbaţi şi femei, bătrîni, copii, fără alegere. Începutul s-a făcut la Satu Mare şi în împrejurimi, unde a operat armata maghiară, împreună cu gărzi formate din civili. Aceleaşi evenimente fioroase au avut loc la Zalău şi în comunele din jurul Zalăului, la Cluj şi în comunele din jurul Clujului. Şi în alte comune şi sate, Ip şi Treznea fiind mai cunoscute fiindcă acolo s-au produs cele mai cumplite monstruozităţi (la Treznea s-a tras cu tunul în comună, de pe un deal). Asasinatele au avut loc şi la Diosig, la Sucutard şi la Taga, la Cosnicul de sus şi Cosnicul de jos, la Ciumărna, comună vecină cu Treznea, la Huedin şi la Tîrgu Lăpuşului. Localnicii îşi amintesc şi astăzi de modul în care a fost asasinat protopopul Munteanu, alături de care a mai fost omorît un ţăran din împrejurimi, care a sărit în apărarea protopopului. A sărit!? A întrebat : *„Ce aveţi cu domn părinte ? !*, fiindcă după aceea a fost „luat şi el în lucru", fiind supus aceloraşi schingiuiri, pînă ce a fost omorît. Altcineva, o femeie de o distincţie rară, o ţărancă, a fost aruncată într-o fîntînă pentru că a îndrăznit să-i dea protopopului un strop de apă. Ar trebui pomenite, în afară de asta, asasinatele care s-au produs pe drumuri sau pe cîmp, victimele fiind în asemenea cazuri ţăranii care se întorceau acasă, în nord, după ce fuseseră „lăsaţi la vatră" de către armata română (se întorceau fără arme, fără nimic, cu cele mai paşnice gînduri, dar asta nu înseamnă că erau vrednici să trăiască). Ar trebui, de asemenea, să amintim de închisoarea Marghit Korunt 85, din Budapesta, unde au pierit în cele mai groaznice chinuri mulţi dintre ai noştri — şi evrei, şi slovaci, şi sîrbi şi croaţi —, ei toţi fiind vinovaţi doar cu atîta : că nu erau maghiari. S-a apelat, e drept, la aceste „forme de lucru", mai „discrete", mai „reduse", în urma protestelor pe care le-au provocat masacrele şi atrocităţile din primele luni de ocupaţie horthystă. Dar asta nu înseamnă că teroarea s-a domolit, a devenit doar mai sistematică, alături de arestări, schingiuiri şi omoruri, prac-

Scanned with CamScanner

ticîndu-se, la scara întregii Transilvanii de Nord, o hărțuire permanentă a populației românești (și de alte naționalități, bineînțeles, românii bucurîndu-se totuși de o atenție deosebită). Concentrările, trimiterile pe front, internarea în lagăre de muncă erau formulele cele mai des utilizate, scopul fiind același : exterminarea întregii populații românești, conform planului stabilit încă din perioada pregătitoare a ocupării Transilvaniei. Iar după aceea, în anul 1944, în condițiile în care armata română a întors armele împotriva adevăraților săi dușmani (nu de pe poziții rasiste, bineînțeles) a avut loc un nou val de atrocități. În condițiile acestea au fost arși de vii 17 țărani români, bărbați, femei și copii, la Cîmpia Turzii, la podul de la calea ferată de la Cînepiște, singura lor vină constînd în faptul că se ascunseseră de front sub acest pod, unde au fost găsiți de armata maghiară, care spera că va ocupa, în sfîrșit, și partea de sud a Transilvaniei. În aceleași împrejurări a avut loc cunoscutul masacru de la Moisei, „capabil" el singur să definească o politică anume, tipic fascistă, care nu are nimic de-a face, e adevărat, cu vrerile și aspirațiile adevărate ale poporului maghiar, despre care trebuie să se vorbească, tocmai de aceea, deschis și fără nici o reticență, fără învăluiri și fără justificări.

În ce privește motivele care au stat și stau dincolo de aceste fapte abominabile — *„cauzele represiunii"*, cum spune Köteles Pál — e de spus doar atît : ele nu pot fi găsite nicăieri în altă parte decît în planul amintit mai înainte, de refacere a așa-zisei „Ungarii milenare", de restabilire prin agresiune a unei măriri definitiv pierdute, care, la rîndul ei, fusese menținută tot prin opresiune, printr-o acerbă politică de deznaționalizare. Românii erau „vinovați" pentru că erau români, slovacii erau vinovați pentru că erau slovaci, evreii pentru că erau evrei, slovenii pentru că erau sloveni. Alte cauze ale represiunilor horthyste nu se cunosc, după știința mea, dar dacă distinsul meu preopinent le cunoaște, nu are decît să le pună în „balanța obiectivității", devenind avocatul unei cauze definitiv pierdute. Domnia-sa e liber să-l transforme pe Horthy în ceea ce dorește, îl privește, asta nu înseamnă însă că și alții sînt

Scanned with CamScanner

obligați să-l urmeze pe drumul atît de hopuros al mistificărilor.

Falsul cel mai grosolan pe care îl comite Köteles Pál (nu numai în raport cu modesta mea carte, dar și în raport cu o stare de lucruri mai generală din România), rezidă în afirmația, de-a dreptul stupefiantă, cum că eu aș învinovăți naționalitatea maghiară din România pentru toate relele care s-au petrecut în țară într-o anumită vreme. Köteles Pál spune : *„Numai că, atunci cînd după cel de-al doilea război mondial, Ardealul de Nord s-a realipit la România, maghiarimea din Transilvania într-un mod perfid și-a luat asupra ei rolul de ienicer, deci maghiarimea este răspunzătoare pentru toate acele păcate, ilegalități, care au avut loc în România în deceniul 1948—1959“*. Iar după aceea, după ce mă citează trunchiat, împănîndu-mi textul cu o nouă paranteză, fără a spune însă că ea îi aparține, Köteles Pál continuă astfel : *„Din această afirmație reiese clar că autorul face răspunzătoare maghiarimea din România nu numai pentru denaturarea luptei de clasă, ci iese din nou la iveală și deosebirea fundamentală a caracterului celor două popoare. Căci românimea dorea încă de pe atunci în spiritul unei frazeologii politice împămîntenite mai tîrziu «frăția în muncă», numai că «maghiarii șovini și neoșovini» nu au învățat nimic din lecțiile istoriei, au monopolizat conducerea de partid și de stat, pe deasupra și Serviciul pentru securitatea statului, cu un renume notoriu și au încurcat totul — ceea ce este plictisitor să mai descriem. Iar cititorul, căruia i s-a sugerat mai de mult, ba i s-a afirmat chiar și semioficial, că după eliberare evreii au fost cei care au făptuit toate păcatele, își poate pune, în sfîrșit, ordine și în memoria sa. Acum trebuie să devină limpede pentru toată lumea că și după eliberare maghiarimea și-a bătut în continuare capul cum ar putea distruge poporul român în lagărele de internare, la lucrările de la Canalul Dunăre—Marea Neagră, în închisorile care au devenit strîmte“*. Iată acum afirmația mea, nehăcuită și netălmăcită de către Köteles Pál : *„Aceleași considerații pot fi făcute și pe seama ascuțirii luptei de clasă din anii 1948—1958, după eliberare,*

Scanned with CamScanner

deci, după ce vechile structuri sociale fuseseră sfărîmate, mai ales că această ascuțire era mult mai dură cînd se exercita pe spatele românilor, în locurile unde se aflau în fruntea organelor de partid și de stat, și de securitate, desigur, elemente maghiare șovine sau neoșovine, nefavorabile sau chiar ostile înfrățirii prin muncă" (pag. 174—175.). Potrivit ar fi să spun, în fața acestei jonglerii provocatoare : comentariile sînt de prisos ! Nefiind însă vorba numai de mine și de cartea *Cuvînt despre Transilvania* (atît de iubită de Köteles Pál și de către alt fel de *kötelești*), dat fiind faptul că mult prea înverșunatul meu preopinent (de unde o mai fi răsărit și ăsta, Doamne ? !), se lansează în acuzații cu caracter general, privind situația din România într-o anumită epocă — nu pot și nici nu vreau să trec atît de ușor pe lîngă această acuzație. Era să zic aberație ! Nu voi utiliza însă un asemenea termen, nu pentru că nu ar fi exact, ci pentru a nu devia discuția. Voi rămîne, așadar, la termenul amintit — acuzații — informîndu-l pe Köteles Pál, informîndu-i totodată și pe alții, că aceste acuzații sînt false, sînt neîndreptățite, sînt denigratoare, pur și simplu, dincolo de ele neaflîndu-se nimic altceva, în afară de reaua-credință, în afară de dorința unora și a altora de a ațința la ură, de a tulbura relațiile dintre români și naționalitățile conlocuitoare, maghiarii „bucurîndu-se" în această privință de o atenție deosebită. Fiindcă în România nu s-a făcut nici o „împărțire a vinovățiilor" după naționalități, tot ce a fost rău în trecut căzînd în seama „evreimii" și a „maghiarimii", cum susține, delirînd, Köteles Pál. Nimeni n-a afirmat, nici oficial, nici „semioficial", că pentru greșelile din trecut sînt vinovați numai unii, în timp ce alții sînt sfinți, deoarece sînt români. Există nenumărate cărți de literatură care s-au ocupat de perioada respectivă, există importante documente de partid care au analizat greșelile făcute în trecut, în nici una din cărțile de literatură, însă, în nici un document de partid, nu există, nici afirmată direct, nici sugerată, „ideea" pe care o flutură Köteles Pál în vînt, ca pe o zdreanță.

Scanned with CamScanner

Se pune, în afară de asta, următoarea problemă : De ce se poate vorbi în România, normal, firesc, în spiritul adevărului, despre infiltrarea în partid (într-o anumită epocă) a unor elemente legionare (românești), scopul fiind, se știe, subminarea, și de ce nu se pot spune aceleași lucruri despre ceea ce au făcut horthyștii (în unele locuri — *„...în locurile unde se aflau în fruntea organelor de partid și de stat, și de securitate, desigur, elemente maghiare șovine sau neoșovine“*, cum se spune dealtfel, fără a se generaliza, în cartea hăcuită de Köteles Pál). De ce se poate vorbi despre crimele de la Aita-Seacă, în timp ce despre Ip și Treznea abia dacă se poate spune cîte ceva — s-a spus cîte ceva în ultima vreme, reacțiile „gen Köteles“ fiind extrem de prompte și de violente, nu-mi dau seama de ce ! ? Să nu se tulbure relațiile dintre români și maghiari ? ! Dar a vorbi deschis despre ceea ce a fost rău în trecut — și despre ceea ce a fost bun, bineînțeles — nu înseamnă a tulbura niște relații, înseamnă, dimpotrivă, a le întări.

Dacă lucrurile ar fi stat și ar sta cum susține Köteles Pál, sau măcar pe jumătate, sau măcar pe un sfert, domnia sa ar fi venit cu exemple, nu s-ar fi mulțumit cu maltratarea unui simplu paragraf dintr-o carte oarecare. Ar fi spus că o asemenea „idee“, a „împărțirii vinovățiilor în funcție de naționalități“ — este sugerată de romanul X, semnat de scriitorul Y, sau de piesa Z, semnată de E ; este afirmată direct într-un eseu anume ; sau într-un document. Neavînd la îndemînă nici un crîmpei de adevăr, nu adevărul întreg, nici măcar un crîmpei, Köteles Pál e nevoit să dilate nimicul, adoptînd tonul cel mai indicat în asemenea cazuri, încurcîndu-se totuși în afirmații fără nici o acoperire, proferînd denigrări, producînd etichetări, cum face dealtfel în întregul articol, cum nu ar fi trebuit să facă, dacă e cu adevărat adept al obiectivității și al bunelor relații.

Köteles Pál își încheie cam abrupt articolul, nemaiavînd probabil resurse imaginative, dîndu-și seama că s-a încurcat printre minciuni și printre denigrări. Iată ce spune domnia-sa în finalul articolului : *„Autorul consideră că la noi unii sînt îngrijorați în mod excesiv de soarta ma-*

Scanned with CamScanner

ghiarimii din România. Această carte este tocmai o dovadă a faptului că nici un fel de îngrijorare nu poate fi nici exagerată şi nici de prisos".

Mai are rost oare să-i spun că îngrijorarea aceasta nu se sprijină pe nici o îndreptăţire, dincolo de ea aflîndu-se altceva ! ? Cred că nu are rost să mai stărui, după ce am „dialogat" atît de mult împreună, şi cu atît mai multă plăcere.

Scanned with CamScanner

I

Romanul românesc contemporan cunoaşte o dezvoltare amplă şi diversă, fără a fi atins formula miraculoasă a „romanului total", cum li se pare unora. Nici nu există, de fapt, un asemenea roman, formula dăinuind, prin reflex, de pe vremea cînd se gîndea în dogme şi se vorbea prin scheme. Atunci au apărut, într-adevăr, romane totale, cărţi care au „rezolvat" problema colectivizării (aceasta era schema : o carte, una singură, trebuia să rezolve o anumită problemă, definitiv), problema industrializării şi chiar şi problema atît de complicată a „eroului pozitiv". Asemenea cărţi (totale) au fost trecute, programatic, prin purgatoriul manualelor şcolare, au fost lăudate şi elogiate, cu nemiluita. Dar cine mai ştie de ele ? ! Nimeni ! Nici măcar cei ce au preluat formula aceasta fascinantă nu-şi mai amintesc de totalitarismul unei dogme care nu avea nimic de a face cu literatura. Astăzi e cît se poate de clar că nu se poate rezolva nici o problemă, printr-o singură carte, şi că e nevoie de o literatură întreagă pentru *punerea problemei,* pentru reliefarea schimbărilor multiple şi profunde survenite în societatea românească în ultimii treizeci şi cinci de ani. Realizarea „eroului pozitiv", reliefarea prin literatură a tipului de revoluţionar contemporan, crescere, de exemplu, cît mai multe şi mai diverse cărţi, corespunzătoare cu ipostazele sale multiple, înmulţite şi înnoite mereu, diversificate de o realitate aflată ea însăşi într-o prefacere profundă şi mereu ascendentă.

Întoarcerea spre viaţă, cercetarea şi recercetarea realităţilor noi dintr-o perspectivă mult mai cuprinzătoare, abordarea cu îndrăzneală a celor mai complicate probleme

Scanned with CamScanner

ale istoriei contemporane, acreditarea ideii (esențiale) că despre „ale noastre" nu se poate vorbi decît de aicea, de la noi și din punctul nostru de vedere — au scos romanul din zodia aridă și măcinătoare a schematismului, ferindu-l totodată de ancorarea în apele artificial furtunatice ale experimentalismului modernist și pseudomodern. Această curajoasă ieșire „în larg" a înnodat firele cu cele mai trainice tradiții ale prozei românești, creînd în același timp noi punți de legătură cu tot ce era și este nou în lume, în acest domeniu. În prezent, prozatorul român, considerat la modul generic, e mai dezinvolt, e mai sigur de sine, are o „poftă de scris" care nu poate fi asemuită decît cu „pofta de scris" a prozatorului sud-american (comparația nu trebuie să ne sperie deloc, din contră, ar trebui să ne bucure), e temerar în planurile pe care și le făurește, inaugurează cicluri de cărți, romanul fiind visul său de aur, proba cea mare pe care dorește să o treacă cu bine, romanul amplu, mai ales.

E de remarcat, în ce privește situația aceasta, că decantarea tuturor acumulărilor care au avut loc în literatura contemporană, cu mult înainte de deceniul șapte sau opt, corespunde cu maturizarea unui mare număr de prozatori, aflați acum la cea mai bună vîrstă a creației lor. Nu s-a trecut ușor de la schematism la complexitate, de la o anumită penurie de modalități artistice la o adevărată diversitate de stiluri. Dar s-a trecut ! Meritul principal aparținînd scriitorilor care și-au urmărit cu răbdare și cu îndîrjire un gînd propriu, fără a plăti tribut conjuncturilor (ideologice sau artistice). Meritul a fost și este al tuturor celor care au contribuit, direct sau indirect, la realizarea acestei ambianțe stimulative. Meritul a fost și continuă să fie și al publicului cititor, care a întîmpinat și întîmpină romanul contemporan cu un interes mai mult decît încurajator, de neconceput acum cincisprezece sau douăzeci de ani, publicul fiind în cîteva rînduri mai receptiv și mai avizat decît „receptorii" avizați și specializați, cu state vechi în manevrarea „macazurilor literare".

Nu trebuie uitat, pe de altă parte, de perspectiva pe care a oferit-o scriitorului contemporan evoluția însăși a realității românești contemporane. Perspectiva aceasta nu s-a închegat ușor, de azi pe mîine. Ea a fost, pe de o

Scanned with CamScanner

parte, rezultatul direct al unor clarificări fundamentale, survenite în politica partidului nostru, îndeosebi în ultimii ani, fiind, pe de altă parte, rezultatul unei experienţe ample, trăite de un întreg popor, nu de o singură clasă socială sau de un singur om. Ceea ce era greu să se vădească în 1950, sau în 1960, se vădea acum cît se poate de limpede. Revoluţia străbătuse un drum destul de lung şi foarte greu, avea un trecut al ei. Iar trecutul acesta se vădea cu toate ale lui, cu cele bune şi cu cele rele, cu luminile şi cu umbrele lui care se intersectau de multe ori în însăşi conştiinţa scriitorului, obligîndu-l să-şi reconsidere modul de a gîndi, cerîndu-i din ce în ce mai multă luciditate, oferindu-i în schimb o libertate interioară de neimaginat altădată. Angajarea şi implicarea scriitorului în actualitate şi-au vădit, de asemenea, rolul lor adevărat, lucrurile nemaifiind abordate din afară şi de departe, ci dinăuntru, în însăşi devenirea lor, fapt care a făcut şi face ca ilustrativismul şi pompierismul artistic, minciuna de orice fel, să fie împinse spre periferie, în locul lor ieşind în faţă, din ce în ce mai temerar, din ce în ce mai fascinant şi mai plin de înţelesuri, adevărul fundamental al acestei epoci, care e unul şi acelaşi cu adevărul omului ziditor şi făuritor de epocă, care a fost sfîşiat şi ars în această perioadă de cele mai teribile întrebări, cunoscînd totodată certitudini pe care nu le-a cunoscut niciodată în trecut.

Redescoperind viaţa, sesizînd relaţia dinamică, dar şi inestricabilă dintre *contradicţie* şi *conflict* (atît de escamotată altădată), redescoperindu-şi şi îmbogăţindu-şi vocaţia — scriitorul contemporan, prozatorul în speţă, s-a văzut pus deodată în faţa unei situaţii noi. A vrut să spună totul dintr-o dată, la început, tot ce nu a spus pînă atunci, tot ce nu au spus alţii. Şi-a revenit după aceea, şi-a amintit de marii săi înaintaşi — de Rebreanu, de Sadoveanu, de Călinescu, de Blaga, de Arghezi —, s-a gîndit mult la roceea ce au săvîrşit romancierii din alte ţări ale lumii — romancierii acestui veac frenetic — elaborîndu-şi *cartea* altfel, înţelegînd deodată că tensiunea voltaică a sintezei epice nu trebuie să se preschimbe nici o clipă în „gîfîială epică", în simplă şi cam deşartă epatare. Au apărut astfel „ani ai romanului" şi „romane ale anului", glasurile s-au amestecat nu o dată, iar valorile autentice au fost împinse

Scanned with CamScanner

în umbră de multe ori, în favoarea contrafacerilor produse de cei ce nu voiau să piardă trenul nici de data aceasta, conjuncturaliştii de meserie prezentîndu-se cei dintîi la gară. Dar nu asta contează, contează faptul că s-a născut un fenomen, s-a închegat o şcoală de proză extrem de interesantă şi de viguroasă, originală din toate punctele de vedere, care ar merita mai multă atenţie, în jurul căreia s-ar putea crea o atmosferă mult mai vie, de interes şi de emulaţie, dacă ea ar avea mai mulţi şi mai talentaţi susţinători. Precizez că nu dau termenului înţelesul pe care l-a căpătat prin demonetizare, de lăudător, ci cu totul alt înţeles, de om capabil să ajute o *mişcare* printr-o cercetare analitică potrivită, printr-o adecvată şi obiectivă stimulare, în afara parţialităţilor care au sfîşiat şi sfîşie mereu viaţa literară, sfîşiind, din nefericire, şi fenomenul literar, fărîmiţîndu-i elanurile cele mai fireşti şi mai necesare. Asta pentru că fiecare ar vrea să fie el „şef de şcoală" şi pentru că impiegaţii literaturii, veşnicii şi cam crispaţii cronicari, vor să fie totdeauna „în frunte" cei cu care „se au ei bine", ceilalţi, „duşmanii lor personali" şi duşmanii patronilor şi prietenilor lor, fiind sortiţi unei nimiciri sistematice, ceea ce e cam aberant, nu numai din punct de vedere artistic, dar şi din punct de vedere etic.

Perspectiva amintită mai sus, rod al prezentului, cîştig de substanţă al unei experienţe dramatice, a schimbat şi felul de a privi trecutul cel mai îndepărtat, a limpezit imagini care păreau sortite pentru totdeauna unor evocări de suprafaţă. Ea a scos omul de sub evenimente, i-a acordat importanţa pe care o merită, ca şi în cazul trecutului mai apropiat de noi, ca şi în cazul prezentului. Fiindcă asta a fost şi este esenţial în această deschidere dinamică şi cuprinzătoare : relevarea omului real (complex şi convingător deci), indiferent dacă e vorba de omul acestei epoci sau al unor epoci mai îndepărtate, legăturile noastre cu trecutul fiind, datorită reevaluărilor pe care le-am trăit şi le trăim, din ce în ce mai puternice şi mai fireşti. Aş mai preciza, fără a stărui, că înţeleg prin „om real" om de rînd, om obişnuit, fie el ţăran sau muncitor, intelectual sau om politic, un om pe care literatura îl scoate numai în aparenţă din această categorie, prin situarea lui într-un conflict anume, în centrul unei anumite dezbateri. Fac

Scanned with CamScanner

această precizare deoarece unii acordă termenilor acestora înțelesuri stricte, cotidianul și obișnuitul fiind sinonim cu cenușiul propriu-zis, cu amorful social și ternul psihologic, ceea ce, în treacăt fie zis, e cam alături de drum, atît din punct de vedere artistic, cît și din punct de vedere ideologic.

Viziunea aceasta a mea asupra romanului contemporan s-ar putea să fie mult prea epică și prea puțin teoretică. Nu mi-am propus dealtfel să cercetez tendințe și modalități de expresie. Am vrut doar să relev impactul care s-a produs între proza contemporană românească și realitatea socialistă românească. Și nu atît acest impact cît rezultatele care decurg din el, unele dintre ele conturate deja, altele aflate în curs de configurare. În orice caz, în ce mă privește, am nutrit și nutresc convingerea că din această împrejurare fericită se poate naște o mare literatură, o epocă literară „de vîrf".

II

Există și persistă, în ce privește romanul, anumite prejudecăți, un conservatorism deghizat. S-a afirmat și se afirmă astfel, de pe pozițiile neîmplinirilor proprii, sau de pe pozițiile unor adversități neliterare, că nu are rost să se scrie roman despre evenimente și împrejurări depășite din punct de vedere istoric, care pot fi cunoscute pe alte căi — din documente de epocă, din cărți de istorie etc. Romanele acestea, se spune și se repetă, de pe pozițiile menționate mai sus, sînt depășite de actualitatea vieții, sînt „romane istorice", sînt simple ilustrări ale unor împrejurări pe care cititorul le cunoaște bine, din alte surse, sau, dacă nu le-a cunoscut pînă acum, le va cunoaște de acum încolo, dar nu din (și prin) literatură, ci altfel, nu se știe însă cum.

Opinia aceasta, nuanțată, dar și blindată de obtuzități, am întîlnit-o pentru prima dată prin anii 1966—1967,

într-o vreme cînd literatura începuse să se nutrească altcum din viaţă. Atunci se spunea, direct şi răspicat, să nu se facă „procesul trecutului“, să se scrie numai şi numai despre prezent, să nu ne mai preocupăm de ceea ce a fost (ce-a fost s-a dus, se ştie, iar voi, scriitorii, trebuie să vă preocupaţi de ceea ce este şi de ceea ce va fi). Acum se susţine acelaşi lucru, de pe poziţii ceva mai elevate (ca pretenţie, fiindcă în realitate...). Ni se spune, adică, opiniile aparţinînd de data aceasta unor scriitori, nu îndrumătorilor, că nu are rost să se scrie cărţi despre trecut, trecutul fiind clarificat definitiv, cărţilor de acest fel nerevenindu-le alt rol, după unii pseudo-esteţi, decît acela, desuet şi degradant, susţin dumnealor, de a face propagandă, de a ilustra „nişte evenimente“, ele nefiind literatură etc., etc.

Greşeala e mai mult decît evidentă, oricîte delimitări s-ar admite : o temă, se ştie, nu sfinţeşte o carte, dar nici cîrîiala conservatoare nu poate naşte emulaţie creatoare ; evenimentele şi împrejurările unor perioade istorice nu nasc, singure, literatură, dar nici fără ele şi în afara lor nu se poate face literatură, omul aflîndu-se întotdeauna în centrul acestor evenimente şi împrejurări, omul de azi, dar şi cel de ieri şi de alaltăieri, nevoia lui de clarificare, setea lui de cunoaştere şi de înţelegere fiind mai mari decît se poate bănui, amănunt fără de care literatura devine, orice „sprijin teoretic“ ar avea, nonliteratură.

Greşeala rezidă, de fapt, în reactualizarea vechii lozinci : nu are rost să „facem proces“ trecutului. Nu are rost, într-adevăr, să se facă proces nici unui trecut, fie el mai îndepărtat sau mai apropiat. Dar literatura, romanul, în speţă, nu face procese nimănui, nu arată cu degetul, cum cred fanaticii de profesie (care extind judecăţile proprii şi felul lor propriu de a fi asupra întregii lumi). Romanul relevă destine, se ocupă de ceea ce nu poate intra în nici un document, de ceea ce rămîne ascuns istoriei, oricît ar fi ea de cuprinzătoare. Romanul vorbeşte cititorului prin eroii lui, prin întrebările pe care le pune, prin relevarea unor sensuri noi şi nerelevate încă de nimeni, prin ceea ce desparte literatura, literatura bună, desigur, de istorie.

E cît se poate de clar, de pildă, că Tolstoi nu se ocupă în *Război şi pace* de Războiul din 1812. El se ocupă, în

Scanned with CamScanner

principal, de Andrei Bolconschi, de Pierre Bezuhov, de Natalia Rostova, de Platon Karataev şi de atîţia şi atîţia alţi eroi, de care nu s-a ocupat nici un tratat de istorie. Evenimentul istoric ca atare, războiul din 1812, era cunoscut şi clarificat (în sensul dat clarificărilor de unii cîrcotaşi literari contemporani), dar asta nu înseamnă că Tolstoi a greşit scriind despre ceea ce se cunoştea demult, repetînd ceea ce se ştia. Dimpotrivă, a relevat ceea ce nu se ştia, dar se bănuia, adîncind şi consolidînd cunoaşterea de sine a propriului său popor, relevînd totodată puterea mai mult decît miraculoasă a literaturii.

Aceleaşi lucruri pot fi spuse şi despre Rebreanu şi despre romanul său *Răscoala,* carte care „se ocupă" de răscoala din 1907. Exemplul acesta este şi mai semnificativ, eroul principal al romanului lui Rebreanu fiind întreaga ţărănime, destinele individuale fiind dominate de aceeaşi răbufnire implacabilă şi tragică, a răscoalei ţărăneşti. Mai e nevoie, oare, să se spună că răscoala era cunoscută destul de bine, din punct de vedere istoric, la ora cînd îşi scria Rebreanu inegalabilul său roman ? ! Şi că după aceea au continuat să apară documente şi mărturii referitoare la tragicul eveniment, fără a anula puterea de iradiere a construcţiei rebreniene ?

* * *

Noţiunea de „roman total" revine în actualitate, după ce s-a mai primenit şi nuanţat, fără a se despărţi însă de morga „totalitară" a dogmatismului. În sensul acesta vorbeam în cadrul unei discuţii consacrate romanului de „totalitarismul unei dogme care nu avea nimic de-a face cu literatura", referindu-mă la vremea cînd se scriau „romane totale", romane care „rezolvau" cîte-o problemă socială şi politică (problema colectivizării, problema „eroului pozitiv" etc.). Dar iată că cineva, voind să mă combată, mă răstălmăceşte mai întîi (ca să-i fie munca mai uşoară), înlocuind dogma de care vorbeam eu cu critica literară, pronunţînd pe urmă cuvîntul de care avea nevoie : *eroare,* ducîndu-şi pe urmă „demonstraţia pînă la capăt", pledînd, în speţă, pentru „romanul total", care ar fi şi al „indivi-

dului“ dar și al istoriei (pe care nu „o mai flatează“), care pune „în centrul analizei existența individului și valorile lui fundamentale“.

Definiția e șchioapă, dar nu pentru că subtilul meu preopinent (numele nu interesează, pentru că nici numele meu nu a interesat) nu ar fi în stare să încropească o definiție, ci pentru că nu are nici un suport real, pentru că nu se bizuie pe fapte (artistice, desigur), pentru că „teoreticianul“ nostru vrea cu orice preț să racordeze la o realitate nouă și diversă o modalitate veche și cam desuetă de a aborda prin catalogare, prin fixarea de „norme definitive“, problemele mereu noi ale creației.

Ar însemna, dacă ar fi să ne luăm după „definiția“ de mai sus, că mai toate romanele care s-au scris și se scriu în lume sînt „romane totale“, iar cele care nu sînt „totale“ sînt, probabil, „parțiale“, sau „intermediare“, cum ar fi, să zicem, pîinea : neagră, albă sau intermediară.

*
* *

Romanul politic se află, după opinia mea, la un fel de răspîntie. Situația aceasta, nouă, dar și firească, inevitabilă, în orice caz, este rezultatul izbînzilor indiscutabile pe care le-a obținut această formulă narativă. De aici decurge pericolul repetării și al devitalizării. Noțiunea, ca atare, s-a lărgit și se lărgește mereu, trecînd prin încercările prin care a trecut altădată, pe „vremea abisalului“ (frumoasă vreme, într-adevăr !), pe „vremea romanului pilulă“, cînd se spunea că orice scriere este sccială, deoarece este săvîrșită de către un om. Acum este supusă extensiunii și pulverizării noțiunea amintită, de roman politic, care nu trebuie să capete un caracter rigid și definitiv, rămînînd, așadar, deschisă nuanțărilor și îmbogățirilor reale, de substanță, care trebuie ferită, în același timp, de asaltul mărunțitor al imitației, care poate căpăta caracterul „bătăios“ al unor „replici artistice“, sau poate lua forma mai pretențioasă a unor inovații ducînd în ultima analiză la același rezultat, înăbușind orice posibilitate de desfășurare creatoare, înlocuind autenticitatea și unicitatea cu seria banalizatoare.

Scanned with CamScanner

Interesant e de observat, în legătură cu această problemă, că chiar cei ce nu agreau deloc, acum zece sau cincisprezece ani, literatura politică, cheltuindu-şi străduniile în alte direcţii, au îmbrăţişat ceea ce combăteau, direct sau indirect, devenind adepţii şi apărătorii literaturii menţionate (cine nu mă crede pe cuvînt n-are decît să compare paginile de astăzi ale *Românieі literare* cu cele de acum zece sau cincisprezece ani). Revizuirile acestea nu sînt rele, în măsura în care reflectă o restructurare reală a preferinţelor şi gîndirii proprii, în măsura în care nu sînt reflexul unui nou fel de conjuncturalism, mai nuanţat şi mai divers, cum îmi îngăduiam să spun cîndva, conjuncturalism totuşi, avînd deci aceleaşi „funcţii sociale": de a păstra nişte poziţii mai avantajoase pentru nişte „teoreticieni" care ziceau ieri una, fumînd astăzi alta, cu aceeaşi dezinvoltură. Nu e singurul caz, e adevărat, dar e cel mai semnificativ, fiind vorba de o „revizuire colectivă", fiindcă echipa care conduce această revistă (n-am zis gaşcă, nici măcar grup, am zis echipă) e aceeaşi cu mici şi neesenţiale mişcări şi modificări.

Revenind la romanul politic, aş mai spune că modalitatea nu aparţine nimănui, e la îndemîna tuturor, cerînd, tocmai de aceea, noi şi reale concretizări artistice, o aprofundare filozofică a problematicii prin care s-a născut şi s-a impus, o aducere „la zi" (dar nu în sens strict, calendaristic) a frămîntărilor şi dilemelor ce stau în faţa şi pe umerii omului de azi, contemporaneitatea fiind condiţia principală şi esenţială a înfloririi romanului politic românesc.

* * *

Există, pe de altă parte, impresia, sau părerea, sau chiar convingerea, că literatura de tip livresc este superioară literaturii care se nutreşte din viaţă, care n-ar fi, chipurile, atît de elaborată, n-ar avea acces la idee etc., etc. Şi aici cred că se ascunde o mică şi interesantă (şi folositoare, pentru unii) eroare. Pentru că o modalitate, în sine, nu e superioară cu nimic alteia. Pentru că pretenţiile, singure, nu nasc direcţii noi în literatură (preten-

Scanned with CamScanner

ţiile sau dorinţele unuia sau ale altuia). Iar afinităţile artistice nu au nimic de-a face cu judeţul din care vin „componenţii" unei, să-i zicem (cu indulgenţă), direcţii literare. Aşa ceva se întîmpla în armată, mai demult, cînd se chemau soldaţii între ei cu „măi judeţ", simţindu-se mai apropiaţi, deoarece erau de pe aceleaşi meleaguri. Era altceva, bineînţeles, dar şi „coagulările literare" pe baze judeţene (sau municipale) sînt altceva, faţă de adevăratele afinităţi creatoare, care decurg din opere, din ceea ce au dat efectiv la iveală scriitorii care alcătuiesc sau pot alcătui o direcţie literară reală.

*
* *

Într-o anumită vreme, nu prea îndepărtată, unii susţineau că angajarea şi implicarea depreciază talentul, nu pot duce la închegarea unei opere literare autentice. Prejudecata, pentru că de aşa ceva e vorba (e vorba, de fapt, de inversarea unor date esenţiale, deoarece nu angajarea şi implicarea compromiteau talentul, ci lipsa talentului le submina pe cele dintîi), mai stăruie şi acum pe ici pe colo, hrănind şi menţinînd în viaţă conjuncturalismul de un anumit tip, numit (tot aşa, cu indulgenţă) „estetizant". Pentru că şi scriitorul (sau artistul) care se învăluie în „mantia independenţei" şi a „indiferenţei" a trăit şi trăieşte în „penumbra conjuncturilor", neputîndu-se defini decît în raport cu aceste conjuncturi, care îl ajută să fie ceea ce nu este. Dincolo de atitudinile acestea, aparent olimpiene, aparent estetizante sau „puriste", stă de obicei impostura. Şi nu dincolo, de fapt, ci chiar înăuntrul lor. Fiindcă între conjuncturaliştii de acest fel şi predecesorii lor proletcultişti, care se hrăneau cu lozinci, nu este nici o deosebire. Sau, dacă este totuşi una, ea nu ţine de esenţă, ci de aparenţă.

*
* *

Adevărul e că scrisul nu te mulţumeşte niciodată. O carte „încheiată" cere alta, mai frumoasă, mai cuprinzătoare, iar gîndul că nu vei trăi cît trebuie, ca să spui tot ce

Scanned with CamScanner

ai de spus, să construiești cît ai vrea și ai putea, devine obsesie uneori, chinuindu-te mai mult și mai adînc decît toate neînțelegerile, decît toate boicoturile, care sînt „floare la ureche" pe lîngă un asemenea gînd cutremurător și inevitabil. Dar după aceea „uiți" și te întorci liniștit către pagina albă, invidiindu-i totuși (în subsidiar) pe fericiții care au trecut și trec cu fruntea sus prin mlaștina obtuzității.

III

Izbînzile mai mult decît evidente obținute de romanul românesc de azi sînt, în principal, rodul ancorării lui în realitățile sociale și politice ale României socialiste. Această situație nouă nu s-a născut din nimic, peste noapte, și nici nu a fost scutită de căutări și de șovăiri, de tatonări și de eșecuri. Asta pentru că societatea însăși, realitatea din care s-a nutrit și se nutrește romanul, a cunoscut diferite etape, a trecut prin mai multe rînduri de clarificări, perioada prezentă putînd fi comparată, din acest punct de vedere, cu un promontoriu care înlesnește nebănuit de mult cercetarea trecutului apropiat sau mai îndepărtat, cît și a prezentului, din care nu lipsesc, bineînțeles, conflictele, cum e firesc să fie. Avem de acum o experiență în spatele nostru, avem, ca scriitori și ca oameni posibilitatea de a le judeca și pe cele bune și pe cele rele, sîntem, spus altfel, în plinătatea forțelor noastre, — scriitorii bucurîndu-se de înlesniri pe care poate că nici nu le folosesc suficient, iar cititorii, pe de altă parte, dovedindu-se extrem de receptivi față de problemele pe care și le pune literatura de azi, care sînt, de fapt, propriile lor probleme. Așa se explică, în mare, interesul stăruitor și încurajator al unui mare număr de cititori față de eflorescența aproape spectaculoasă a romanului contemporan românesc. Și această latură a fenomenului

Scanned with CamScanner

relevă aspecte pozitive, ţinînd de maturizarea unui mare număr de oameni, de creşterea culturală a ţării, de diversificarea preocupărilor cît şi de o accentuare a responsabilităţilor politice, în sensul cel mai exact şi mai nobil al acestui cuvînt.

Situaţia e atît de bună încît poate deveni destul de repede foarte rea. Nu e nimic paradoxal în această afirmaţie, cunoscut fiind faptul că o situaţie bună sau foarte bună naşte satisfacţii de tot felul, iar satisfacţiile domolesc sau chiar înăbuşă setea de mai mult şi de mai bine. De aceea sînt urmate perioadele de mare avînt şi de mare şi spectaculoasă dezvoltare, şi în alte domenii, nu numai în domeniul literaturii, de perioade de relativă stagnare, sau chiar de un reflux temporar. Intervine, desigur, şi oboseala, o anumită epuizare a energiilor, intervin şi obişnuitele, fireştile şi atît de potopitoarele inerţii, cauza principală ţinînd totuşi de grabă, de o exagerată sporire a încrederii în forţele proprii.

Acestea sînt dealtfel capcanele care pîndesc în clipa de faţă romanul : proliferarea, ca rezultat al molipsirii, ca efect direct al izbîndirii, şi nu ca manifestare concretă a unei autentice şi convingătoare vocaţii constructive ; repetarea şi aplatizarea conflictelor şi a problematicii unor cărţi de mare şi binemeritat succes, noi şi inedite din toate punctele de vedere, în momentul apariţiei (sau atunci cînd au fost scrise, cînd au intrat în circuitul de valori, tulburîndu-le şi stimulîndu-le pe toate) ; o anumită invazie a livrescului, mai mult o infuzie, de fapt, a cărei stăruire ar putea însă să stînjenească în profunzime dezvoltarea pe care o relevam. Capcane poate că nici nu e bine spus, dar nu atît denumirea contează în acest caz, cît sesizarea propriu-zisă a unor stări de lucruri nemulţumitoare, în vederea depăşirii lor, bineînţeles.

O carte nu e nouă cu adevărat decît dacă aduce efectiv ceva nou în creaţia celui ce a scris-o, cît şi în tabloul mai amplu al întregii literaturi. Mi se pare, tocmai de aceea, lipsită de perspectivă şi neviabilă prelucrarea şi repetarea unei problematici anume, a unor modalităţi de construcţie chiar, a unor eroi uşor schimbaţi, accentul căzînd în procesul acesta de „preluare necreatoare" pe nuanţare şi pe aplatizare, pe racordarea cu cerinţele de

Scanned with CamScanner

suprafață ale momentului, pe o racordoare mai voalată, e drept, dar racordările nu pot fi decît conjuncturaliste, orice forme ar căpăta. Există părerea că în literatură are șanse de izbîndire efectivă cel ce „formulează" mai bine o idee, cel ce găsește expresia artistică cea mai potrivită pentru o temă anume. Dar asta nu înseamnă că simplele reformulări, plămădirea unei „noi" literaturi, pe urmele alteia, existentă deja, e neapărat superioară, mai ales într-un context social cum este al nostru, mai ales într-o literatură cum este a noastră, relativ tînără, nesaturată încă de conținuturi noi, avînd în fața ei o realitate atît de bogată, atît de diversă și de complexă, încît nu are nevoie de prelungiri, de preluări și de repetări, oricît ar fi ele de nuanțate și de subtile.

Literatura de tip livresc, literatura care se nutrește din literatură, nu din viață, nu trebuie să fie pusă la colț, nu trebuie tratată de sus, în cadrul unei ambianțe literare evoluată și elevată, alcătuită dintr-o cît mai vie și mai nuanțată diversitate de stiluri. Supralicitările acestei literaturi cred că trebuiesc totuși temperate, mai ales că ele vin de obicei din partea unor comentatori care s-au preocupat puțin, puțin sau deloc, de problemele sociale și politice ale vremii noastre. Din cauza aceasta se extaziază unii în fața literaturii livrești, strîmbînd în schimb din nas, devenind mai acri și mai exigenți față de literatura care se nutrește din viață, căreia îi caută și îi găsesc scăderi pe care nu le are. La mijloc e și o doză destul de importantă de snobism, sînt și anumite preferințe personale, pe deplin justificate în unele cazuri, ceea ce nu înseamnă că aceste preferințe sînt cu adevărat îndreptățite, în raport cu necesitățile impuse în chip firesc de dezvoltarea însăși a literaturii — a întregii literaturi, nu numai a literaturii scrise de amici sau de „tovarășii de idei".

Demonstrațiile de virtuozitate stilistică nu au o valoare prea mare, dacă nu scot în lumină conținuturi noi, dacă nu slujesc o problematică nouă, dacă nu sînt cerute de această problematică. Epigonismul, indiferent ce pecete poartă — pecetea realismului subordonator față de realitate sau a livrescului multiplicator — nu poate naște

Scanned with CamScanner

o mare literatură, ducînd, dimpotrivă, spre aplatizări, spre o inevitabilă mediocrizare valorică.

Dezvoltarea în continuare a literaturii noastre noi, dezvoltarea, în speță, a romanului românesc contemporan, aflat, cum spuneam, la un ceas al său de mare pregnanță, nu se poate realiza decît prin abordarea unor teme majore, printr-o sporire efectivă a modalităților de expresie, printr-o mai accentuată preocupare față de *construcție* și față de *personaj*, deziderатul dintîi fiind, după socotința celui ce semnează aceste rînduri, determinant. Abordarea frontală a unor asemenea teme nu naște automat literatură de mare înălțime artistică, fără o asemenea abordare însă nu se poate ajunge pe culmi, după cum o atestă propriile noastre izbînzi, a căror sporire nu numai că este necesară, dar este și posibilă.

Scanned with CamScanner

Nu e o fatalitate la mijloc, dar de întîmplat așa se întîmplă, încă se mai întîmplă :

Dacă un copil rabdă undeva de foame, sfrijindu-se, îmbătrînind cu zile, murind pe picioare, înseamnă că în altă parte a lumii un alt copil, de aceeași vîrstă, cu nimic mai dotat, e îndopat cu de toate, peste măsură, fiind obișnuit, de mic, să se considere altfel față de ceilalți copii, creîndu-i-se în chip artificial iluzia unei superiorități ;

dacă un om este nedreptățit undeva, chiar și în cadrul sistemului nostru, înseamnă că în altă parte un alt om, cu nimic mai dotat, cu nimic superior celui dintîi, se lăfăiește în satisfacții pe care nu le merită, pe care nu le-a plătit cu muncă și cu cinste, luîndu-le, dimpotrivă, cu ajutorul unor combinații subminatorii și degradante ;

dacă un scriitor sau un artist (pictor sau compozitor) e preamărit peste meritele lui reale, e împrejmuit de osanale și de superlaude, înseamnă că alături un alt scriitor sau artist (pictor sau compozitor) e umilit și ofensat, e asaltat de o nedreptate agresivă și nerușinată, mai nerușinată decît toate, fiindcă nimic altceva nu e mai fioros în lume decît ofensarea și umilirea valorii ;

dacă o clasă socială sau un grup aflat în constituire consumă și părăduiește mai mult decît i se cuvine, mai mult decît produce, mai mult decît i-ar trebui, lățindu-se în dezmățuri și în necuviință, înseamnă că alături, altă clasă socială sau alt grup trăiește strîmtorată, viețuiește în umbra nedreptății, iar nedreptatea naște complexe, produce revolte, cere schimbări ;

Scanned with CamScanner

dacă un popor beneficiază într-o măsură mult mai mare de binefacerile civilizaţiei contemporane, în virtutea unei tradiţii care s-a întemeiat în vremea dominaţiilor colonialiste făţişe, înseamnă că alături sau altundeva în lume, în lumea noastră, a tuturor oamenilor şi a tuturor popoarelor, un alt popor, la fel de capabil, la fel de bun, stă în umbra vieţii, e frustrat de ceea ce îi aparţine, de ceea ce i se cuvine, după dreptate ;

dacă o ţară stăpîneşte sau vrea să stăpînească o altă ţară sau alte teritorii, care nu-i aparţin, dacă o ţară vrea neapărat să domine altă ţară, la fel de mare sau mai mică, direct sau indirect, politic sau economic, sau şi într-un fel şi într-altul, înseamnă că se comite un atentat la armonia lumii, se loveşte în cea mai veche aspiraţie, a tuturor oamenilor, de pe întregul pămînt, de a trăi şi de a munci în pace şi în bună înţelegere !...

Iată de ce am considerat şi consider îndreptăţite eforturile care se depun, la noi, dar şi în alte părţi, pentru a statornici alt fel de relaţii între oameni — mai bune, mai fireşti, mai omeneşti — pentru a ajunge la alt fel de raporturi între ţări şi state, cît mai bune, cît mai armonioase. Orice izbîndă obţinută în acest sens e a tuturor oamenilor şi a tuturor popoarelor din lume, laurii cuvenindu-se, totuşi, celor ce au avut şi au iniţiativa, celor ce nu se sperie de tenebrele inerţiale ale înapoierii !

Scanned with CamScanner

DESTINUL LUI HOREA

Destinul lui Horea a fost să transforme suferința unui neam în mînie fierbinte, să prefacă plînsetul în chemare la luptă, să sfarme carapacea supușeniei, să le arate tuturora că felul de a fi al poporului român — bunătatea lui, îngăduința lui, capacitatea lui aproape inepuizabilă de a răbda — nu e totuna cu lipsa de demnitate, cu lipsa de vigoare și de noblețe.

* * *

Destinul lui Horea a fost să ridice încă o dată pe culmi focurile străvechi ale luptei pentru libertate și pentru dreptate — focul lui Gelu, focul celor de la Bobîlna, văpaia îngropată în vatra Transilvaniei, care e totuna cu vatra însăși a Țării — pregătind astfel ridicarea de la 1848, vestindu-l pe Avram Iancu, vestind și prefigurînd destinul unei națiii.

* * *

Destinul lui Horea a fost să ridice sacrificiul pe cea mai înaltă treaptă, despuindu-l astfel de orice urmă de teatralism zornăitor, purificîndu-l printr-o dîrzenie structurală, care era una și aceeași cu dîrzenia fraților săi, cu dîrzenia tuturor înaintașilor săi, care luptaseră de ani și ani de zile pentru apărarea ființei proprii, pentru dăinuirea și veșnicirea unui popor, cum aveau să facă și urmașii lui

Scanned with CamScanner

Horea, încă o sută şi ceva de ani, pînă cînd aveau să stea drepţi lîngă steaguri pe platoul unde fusese el schingiuit şi omorît.

* * *

Destinul lui Horea s-a asemănat şi se aseamănă, prin tragismul său de cea mai aleasă speţă, cu destinul lui Decebal, cu destinul lui Gelu, Avram Iancu intrînd firesc în această „serie măreaţă" aşa cum au intrat în această serie, înaintea lui sau după el, alţi şi alţi eroi, ştiuţi sau neştiuţi, Transilvania fiind în această privinţă, ca şi Ţara, dealtfel, inepuizabilă, dovedindu-şi şi redovedindu-şi vechimile şi obîrşiile printr-o continuitate firească, printr-o consecvenţă pe care nu puteau să o aibă decît cei ce trăiau pe aceste meleaguri „de cînd e lumea lume".

* * *

Destinul lui Horea a fost să dea altă înfăţişare nunţii din *Miorița*, să se pună pe sine însuşi în temelia zidului, să-şi vadă şi să-şi revadă moartea de cîteva ori, să ştie că va păţi ceea ce păţea Cloşca, să treacă de cîteva ori *dincolo* şi să vină tot de atîtea ori înapoi, mai hotărît decît fusese înainte de asta, „cu moartea pre moarte călcînd", învingînd în absolut şi nu numai în absolut, nimicindu-şi duşmanii printr-o umilire ireversibilă.

* * *

Destinul lui Horea a fost să ridice în lumina istoriei noblețea clasei din care se trăgea, care era totuna cu noblețea naţiei de care aparţinea, şi nu să o ridice, de fapt, să o menţină în lumina istoriei, fiindcă această noblețe structurală era unul din însemnele cele mai de preţ ale naţiei şi ale clasei din care făcea parte, ultimul ţăran fiind mai nobil decît cel dintîi nobil, felul său de a fi, filozofia lui şi cultura lui fiind superioare tuturor spoielilor cu care se împodobea asupritorul, simplitatea lui şi liniştea

Scanned with CamScanner

lui, încrederea lui în dreptate, fiind mai puternice decît toate aroganţele grofului, ciocoiul fiind sortit pieirii, iar el, ţăranul înaintaşul şi urmaşul lui Horea, fiind sortit dăinuirii, Transilvania, ca şi Ţara, dealtfel, neputînd să existe decît prin el şi prin urmaşii urmaşilor săi !

*
* *

Acesta a fost destinul lui Horea, marele nostru străbun, unul dintre marii noştri străbuni, a căror cinstire va fi întotdeauna binevenită, pilda lor iradiind căldură şi lumină, lumină şi căldură, într-o înlănţuire care a prefigurat şi prefigurează drumul spre mai bine al unui întreg popor.

Scanned with CamScanner

ADEVĂRUL ŞI FICŢIUNEA „ISTORIEI LITERARE"

După ce am citit articolul publicistului B. Gruia (Steaua, Nr. 11, 1977) am fost tentat să mă duc la Uniunea Scriitorilor şi să cer o adeverinţă în care să se specifice că scriitorul Alexandru Gheţea, eroul principal al romanului *Caloianul,* nu figurează în scriptele Uniunii, cu toate că în ţara noastră nu mai există o altă Uniune a Scriitorilor. Normal ar fi după logica unora, după felul lor de a judeca literatura, ca Gheţea să existe în aceste scripte, dacă e cu adevărat scriitor. Dacă nu există, înseamnă că el nu e ceea ce pretinde autorul romanului, e o ficţiune, e o minciună, ce să mai vorbim. Iar autorul în cauză e un mistificator, e un denigrator, degeaba tot zice el că scrie despre actualitate şi că e preocupat de „reliefarea adevărului".

N-am făcut, bineînţeles, acest pas, n-am cerut nici o adeverinţă de la Uniune. De răspuns însă caut să răspund articolului menţionat, cu toate că îmi vine greu (lucrez la o altă *minciună,* care se numeşte *Fiul secetei,* care va fi, o doresc din toată inima, mai „gogonată" decît incriminatul Caloian, atenţie, deci, domnilor polemişti şi voi apărătorilor de meserie ai adevărului, pregătiţi-vă condeiele !). De fapt, sînt obligat să răspund, dar nu pentru că aş fi atacat în acest articol deformator şi denigrator (de cîte ori n-am fost eu atacat, de cîte ori n-am fost denigrat, de cîte ori nu voi mai fi, deoarece nu am de gînd să pun condeiul jos, aceasta fiind cea mai gravă greşeală pe care poate să o facă un scriitor, de neiertat !), ci pentru că în acest „studiu" se pun în discuţie adevăruri de seamă, privind o întreagă perioadă istorică, pe deplin şi pentru totdeauna clarificată

Scanned with CamScanner

de evoluţia noastră socială şi politică, fapt pozitiv, care nu le-a convenit însă unor pseudoliteraţi, drept pentru care se şi erijează dumnealor în apărători ai „adevărului istoric", — „n-a fost chiar aşa, Pătrăşcanu n-a fost un erou, Blaga n-a fost un sfînt, alţii n-au fost aşa de teribili, *noi* însă...".

Înainte de a intra în „fondul problemei", aş dori să întreb de ce a aşteptat B. Gruia atîta timp, pînă cînd s-a hotărît să treacă la restabilirea adevărului ? *Caloianul* a apărut în primăvara lui 1975 (la scurt timp după ce apăruse *Blaga inedit,* cu care nu are nici o legătură, stagiul editorial al romanului fiind de patru ani !). În toamna aceluiaşi an a ieşit în librării o „continuare de tiraj", în 1976 a apărut o altă „continuare de tiraj", iar acum, în 1977, a apărut cea de a doua ediţie a romanului, ajungîndu-se astfel (spre satisfacţia întregii critici literare şi spre bucuria „juriilor" de premiere de la Uniune şi de la Academia Republicii Socialiste România !) la tirajul, destul de impresionant pentru o carte de asemenea dimensiuni, de 65 000 de exemplare. De ce nu a reacţionat la timp venerabilul B. Gruia (aflu din *Dicţionarul* lui M. Popa că B. Gruia a „polemizat" pînă şi cu mareşalul Averescu, demult, e adevărat, cînd era lupul căţel şi berbecul didiţel !), de ce a lăsat să se răspîndească „în mase" o carte în care se spun atîtea minciuni, prin care sînt atacate autorităţile, prin care este deformat, chipurile, adevărul unei întregi epoci istorice ? De ce, aş mai întreba eu, nu a trimis preotul Ioan Laşită ampla sa scrisoare (seamănă cu o declaraţie, nedeosebindu-se prea mult, în privinţa stilului, de naraţiunea lui B. Gruia) autorului, direct, sau Uniunii Scriitorilor, sau familiei marelui dispărut ? E cumva B. Gruia unicul moştenitor spiritual al lui Lucian Blaga, singurul cunoscător al tuturor adevărurilor care ţin de viaţa şi opera marelui poet ?

Aş dori, de asemenea, să precizez de la început, întrucît mai toate acuzaţiile din articolul lui B. Gruia se bizuie pe „scrisoarea" preotului Ioan Laşiţă, că numele preasfinţiei-sale nu este pomenit *nicăieri* în cartea numită *Caloianul.* În roman nu se spune, cum se pretinde în „scrisoare" — eu sînt „preotul din Lancrăm", ci „preotul satului" (*Caloianul,* vol. II, pag. 243), ceea ce e cu totul altceva. Fiindcă

Scanned with CamScanner

Lancrămul din roman nu e totuna cu Lancrămul din realitate. Cei care caută modele, cei care vor cu orice preţ să devină eroi de roman, sau cei care nu pot trăi dacă nu restabilesc adevărul în anumite probleme, ar putea să-mi spună că în ţara aceasta a noastră nu există decît un singur Lancrăm, în care nu există decît un singur preot, ceea ce nu înseamnă, aş îndrăzni eu să adaug, că preotul din realitate este unul şi acelaşi cu preotul din roman. Dacă ar fi aşa, ar trebui, într-adevăr, ca Alexandru Gheţea să figureze în scriptele Uniunii, deoarece şi Uniunea Scriitorilor este singura organizaţie de acest fel din România. Vă rog să mă credeţi, părinte Laşiţă, că numele scriitorului Alexandru Gheţea nu există în scriptele Uniunii, iar pe sprijinitorul dumneavoastră într-ale publicisticii, pe atît de înfocatul apărător al lui Blaga şi al „autorităţilor locale" (mă refer, desigur, la B. Gruia), îl rog să verifice acest lucru, poate că ajunge la alte concluzii.

N-aş vrea să vă supăr, părinte Laşiţă, dar adevărul spuselor dumneavoastră stă sub un mare şi inevitabil semn de întrebare. Asta pentru că dumneavoastră spuneţi la un moment dat, foarte clar şi foarte răspicat, că nu aţi stat de vorbă niciodată cu Alexandru Gheţea, cum pretinde romanul *Caloianul,* în chip mincinos. Dar bineînţeles că nu aţi stat de vorbă cu Gheţea ! Iată, confirm şi eu acest fapt, în scris, sub semnătură, scoţîndu-vă astfel de sub patrafirul spovedaniilor. Cu smerenie vă rog, părinte Laşiţă, să nu vă supăraţi pe mine dacă vă voi mărturisi că nu pot să folosesc, ca scriitor, din tot ce spuneţi dumneavoastră, decît precizarea referitoare la „Bunul Simion" (bunicul lui Blaga, după cum ştiţi). Şi asta nu pentru că aş fi încăpăţînat sau răuvoitor (am multe păcate, părinte Laşiţă, dar încăpăţînat şi răuvoitor nu sînt, vă rog să mă credeţi !), ci pentru că adevărul literaturii este *un lucru,* iar adevărul vieţii, în sensul cel mai larg al cuvîntului, este *alt lucru.*

Dumneavoastră, părinte Laşiţă, greşiţi şi păcătuiţi, vă lăsaţi doborît de trufie cînd vă socotiţi singurul cunoscător al unor evenimente, singurul martor autorizat şi obiectiv, de parcă alţii, scriitori sau oameni de cultură, sau consăteni de-ai poetului, nu ar fi participat la înmormîntarea

Scanned with CamScanner

lui Blaga, nu ar fi văzut cu ochii lor cum a decurs această ceremonie. De ce ar fi mărturiile lor de „mîna a doua" ? Dumneavoastră, părinte Laşiţă, menţionaţi numărul participanţilor la ceremonia de la Lancrăm, înainte de asta însă spuneţi că eraţi ocupat „cu pregătirea înmormîntării". Eraţi ocupat („pînă peste cap"), dar ştiţi numărul participanţilor. Foarte bine, să admitem că este aşa. Dar iată că eu vin şi spun, bizuindu-mă pe alte mărturii, că nu au fost 600 de participanţi la ceremonie, ci doar 399. Puteţi dumneavoastră să mă contraziceţi, aveţi tabele cu semnăturile participanţilor, aţi făcut atunci o prezenţă ? De fapt, problema e alta, părinte Laşiţă, şi nu ţine nici de cifre, nici de tabele, ţine de un adevăr trist, dacă nu chiar tragic (prezent în *Caloianul*, cu sau fără voia dumneavoastră, cu aprobarea sau fără aprobarea lui B. Gruia sau a lui Al. I. Ştefănescu), şi-anume, ţine de faptul că Lucian Blaga a fost nedreptăţit şi ostracizat într-o anumită perioadă, neavînd parte nici de înmormîntarea pe care o merita, aspect asupra căruia îmi voi îngădui să revin.

Sprijinitorul părintelui Laşiţă într-ale publicisticii, B. Gruia, face aceleaşi greşeli, cu deosebirea că dumnealui greşeşte cu scop, ca să denatureze adevărul întregului roman, nu numai al părţii referitoare la Lucian Blaga.

B. Gruia începe prin a vorbi frumos de *Caloianul*, spunînd despre paginile referitoare la poet că sînt „zguduitoare", pentru ca după aceea să susţină că aceste pagini sînt mincinoase şi că felul „cum apare Blaga" în roman este necorespunzător şi dăunător. E greu de admis şi conceput, din punctul de vedere al adevărului, că o pagină de literatură poate fi, în acelaşi timp, zguduitoare şi deformatoare, dar dacă zice B. Gruia, şi dacă ceea ce a zis dumnealui s-a publicat, înseamnă că e de admis şi e posibil şi aşa ceva — de ce nu ar fi ! ?

B. Gruia îşi creează cu abilitate, cu abilitate avocăţească — în spatele căreia stă falsul cel mai grosolan —, premisele acuzaţiilor pe care le vehiculează de-a lungul lînosului său articol. Dumnealui enumeră mai toate paginile din roman în care este vorba de Blaga, uitînd să spună că în cele mai multe locuri numele poetului e doar amintit, alături de numele altor scriitori, — Rebreanu, Arghezi —

Scanned with CamScanner

într-un context firesc, eroul principal al romanului fiind un scriitor. Cu ajutorul acestei „uitări", deloc întîmplătoare, B. Gruia vrea să demonstreze că prezența lui Blaga în *Caloianul* este „aproape obsesivă" și că destinul poetului capătă un înțeles simbolic în carte, ceea ce este inexact. Blaga este prezent în roman (la modul indirect, prin relatările altora, așa cum este prezent și Pătrășcanu, în alt plan al cărții), fără a fi însă singurul „termen de referință", amănunt mai mult decît important, peste care B. Gruia trece cu o dezinvoltură surprinzătoare.

B. Gruia comite un fals și mai de neadmis atunci cînd acreditează ideea că în articolul meu *Adevărul și ficțiunea* (al cărui titlu îl și „împrumută") aș fi făcut mărturisiri revelatoare în legătură cu *Caloianul* și cu felul cum este prezentat Blaga în roman. Dumnealui spune că un viitor biograf al poetului ar putea fi indus în eroare de paginile *Caloianului*, — „datorită afirmațiilor autorului din articolul programatic *Adevărul și ficțiunea*. S-ar înțelege, deci, că partea aceasta a romanului ar fi un simplu „document", ceea ce e absolut fals, ținînd de ficțiune, dar nu de ficțiunea artistică, ci de ficțiunea agresivă și dăunătoare a răstălmăcirii. Fiindcă în realitate, în acest articol nu se spune decît atît despre *Caloianul* : „M-am bizuit mult pe *document*, în creația-mi proprie, în *Fragmentarium* și în *Caloianul*, în oarecare măsură (nu în măsura în care s-a spus, în orice caz)". Iar *document*, în *Caloianul*, în sensul strict și exact al cuvîntului, în legătură cu problema pe care o discutăm acum, nu este decît scrisoarea pe care Blaga i-a trimis-o lui Ion Chinezu (*Caloianul*, vol. II, pag. 228), scrisoare pe care B. Gruia o ocolește, tot așa, ca din întîmplare. Precizarea aceasta îl privește și pe romancierul amintit mai înainte (Al. I. Ștefănescu), care preia în mare grabă „argumentația" lui B. Gruia (*Documente și mutații*, „România literară" nr. 50, pag. 12), generalizînd exact în același fel, pe gîfîitele și fără a cerceta. Mergînd pe urmele lui B. Gruia, fără a se uita dacă sînt sau nu sînt gropi pe drum, Al. I. Ștefănescu susține că „pasiunea justițiară" (de unde pînă unde, fiindcă eu nu mi-am arogat niciodată asemenea misiuni ! ?) mi-a „jucat festa" și că documentul în *Caloianul* „nu duce întotdeauna la adevăr". La ce docu-

Scanned with CamScanner

ment vă referiți, tovarășe romancier, la scrisoarea lui Blaga sau la citatele ample dintr-o Hotărîre de partid privitoare la Lucrețiu Pătrășcanu ? Credeți că aceste *documente* expun pe autorul *Caloianului* unor interpretări „nedorite", credeți cumva că ele sînt false și nu reflectă cu exactitate un adevăr istoric ? Ar fi bine să vă precizați, fără a „rezolva", dacă se poate, problematica unei cărți într-un flintic de coloană gazetărească. Apelați, eventual, la preotul Ioan Lașiță, poate vă ajută cumva preasfinția-sa, fiindcă deocamdată sînteți complet descoperit (o spun cu frățească milă !), căzînd în această discuție precum musca în lapte (și ea este o făptură a lui Dumnezeu, nu-i așa ?).

După ce a fost înălțat un asemenea „edificiu", cum e cel realizat de B. Gruia, e posibil, într-adevăr, orice.

Acuzațiile se pot înlănțui în voie, fiind însoțite de o satisfacție secretă și aproape întemeiată (praf l-am făcut pe romancier, nu i-a mers cu mine nici mareșalului Averescu, darămite ăstuia, în grădina căruia dau toți cu pietre, de ce aș lipsi eu ! ?). Se poate spune, cum o și face dealtfel B. Gruia, că înmormîntarea poetului (rog cititorii acestui articol și pe cunoscătorii *Caloianului* să mă ierte că revin asupra unor împrejurări despre care aș fi vrut să nu mai vorbesc !) a fost trunchiată deliberat de către autorul romanului, omițîndu-se dinadins ceremonia de la Cluj, ca să se poată lovi... în autorități. Aceasta se numește, într-un limbaj foarte exact, proces de intenție. Pentru că eu nu mi-am propus să realizez un reportaj al înmormîntării lui Blaga. M-am referit doar la aspectele care prezentau interes pentru reliefarea (literară) a unor stări de lucruri, a unei atmosfere care a existat atunci (ea încearcă și acum să mai existe, dovedindu-și astfel nocivitatea) în jurul acestui nume de întemeiată fală. Da, dar B. Gruia susține, nici mai mult, nici mai puțin, că folosesc dinadins tehnica „referirilor fugare", ca să ajung, în chip forțat, desigur, cu scop precis însă (și perfid, ascuns) la conturarea concentrică a „simbolului «elitelor nimicite»". B. Gruia afirmă că Blaga apare în roman ca un om „nimicit", ceea ce e mai mult decît o deformare care cade în afara înțelesurilor reale ale romanului, nemaivorbind de faptul că B. Gruia se contrazice și de data asta. Dumnealui îmi reproșează

Scanned with CamScanner

mai întîi că îl „transform" pe Blaga în simbol, pentru ca după aceea să vină să spună că prezint în roman un Blaga „nimicit". Un simbol nimicit, aşadar ! ? O mare şi inutilă bolmojală, în fond, deoarece poezia nu poate fi nimicită de nimeni, aşa cum nu poate fi nimicit un poet, mai ales după ce el s-a edificat, prin muncă şi prin cinste, după ce a devenit o mare şi invincibilă personalitate, un exponent de prim rang al unei spiritualităţi.

Dacă ne vom întoarce la roman, vom vedea că el nu se sprijină pe tehnica „referirilor fugare", cum pretinde B. Gruia. Abordarea problemelor în această carte, dacă mi se îngăduie şi mie o părere, se realizează, dimpotrivă, direct şi frontal, fără învăluiri şi fără subtilităţi de prisos, fără „gîdilarea" mai mult sau mai puţin abilă a unor problemuţe mai mult sau mai puţin minore. Şi asta nu din pricina stîngăciei, cum s-a spus, ci pentru că aşa o cerea conflictul cărţii, pentru că modul acesta de abordare a problemelor se potrivea cel mai bine cu dezbaterea care stă la baza acestui roman, deloc justiţiar, ancorat, e adevărat, în actualitate, dar nu la acest mod. În *Caloianul* a fost „îngropat" un simbol, dar acesta nu e simbolul „elitelor nimicite", cum se preface a înţelege B. Gruia. Simbolul cărţii nu poate fi desfăcut de înţelesul ei fundamental, care presupune o judecare globală şi obiectivă, a întregii cărţi. Există, e drept, şi evidenţieri directe (sau indirecte) a unor idei de seamă. Nici ele însă nu corespund cu catalogările lui B. Gruia. „...*în cartea aceasta a mea*, spune Gheţea (*Caloianul*, vol. II, pag. 335), referindu-se, desigur, la romanul pe care nu a mai apucat să-l scrie, — *e vorba de o trecere, de perindarea lucrurilor şi a oamenilor, mai mult a gîndurilor şi a simţămintelor, de fapt !...* Caloianul, *dragă domnule Frenţiu, este o epopee a modificărilor, a unor erodări de nestăvilit, fără a se sprijini pe mari desfăşurări epice !... Dimpotrivă, ea s-a alcătuit şi se alcătuieşte din trăiri şi disecări, din întrebări şi din frămîntări, din ceea ce moare şi cade în apă, — fiindcă nu întîmplător am ales acest titlu :* Caloianul — *în apă şi nu în foc, pentru că ceea ce intră în apă nu moare decît aparent...*".

Scanned with CamScanner

Despre „elite" nu se spune nimic în această carte (termenul îi aparţine lui B. Gruia). În roman se vorbeşte de *întreruperi*, de scoaterea din circuitul de valori a unor mari personalităţi. Ceea ce nu înseamnă *nimicire*, ceea ce ar fi putut duce, în timp, la *nimicire*. Şi e dreptul (ba şi datoria) literaturii să menţină trează conştiinţa poporului. Pentru că zeii, cînd vor să-l piardă pe om, „îi iau minţile", iar cineva, indiferent cine, dacă vrea să piardă un popor, sau să-l îngenuncheze definitiv, îi ia *înţelepţii*, îl determină să nu se mai recunoască pe sine, să-şi renege fiii, pe cei mai buni şi mai străluciţi. Se poate ajunge la o sincopă tragică, ceea ce nu s-a întîmplat la noi, din fericire, cum se poate vedea, printre altele, şi în romanul *Caloianul*. Vorbind despre aceste *întreruperi* (nu despre *nimiciri*), unul dintre interlocutorii lui Gheţea îi spune acestuia (*Caloianul*, vol. II, pag. 166) că *„nu s-a dărîmat nimic, nici un edificiu, pentru că a apărut Rebreanu în librării... Şi nu s-ar fi întîmplat asta nici în 1948 şi nici în 1950, fii sigur !... Astea sînt pretexte, domnule Gheţea, sînt false argumente şi-i vai şi amar de cel ce se bizuie pe ele... Nu crezi că-i aşa, nu crezi că a existat o intenţie de nimicire, dacă nu chiar un plan bine gîndit, în toate întreruperile acestea ! ?..."* Gheţea însuşi se întreabă (*Caloianul*, vol. II, pag. 59) *„cine avea nevoie de ofensarea acestor oameni, revoluţia sau altcineva ? !...*, răspunzîndu-şi în acest fel : *„...Aveau nevoie de asta* ezechilii *noilor împrejurări, paraziţii noii noastre orînduiri, cei care îţi intră în casă pe fereastră, dacă îi dai afară pe uşă, cei care nu se gîndesc decît la ei şi la propriile lor interese !..."*

În ce priveşte înmormîntarea poetului, aş vrea să spun, răspunzîndu-i astfel şi tovarăşului preot Ioan Laşiţă, că ea nu a avut, nici pe departe, amploarea şi semnificaţia pe care ar fi trebuit să le aibă. Înmormîntarea a fost un eveniment pentru Lancrăm, bineînţeles, dar nu a fost un eveniment pentru cultura căreia Blaga i-a închinat, practic, întreaga lui viaţă. Dacă lucrurile nu ar fi stat aşa, la înmormîntare ar fi luat parte, şi i-ar fi adus lui Blaga un ultim şi meritat omagiu, conducerea de atunci a Uniunii Scriitorilor, un reprezentant al Academiei R.P.R., alte oficialităţi, eventual, cum s-a întîmplat, de pildă, cînd a fost

Scanned with CamScanner

înmormîntat renumitul A. Toma, cum nu s-a mai întîmplat acum, fapt care capătă, cu voia sau fără voia noastră, în chip obiectiv, un anumit înţeles, o anumită semnificaţie. E de adăugat că pînă şi în necrologul publicat atunci se vorbea de „reconsiderarea" operei lui Blaga, fapt care conţine, de asemenea, o anumită semnificaţie. N-am reprodus acest „necrolog" în roman, ca să nu-l „încarc" cu prea multe *documente*, aşa cum nu am folosit tot ceea ce ştiam despre înmormîntare, literatura fiind (chiar şi literatura de acest gen, care se bizuie în oarecare măsură pe *document*) selecţie şi cernere, nu simplă îngrămădire de date şi de fapte, cum mai cred încă unii.

În ce priveşte ajutorul pe care l-a primit Blaga într-o anumită perioadă, ajutor pe care romanul îl ignoră (tot aşa : cu scop precis şi perfid), aş dori să întreb de ce era nevoie de acest ajutor, dacă Lucian Blaga nu se afla într-o situaţie nefirească şi nepotrivită cu valoarea şi dimensiunile reale ale personalităţii sale ? De ce să fie ajutat Lucian Blaga, un mare şi recunoscut poet, de către un tînăr şi promiţător poet, cum era atunci A. Rău ? N-ar fi fost normal ca sensul ajutorului să fi fost complet opus ?

E adevărat că B. Gruia invocă la capitolul ajutorului primit de Blaga numele cîtorva personalităţi de seamă ale culturii şi ştiinţei româneşti, care l-au ajutat pe poet în perioada cunoscută. L-au ajutat cît au putut, aş preciza eu, pentru că chiar şi ele, personalităţile acestea, aveau pe atunci „probleme" şi dificultăţi (oare B. Gruia o fi avut probleme pe vremea aceea, sau dumnealui face parte dintre cei care cad totdeauna în picioare ?)

Adevăratele scopuri ale lui B. Gruia, fiindcă pe dumnealui nu-l interesează apărarea lui Blaga (e cineva apărat în textul din *Steaua*, dar acel cineva nu e Blaga !), se vădesc limpede de tot atunci cînd tovarăşul polemist vorbeşte de condiţia materială precară în care se afla poetul. *„Nu era prea mult, desigur, spune* B. Gruia, referindu-se la veniturile poetului, *nu era nici pe măsura personalităţii sale, dar în acei ani dificili pentru întreaga naţiune, ani în care după război totul trebuia început din nimic — se poate spune că în general poetul s-a aflat la adăpost de dificultăţi materiale, asigurîndu-i-se posibili-*

Scanned with CamScanner

tăți de existență onorabile". Vorba aceasta din urmă — *onorabile* — ar fi superbă, dacă nu ar fi puțintel cam odioasă, prin însuși faptul că s-a scris și tipărit, în numele restabilirii adevărului, nu din întîmplare. Pentru că în anii aceia, dificili într-adevăr, personalități de „toată mîna" (despre unele nu se mai știe nimic, din hău au ieșit, în hău s-au scufundat) luau, anual, „premii de stat" în valoare de zeci de mii de lei, fără a mai vorbi de drepturile de autor și de celelalte „condiții", din care s-au înfruptat, fără nici o reținere, fel de fel de nechemați, în urma cărora n-a rămas nimic. Iar Blaga îi spunea lui Ion Chinezu că ar veni bucuros la București, dacă ar „ajunge la niște parale..." Dar avocatul de astăzi al adevărului, B. Gruia, aș îndrăzni eu să mai întreb, avea cu ce veni pînă la București pe vremea aceea (în „anii aceia dificili") ? Dar alții, atîția, care secționau *meridianele* și *paralelele,* aveau bani de buzunar cînd plecau de acasă, sau ieșeau în lume cu traista goală ?

Cît privește articolele consacrate poetului, articole amintite cu aceeași dezinvoltură de către B. Gruia, din același punct de vedere, al reproșului adus *Caloianului,* — nu am de spus decît atîta : ar fi fost util și onest dacă ele ar fi fost fixate mai precis în timp, așa cum ar fi fost util și onest să se arate că această „reintegrare" nu a fost decît un simplu și modest început, ieșirea lui Blaga din penumbra unei nedrepte ostracizări petrecîndu-se mult mai tîrziu, după ce el s-a stins. A fost, de fapt, o ieșire în lumină a *operei,* pentru că omul ne-a părăsit mîhnit, de ce să n-o recunoaștem ? N-are rost, bineînțeles, să discutăm la infinit despre lucrurile acestea, nu e bine să ne concentrăm, toți, numai asupra unor aspecte din dezvoltarea societății noastre, neacordînd suficientă atenție altora, tot atît de importante. Dar nici să ne facem că nu știm ceea ce știm, să ne oblojim durerile și neliniștile cu fel de fel de „alcătuiri lirice", să înăbușim și să netezim contradicțiile reale ale dezvoltării cu ajutorul unor „compuneri epice" de mai mică sau mai mare îndemînare, să inovăm falsificînd și să falsificăm inovînd — nu cred că e bine și nici folositor nu-i, nu se poate să fie, deoarece denaturările îmbolnăvesc

Scanned with CamScanner

organismele sociale, în timp ce adevărul le tămăduieşte şi le înalţă !

Nu discut afirmaţia lui B. Gruia privind ultima perioadă din viaţa lui Lucian Blaga. B. Gruia susţine că această perioadă a fost extrem de fertilă pentru poet şi gînditor. Poate că e aşa, într-adevăr, dar nici în roman nu se spune că Blaga n-a lucrat în perioada cît a fost ostracizat. Dimpotrivă, în roman se arată clar că el a lucrat mult şi cu spor în această vreme, nefiind deci, un „descărnat", un „chip de mucenic bizantin", cum i-a apărut lui B. Gruia, după ce a fost trecut prin oglinzile tuturor deformărilor. În scrisoarea citată, Blaga spune, după ce vorbeşte de traducerea lui *Faust* şi de cele „vreo sută de poezii inedite" : „Aş putea să vă citesc şi din alte volume, căci am vreo 10 în manuscris", aceasta fiind o dovadă în plus, nu a „nimicirii", nici a „descărnării", ci a invincibilităţii *poeziei,* a puterii care însoţeşte întotdeauna creaţia sinceră şi autentică, fapt care ar trebui să-i cam pună pe gînduri pe mistificatori şi pe ostracizatori, indiferent de interesele care îi determină să se ridice împotriva adevărului şi a frumosului, care sînt fără moarte !

Aş fi vrut, drept spun, să închei altfel aceste însemnări. Intenţionam să citez măcar un paragraf dintr-un articol „programatic" scris de B. Gruia. Cum nu am găsit pe nicăieri un asemenea articol, mă văd silit să închei cu o recomandare, sfătuindu-l pe B. Gruia să se ducă din nou la Lancrăm, să-l caute pe ţăranul cu care stă Blaga de vorbă în roman (*Caloianul,* vol. II, pag. 246—248), să vadă dacă a avut sau nu a avut loc convorbirea respectivă, să o confrunte cu romanul, să vadă dacă s-au produs sau nu s-au produs denaturări la „reproducere", dacă a spus sau nu a spus Blaga vorbele citate de carte, dacă a zis sau nu a zis ceva referitor la *umbră* sau la *gorun.* Pe urmă, după ce va stabili cu exactitate cît *adevăr* şi cîtă *ficţiune* există în acest episod, lui B. Gruia nu-i rămîne altceva de făcut decît să intre în corespondenţă cu acest ţăran, avînd grijă totodată (experienţa arată că este necesară o asemenea preocupare) ca între „scrisorile" primite de la el şi „naraţiunea avocăţească" în care vor fi ele încorporate să

Scanned with CamScanner

existe o mai mare și mai limpede diferențiere „stilistică". Se va naște astfel, după ce va fi rezolvată și problema semnăturii (nu e corect să semnezi un articol care e alcătuit, în cea mai mare parte, de altcineva) încă un capitol pentru cea de a doua ediție a volumului *„Blaga inedit, mărturii și documente"*.

Aștept cu încredere !

Scanned with CamScanner

În anul 1965, în vară, aveam treizeci şi şapte de ani. Debutasem ca scriitor în 1963, cu romanul *Cordovanii*. Scrisesem, în afară de asta, cîteva nuvele. Şi cam atit. În anii următori, 1966, 1969, 1974, 1975, 1978, 1979, activitatea mea literară avea să cunoască deschideri noi, cucerind terenuri la care abia dacă visasem înainte de asta. De fapt, anii menţionaţi au avut şi au o importanţă deosebită pentru mine (şi poate că şi pentru alţii). Anul 1966, de exemplu, este legat de apariţia nuvelei *Eclipsă de soare*, care nu s-a publicat uşor, dar s-a publicat, a apărut, în presa literară, iar după aceea, în anul 1969, a apărut în volumul cu acelaşi nume. Celălalt an, 1974, este legat de *Drumul cîinelui*, scrierea la care am ţinut şi ţin mult (fiind subiectiv, desigur), iar anul 1975 înseamnă, numai pentru mine, bineînţeles, *Caloianul*, carte care nu a apărut imediat, care a stat patru ani pe la edituri, fiind judecată în fel şi chip, ajungînd în cele din urmă în mîinile celor pentru care fusese scrisă. Ca şi *Drumul cîinelui*, mai înainte, împreună cu care a trecut dealtfel pe sub aceleaşi furci. Ca şi *Suferinţa urmaşilor*, care a ieşit la lumină în anul 1978. Ca şi *Nevoia de adevăr*, carte programatică (dar numai pentru cel ce a scris-o). Ca şi recentul *Fiu al secetei*, a cărui apariţie s-a săvîrşit în 1979, stagiul editorial fiind de data aceasta, de nici măcar un an.

Nu voi stărui asupra meritelor personale, nu voi face din datele amintite aici răscruci de epocă. Cred totuşi că

Scanned with CamScanner

ele, datele acestea, au o semnificaţie a lor, cu totul şi cu totul deosebită, indiferent ce vor zice unii şi alţii, de aici sau de pe alte meridiane (duşmanii progresului sînt la fel, orice pîine ar mînca). Semnificaţia rezidă, în principal, în interferenţa dintre năzuinţa individuală şi năzuinţele şi cerinţele unei întregi colectivităţi sociale şi naţionale.

Fiindcă nu am fost şi nu sînt singurul scriitor care poate enumera, fără false modestii, titluri de lucrări literare date la iveală în această perioadă extrem de fecundă, care a stat şi stă sub semnul înnoirilor, sub semnul unei lupte permanente împotriva inerţiilor.

Fiindcă literatura română, în ansamblul ei, s-a îmbogăţit în ultimii 15 ani cu foarte multe cărţi noi (din toate punctele de vedere), cunoscînd febrilitatea creatoare a unei dezvoltări ample, cucerind noi şi noi orizonturi, cum nu s-a întîmplat decît în perioadele ei de maximă şi fericită înflorire.

Nu ştiu cîte şi care cărţi vor intra în istoria literaturii, din tot ce s-a publicat în aceşti ani. Nici nu interesează atît de mult aspectul acesta al problemei. Interesează fenomenul, ca atare, interesează creşterea aceasta amplă, care trebuie ferită, e adevărat, de încîntarea de sine şi de inerţie, care trebuie apărată, cu şi mai multă stăruinţă, de descurajarea subminatorie a „mediocrităţii combatante", care crede, încă mai crede, că e în fruntea literaturii, cu toate că e pe la margine demult şi numai revanşa o mai ţine în picioare, animînd-o din cînd în cînd, cum animam noi în copilărie cîte-o sperietoare de ciori.

O epocă literară nu poate fi apreciată cu exactitate din chiar tumultul naşterii şi configurării ei. O privire de ansamblu asupra perioadei la care mă refer nu se poate însă să nu releve existenţa unui flux creator de excepţie, care s-a conjugat şi se conjugă perfect cu strădaniile unei întregi ţări, pe stema căreia scrie, cu litere mari, *ROMÂNIA*, care nu va naşte din nimic talente şi genii, care va plămădi însă, prin muncă şi luptă, noi şi noi valori culturale şi sociale, într-o continuitate limpede şi puternic conturată.

Scanned with CamScanner

De aceea nici nu mai stărui, întorcîndu-mă liniştit spre cartea la care lucrez, cum o vor face, desigur, şi alţi confraţi, cum se cuvine să o facem cu toţii, trecînd o dată, şi pentru totdeauna, peste discordiile necreatoare, care i-au hrănit şi îi hrănesc pe „tovarăşii impostori", creaţia şi valoarea fiind surorile de suflet ale solidarităţii întru muncă şi cinste.

Scanned with CamScanner

VOCAȚIA CONSTRUCTIVĂ

Una din trăsăturile esențiale și definitorii ale literaturii și culturii române a fost și a rămas, devenind parcă și mai actuală în noile condiții sociale și politice, vocația constructivă, tentația înălțării unor mari edificii artistice, a unor lucrări monumentale. E adevărat că multe dintre planurile marilor noastre personalități nu au cunoscut o deplină izbîndire, rămînînd în stadiul proiectelor, sau în stadiul construcțiilor neterminate, alături de care a rămas multă „materie primă", ea însăși fiind, această „materie primă", capabilă să sugereze dimensiunile reale ale unuia sau ale altuia dintre proiecte. E tot atît de adevărat, însă, că destul de multe izbîndiri au dat măsura exactă a capacității acesteia deosebită, de a edifica, de a înălța adevărate monumente nepieritoare, a căror măreție nu numai că nu a scăzut, cu trecerea vremii, dar a sporit mereu, căpătînd noi și noi străluciri, contribuind la cunoașterea de sine a poporului, întărindu-ne încrederea în puterile proprii, în bogăția fără seamăn de mare a izvoarelor din care au țîșnit în lumină atîtea talente, un număr atît de mare de valori spirituale de prim rang.

Nu se poate să nu fi cuprins de un sentiment de legitimă mîndrie, gîndindu-te la Cantemir și la Hasdeu, la Iorga și la Călinescu, la ceea ce au cutezat ei, la ceea ce au izbîndit — izbînda principală constituind-o lărgirea orizontului de cuprindere al literaturii române. Sentimentul acesta nu are nimic de-a face cu infatuarea goală, nu e nici patriotard și nici deșert. El nu poate fi trăit însă de către scepticii de meserie, de către cei ce își ascund

Scanned with CamScanner

micimea sau chiar neputința sub un fel de autocritică plafonatoare, care nu e neapărat cosmopolită și antinațională, dar e, de fiecare dată, indiferent de motivații, orice pretexte ar avea, provincială și nepatriotică, e măruntă, e mărunțitoare, cum sînt de regulă și cei ce o propulsează. Situarea pe o poziție de încredere sau chiar de infatuare nu rezolvă nimic, duce, dimpotrivă, la pierderea din vedere a efortului necesar pentru a ajunge la noi și noi izbîndiri, într-o continuitate glorioasă. Nu-i suficient să spui : „Literatura română a atins nivelul de dezvoltare al literaturii mondiale, intrînd în universalitate !“, dar nici umilința de sorginte sceptică nu e folositoare, nu poate duce la o emulație de substanță, rodnică, a cărei bătaie lungă să arunce, într-adevăr, punți multe și trainice spre universalitate.

Atitudinea dintîi poate fi hilară, fiind în genere mai ușor de depistat, în vreme ce atitudinea secundă poate fi sau chiar este nocivă, e vrăjmașa dezvoltării și înfloririi culturii române, o vrăjmașă periculoasă și perfidă, dat fiind faptul că ea îmbracă întotdeauna haina obiectivității științifice. „Să nu exagerăm, tovarăși, literatura română are, e drept, tradiții glorioase, dispune de unele priorități, noi însă nu trebuie să ne îngîmfăm, deoarece tovarăși...“ Într-adevăr, nu trebuie să ne îngîmfăm, dar nici nu trebuie să ronțăim izbînzile marilor noștri înaintași, mai ales că aceste izbînzi nu au fost rodul îngîmfării, ci al încrederii în destinul de excepție al unei culturi de excepție. Șirul marilor noștri dăruiți ar apărea, dacă ar fi privit din acest unghi, sceptico-cinic și burghezo-cosmopolit, drept o ceată amorfă de apucați și exaltați, ceea ce ar fi mai mult decît o ofensă, ar fi o denaturare grosolană, a cărei persistență poate căpăta caracterul anihilator și distructiv al unei subminări programatice.

Revenind la *vocația constructivă*, aș spune, fără a avea pretenția unor teoretizări absolute, vorbind, ca și în alte împrejurări, în marginea literaturii pe care am scris-o, urmărindu-mi propriul meu program, fără a dori să impun altora, nici măcar în treacăt, programe și norme, o viziune anume, aș spune, așadar, că ea, această vocație esențială și definitorie, își are aici, la noi, motivații dintre

Scanned with CamScanner

cele mai profunde, cu rezonanțe multiple, în cele mai îndepărtate epoci.

Vocația constructivă a fost și continuă să fie o trăsătură specifică a literaturii și culturii române, dovada cea mai certă în acest sens fiind însuși faptul că toți marii noștri scriitori și cărturari s-au exprimat plenar prin ea, depășind astfel *minorul,* spărgînd tiparele înguste ale unei false predestinări. Așa s-a născut și s-a afirmat romanul românesc, în urma căruia există un trecut bogat și glorios, împotriva oricăror prejudecăți, împotriva, chiar, a unor teoretizări oneste, cum că noi am fi sortiți nuvelei și povestirii, în consens cu unele cerințe de fond ale culturii și literaturii române. Așa s-a afirmat și s-a cristalizat și etapa de astăzi a dezvoltării și afirmării romanului românesc, în contradicție cu alte prejudecăți, răspunzînd acelorași cerințe de bază. Au fost desigur și influențe, sînt și astăzi asemenea interferențe, firești, aș spune eu, predominantă fiind totuși comunicarea prin creație cu o potență mai mult decît impresionantă. Dacă prozatorul contemporan s-ar fi lăsat amăgit de schemele și de „teoriile" care i s-au pus mereu înainte, mai mult și mai insistent decît celui din trecut, o dată dinspre proletcultism și schematism, altă dată dinspre „modernism" și abisalitate, în numele „realismului socialist" în cazul dintîi, în numele pulverizării oricărui realism, în cel de al doilea caz — el nu ar fi reușit să construiască ceva, nu ar fi putut să evidențieze o tendință restabilind astfel o legătură de profunzime cu o tradiție glorioasă. E meritul lui, e meritul tuturor celor care au făcut-o, luînd în piept tot felul de prejudecăți, polemizînd cu mărunțitorii de idei și de gînduri, pulverizînd prin creație, prin faptă, așadar, cîteva rînduri de „vîrcolaci culturali".

Vocația constructivă a literaturii române a fost și continuă să fie una dintre trăsăturile ei definitorii pentru simplul și de necombătut motiv că s-a intersectat cu specificul nostru național, a intrat definitiv în acest specific, avînd, cum spuneam, motivații dintre cele mai adînci. Însuși faptul că noi am fost nevoiți s-o luăm mereu de la capăt, în planul „construcției materiale", a contribuit la nașterea și afirmarea acestei trăsături esențiale a literaturii și culturii române. Nu mă voi lansa în afirmații

Scanned with CamScanner

mai greu de argumentat, nu voi spune despre această vocație că e rezultatul unor defulări colective, voi afirma totuși că ea a devenit dorință și năzuință, în timp, în raport cu anumite împrejurări, care ne-au obligat să construim prin gînd și prin idee. Din cauza aceasta este atît de înalt sunetul unic al semnificației din *Miorița*, din cauza aceasta e atît de adînc înțelesul pe care l-a căpătat, aicea, la noi, balada Meșterului ziditor, din cauza aceasta s-a înălțat atît de sus, în văzul întregii lumi, nepieritorul *Luceafăr*.

Vocația constructivă a literaturii și culturii române a deschis arcade mari și cuprinzătoare, adevărate curcubeie triumfale, pe sub care se poate trece cu fruntea sus, dar nu și cu mîinile goale, nevolnicii sau pustiiții talentului luînd-o de regulă pe alături, înnămolindu-se, spre binele tuturor, în mlaștinile conjuncturalismului. Ea, această vocație superbă și gravă, s-a făcut simțită într-un fel în cazul lui Maiorescu, concretizîndu-se în opera lui, dar și în ceea ce a săvîrșit el pentru întreaga cultură, ca „organizator", ca un desăvîrșit constructor, pentru ca după aceea să se manifeste din plin, în cazul lui Călinescu, numai prin operă, de unde și proporțiile aproape ciclopice ale acestei opere, de unde și senzația de tumult și de lipsă de măsură a acestei mari personalități a culturii noastre, care a fost și este pismuită pe drept, fiindcă a construi înseamnă a-i ofensa pe toți cei ce nu sînt capabili să zidească. Există, bineînțeles, mari diferențe temperamentale între cei doi constructori, ele însă „nu rup" deloc arcada de care vorbeam, dimpotrivă, o evidențiază și mai puternic, conferindu-i noi și sporite intensități.

Alte paralelisme, de același fel, vor reliefa aceeași idee.

Unul dintre ele se referă la Pârvan și la Iorga, la reținutul și ardentul Pârvan și la înflăcăratul și nemăsuratul (în aparență) Iorga, la ceea ce au edificat ei în domeniul istoriografiei, răscolind pămîntul patriei, unul, însuflețind vechi și aproape uitate dovezi ale dăinuirii noastre pe aceste meleaguri, răscolind toate arhivele Europei, celălalt adunînd alt fel de dovezi, bătînd toate drumurile Țării, uimindu-i pe toți cu marea și debordanta sa putere de muncă.

Scanned with CamScanner

Alt paralelism, care aproape că nu mai are nevoie de comentarii, atît e de convingător și de înalt, se referă la meșterul popular, la țăranul care a cioplit din vechime lemnul, însufleţindu-l, și la celălalt meșter, la „țăranul din Hobița", care a transformat în pasăre măiastră și în stîlp de lumină dorul și aleanul străbunului său, străbunul și părintele nostru al tuturor.

Vocația constructivă a fost și continuă să fie asociată proporției, amploarei pe care o are o lucrare anume. Ceea ce nu e îndreptățit deloc. Fiindcă nu proporțiile, nu amploarea, nu înălțimea și lărgimea unei zidiri și nici îngrămădirea unui mare număr de pagini într-o scriere literară sau istorică creează sentimentul atît de greu de creat al monumentalității. E suficient de amintit în acest sens de modesta casă țărănească, în alcătuirea căreia se găsesc elemente certe de monumentalitate, așa cum se găsesc asemenea elemente în țîșnirea spre lumină a cîte unei simple biserici de lemn ; sau în cîte-o „modestă" furcă de tors ; sau în cîte un fus. Senzația de monumentalitate nu ține, deci, de înălțimea propriu-zisă a unei lucrări, nu e dată de dimensiunile ei, ci de structurarea unei semnificații pe un anumit ax de simetrie, de transformarea unei aspirații în imagine vie și cuceritoare, sau cutremurătoare, de-a dreptul, depinde de „materia" cu care s-a lucrat, depinde de înclinațiile și modul de a lucra al fiecărui artist.

A construi nu înseamnă a lucra „cu rigla" nu înseamnă a fi rigid și sec. Aparenta sobrietate a lui Rebreanu, faptul că marile lui romane sînt desăvîrșite din punctul de vedere al construcției, i-a făcut pe mulți să creadă că aceasta e singurul mod valabil de a contribui în și prin proză. Vom vedea însă, dacă vom aborda problema din același unghi, că și Sadoveanu a construit, monumentalul fiind prezent și în opera lui, cu toate că avem de-a face, de data asta, cu un povestitor. Rebreanu a fost, e adevărat, un mare poet epic, el a înălțat cîteva monumente în proza românească, i-a creat deschideri nebănuite, a plasat-o pe coordonate europene, fără nici un efort aparent, fără nici o dorință specială de a o sincroniza cu lumea, vorbind despre ale noastre, despre țăran și despre pămînt. Dar și Sadoveanu a săvîrșit o asemenea faptă,

Scanned with CamScanner

și el a construit, în alt mod însă, nu atît prin una sau alta din lucrările lui, cît prin întregul ansamblu al operei edificate, al cărei sunet adînc și cuprinzător e și înalt, e verticalizat de dorința de mai bine a unui întreg popor. Uneori ești tentat să crezi că Sadoveanu a răscolit straturi mult mai profunde, înălțînd în lumină semnificații mult mai puternice. Tentația aceasta nu-și poate găsi justificarea decît prin împingerea comparației pînă în pragul exclusivist al minimalizării, iar exclusivismul nu are ce căuta într-o discuție de acest fel, exclusivismul fiind arma de luptă a nonvalorii, pîrghia cu ajutorul căreia s-a autopropulsat ea dintr-o epocă în alta.

În ce privește prezentul, modul cum este sau nu este continuată această tradiție majoră a literaturii și culturii noastre, aș remarca o insuficientă preocupare teoretică față de această problemă, o mult prea mare supunere la conjuncturi. Se scrie mult astăzi, mai mult decît în trecut, de construit însă se construiește mai puțin, nu-mi dau seama de ce, pentru că înclinația, ca atare, dorința de a construi, nu lipsesc din epocă, realitatea însăși îndemnînd la edificări cît mai cutezătoare, realitatea ultimilor ani îndeosebi. Nu se pot stabili raporturi mecanice între lucruri atît de deosebite, dar dacă România își spune astăzi un cuvînt în lume, prin politica ei externă, cred că ar fi trebuit să-și spună un asemenea cuvînt și prin literatura ei, prin literatura nouă, în primul rînd, prin semnificațiile zilei noastre de astăzi.

Există, e adevărat, cîteva cicluri romanești de mare anvergură, ale căror încheieri, în timp, se pot constitui în edificii epice de mare amploare și de mare pregnanță. Există atîtea universuri poetice distincte, care vor căpăta reliefuri proprii, adăugînd personalităților din trecut alte personalități, tot atît de puternice. Nu se stăruie însă suficient în această direcție, diversitatea firească a literaturii fiind transformată adeseori în factor de dispersiune, fiind pusă, din motive extraliterare și neconstructive, în slujba unor tendințe artificial închegate și cam desuete.

O literatură, cu atît mai mult o literatură militantă, prin care trebuie să se afirme patosul constructiv al unei noi epoci istorice, nu poate fi alcătuită numai din lucrări

Scanned with CamScanner

minore, din false jurnale și din jurnale ale jurnalelor, din scrisorele de amor, din fel de fel de schițe și de schițișoare. Nu exclud din cîmpul literaturii asemenea creații, nici nu pledez pentru transformarea dimensiunii în etalon valoric, pentru o greșită înțelegere a *majorului*. Pledez, dimpotrivă, pentru o reală diversitate de stiluri, în cadrul căreia să se acorde șanse egale de manifestare fiecărei tendințe, înlocuindu-se astfel veșnicele și atît de gălăgioasele campanii (de sprijinire sau de „nimicire") cu o confruntare firească, aspră, dar necontrafăcută, a cărei desfășurare să nu fie afectată de nici un element neliterar, de nici o ambiție personală, de nici o *revanșă socială*.

Vocația constructivă a culturii și literaturii române nu e poarta mai ferită, mai „din dos" cu ajutorul căreia să pătrundă în acest domeniu lipsa înzestrării sau falsa valoare. Ea a fost și este, din contră, dovada principală a înzestrării, a fost și continuă să fie proba ultimă și cea mai grea a afirmării, a autenticității și a valorii.

Vocația constructivă a fost și continuă să fie, dacă e să rămînem în perimetrul asemuirii de mai sus, poarta principală a literaturii și culturii române, poarta cea mare, pe sub care a putut să treacă în deplină voie fluturele sau furnica, fără a se armoniza însă cu superbele ei deschideri, cum s-a întîmplat, cum se întîmplă ori de cîte ori trece un car pe sub ea, un car încărcat din greu, cu saci sau cu snopi de grîu ; sau un cortegiu mortuar ; sau un alai de nuntă.

Vocația constructivă nu poate ajuta pe nimeni să devină ceea ce nu este, nu poate transforma zgîrciul în os incasabil, sau nisipul în granit. Ea poate, în schimb, să-i ajute pe mulți să fie ceea ce pot efectiv să fie, șansa cea mare (și atît de rară) pe care o oferă căzînd în seama întregii literaturi, într-o continuitate firească, pe o linie mereu ascendentă.

A construi, a zidi astăzi, aici în România, într-o țară care edifică o nouă orînduire, edificînd totodată adevărata sa independență, înseamnă a materializa gîndul nematerializat în trecut, înseamnă a cuteza prin creație, înseamnă a îmbogăți literatura și cultura română cu noi lucrări valoroase, înseamnă a fi patriot și umanist,

Scanned with CamScanner

înseamnă deci a discuta cu lumea de la egal la egal, fără a fi infatuat sau patriotard, fiind, din contră, demn și limpede, cum au fost și cum sînt toți ziditorii țării, știuții, dar și neștiuții, cei ce au ridicat în lumina istoriei mari și cutremurătoare edificii artistice, dar și cei ce au mlădit mai înainte lumina și lemnul, lutul de jos și steaua de pe cer.

Asta înseamnă a construi astăzi, aici în România.

Scanned with CamScanner

TRANSILVANIA — TOAMNA

Transilvania e frumoasă în orice anotimp — ca și Țara dealtfel —, cum e toamna însă nu e în nici o altă vreme, nici iarna, nici vara, nici măcar primăvara. Acum, mai ales, în această toamnă de vis, ninsă de lumini și adumbrită de cețuri, Transilvania era cum nu mai fusese demult, poate că niciodată...

Nu o mai văzusem din mai și mi se părea, nu știu nici eu de ce, că a trecut un veac din primăvară și pînă acum, pînă în mijlocul acestei toamne de aur și de zgură, atît de aparte în toate privințele. În vremea aceasta, din primăvară și pînă în toamnă, Transilvania a fost mult mai prezentă în viața mea, datorită unor împrejurări asupra cărora nu stărui deocamdată. De fapt, abia acum s-a confundat ea cu adevărat cu destinul meu, cu ceea ce am fost și sînt, limpezindu-mi definitiv gîndurile și vrerea.

Atunci, în mai, fusesem în Transilvania ca să înfățișez cititorilor o carte pe care abia o dădusem la iveală — *Cuvînt despre Transilvania* — carte de suflet, carte de iubire sinceră și patetică, iubirea neînsemnînd ură față de alții, cum au înțeles, cum s-au forțat să înțeleagă unii inchizitori contemporani, vechi și înrăiți partizani ai discordiilor. Nu insist fiindcă am mai spus-o : a-ți iubi locurile natale, a-ți iubi Țara pînă la sacrificiu nu înseamnă că trebuie și că e musai să urăști alte locuri și alte țări. Dimpotrivă, cred că iubirea, iubirea adevărată, iubirea trăită cu sinceritate și cu intensitate, limpezește și înalță, ducînd firesc către frățietate. Pentru că și cel de alături, vecinul de muncă și tovarășul de

Scanned with CamScanner

crez, poate să se manifeste nestînjenit în această direcţie, Ţara avînd nevoie de patriotismul tuturor fiilor săi, iubirea şi apărarea ei de denigrări, creşterea ei prin muncă şi prin luptă, căzînd în egală măsură în seama tuturor, fără nici o restricţie, de nicăieri.

Acum mă duceam *acasă*, cum m-am dus de atîtea ori. Spre deosebire însă de alte dăţi, acum mă gîndeam, uitîndu-mă la frunzele care fugeau pe drumuri, sorbind cu nesaţ lumina care curgea mereu din înalturi, furînd cu ochiul flacăra cîte unui arţar, întipărindu-mi în minte ceara arzîndă a cîte unui mesteacăn, amintindu-mi de alte şi alte perindări ale frumuseţii, care veneau spre mine în valuri din vremea îndepărtată şi în veci neuitată a copilăriei mele transilvane, contopindu-se cu cele de astăzi — mă gîndeam şi îmi spuneam că am făcut bine scriind şi publicînd cartea amintită — *Cuvînt despre Transilvania* —, carte de suflet, cum ziceam, carte dreaptă şi îndreptăţită, carte necesară, carte de căpătîi pentru cel ce a dat-o la iveală.

Nu ştiu ce va fi şi cum va fi cu celelalte cărţi ale mele, ziceam eu în vreme ce umblam pe dealurile Topîrcei — sat vechi şi renumit, aşezat pe un vechi drum roman, în imediata apropiere a Ţării Amlaşului, stăpînită cîndva de Mircea cel Bătrîn — dar cartea aceasta aş dori să-mi supravieţuiască, atît de îndreptăţită este ea (din punctul meu de vedere, desigur, explicaţia aceasta fiind scrisă pentru cei ce sînt mai grei de cap), atît de limpede şi de inflexibil îi este mesajul, pe cît de calmă îi este expresia.

Iar după aceea, la Oarda, în satul natal, la Alba-Iulia, între zidurile Cetăţii, am zis şi m-am gîndit la aceleaşi lucruri, fără trufie şi fără nici o dorinţă mai aparte, de a fi mai presus decît alţii. Asemenea ispite nici nu te mai încearcă, după ce ai intrat definitiv pe făgaşul dăruirii, după ce te-ai scuturat de tot ce era zădărnicie şi nimicnicie, legîndu-te pentru totdeauna de ai tăi — legîndu-te mai întîi prin muncă, prin ceea ce ai săvîrşit, şi abia după aceea prin vorba ruptă din suflet.

Pămîntul pe care călcam, pămîntul dintre zidurile şi dinafara Cetăţii, încă mai avea viu în el pasul Marelui Viteaz. În acelaşi pămînt zvîcnea inima neînfricatului

Scanned with CamScanner

Horea, fiindcă aici a fost îngropată inima eroului, după ce a fost el pisat cu roata, după ce a fost căsăpit fără milă. Aici, pe același pământ viu și vibrant, s-a adunat după aceea, în 1918, toată vrerea românească și nu pentru a face rău altora, ci pentru a pune lucrurile, o dată și pentru totdeauna, în făgașul lor firesc.

De jur împrejur, Transilvania se scaldă în lumină, trecînd — ca și Țara dealtfel — printr-o toamnă cum nu a mai fost alta de cine știe cînd, poate că niciodată...

Scanned with CamScanner

Scriitorul este dator față de toată lumea, dator „vîndut", cum se mai spune. El este dator față de părinții care l-au născut, față de mama lui, mai întîi, pentru că i-a dezlegat graiul și i-a spus cea dintîi poveste, cea mai frumoasă, cea mai fantastică ; e dator, pe urmă, față de oamenii între care a copilărit, față de satul sau orașul de unde a pornit în lume ; e dator față de țara care l-a ținut și îl ține la sînul ei, cu îngăduință, cu speranță, ba chiar cu încredere, cum că într-o zi glasul lui și slova lui vor vădi frumuseți neasemuite, imortalizînd o lume, ducînd mai departe vigoarea și luminozitatea graiului străbun.

Există, în afară de asta, încă un fel de datorii, mărturisite sau nemărturisite, depistate sau nedepistate în scrisul propriu. Ele, datoriile acestea, nici nu țin de ceea ce se numește de obicei influență, ieșind într-un fel din sfera literaturii. Vreau să spun prin asta că există în viața oricărui om momente-impact, momente de trezire și de regăsire, momente de tulburare adîncă și pozitivă, în urma cărora toate capătă altă înlănțuire, se nasc și cresc altfel, mai repede și mai curate. Asemenea momente sînt produse cel mai adesea de întîlnirea unui scriitor, în perioada lui de formare, cu o carte anume, sau cu opera unui înaintaș, întîlnirea aceasta echivalînd, cum spuneam, cu o trezire, cu o regăsire, cu înviorarea celor mai intime și mai specifice resorturi sufletești, cu generalizarea senzației că abia atunci, în orele sau zilele acelea, de decantare și de limpezire a gîndurilor și simțămintelor proprii, scriitorul respectiv s-a înțeles cu adevărat pe sine, s-a regăsit cu adevărat, ca scriitor și ca om.

Scanned with CamScanner

Un asemenea moment am trăit și eu în vremea cînd l-am descoperit pe Sadoveanu. În 1953 se întîmpla asta, „din primăvară pînă în toamnă" fiindcă momentul acesta a ținut mai mult, un an și ceva, fără a se încheia practic, rămînînd deschis. Citisem cîte ceva din Sadoveanu și înainte de asta, la întîmplare însă, cu întreruperi mari. Dar atunci „m-am adîncit" numai în literatura lui, înaintînd și revenind, citind și recitind unele cărți sau unele „bucăți", hrănindu-mă ca un înfometat cu ambianța pe care mi-o dădea întreaga operă, descifrîndu-i înțelesurile și subînțelesurile, pe măsură ce pătrundeam într-însa, cum pătrunzi de obicei într-o pădure fantastică, ori într-o lume pe care o presimțeai, ale cărei mistere și frumuseți nu le înțelegi cu adevărat decît după ce intri și stărui în lumea aceea.

Vremea era, ce-i drept, destul de aspră, era secetoasă, iar eu eram atunci, în 1951, în 1952, în 1953 și în 1954 în epoca tuturor certitudinilor, trăind, așadar, cele mai adînci incertitudini. Fiindcă așa se întîmplă de regulă: unde e multă certitudine e și incertitudine pe dedesubt, tot atît de multă, convingerile adevărate, ferme, dar și adînci, neputînd să fie altfel decît liniștite, drept pentru care nici nu se așează în conștiința omului decît în vremea de aur a maturității, cînd te știi cît de cît pe tine însuți, cînd îi știi și pe alții, văzîndu-i exact așa cum sînt, cînd îți dai seama că în lume există enorm de multă frumusețe, există cinste, există puritate, există adevăr, există idealuri atît de nobile, încît merită nu numai să trăiești pentru ele, dar să și mori, dacă e nevoie, înțelegînd totodată că și răul și nimicnicia, lăcomia și ticăloșia, revanșa și neorevanșa își au continuitățile lor, pe un plan mai mare sau pe un plan mai mic, înțelegînd, cum zic, lucrul acesta teribil, fără a te speria, fără a te clinti măcar dintr-ale tale, împletind din ce în ce mai strîns (și mai firesc) fermitatea cu bunătatea, omenia cu cinstea.

Poate de aceea mă alipisem eu așa de strîns atunci de literatura lui Sadoveanu, pentru că vremea prin care treceam era aspră, era însecetată, încă mai era, și pentru că eu însumi treceam printr-o perioadă de căutări febrile, avînd senzația uneori că am ceva deosebit de spus în literatură, trecînd apoi prin clipe chinuite de îndoieli, de

Scanned with CamScanner

care n-am scăpat, e adevărat, nici acum, „invidiindu-i“ (de moarte) pe toți cei ce sînt siguri de tot ce săvîrșesc, știind, cum se zice, dinainte de a se naște, că sînt sortiți genialității și eternității, trecînd pe urmă prin viață cum trece rechinul prin apă, sau lupul prin codru, cînd e în puterea vîrstei, cînd nu se sperie de nimic, cum se întîmplă mai rar omului să treacă prin lume și prin viață...

Poate, nu știu !

Fapt e că anul 1953 a fost pentru mine „anul Sadoveanu“. Stăteam atunci, neavînd încă o locuință, în chiar redacția în care lucram — „Tînărul scriitor“. Acolo, în „podul“ cunoscutei case de pe Bd. Ana Ipătescu, am stat de vorbă pe îndelete cu „marele faur“, nestînjenit de nimeni, deoarece programul redacțional începea, în afară de sîmbătă, cînd era dimineața, pe la orele 15 și dura pînă la orele 20. În rest, diminețile și după-amiezele de sîmbătă, și duminicile, în întregime, erau ale mele, erau, de fapt, ale lui Sadoveanu. Fiindcă numai cu dînsul eram atunci în „relațiile cele mai bune“, consacrîndu-i aproape tot timpul, — zăbovind mult de tot la *Hanul Ancuței,* plecînd și înturnîndu-mă ca într-o vrajă ; fiind alături de Șoimărești, din toată inima ; visînd alături de *Cocostîrcul albastru,* fiind zguduit de *Zodia Cancerului* ; trecînd de la *vremurile de bejenie* la *locurile unde nu s-a întîmplat nimic ;* mergînd pe „Valea Frumoasei“, pînă sus la Oașa, văzînd și nevăzînd Sălanele, văzînd și revăzînd toată Valea, pe care o știam bine, care mi se părea acum altfel, mai frumoasă și mai albastră, ca ruptă dintr-un vis ; descoperind pe urmă *Creanga de aur,* receptînd-o într-un anumit fel, mai de-a dreptul aș spune eu, fără nici o alambicare pretins cărturărească ; trecînd de la *Baltagul* la *Ochi de urs* (carte care m-a impresionat mult), întorcîndu-mă de la *Ostrovul lupilor* către *Bradul Strîmb,* fără a ocoli, bineînțeles, *Cele mai vechi amintiri* și *Anii de ucenicie...*

Nu știu cît „folos literar“ a produs această stăruință, nu știu cîtă influențare a rămas în urma ei, știu însă — asta o știu sigur ! — că omului care am fost și sînt i-a folosit mult și în adîncime, ajutîndu-l să se regăsească, să-și amintească de sine însuși și de ai săi, relevîndu-i

Scanned with CamScanner

un trecut extraordinar de bogat, care nici nu părea legendar, atît era de firesc și de convingător ; sensibilizîndu-l pentru mult timp, dacă nu chiar definitiv...

Nu întîmplător doi dintre eroii mei cei mai duri și mai neîndurători — Mitru lui Spînzură-foame din *Cordovanii* și Vasile Pozdare din *Fiul secetei* — se îmblînzesc și se „umanizează" citindu-l pe Sadoveanu.

Cred, dealtfel, că unul din meritele principale ale fascinantei și uriașei opere sadoveniene rezidă în capacitatea atît de rară de a sensibiliza, de a trezi „omul din om" ; de a-i aminti de trecut, fără nici o silință, fără larmă, în chipul cel mai firesc și mai convingător ; de a-i spune românului că e român, fără a-l îndemna însă spre scrîșnet, sporindu-i și întărindu-i mîndria prin sporirea și întărirea bunătății din sufletul lui.

Cred, mai mult decît atîta, că sensul major al testamentului sadovenian ar putea fi formulat, prin parafrazare, în felul următor :

Las vouă moștenire creșterea literaturii române și sporirea omeniei străbune, din veac și pînă dincolo de veacuri !...

Ferice, aș mai spune eu, de toți cei ce au înțeles cît de cît acest mesaj profund, ferice de cititorul anului 2080, fiindcă abia atunci cred că va fi înțeles și prețuit cu adevărat Mihail Sadoveanu, abia atunci se va vădi, în cuprinsul literaturii românești, și universale, probabil, adevărata și nepieritoarea lui măreție.

Scanned with CamScanner

ODATĂ CU ȚARA

Nimic altceva nu este și nu poate fi mai reconfortant și mai stimulator, pentru scriitor și pentru artist, în genere, decît sentimentul că trăiește o epocă de mari și profunde modificări sociale și psihologice, o vreme de răscruce istorică din perimetrul căreia nu lipsesc dificultățile sau chiar deruta, în același perimetru afirmîndu-se însă, într-o înlănțuire firească de confruntări și de conflicte, încrederea în om și în omenie, lupta pentru dreptate socială, pentru o viață demnă și fertilă din punct de vedere spiritual, capabilă să nască restructurări și regăsiri definitorii, cu bătaie lungă. Se înțelege de la sine că o asemenea epocă nu-i va da nimic de-a gata scriitorului sau artistului (nu-i va scrie cărțile, în orice caz, nu-i va edifica opera), ba dimpotrivă, îl va obliga de multe ori să treacă și el prin încercările prin care ea însăși trece, neoferindu-i tot ce ar dori și poate că ar și merita, dîndu-i în schimb, fără nici o reținere, *materie primă* pentru noi și noi construcții artistice, cum nu i-ar putea da, nici pe departe, o epocă molcomă (sau mediocră), cum nu i-ar putea pune în față o societate satisfăcută de sine, ahtiată de consum și plafonată de pragmatism. Se naște astfel, datorită acestei interacțiuni, datorită participării la viața de zi cu zi a poporului, un nou tip de implicare, angajarea căpătînd valențe și fațete noi și multiple, favorabile toate concretizărilor artistice, unei reale și dinamizatoare diversități de stiluri. Fiindcă aceasta a fost marea problemă care s-a pus în fața literaturii angajate : poate ea să fie literatură bună, poate ea să interpreteze artistic lumea pe care o reprezintă sau trebuie numai să ilustreze (gaze-

Scanned with CamScanner

tăreşte) o realitate anume ! ? Teoretic se admitea orice, practica fiind dominată totuşi de şablonism, mai ales în perioada de început, pentru ca după aceea, de-a lungul unei evoluţii dificile şi dramatice nu o dată, lucrurile să capete altă înfăţişare, literatura română devenind din nou literatură, slujind deschis clasele de bază ale orînduirii socialiste fără a mai cere însă derogări de ordin artistic, însuşindu-şi cu adevărat patosul politic al noii orînduiri, fiind umanistă (dar nu la modul exterior şi declarativ, ci la modul intim şi profund, într-o împletire strînsă cu originalitatea fiecărui scriitor), căpătînd un glas propriu (auzit sau neauzit în afară, dar asta e altceva), veştejind prejudecăţile de tot felul (dogmatistice sau estetizante, cele din urmă dovedindu-se mai nocive prin persistenţa lor, prin capacitatea de a se mula perfect pe noile imprejurări, subminînd altfel, prin eroziune, literatura bună, literatura adevărată).

Schimbarea aceasta de ton şi de ritm, modificarea de adîncime a unor rosturi, conjugarea din ce în ce mai firească dintre ideologic şi artistic au devenit realitate vie şi palpabilă în ultimii cincisprezece ani, îndeosebi. Nu pot fi negate cîştigurile anterioare, care ţin, e adevărat, de acumulare, nu trebuie să fie negate şi nici măcar estompate aceste cîştiguri. În acelaşi timp însă, nu se poate să nu fie recunoscută şi evidenţiată creşterea obţinută în această ultimă perioadă istorică, de mari şi esenţiale clarificări politice, de regăsiri hotărîtoare, nu a unui singur om, ci a unor întregi colectivităţi sociale şi naţionale, mai ales că ea, această perioadă, s-a săvîrşit şi se săvîrşeşte sub ochii noştri, prin noi înşine. Ea însumi, dacă mi se îngăduie, am scris şi am publicat în această vreme cele mai multe şi poate şi cele mai bune cărţi ale mele. Nu stărui asupra ultimului atribut, nu insist asupra meritelor personale (ţinînd de consecvenţă şi de perseverenţă). Asta pentru că un singur scriitor şi o singură carte nu pot face ceea ce pot şi trebuie să facă mai multe cărţi bune (sau foarte bune) şi mai mulţi scriitori buni sau chiar excepţionali. Un scriitor poate, e adevărat, să „spargă gheaţa" la un moment dat, cu o singură carte. Nu e însă rostul meu să stabilesc acum cine şi cu cît efort, cu ce sacrificii, a „spart gheaţa". Se va stabili aşa

Scanned with CamScanner

ceva mai tîrziu, dacă se va stabili. Iar dacă nu se va stabili, nu va fi nici o pierdere, „bucuria anonimatului“ fiind întotdeauna mai mare şi mai liniştitoare decît atribuirea, la extrema cealaltă, unor merite false. Important e, în această problemă, fenomenul propriu-zis, importantă este creşterea amintită aici, care ne poate duce spre realizarea unei mari epoci literare, în urma căreia să rămînă cît mai multe cărţi bune, nepieritoare, dacă se va putea, viitorul avînd, în privinţa aceasta, cuvîntul cel mai greu, deoarece nu poate nimeni să se cunune cu eternitatea, cum cred unii, nimeni nu poate înhăma veşnicia la căruţa propriilor sale ambiţii. Dar de muncit poate fiecare să muncească din greu, fiecare poate folosi şi cheltui harul şi energia într-o direcţie pozitivă şi constructivă, cum au făcut dealtfel (mai e nevoie să o reamintim ! ?) înaintaşii noştri cei mai buni şi mai de seamă.

O epocă literară „de vîrf“ sau de excepţie nu se naşte şi nu se făureşte uşor, aşa cum nu se naşte şi nu se făureşte uşor, în planul strict şi mai limitat al unor preocupări individuale, o operă literară „de vîrf“ sau de excepţie. Căutările, ba chiar şi bîjbîielile, sînt inevitabile de-a lungul unui asemenea proces, complex şi de durată, aşa cum sînt inevitabile şi necesare revenirile reflexive, după fiecare înaintare spectaculoasă, după orice „explozie calitativă“, în orice domeniu de activitate. Cred, în ce mă priveşte, că ne aflăm acum într-un asemenea „moment literar“, de reevaluare reflexivă, de decantare şi de clarificare, în urma cărora se va produce, sînt sigur de asta, o nouă înflorescenţă, care va împlini şi va încununa epoca literară actuală, care se făureşte sub ochii noştri şi cu participarea noastră, unii dintre noi bucurîndu-se, ce-i drept (e vorba de domnii care s-au cununat cu eternitatea) doar de onoruri şi laude, în vreme ce alţii (truditorii „de rînd“ ai literaturii de azi) se bucură doar de ofense şi de denigrări. Nici asta însă nu contează, mai ales că dificultăţile acestea sînt inerţiale, ţin de inevitabila infiltrare în fluxul dezvoltării a inevitabililor „trepăduşi ideologici“, a inevitabililor şi foarte activilor „carierişti literari“ (care sînt mai odioşi decît confraţii lor din alte domenii). Contează şi are importanţă, o importanţă deosebită, orientarea de fond, despre care voi spune că este

Scanned with CamScanner

favorabilă marilor eforturi constructive, marilor și definitivelor dăruiri, în privința aceasta neexistînd nici o opreliște, pe nicăieri, și poate că de aceea s-au agățat unii cu disperare de pulpana „revanșei sociale", fiindcă au fost învățați să bată mereu cu pumnii într-un zid (iar acum, că nu mai există „zidul", spumegă în gol, vădindu-și astfel goliciunea și deșertăciunea, autodefinindu-se fără drept de apel, cum n-ar fi putut să-i definească nimeni).

Încrederea, singură, nu poate naște literatură bună, literatură mare, așa cum nici angajarea nu poate naște opere literare bune sau nepieritoare. Fără ele însă, fără încrederea în politica de astăzi a partidului nostru comunist, fără o asumare reală și deplină a angajării, implicarea fiind condiția principală a realizării acestui deziderat, nu se poate construi nimic durabil, în nici un domeniu. Socialismul, ca orînduire, nu poate fi descifrat și înțeles cu adevărat decît dinlăuntru, de către cei ce au asudat și asudă pentru edificarea lui, judecătorii dinafară fiind sau devenind pe parcurs (în caz că au vrut efectiv să fie obiectivi) simpli denigratori, clevetitori ideologici plătiți cu ziua sau cu ora. Iar scriitorul, orice scriitor vrednic de acest nume, nu trebuie să fie un simplu denigrator, un instrument de manevră, o simplă „morișcă de vînt". El nu trebuie să fie, bineînțeles, nici „lăudător de meserie", simplu ilustrator sau simplu toboșar, el trebuie și poate să fie un interpret, o conștiință vie și iradiantă (fără a fi romantic, la modul desuet, fără a fi patetic sau gongoric), el poate și trebuie să fie ceea ce au fost marii și temerarii săi înaintași, România de astăzi oferindu-i în această direcție toate condițiile, punîndu-i în plus „la dispoziție" o realitate nouă, răvășită și înălțată de modificări, animată de un puternic spirit constructiv, care a îndemnat și îndeamnă la creație, la fapte artistice de mare frumusețe și de mare pregnanță.

Literatura română contemporană s-a dezvoltat și se dezvoltă odată cu Țara, vorbind despre Țară, vorbind Țării, care o absoarbe cu setea crescîndă a înțelegerii de sine, adresîndu-se totodată tuturor celor ce vor să asculte un glas nou și profund, un cîntec de laudă adus omului de astăzi și de totdeauna.

Scanned with CamScanner

FLOAREA HĂRNICIEI

Recentul Congres al țărănimii, la lucrările căruia am avut cinstea să particip, este unul dintre cele mai de seamă evenimente ale ultimilor ani. Atît expunerea ținută în deschiderea Congresului de către secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cît și cuvîntul rostit la încheierea lucrărilor au subliniat cu tărie necesitatea de a se produce în acest domeniu important al economiei naționale o îmbunătățire radicală a felului de a munci. Aceeași necesitate imperioasă a fost evidențiată de toți participanții la Congres, evidențierea fiind de fapt a vieții, care cere noi și cît mai nuanțate rezolvări pentru problemele ce se ivesc în edificarea orînduirii socialiste, a cerut și cere o îmbinare cît mai armonioasă a străvechii și renumitei hărnicii țărănești cu noile forme de organizare a muncii în agricultură, care se petrec altfel astăzi, față de trecut, neputîndu-se împlini cum se cuvine dacă nu sînt făcute cu pricepere și cu pasiune, cu un plus de iubire.

Se știe mai demult că o ploaie bună ajută pămîntul să înflorească întru rodire, cum îl ajută dealtfel și omul cu munca lui, cu grija lui stăruitoare și neliniștitoare nu o dată. Ajutorul acesta e determinant de multe ori și parcă și grîul înfrățește mai repede și se ridică mai viguros către soare, cînd simte în preajma lui așteptarea și iubirea omului.

Ajungem astfel, oricum am întoarce-o, la mai susamintita hărnicie țărănească, despre care unii au spus și spun că s-ar fi stins, părere pe care nu am împărtășit-o. Țăranii, spun domnii care susțin asemenea enormități, s-au

Scanned with CamScanner

domnit, s-au lenevit, stau pe şanţ, în loc să meargă pe cîmp, la adunarea recoltei. Au existat şi există, din nefericire, şi asemenea aspecte, numai că ele sînt efectele şi nu cauzele unor stări de lucruri. Cauzele au rezidat şi rezidă în faptul că ani de zile nu s-a acordat activităţii din agricultură importanţa pe care o merita, materială, dar şi morală. Un muncitor din zootehnie, de exemplu, a fost şi mai este considerat un simplu îngrijitor de vite, cu toate că activitatea lui are o însemnătate socială foarte mare, putînd fi egalată, să zicem, cu activitatea unui oţelar, fără a se bucura însă de considerarea necesară, morală dar şi materială. Dovadă că e aşa, e însuşi faptul că acolo unde există această considerare rezultatele sînt bune sau foarte bune, hărnicia străveche înflorind în forme noi, concretizîndu-se în rezultate dintre cele mai spectaculoase, de neimaginat altădată.

În sensul acesta am înţeles şi înţeleg conjugarea vechii hărnicii ţărăneşti cu formele noi de organizare a muncii din agricultură, în sensul preluării şi înmulţirii tuturor lucrurilor bune din trecut, în sensul preţuirii omului, în sensul unor rezolvări cît mai nuanţate şi mai diverse a problemelor care se ivesc într-o zonă sau alta, în raport cu tradiţiile şi posibilităţile reale ale fiecărui loc.

Dacă vrem, de exemplu, să avem mai multe vite şi oi în zonele de munte, unde există toate condiţiile pentru a se realiza aşa ceva, ar trebui, cred, să emitem o lege prin care vitele şi oile să se bucure de o protecţie specială. Fac această propunere deoarece există o lege prin care vînatul se bucură de drepturi nelimitate, ursul putînd oricînd să hăcuiască vitele oamenilor, mistreţii, de asemenea, putînd oricînd să le plugărească semănăturile, ei, oamenii, neputînd să se apere altfel decît bătînd noaptea în crătiţi şi găleţi, ceea ce, în treacăt fie spus, e şi ineficient şi necivilizat.

Dacă vrem să avem şi mîine şi poimîine recolte mari, aş mai spune eu, referindu-mă la pămînt, e necesar să avem grijă de el ca de ochii din cap, să nu-l părăduim şi să nu-l secătuim printr-o proastă folosire, în numele unor succese momentane. Să nu uităm că pămîntul este tot atît de gingaş ca şi omul şi că alterarea lui, secătuirea sau denaturarea lui sînt fără de întoarcere de multe ori, un

Scanned with CamScanner

loc secătuit şi pustiit devenind greu, dacă mai devine, bun şi rodnic.

Dacă vrem cu adevărat să fim noi înşine, să ne reamintim că am fost şi sîntem urmaşii singurei noastre clase nobiliare — ţărănimea —, să ne reamintim prin fapte, nu numai prin vorbe, să punem lîngă fiecare bob de sămînţă încredinţat pămîntului un strop de iubire, să înlocuim buruiana delăsării cu floarea dătătoare de optimism a hărniciei, să nu fim împăcaţi şi liniştiţi decît atunci cînd va fi liniştit şi împăcat, prin rodire, pămîntul pe care ni l-au lăsat părinţii din părinţi, pe care noi trebuie să-l lăsăm viitorimii, teafăr şi limpezit de iubire.

Scanned with CamScanner

NOSTALGIA OBIECTIVITĂȚII

Există, cred, o nostalgie a cinstei, pe care o trăiesc de obicei oamenii necinstiți, chiar și ticăloșii de prim rang, există, de asemenea, o nostalgie a purității, pe care o trăiesc, fără să o epuizeze, oamenii impuri, înșii impotmoliți în murdării, trepădușii de toate felurile și de toate dimensiunile, așa cum există, în plan strict literar, în planul criticii literare, de fapt, o nostalgie a obiectivității, un dor nemărginit față de imparțialitate.

Asupra acestei nostalgii, asupra acestui dor nemărginit și mereu neîmplinit, aș vrea să stărui puțin.

Nu la modul concret însă, nici la modul general, la modul parabolic mai degrabă, mai ales că împrejurările și faptele, deprinderile și „tehnicile" la care mă voi referi sînt la îndemîna tuturor, sînt atît de evidente și de stridente, încît aproape că nu mai e nevoie să le numești. Urechile măgarului, cum se zice, se văd de la distanță, iar strigătul lui penibil și agresiv se aude de oriunde. E destul să vezi tufișul sau pădurícea unui grup, ale unui anumit grup, fiindcă nu orice „nucleu inerțial" dispune de pajiști (împroprietăririle s-au făcut mai demult, în prostie și pentru totdeauna), și-ți dai seama ce cîntece se cîntă pe coclaurile acelea nisipoase și cam aride. Trebuie să-ți dai seama, n-ai încotro, trebuie să recunoști că în perimetrul acela, pretins literar și voit cultural, se înalță osanale numai într-o singură direcție, foarte bine păzită și tot atît de bine organizată — direcția aceasta corespunzînd întocmai cu direcția intereselor unor grupuri, ale unui anumit grup, pentru că din orice parte ai ataca

Scanned with CamScanner

problema tot la gaşcă ajungi, la o anumită *gaşcă*, a cărei putere (destul de mare încă) a rezidat şi rezidă în sintetizarea tuturor drojdiilor dogmatice, în ambalarea vechiului fanatism proletcultist cu staniolul celui mai ostenit estetism.

Cealaltă muzică — muzica boicotului sau a hîrîielilor denigratoare — este rezervată, bineînţeles, intratabililor, celor ce nu se pretează la combinaţii şi la tranzacţii, celor ce au opinii critice faţă de politica (antiliterară) dusă de „nucleul dezagregant", celor ce ar trebui, dintr-un anumit punct de vedere, mai mult decît neconstructiv, să fie izolaţi, să fie extirpaţi, deoarece şi pentru că : nu au talent, sînt impostori, sînt imorali, sînt de dreapta, sînt chiar „noua dreaptă", cum bine spune V.I., cum demonstra (strălucit) M.L., cum a zis mai demult N.M., cum a zis şi zice mereu (atingînd cîteodată delirul) M.I., cum a scris într-o carte (negru pe negru) I.I., cum a atras din timp atenţia E.D., cum spunea demult G.F., etc. etc. etc.

Aşa se face că sînt urmărite de multe ori, de prea multe ori şi cu prea multă patimă, cu un fanatism ciudat, persoane, ba chiar şi cărţi, biciuirile critice venind dintr-o anumită parte, vădind cel mai adesea interese mărunte, individuale sau de grup, caracteristica lor principală fiind necercetarea şi neargumentarea, de unde se poate trage concluzia, fără nici o silinţă, că avem de-a face cu o recrudescenţă puternică a intoleranţei şi a exclusivismului celui mai acerb (şi mai interesat).

Asta nu înseamnă însă că tehnica omisiunilor şi manevrele boicotului („literar") sînt cum erau pe vremuri, prin 1950, prin 1955, prin 1968, nu, nici vorbă. S-au schimbat şi ele, s-au structuralizat şi s-au restructuralizat, schimbarea cea mai de seamă constînd în faptul că includerile şi excluderile, alcătuirea de pomelnice şi de bilanţuri (săptămînale, lunare, anuale sau, mai nou, decanale), cunoscutele şi atît de penibilele manevrări de cărţi şi de autori (azi îl facem mare pe B., că-i de-al nostru, îl radem în schimb pe A., că-i „împotriva noastră", aveţi grijă, în afară de asta, să nu-l citaţi nici unul pe Z., să isprăvim odată cu el !...), se făceau şi se desfăceau, în anii amintiţi mai înainte, de către unele foruri (sau la indicaţia unor foruri), în vreme ce acum ele se fac şi se desfac

Scanned with CamScanner

de către unele persoane particulare (la indicaţiile date de unele „case particulare"), care îşi sincronizează preferinţele şi dorinţele cu preferinţele şi dorinţele unor cunoscute „emiţătoare" de venin şi de discordie, al căror scop a fost şi este sprijnirea, cu orice preţ, a *răului* şi înăbuşirea, încă din faşă, dacă se poate, a *binelui.*

Asta ar fi o schimbare.

Altă schimbare constă în faptul că *valoarea* a devenit ceea ce era altădată *ideologia,* a fost transformată în punct de sprijin pentru „pîrghiile critice" cu care se încearcă uneori să se răstoarne cîte o carte sau cîte un autor. Nu mai e nevoie să stărui, se ştie şi se cunoaşte că în anii de aur ai dogmatismului (de aur cam pentru aceiaşi oameni, pentru acelaşi spirit nihilist şi distructiv) era suficient să fie lipită pe o carte sau pe o operă întreagă o etichetă anume : *greşit ideologic,* fiindcă pe urmă toate argumentaţiile, toate demonstraţiile curgeau într-un singur sens (şi cîte n-au curs atunci, cîte cărţi n-au fost murdărite în acest fel !), cum se întîmplă şi în perioada pe care o am în vedere, cu deosebirea că acum nu mai scrie pe etichetă *greşit ideologic,* ci : *lipsit de valoare estetică* (şi poate că şi cleiul s-a mai îmbunătăţit, amănuntul acesta fiind însă neesenţial). În rest, aceleaşi şi aceleaşi despletiri pătimaşe, aceleaşi şi aceleaşi denigrări (directe sau aluzive, făţişe sau piezişe), făcute de multe ori de aceiaşi oameni, sau de oameni ceva mai tineri, dar de acelaşi fel, pe care îi animă, în orice caz, aceeaşi „ideologie".

Altă schimbare constă în amestecarea biletelor în căciulă, în pigmentarea pomelnicelor cu nume de „indezirabili", în schimbarea etichetei, în anumite cazuri. Se poate întîmpla astfel (orice se poate întîmpla în acest context !) ca un autor să fie socotit netalentat, lipsit de orice urmă de vocaţie etc. etc., pentru ca după aceea el să fie considerat „întru totul remarcabil", de către acelaşi critic literar, care uită deodată ceea ce a spus ieri sau alaltăieri, îşi schimbă opiniile fără să clipească (şi fără nici un proces de conştiinţă). Nu se lucrează, e adevărat, chiar atît de simplu, revizuirea opiniei se produce rapid, dar nu şi brutal. Trebuie tactică şi aici. Trebuie, dacă eşti critic şi treci prin asemenea peripeţii, să lauzi mai întîi instituţia de care se ocupă autorul respectiv (fiindcă un

Scanned with CamScanner

asemenea autor trebuie, e musai, să aibă *o funcţie*, valoarea lui fiind direct proporţională cu mărimea funcţiei) şi-abia după aceea să treci la „operă" şi la persoană. Procesul acesta poate fi, e drept, şi invers, un scriitor care a fost alintat pînă mai ieri de toată critica (de aceeaşi critică) devine deodată „indezirabil", începe să nu mai aibă „nici o valoare", cu toate că e acelaşi, sau poate că e mai bun. Dar asta nu mai contează, contează faptul că el a supărat pe cineva, a avut opinii care nu au convenit cuiva, a stîrnit, într-un cuvînt, mînia tuturor „zeilor dogmatismului" (vechi şi noi), atrăgînd astfel asupra lui fulgerele pedepsitoare ale intoleranţei şi ale exclusivismului.

În cazurile şi în situaţiile mai speciale, în preajma cîte unei conferinţe scriitoriceşti, sau cu alte ocazii, se apelează şi la obiectivitate, se alcătuiesc în grabă pledoarii înflăcărate pentru „moralitatea actului critic", pentru o „imparţialitate desăvîrşită", critica improvizată, „beţia de cuvinte" şi jongleriile laudative (denigratoare) fiind înfierate cu tărie, de către aceiaşi oameni. În asta constă frumuseţea şi superbia acestor pledoarii, în faptul că sînt făcute de aceiaşi oameni şi că alături de ele continuă să curgă liniştită apa deprinderilor evocate mai înainte (în treacăt).

Din cauza aceasta e bîntuită din cînd în cînd critica noastră literară de *nostalgia obiectivităţii*, pentru că a avut şi are multe „pe cuget", pentru că a plătit mult prea multe tributuri conjuncturilor de tot felul (individuale sau obşteşti), plata de astăzi nemaiavînd nici o motivaţie, factorul subiectiv fiind determinant de data aceasta. Altfel spus, critica literară de azi nu poate fi decît aşa cum e, în ciuda tuturor modernizărilor şi maturizărilor pe care le-a parcurs, obiectivitatea şi imparţialitatea, şi onestitatea, fiind şi rămînînd năzuinţele ei cele mai aprige şi mai greu de împlinit.

Scanned with CamScanner

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

Întîmplarea, sau norocul, nu știu, sau poate că maica *dialectica*, zeița care îmi scoate în față oamenii și conflictele despre care am scris și scriu, m-a pus în legătură, în urmă cu mai mulți ani, cinci sau cincisprezece, cu un om excepțional, nu bun, nu deosebit, nu interesant, ci excepțional, din toate punctele de vedere : din punctul de vedere al conduitei zilnice (simplă și caldă, conduită de țăran care se limpezise mult, fără a se despărți de țărănie, de tot ce luase de acasă, de la părinți și de la străbuni) ; din punctul de vedere ceva mai complex și mai cuprinzător al convingerilor politice (ferme și de neclintit, fără a fi însă și rigide, omul rămînînd el însuși, la capătul multor dificultăți, de-a lungul unor schimbări care îl puteau face praf, cum s-a și întîmplat cu alții) ; din punctul de vedere mai greu de numit al acumulării de cunoștințe (omul acesta nu e intelectual, în sensul vechi și cam depășit al acestui cuvînt, nu e doctor docent și nici academician nu e, și nici nu dorește să fie, dar e mai mult și mai instruit decît foarte mulți doctori docenți, a citit mult, a adunat enorm de multe cunoștințe politice și literar-culturale, și, ceea ce e și mai interesant și semnificativ, a învățat să gîndească, și-a creat un sistem propriu de cernere și de discernere a lucrurilor, existînd autonom, în raport cu lumea, fiind, cum spune el cîteodată, „țară de sine stătătoare, independentă și liberă") ; din punctul celălalt de vedere, al întemeierii și scoaterii la lumină a unei familii (semn de temeinicie și de seriozitate, mai ales că băieții lui, trei la număr, îi seamănă în toate privințele,

avînd față de el „avantajul unor zile mai liniștite, ei nefiind obligați să se formeze și să se edifice din mers, de-a lungul unor perioade complicate și aspre, chiar dure, deoarece nu a fost atît de ușor să vezi și să admiți că e nevoie s-o iei mereu de la capăt și că libertatea, adevărata libertate, nu stă decît lîngă cel ce luptă mereu pentru ea, prin tot ce săvîrșește !").

Omul acesta a fost, timp de treizeci și doi de ani, activist de partid și poate că munca aceasta l-a ajutat să fie cum este el acum, să devină ceea ce a devenit, un om exemplar, pe cît de viu și de personal în toate ale lui, în mers și în vorbă, în privire și în zîmbet, pe atît de convingător în exemplaritatea sa firească și profundă, dinăuntrul căreia a izvorît și izvorăște o luminozitate unică, o armonie pe care nu o poate da decît desăvîrșirea, adevărata și pe deplin evidențiata regăsire a unui om.

N-aș zice însă că e numai asta la mijloc, activitatea politică desfășurată de-a lungul a treizeci și doi de ani, fără întrerupere aproape.

Activiști de partid au fost și alții, atîția, ceea ce nu înseamnă însă că toți s-au ridicat la înălțimea staturii sale (unii nu i-au ajuns nici măcar pînă la genunchi).

Secretul sau explicația acestei deveniri rezidă în păstrarea legăturii cu cei de acasă, cu felul lor de a fi, cu gîndul lor cel mai bun și cu modul lor de a aborda „problemele mari ale lumii", mai cu grijă, fără învăpăieri de prisos. Rezidă, în ultimă instanță, în situarea lui pe linia unei străvechi tradiții de cumințenie și de înțelepciune, din care n-a lipsit niciodată neîmpăcarea cu nedreptatea și cu opresiunea, indiferent de unde veneau ele, dinăuntru sau dinafară. Rezidă în realizarea, în practică, a unei comuniuni aproape desăvîrșite între ceea ce au avut și au mai bun „cele două clase de bază ale țării, țărănimea și muncitorimea", lucru pe care el l-a făcut din instinct și cam pe bîjbîitele la început, săvîrșindu-l apoi cu o deliberare care i-au dat nespus de multă tărie, l-au verticalizat și l-au luminat definitiv.

Nici n-ai crede, cînd te uiți la el, că e în stare de un efort atît de mare și că duce cu sine, în chipul cel mai firesc, înzestrări atît de alese, calități așa de mari : o cinste permanentă și firească, intrată definitiv în felul

Scanned with CamScanner

său de a fi ; o dorință necurmată și neostenită de a fi de folos altora, de a lupta pentru binele tuturor, cu gîndul, cu vorba și cu fapta ; o prospețime de om tînăr, care știe foarte multe lucruri despre viață, care a învățat foarte mult rămînînd deschis totodată tuturor primenirilor, cu ajutorul cărora s-a edificat dealtfel pe sine, trecînd printr-un lanț întreg de regăsiri, suitoare și majestuoase toate, din ce în ce mai suitoare și mai majestuoase.

Omul acesta simplu și scăpărător, inteligent și modest, devotat trup și suflet *ideii* căreia i-a închinat întreaga viață, nici nu e om, e un adevărat stîlp de lumină, scurta mea evocare rămînînd cu mult în urma lui, așa cum rămîne în urma alcătuirilor vii orice încercare de adunare a lor dintr-o singură și ultimă definire, cum rămîne în urma „modelului" orice portret al frumuseții, cum îți scapă dintre degete, care devin în asemenea clipe stîngace și boante, pîlpîirea mereu vie și în veci de nestins a vieții.

Dar poate că și „decalajul" acesta inevitabil face parte din portretul schițat aici, adăugîndu-i un nimb pilduitor, semănînd el însuși cu un îndemn și cu o chemare.

Scanned with CamScanner

Starea de concurență (cine e mai mare, X sau Y, cine e în frunte, M sau P) a fost introdusă în literatură, și în viața literară, de către scriitorii fără talent, sau cu talent puțin, în anumite condiții sociale și politice, complexe, e adevărat, dar și complicate mult, în chip artificial, de către cei ce voiau să fie ceea ce nu erau, de către toți cei ce confundau dăruirea scrisului cu rentabilitatea unei cariere, de către falșii angajați, de către tribunii de mucava, care își calculau beneficiile, la amănunt, înainte de a se adresa „poporului muncitor".

Așa s-a născut o întrecere care nu era întrecere, așa s-a născut un maraton care nu avea nimic de-a face cu frumoasa întrecere între sportivi (și între artiști) : s-a profitat, mai întîi, de înlăturarea din circuitul de valori a marilor etaloane artistice (sau de micșorarea lor) ; s-au generalizat pe urmă reacțiile în lanț față de beneficii și față de acordarea unor titluri mai mult decît împovărătoare pentru cei ce le primeau ; dacă X devenea, să zicem, academician, trebuia să devină și Y ; dacă Z primea un mare premiu (nu special, premiile speciale aveau să fie născocite mai tîrziu), trebuia să primească și T un asemenea premiu ; dacă o personalitate de acest tip se muta într-o vilă cu scară interioară, era musai să sară în asemenea vile încă cinci sau șapte personalități, de aceeași talie ; dacă X, Y, Z și J erau aleși în cine știe ce prezidiu, trebuia să mai fie aleși și N și C, și B și M, ca să nu se supere, ajungîndu-se atît de departe cu aceste

Scanned with CamScanner

condiționări încît unii scriitori au devenit persoane oficiale de meserie, nemaifăcînd nimic altceva, de ani de zile.

Întrecerea între scriitori (și artiști) mi se pare firească, dacă nu va fi chiar obligatorie. Întrecerea aceasta, dorința fiecăruia de a crea lucrări deosebite, cum nu au mai fost altele, nu are însă nimic de-a face cu maratonul schițat mai sus, a fost și este străină de împingerile de un anumit tip, nu a avut și nu are, în orice caz, un caracter administrativ, n-a născut „excluderi ideologice" și nici n-a produs „asasinate morale", n-a generat urmăriri și „demolări".

Dacă unui scriitor nu-i place cartea confratelui său, n-are decît să scrie alta, mai bună. Calea aceasta e atît de simplă încît e de mirare că unii n-o găsesc, concretizîndu-și nemulțumirile în tot felul de subminări, bîrfind și denigrînd, denigrînd și bîrfind, învinețindu-se cîteodată de ciudă — și poate că și de neputință.

Dorința de a fi cel mai bun nu cred că trebuie să stîrnească dezaprobări, în măsura în care îl „ajută în muncă" pe cel ce se lasă dominat de o asemenea dorință. În măsura în care nu-l mai ajută însă, în măsura în care îl împinge pe respectivul autor spre altceva, transformîndu-l în dușman al tuturor izbînzilor, dorința aceasta frumoasă devine foarte urîtă, subminînd creația, erodînd eforturi, murdărind strădanii mai mult decît merituoase. Alunecările de acest fel arată, de fapt, cine și cum sînt cei care le cad pradă, cît de mică le-a fost vocația, cît de desăvîrșită le este goliciunea. Fiindcă cei mari, cei autentici, nu vor neapărat să fie în frunte, ei sînt, pur și simplu, sfințind locul, cum se zice, pecetluind întregi perioade literare.

Sadoveanu și Rebreanu nu au avut sentimentul că sînt în întrecere. Ei erau, pur și simplu. Blaga și Arghezi la fel. Poate că nu s-au agreat în mod deosebit, dar nici nu și-au măsurat înălțimea cu centimetrul de nailon al criticii de astăzi.

Scriitorul, artistul adevărat, dăruit efectiv creației, nu se confruntă în principal cu proprii săi confrați. Se con-

Scanned with CamScanner

fruntă cu „materia“ pe care trebuie s-o transfigureze, se confruntă cu timpul care îi fuge printre degete, constatînd, pe măsură ce trec anii, că are din ce în ce mai mult de spus şi de scris. E adevărat că unii nu cunosc niciodată acest sentiment nobil şi firesc, dar asta, cum se zice, nu ţine de literatură, ţine de starea de concurenţă, ale cărei altitudini nu pot fi decît joase şi tulburi.

Scanned with CamScanner

ÎN AȘTEPTARE

Nu credeam, drept să spun, că volumul de articole și eseuri *Cuvînt despre Transilvania,* apărut anul trecut la Editura Sport-turism, să stîrnească ecouri atît de multe și de contradictorii. Am mizat și de data aceasta pe interesul cititorilor, care mi-au acordat și îmi acordă încrederea lor constantă, nelăsîndu-se influențați nici de denigrările „Europei libere" și nici de alt fel de denigrări. Am fost surprins, tocmai de aceea, cînd am aflat de reacțiile unora și altora, care s-au situat și se situează la extrema cealaltă, față de încrederea amintită. Reacțiile acestea s-au dorit și se doresc combative, ba chiar vehemente, sfîrșind totuși prin a fi doar stridente și neconvingătoare, dată fiind lipsa lor de argumentare, dată fiind trunchierile și răstălmăcirile pe care s-au bizuit și se bizuie. Așa s-a întîmplat cu articolul lui Köteles Pál (la care m-am referit data trecută), așa s-a întîmplat mai apoi, și cu articolul semnat de Száraz György (publicat în revista *Valoság* nr. 10, 1982, revista aceasta fiind organ al societății ungare pentru răspîndirea cunoștințelor științifice), ceea ce a apropiat și apropie aceste articole, platforma lor fiind comună, indiferent dacă ea este exprimată direct sau se ascunde sub „combaterea miturilor" (care sînt periculoase, îmi spune Száraz György, miturile au făcut mult rău lumii (! ?), dar mai ales Europei de sud-est). E adevărat că Száraz György e mai subtil, spre deosebire de impetuosul Köteles Pál, a cărui desplătire psihologică și frazeologică m-a mîhnit profund. Domnia-sa ocolește altfel lucrurile, le abordează de pe o platformă mult mai înaltă, regretînd, mimînd de fapt regretul, că s-a putut întîmpla o așa anomalie, cum

Scanned with CamScanner

este, după opinia domniei-sale, publicarea unei cărți în care sînt evocate trecutul și specificul predominant al Transilvaniei. Pînă și trunchierile, pînă și răstălmăcirile sînt altfel, nereușind totuși să fie altceva decît simple răstălmăciri. „*Ne ocupăm în acest articol,* spune Száraz György, *doar de eseul după care a fost intitulat volumul și numai de anumite părți din acest eseu, în spiritul declarațiilor autorului, amintite mai sus*". Iar declarațiile acestea ale autorului (adică ale mele) sînt redate de către Száraz György în felul acesta : „*În preajma apariției volumului, într-un interviu publicat în Suplimentul literar al „Scînteii tineretului", din 11 aprilie 1982, el a declarat : «...în această carte am vorbit și vorbesc în numele buneivecinătăți și al frăției din țară ; bunăvecinătatea și frăția pot exista doar acolo unde există stimă și cinstire reciprocă, unde sînt apreciate* dreptatea și adevărul»..." Ar urma, așadar, asta se și întîmplă, de fapt, ca „analiza" cărții amintite să se facă în spiritul acestui „program", spiritul acesta aparținînd în exclusivitate trunchierilor și răstălmăcirii. Fiindcă iată ce spuneam eu în declarația amintită de Száraz György (care a apărut într-adevăr, în numărul din 11 aprilie 1982 al Suplimentului literar, citarea domniei-sale fiind exactă doar din acest punct de vedere, al invocării datei, restul fiind trunchiere și falsificare) : „*...cartea aceasta poate fi considerată o mărturisire de credință față de întreaga Țară, nu numai față de Transilvania. Cartea e un imn pe care prozatorul care am fost și sînt — cu voia sau fără voia tuturor detractorilor mei, în rîndurile cărora se zvîrcolesc tot felul de pulberi — îl înalță meleagurilor sale natale, fără a cere voie, e adevărat, de la „Europa liberă", fără a se consulta cu «mărunțitorii de idei și de gînduri» de aicea, de aproape. Cartea e, în același timp, o cercetare a trecutului de luptă al Transilvaniei, și al Țării bineînțeles, pentru că Transilvania a fost legată întotdeauna de Țară. Iar cercetarea presupune o privire critică, o discernere obiectivă a tuturor tendințelor care s-au manifestat de-a lungul vremii în legătură cu această «vatră-cetate». De unde și ascuțișul polemic al acestei scrieri, ascuțiș care e îndreptat, e ușor de ghicit, împotriva agresiunilor revizioniste sau iredentiste, împotriva tuturor reziduurilor șoviniste.*

Scanned with CamScanner

Nu mai e nevoie să spun — şi poate că nici nu se cuvine să spun eu acest lucru — că am pledat şi pledez prin această carte pentru bună vecinătate în afară şi pentru relaţii frăţeşti înăuntrul Ţării, bună vecinătatea şi frăţietatea neputînd exista decît acolo unde există respect şi stimă reciprocă, unde sînt preţuite adevărul şi dreptatea".

După ce stabileşte aceste premize de lucru, foarte originale în aparenţă, ţinînd în realitate de tehnica inducerii în eroare, de afirmarea unor minciuni cu cît mai multă dezinvoltură, Száraz György îmi rezumă cartea în „stilul lui Köteles", citînd de aici un cuvînt, luînd de dincolo un sfert de frază, amestecînd „citatele" în căciulă, ajustîndu-le cum crede de cuviinţă. De ce se dedă la asemenea operaţii marele dramaturg şi renumitul eseist ? ! Pentru ca totul să sune cît mai hilar, pentru a lăsa impresia că ar fi vorba de o carte a „exagerărilor patetice", de „răul provenit din mituri". *„Trecutul ardelean bogat şi tragic a generat întotdeauna romantism şi mituri"*, ne informează Száraz György, uitînd să ne spună de ce a fost tragic acest trecut, pentru că Ardealul a intrat la un moment dat sub ocupaţie străină, fiind nevoit apoi să lupte sute de ani pentru libertate şi pentru dreptate, sau pentru că aşa i-a fost dat ! ? Száraz György nu are însă vreme de explicitări şi de precizări, domnia-sa neiind interesat cu adevărat de *„trecutul ardelean"*, pe care îl cunoaşte, în treacăt fie zis, destul de superficial, dovadă fiind în acest sens drama *Vremea furtunii* (voi reveni mai jos asupra neadevărurilor vehiculate de această scriere, unele dintre ele fiind de-a dreptul grosolane, cu toate că nu se hrănesc din „mituri"). Drept pentru care ne povesteşte un roman al scriitorului sas Adolf Meschendörfer, ai cărui eroi, un român, un ungur şi un sas, sînt bîntuiţi şi ei de vise romantice *„pline de fraze"*, care nu au nimic de-a face cu realitatea, bineînţeles, cu toate că au *„format istoria şi soarta popoarelor opuse unul celuilalt"*. N-am înţeles cum pot nişte biete *„vise romantice"* să formeze istoria unor popoare, al căror trecut e alcătuit de obicei din fapte şi împrejurări concrete şi dramatice nu o dată, din căutări şi din regăsiri, din înfrîngeri şi din victorii, lupta pentru apărarea şi afirmarea fiinţei proprii împletindu-se cu lupta pentru o viaţă mai demnă şi mai dreaptă. Nu insist

Scanned with CamScanner

însă, mai ales că această contrazicere nu e nici singura şi nici cea mai gravă din textul acesta clătinător şi voit arogant, pe cît de arogant pe atît de lipsit de argumentaţie. Száraz György mi-a servit pilda cu *„visele romantice pline de fraze“* ca să se poată întuma la trunchieri. Ceea ce şi face, depăşindu-l în privinţa aceasta pe înaintaşul Köteles Pál, care mai cita din cînd în cînd cîte o pagină, spunînd, nu-i aşa, de unde a ciupit un cuvînt şi cum a smuls din altă parte un sfert de frază. Száraz György nu are timp pentru asemenea fleacuri, de unde şi impresia că n-a citit, nu toată cartea, dar nici măcar eseul menţionat, servindu-se doar de unele „extrase“, traduse şi acelea cum s-a nimerit, domnia-sa străduindu-se (penibilă misiune !) să facă legătura între aceste „extrase“, să producă, altfel spus, cît mai multe şi mai „tranşante“ acuzaţii. Pentru că se ajunge şi la acuzaţii, era de aşteptat, era normal să se ajungă, după o asemenea „pregătire romantică“ şi „mitologică“. Száraz György spune, după ce adună „laolaltă“ extrasele amintite, ajustîndu-le şi combinîndu-le cum crede de cuviinţă : *„Cititorului îi face impresia că lui Lăncrănjan i-a căzut în mînă o publicaţie din emigraţia sud-americană, provocîndu-i o furie justificată“*, depăşindu-l în privinţa aceasta pe Köteles Pál, care vorbea de o aşa-zisă „imaginaţie bolnăvicioasă“. E adevărat că după aceea Száraz György devine mai concesiv, trecînd brusc de la categorisirile drastice la uimire, nedumerindu-se cu bună ştiinţă în faţa „extraselor“ pe care le manevrează cum vrea, neînţelegînd deloc, din cauza nedumeririi, desigur, cum şi de ce era „Ungaria mare“ sau „Ungaria milenară“ „o formaţie statală artificială“. De ce ! ? Pentru că *„stăpînea la un moment dat teritorii străine ale căror populaţii depăşeau numeric populaţia maghiară“*, pentru că formaţia aceasta statală a fost alcătuită şi menţinută „în viaţă“ prin opresiune, printr-o politică acerbă de deznaţionalizare, prin prelungirea în timp a orînduielilor feudale. Nedumerindu-se din ce în ce mai tare, Száraz György spune : *„...atunci ce consideră el* (autorul — n.n.) *firesc în cadrul procesului istoric“*. Dacă ar fi stăruit cu adevărat asupra eseului „incriminat“, Száraz György ar fi văzut că am considerat şi consider firească,

Scanned with CamScanner

şi inevitabilă, destrămarea imperiului austro-ungar, am considerat şi consider firească, de asemenea, eliberarea tuturor popoarelor de sub orice formă de opresiune, opresiunea naţională, ca şi exploatarea, neputînd nicicum să intre în ordinea firească a lucrurilor, oricît ar fi de vechi.

Am înţeles dintr-un interviu acordat de Száraz György revistei „Tribuna" din Cluj-Napoca (nr. 48, 1980) că domnia sa are păreri foarte personale despre „circulaţia teritoriilor" şi despre atribuirea lor. Domnia sa spune: *„M-am născut la Budapesta, tata fiind originar dintr-o regiune care după primul război mondial a revenit Cehoslovaciei. Se înţelege de la sine că în şcoala regimului horthyst am fost educaţi într-un spirit şovin. Pe urmă, oraşul de baştină al tatei a revenit, din nou, Ungariei, iar noi ne-am mutat acolo. Era o regiune în care trăiau împreună slovaci şi unguri. Aveam colegi de şcoală slovaci, eram prieteni; contactul cu realitatea a fost de ajuns ca să-mi spulbere sentimentele de ură naţională. Apoi tata a fugit de pe front şi împreună cu evadaţii slovaci se ascundeau din faţa jandarmilor unguri şi a cazacilor vlasovişti. În ziua de 8 mai 1945, pe balconul primăriei, un partizan slovac a fost acela care mi-a trecut mitraliera sa ca să pot saluta şi eu pacea cu o rafală... După aceea, parcă totul ar fi îngheţat în jurul meu; la şcoală nu se mai putea rosti nici o vorbă ungurească, iar cine o făcea, totuşi, era ras pe cap. În cele din urmă am fost expulzaţi în Ungaria. Aici am ajuns într-un sat în care era tocmai în curs expulzarea şvabilor. La cincisprezece ani am devenit o „autoritate" cu pistol, cu banderolă, şi, desigur, «am plătit» poliţe, căci acum eu eram «la putere»...".*

Reiese, dacă ar fi să-i dăm crezare lui Száraz György, că atmosfera din regiunile ocupate de regimul horthyst în 1939 şi în 1940 era foarte veselă şi că abia după aceea, după 1945, s-au schimbat toate în rău. Reiese totodată că regiunea respectivă a „revenit Cehoslovaciei", iar după aceea „a revenit, din nou, Ungariei", „revenirile" acestea fiind egale ca îndreptăţire, cu toate că prima „revenire", cea de după primul război mondial, a avut alt sens şi o îndreptăţire incontestabilă, cea de a doua revenire nefiind de fapt „o revenire", ci o simplă şi cam samavolnică ocupaţie, săvîrşită, după cum se ştie, în cîrdăşie deplină cu

Scanned with CamScanner

fasciștii și cu hitleriștii, cum avea să se întîmple în 1940 și cu Transilvania, ruperea ei în două făcîndu-se cu ajutorul cunoscutului Dictat de la Viena, ruperea aceasta nefiind nici ea o simplă „revenire", egală ca îndreptățire cu Unirea din 1918, de la Alba Iulia. E adevărat că în articolul referitor la *Cuvînt despre Transilvania* Száraz György e ceva mai explicit, în ce privește problema aceasta delicată, a „circulației teritoriilor". Domnia sa e mult mai tranșant de data aceasta, îmbrățișînd deschis opinia celor ce au socotit și mai socotesc Tratatul de pace de la Trianon drept un „dictat imperialist". Îmi îngădui să-l informez, ținînd cont de faptul că nu a cercetat în mod corespunzător problema respectivă (scăderea aceasta poate fi îndreptată în timp, cu mai multă muncă și cu puțină răbdare), că Tratatul de la Trianon nu a făcut nimic altceva decît a ratificat o stare de lucruri existentă. Iar starea aceasta de lucruri nu a fost rezultatul unei victorii militare, nu s-a realizat pe calea armelor, realizarea ei producîndu-se, dimpotrivă, pe cale pașnică, prin manifestarea neșovăitoare a voinței tuturor popoarelor din această parte a Europei, popoarele care fuseseră oprimate pînă atunci aflîndu-se în fruntea acestei mișcări cu adevărat democratice. Tocmai de aceea a avut și are îndreptățiri incontestabile Unirea de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, pentru că a avut un caracter democratic incontestabil, hotărîrea care s-a luat atunci la Alba-Iulia exprimînd cu adevărat voința întregului popor. Tratatul de pace de la Trianon (care a fost și mai este numit *Dictat* doar de către cei ce au fost și mai sînt încercați de ispita revizionismului, de către ei și de către sprijinitorii lor direcți sau indirecți) neputînd să nu țină seama de această voință puternică, mai ales că ea s-a manifestat, cum spuneam, fără sprijin armat, fără nici un ajutor din afară.

În cuprinsul aceluiași interviu, Száraz György spune următoarele : *„Proiectul meu cel mai important, pentru care adun material de ani de zile, este un ciclu de cinci volume de eseuri. Primul a și apărut cu titlul «Pe urmele unei prejudecăți» și are ca subiect antisemitismul în Ungaria. Celelalte patru : raporturile iugoslavilor, germanilor, slovacilor și românilor cu ungurii — trecutul lor co-*

Scanned with CamScanner

mun...“ Iar după aceea, în articolul referitor la modesta mea carte (la un sfert din ea şi nici măcar la atît) acelaşi Száraz György spune, cu o candoare impresionabilă, că nu a auzit de Dücsö Csaba şi de „lucrarea“ *„Fără milă“*, cu toate că a întreprins o largă investigaţie, consultînd lexicoane şi cărţi de istorie a literaturii, cu toate că a adunat şi adună material de un anumit fel, materialul acesta avînd oarecare legătură cu „opera“ lui Dücsö Csaba, de care însă Száraz György nu a auzit. Domnia sa nu se îndoieşte de existenţa lui Dücsö Csaba (nu se îndoieşte, dar se contrazice, cum se întîmplă de nenumărate ori în cuprinsul acestui articol pleturos şi lipsit de orice urmă de onestitate, pe cît de agresiv, pe atît de lipsit de logică), condiţionînd însă recunoaşterea acestei existenţe, într-un anume fel, pe linia unui paralelism aproape obsesiv, „echilibrarea vinovăţiilor“ fiind forma cea mai des întîlnită a acestui paralelism (asupra căruia îmi voi îngădui să revin mai jos). *„Să nu fiu greşit înţeles,* spune Száraz György (după ce negase existenţa lui Dücsö Csaba) : *nu mă îndoiesc că Dücsö Csaba şi lucrarea sa au existat alături de mulţi alţii ca el. Am o culegere vastă din „creaţiile“ scrise într-un ton fantastic de asemănător de „ducsocsaba“ unguri şi români din vremurile de dinainte de 1945. I-aş putea oferi lui Lăncrănjan cîte un buchet frumuşel din fiecare, să zicem că de dragul echilibrului. Dar la ce bun ?“*. Într-adevăr, la ce bun ! ? Mai ales că broşurile cu un conţinut asemănător cîte vor fi apărut la noi pe vremea legionarilor nu au fost puse „în practică“ pe teritoriul Ungariei, cum s-a întîmplat, din nefericire, cu broşura lui Dücsö Csaba, care a fost pusă „în practică“, întocmai, pe pămîntul României, Transilvania de Nord fiind, după cum se ştie, parte integrantă din România („amănunt“ pe care îl recunoaşte şi Száraz György, cu toate că domnia sa socoteşte Tratatul de pace de la Trianon drept un „Dictat imperialist, Dictatul de la Viena, în ordinea firească a unui asemenea judecăţi, fiind un tratat democratic, nu o simplă şi cam odioasă manevră imperialisto-fascistă). De aceea am amintit în cartea mea de „opera“ lui Dücsö Csaba (care a apărut *în anul 1939,* la Budapesta, în R. T. Kiadöhivatal, cunoscînd, desigur, un tiraj de masă), pentru că ea a fost

Scanned with CamScanner

pusă „în practică", pe alocuri obținîndu-se chiar „depășiri de plan". Doar obiectivul principal — exterminarea tuturor românilor din Transilvania de Nord — nu a fost atins, dar asta ține de șansă, cum ar zice Száraz György, cum chiar zice domnia sa, referindu-se, ce-i drept, la politica de deznaționalizare dusă de guvernele feudale maghiare de după 1867. Politica acestor guverne a fost falimentară, după Száraz György, nu pentru că ar fi fost nedreaptă, nu pentru că ar fi fost profund reacționară, ci pentru că nu a avut șanse, pentru că nu s-a împlinit, fiindcă altfel, dacă se împlinea, era dreaptă și superbă. Cum ar fi fost, în ordinea aceleiași „judecăți", politica dusă de Horthy în teritoriile ocupate în anii 1939—1940, cu ajutorul Germaniei naziste și al Italiei fasciste, cu sprijinul celor mai reacționare forțe din Europa acelor vremuri de cumplită aducere aminte.

Mergînd pe drumul deschis de Köteles Pál, Száraz György pune sub semnul întrebării faptele care s-au petrecut în Transilvania de Nord în anii 1940—1944. Mai mult decît atîta, domnia sa vorbește de minciuna care „*se ascunde în spatele generalizărilor pornite de la fapte concrete întristătoare*". Această „apreciere" este precedată de o „pildă" lipsită de orice echivoc. Száraz György își amintea în timp ce citea „Cuvîntul despre Transilvania" de „*povestirea ilustrată a lui Gracza György despre istoria luptei pentru libertate de la începutul secolului* (e vorba, după cît se pare, de Revoluția de la 1848 — n.n.). *Se găsește aici totul, de parcă Lăncrănjan ar fi răsfoit această carte pentru a se inspira. Copii de lapte în vîrf de lance, bărbați prinși în jug în locul vitelor, femei ciuntite. Numai că, desigur, în aceste ilustrații atrocitățile sînt făcute de români împotriva ungurilor*". Sînt întru totul de acord cu Száraz György, în ce privește falsitatea cărții care l-a impresionat atît de puternic în copilărie, cu toate că s-au întîmplat și atunci crime și omoruri, ba chiar și atrocități (voi reveni la anul 1848 cînd mă voi ocupa de piesa domniei sale). În ce privește însă anii 1940—1944, ceea ce s-a întîmplat în anii respectivi în Transilvania de Nord, îmi pare rău, dar nu pot să fiu de acord cu domnia sa. Nu pot să socotesc întîmplările de atunci drept niște exagerări tendențioase, ori o simplă invenție. Și asta nu

Scanned with CamScanner

pentru că e vorba de noi, nu pentru că aș vrea cu orice preț să „dezgrop morții", ci pentru că tot ce s-a întîmplat atunci în Transilvania de Nord (și în alte teritorii ocupate de horthyști) a purtat pecetea sinistră a unei politici profund reacționare, antinațională și antiumanistă, horthysmul ca și hitlerismul nefiind simple ilustrări hilare ale istoriei, fiind, dimpotrivă, fenomene dintre cele mai sinistre, condamnarea lor fiind necesară oricînd, nu pentru a ațîța pe „unul împotriva altuia", ci pentru ca așa ceva să nu se mai întîmple niciodată. Nu pot să fiu de acord cu Száraz György, pe de altă parte, pentru că domnia sa vrea cu orice preț să atenueze sau chiar să acopere anumite vinovății clare. Domnia sa recunoaște că au existat „gărzile zdrențăroșilor", are grijă însă să spună imediat că au existat și „gărzile de fier" (care, cum-necum, nu au făcut în Ungaria ceea ce au făcut „zdrențăroșii" în România).

Száraz György admite existența unor „deosebiri de vederi între concepția istorică română și maghiară". Domnia sa spune însă că acestea „sînt probleme științifice, la care doar știința este menită să răspundă", neavînd totuși răbdare să lase aceste probleme în seama științei, erijîndu-se, din contră, în istoric, spunîndu-și părerea despre *„teoria dublei descălecări a lui Laszlo Gyula" (care e „teorie științifică la nivel de ipoteză"*, nu e o legendă, o simplă invenție, un „mit") ; se pronunță în legătură cu problema spinoasă a deznaționalizării, părîndu-i-se că eu aș proiecta *„în trecutul cel mai îndepărtat naționalismul cultural și politic, imperialismul rasial"* ; ceea ce e o simplă constatare în *Cuvînt despre Transilvania,* cum ar fi, de exemplu, felul cum s-au creștinat unele popoare, devine în ochii lui Száraz György *„reproș naiv"* (! ?) ; politica de colonizare a Transilvaniei nu a fost dusă împotriva *„unor grupuri etnice anume, ci în interesul întregului"* (s.n.), întregul fiind „Ungaria mare", care, la rîndul ei, nu s-a alcătuit prin cuceriri, ci a fost așezată de Dumnezeu în mijlocul Europei, avînd drept „granițe naturale" Carpații, fiind sortită probabil să stăpînească pentru totdeauna Slovacia, Croația, Slovenia și Transilvania (dacă acestea erau granițele ei naturale). Száraz György îmi dă dreptate în ceea ce spun despre politica

Scanned with CamScanner

dusă de guvernele maghiare, după 1867, avînd grijă însă să mă corecteze imediat, spunîndu-mi că politica guvernelor respective nu a fost chiar aşa de cruntă, lucru cu care sînt şi eu de acord, mai ales dacă luăm în discuţie şi „ideea şansei" despre care vorbea domnia sa mai înainte. În ce priveşte însă reproşul pe care mi-l face pentru că nu am îmbrăţişat o „teză" defunctă, în conformitate cu care România a dus între anii 1916—1918 un război imperialist, nu pot să fiu de acord, nu pentru că ar fi vorba de România, ci pentru că lucrurile nu au stat aşa. În legătură cu împărţirea care era preconizată în anii 1916—1917, pe care o pune Száraz György sub semnul întrebării, aş dori să spun că această împărţire a fost obiectul unor discuţii purtate „peste fronturi" de către Rusia ţaristă şi „puterile centrale" (cum se spune dealtfel destul de clar în *Cuvînt despre Transilvania* — pag. 157—158), discuţiile acestea avînd drept rezultat, printre altele, o slabă participare a trupelor ruseşti la luptele care s-au dat în Muntenia şi în sudul Moldovei. Nu mai revin asupra aşa-zisei lipse de drepturi a naţionalităţilor în România anilor 1920—1940, problemă de care m-am ocupat în cartea amintită pag. 168—170, şi în alte locuri), asupra următoarei afirmaţii făcute de Száraz György aş stărui însă puţin : *„Politica nejustă faţă de naţionalităţi a indignat opinia publică din Ungaria, a sprijinit propaganda iredentistă, naţionalist-şovină a regimului Horthy"*, mai ales că afirmaţia aceasta se înrudeşte îndeaproape cu „teoria" conform căreia *„Dictatul imperialist de la Trianon de după primul război mondial a slujit ca pretext claselor dominante pentru a exacerba patimile naţionaliste, şovine, ura faţă de popoarele vecine"*. Dacă ar fi să ne luăm după „logica" unor astfel de afirmaţii şi „teorii" ar trebui să admitem că horthysmul a fost creaţia altora, dinafară, neavînd nimic comun cu coalizarea celor mai reacţionare şi mai revanşarde forţe dinlăuntrul Ungariei, politica dusă de „amiralul fără flotă" fiind „justificată" în bună măsură, deoarece era „provocată". Ar trebui, pe de altă parte, să admitem că nazismul german a fost creat de Tratatul de pace de la Versailles, neavînd nimic de-a face cu fenomenele sociale şi politice din Germania acelor ani, declan-

Scanned with CamScanner

şarea războiului ca atare putînd să capete altfel de motivaţii şi de justificări, dacă se merge pînă la capăt cu „logica" aceasta ciudată, faţă de care ţin să mă delimitez cu toată fermitatea, chiar dacă Száraz György se va supăra şi mai tare pe mine.

Dintre răstălmăcirile cu care mă învredniceşte Száraz György m-aş opri doar asupra uneia singură, nu pentru că ar fi cea mai semnificativă, ci pentru că „lucrătura" ei se vede, cum se zice, de la mare distanţă. Ce face Száraz György în acest caz ?! Se opreşte asupra unui paragraf de la pag. 161—162, din care citează ce vrea şi cum vrea, ocolind anumite părţi. Îmi voi îngădui, tocmai de aceea, să reproduc integral acest paragraf, subliniind doar ceea ce a fost ocolit : *„Există, bineînţeles şi alte mărturii şi dovezi care arată cît de îndreptăţită a fost Unirea din 1918, nefiind însă istoric nu-mi propun să „epuizez problema". Vreau doar să relev ceea ce a fost şi este esenţial în acest eveniment deosebit de important.* Nu se poate trage semnul egalităţii, tocmai de aceea, între situaţia românilor din Transilvania în timpul ocupaţiei maghiare şi austriece şi situaţia maghiarilor din România de după Unire (şi de astăzi, desigur). «Destinul minoritar» al ungurilor din Transilvania nu a început, cum s-a spus şi se mai spune şi astăzi, după Unirea din 1918, ci cu mult mai înainte, cam de pe vremea cînd au venit ei aicea, în Transilvania, unde exista o populaţie băştinaşă majoritară, *unde exista, de asemenea, o viaţă socială şi politică destul de bine configurată, stabilă deci, avînd însă dezavantajul că nu era axată pe cuceriri şi năvăliri, fiind mult prea paşnică (aspect care probează încă o dată stabilitatea şi continuitatea).* Precizarea aceasta este necesară, deoarece în urma semnului de egalitate amintit mai sus vine de la sine o concluzie falsă şi provocatoare : dacă între situaţia românilor din Transilvania de pe vremea ocupaţiei străine şi situaţia maghiarilor din Transilvania de după 1918 (din România, de fapt) există un semn de egalitate, înseamnă că maghiarii din România de ieri, de după 1918 (şi de astăzi) sînt îndreptăţiţi să lupte pentru desfacerea Transilvaniei de România, *ceea ce, în treacăt fie spus, e periculos, e aberant. (Cuvînt despre Transilvania,* pag. 161—162). E vorba, după cum îşi poate da seama oricine, de

Scanned with CamScanner

îndreptățirea luptelor care au dus la realizarea Unirii din 1918 și a Unirii, implicit, și de lipsa oricărei îndreptățiri a celor ce ar vrea să schimbe această stare de lucruri. Száraz György se preface însă că nu înțelege despre ce este vorba, drept pentru care mai smulge un paragraf din cartea mea, de la pag. 185, îl „ajustează" și pe acesta, iar după aceea conchide sentențios : *„Foarte pe scurt : în primul text Lăncrănjan face ceea ce eu nu aș face : în privința politicii față de naționalități el pune semnul egalității între România de odinioară și cea de astăzi. Susține în continuare că în măsura în care un maghiar din România condamnă deopotrivă politica față de naționalități a Austro-Ungariei și a regatului român, datorită semnului egalității ar putea fi acuzat de delict împotriva statului".* Nici măcar Köteles Pál nu s-a pretat la asemenea jonglerii, cu toate că a bătut și el cîmpii mai mult de o grămadă, mizînd, ca și urmașul său de astăzi, pe o situație cît se poate de clară : cititorul maghiar tot nu cunoaște această carte, nu știe nimic despre acest scriitor, așa că noi — noi Köteles Pál și noi Száraz György — putem să-i spunem orice despre numitul Lăncrănjan, putem să-l facem apărător al guvernului regal român, sprijinitor și apărător al „gărzii de fier" și al regimului antonescian, atribuindu-i idei pe care nu le-a vehiculat etc. Ceea ce au și făcut, uitînd amîndoi — oare de ce, de ce se vor fi supărat cei doi corifei pe o carte atît de simplă și atît de dreaptă ! ? — că în lume mai există și onestitate, ba chiar și coreotitudine, neținînd cont de faptul, important și el, că minciuna are picioare scurte.

Înainte de a mă referi la piesa *Vremea furtunii*, aș dori să arăt, fie și în treacăt, cum explică Száraz György ceea ce spun eu despre perioada „ascuțirii luptei de clasă" și despre pătrunderea în partid a unor elemente maghiare șovine sau neoșovine, nefavorabile, în orice caz, înfrățirii prin muncă". Domnia sa explică această pătrundere prin spaima pe care o nutreau aceste elemente față de *„guvernele succesive ale generalilor Sănătescu și Rădescu"*, numele lui *„Maniu, Brătianu și Titel Petrescu"* îngrozindu-le peste măsură obligîndu-le, nu-i așa, să facă ce au făcut. E adevărat că Száraz György vorbește de „minorități" și de „naționalitatea maghiară", cu toate că eu nu am

Scanned with CamScanner

pronunţat aceste cuvinte, în raport cu problema enunţată (dar asta, cum spuneam, ţine de capcanele inevitabile ale răstălmăcirii, nu de ceea ce am făcut sau nu am făcut eu).

În ce priveşte *Vremea furtunii,* piesa amintită mai înainte, prin care Száraz îşi defineşte felul cum vede istoria, cum înţelege deosebirile dintre *„concepţia istorică română şi maghiară“*, aş dori să spun că am citit şi am recitit cu mare atenţie această lucrare, fără a scăpa de senzaţia că mă aflu în faţa unei mistificări. O mistificare subtilă, ba chiar inteligentă, mimînd la perfecţie obiectivitatea artistică de „rang înalt“, mistificare totuşi. Fiindcă nu Avram Iancu a fost agresorul în timpul tratativelor din primăvara lui 1849, de la Abrud. Şi nici Dragoş nu a fost vinovat pentru eşecul acestor tratative, nici Hatvani, cei doi, atît Dragoş cît şi Hatvani, avînd fiecare dintre ei calităţile şi defectele proprii, fiind simple instrumente în mîinile unui om politic de prim-plan pentru istoria Ungariei. Acest om se numea Kossuth, al cărui rol a fost determinant în Revoluţia de la 1848, din Ungaria, atît în sensul pozitiv al acestui cuvînt, cît şi în sensul negativ şi limitativ. În orice caz, faţă de noi, faţă de români, ca şi faţă de slovaci, ca şi faţă de sîrbi, Kossuth a fost de o intransigenţă neîndreptăţită şi nelimitată. Semnificativ în acest sens este însuşi faptul că luptele românilor din Transilvania, din anii 1848—1849, erau considerate de către Kossuth şi de către alţi fruntaşi maghiari simple răscoale, nesupunere faţă de patrie, care nu putea să fie decît una singură — Ungaria —, în cadrul căreia nu se putea să existe *„altă naţiune sau naţionalitate decît naţiunea maghiară“*. Chiar în timpul tratativelor amintite, din primăvara lui 1849, românii din Munţii Apuseni, şi fruntaşii lor, desigur, erau consideraţi răsculaţi, nişte „rătăciţi“ care urmau să se întoarcă supuşi la *„sînul patriei“*. Iar patria aceasta — „Ungaria de la Poszony“ — nu le oferea nimic, recunoaşterea lor ca naţiune stînd încă sub semnul îndoielii, nici măcar armistiţiul făgăduit, sperat mai mult, dorit de Iancu şi de către căpitanii lui, nu s-a realizat, maiorul Hatvani şi trupa sa intrînd în Abrud în chiar cursul tratativelor. În asta a constat jocul dublu al lui Kossuth, în faptul că l-a trimis pe deputatul Ion Dragoş în munţi, fără a-i da instrucţiuni precise în ce priveşte

Scanned with CamScanner

condiţiile de încheiere a păcii, fără a se pronunţa în vreun fel asupra problemelor ridicate de români, „doleanţele“ noastre urmînd să fie luate în discuţie după încheierea păcii. Asta pe de o parte. Pe de altă parte, Kossuth i-a dat ordin lui Hatvani să pătrundă în Abrud, ceea ce Hatvani şi face, neţinînd cont de rugăminţile lui Dragoş, ocupînd oraşul, punînd gărzi la ieşirile şi intrările principale, dezarmîndu-i pe români, arestîndu-i pe unii dintre ei (cum s-a întîmplat cu Buteanu şi Dobra, cum s-ar fi întîmplat şi cu Iancu, dacă el nu ar fi plecat la timp din Abrud), lăsîndu-şi trupa să pătrundă în casele românilor, nu pentru a le vizita, bineînţeles. E de precizat, în ce priveşte atmosfera din oraş, că populaţia maghiară şi-a ales cu o zi mai înainte un nou consiliu orăşenesc, arborînd după aceea peste tot drapele naţionale maghiare. În aceste condiţii, de exacerbare maximă a patimilor şovine, a fost asasinat tribunul Petru Dobra (cu totul altfel faţă de felul cum a fost „descris“ acest omor în piesa lui Száraz György), Ion Buteanu, alt fruntaş de seamă al Revoluţiei de la 1848, unul dintre cei mai dotaţi şi mai lucizi (poate că de aceea n-a fost inclus de către Száraz György în piesa amintită, să nu-i încurce „socotelile artistice“), urmînd să fie asasinat mai tîrziu, de către acelaşi Hatvani. E de adăugat, în ce priveşte atmosfera generală, nu numai din Abrud şi Apuseni, că în Transilvania existau şi funcţionau pe vremea aceea cunoscutele „tribunale de sînge“, care îi „judecau“ şi îi condamnau pe cei ce se „răsculaseră“ împotriva Ungariei, preferinţele acestor tribunale, ca şi preferinţele „echipelor de vînători“ (vînători de oameni) mergînd, ca din întîmplare, tot către români. În aceste împrejurări au avut loc nenumărate condamnări şi execuţii, la Deva, la Tîrgu Mureş, la Ocna Mureşului, fără a mai aminti de ceea ce făceau „echipele de vînători“ care acţionau ca nişte bande, urmărindu-i şi omorîndu-i pe români oriunde îi prindeau. Regimul instaurat de Csány în Transilvania, cu aprobarea directă a lui Kossuth, Csány fiind unul din intimii lui Kossuth, avea toate caracteristicile unui regim terorist, ceea ce se întîmpla acum corespunzînd întrutotul cu ameninţările proliferate de Kossuth în proclamaţia din octombrie 1848, prin care li se cerea românilor să *revină la ordine şi supune legală* (să ac-

Scanned with CamScanner

cepte, altfel spus, unirea Transilvaniei cu Ungaria şi nerecunoaşterea lor ca naţiune de sine stătătoare). „... *altmintrelea* — se spunea în această proclamaţie —, *precum e adevărat că e un Dumnezeu în ceriu, şi acesta apără dreptatea — aşa e adevărat şi aceea, cum că se va coborî asprimea pedepsii pe capetele vinovaţilor şi viteaza noastră ostăşime, care numa acuma a bătut o turmă vînzătoare de patrie — va porni în contra voastră, şi atunci vai şi amar de fiecare răscolitoriu, iară de trei ori vai de întărîtori. Atunci ar fi mai bine de cumva nu v-aţi fi născut, căci nimărui dintre cei ce s-au sculat în contra patriei nu se va erta. Dară şi pînă atuncea se va porunci magiarilor şi secuilor, ca să se scoale, şi ca viforul să mâture fiece goz nemulţamitoriu, care se scoală asupra libertăţii patriei sale, şi nu se înfioară a fi ucigătoriu de mumă şi de fraţi ; ca să se scoale poporul unguresc şi săcuesc toţi cu toţii şi să şteargă de pe faţa pământului pe fieştecare vînzătoriu de patrie şi rebel, care nu voeşte a asculta şi a primi cuvîntul cel bun.*

Deci dară înaintea căruia e preţuită viaţa şi averea, acela să asculte cuvîntul acesta mai de pre urmă, care purcede din inimă voitoare de bine ; căci care nici acesta nu voeşte a-l înţelege, acela groaznic se va pedepsi. Pământul i se va lua ; şi se va împărţi între credincioşii fii a patriei, iară dînsul va peri de mîna gelatului (hoherului) şi cu moarte de sabie.

Luaţi dară samă, fraţilor români, ca să nu provocaţi asupra voastră ceasul pedepsii.“ (Cornelia Bodea *1848 la români* — vol. II, Ed. Ştiinţifică şi enciclopedică — 1982). Terorismul amintit nu era, aşadar, incidental, nu ţinea de răbufnirile de patimi care pot avea loc în cadrul unei revoluţii (atît de o parte, cît şi de altă parte), avea, dimpotrivă, un caracter programatic, obiectivul său principal constituindu-l dobîndirea Transilvaniei pe seama Ungariei, fără a li se recunoaşte românilor nici un drept. Száraz György îmi reproşează în articolul său că vorbesc de Mihalţ (în *Cuvînt despre Transilvania)* şi că nu spun nimic despre Zlatna, abordînd problemele acestea complicate de pe poziţiile unei false obiectivităţi, în virtutea căreia trebuie să pui alături de un fapt de un anume fel, săvîrşit de unguri, un alt fapt, de acelaşi fel,

Scanned with CamScanner

săvîrşit de români. Ai vorbit de Mihalţ, trebuie neapărat să vorbeşti şi de Zlatna, ai pomenit de Treznea, trebuie neapărat să pomeneşti şi de Aita Seacă, chiar dacă evenimentele şi faptele acestea nu au aceleaşi motivaţii şi aceleaşi proporţii, deosebirea amintită mai sus, între răbufnire (sau incident) şi crima organizată pe o durată mare şi într-un spaţiu cuprinzător, neputînd să fie evitată, în cazul unei cercetări cu adevărat obiective, fie că e vorba de anul 1849, fie că e vorba de anul 1940. În ce priveşte anul 1849, şi anul 1848, bineînţeles, trebuie spus că esenţială şi hotărîtoare pentru tot ce s-a întîmplat atunci a fost nerecunoaşterea naţiunii române ca naţiune, neacordarea nici unui drept românilor (şi celorlalte naţionalităţi). Nu întîmplător spune Iancu, atunci cînd îi scrie lui Simonffi : *„Să credeţi, domnilor, că răscularea noastră nu s-a întîmplat prin amăgirea Austriei, ci pe noi ne-a răsculat nerecunoaşterea naţionalităţii, tiraniile şi barbariile conservatorilor şi aristocraţilor maghiari din Transilvania, pe care poporul în această epocă nu le-a mai putut suferi“.*

Despre toate acestea şi despre multe altele nu se discută deloc în piesa lui Száraz György, sau se discută în treacăt, dintr-un punct de vedere părtinitor, eronat deci, deformator, fundalul istoric al piesei fiind extrem de sărac. Nici măcar schema pe care mi-a scos-o înainte Száraz György — Mihalţ — Zlatna — nu e respectată, Mihalţul fiind doar amintit în piesă, în vreme ce Zlatna revine ca într-o obsesie, revenirea aceasta căpătînd, datorită evenimentelor din finalul piesei, valoare de simbol : tot românii sînt cei care produc dezordine, ei calcă în picioare înţelegerile, dau foc şi omoară. Ceea ce e mai mult decît o deformare, e o denigrare. Iancu însuşi e acuzat — de către cine credeţi, chiar de Hatvani ! ? — că *a încălcat înţelegerea“*, nerespectînd armistiţiul, ceea ce, iarăşi, e mai mult decît eronat, falsul cel mai grav constituindu-l, totuşi, scoaterea lui Kossuth de sub incidenţa oricărei răspunderi, de parcă n-ar fi fost el iniţiatorul acestei acţiuni, parcă n-ar fi fost el cel ce s-a pretat la un joc dublu (dublu şi periculos). Şi asta nu pentru că a fost „un om rău“ (sau „lipsit de caracter“), cum s-ar putea spune dintr-un punct de vedere simplist şi vulgar, ci pentru că el a vrut cu orice preţ să-şi slujească ţara şi naţiunea, aşa cum înţelegea

Scanned with CamScanner

el să o facă, eşecul tratativelor din primăvara lui 1849 (purtate şi la Mihăileni, nu numai la Abrud), fiind egal cu eşecul unei politici, cauza care a dus la acest eşec neavînd nimic de-a face cu calităţile sau lipsurile unuia sau altuia dintre cei ce au fost implicaţi în această „dramă". Piesa acreditează însă ideea că vinovaţi pentru acest eşec (în sensul artistic al cuvîntului, desigur) sînt alţii : Dragoş (pentru că era oportunist şi pentru că nu ştia ce voia, minţindu-l printre altele pînă şi pe Kossuth) ; Hatvani (pentru că era aventuros şi iresponsabil, ceea ce corespunde adevărului, în oarecare măsură) ; neîncrederea românilor fiind, de asemenea, din punctul de vedere al piesei, una din cauze, neîncrederea aceasta căpătînd, pe întreg, o importanţă deosebită. Felul cum este judecat Dobra, care e adus în faţa unui tribunal militar, fiind acuzat pentru ceea ce s-a întîmplat la Zlatna — din nou Zlatna — întăreşte impresia de fals, de încropire lipsită de orice documentare. Fiindcă Dobra a fost ucis în alte împrejurări, el nefiind vinovat cu nimic pentru ceea ce s-a întîmplat la Zlatna, vinovatul principal pentru „episodul Zlatna" fiind administratorul Nemegyei, al cărui nume, ca din întîmplare, nici nu este amintit în piesă. În ce-l priveşte pe Dobra, trebuie spus că el a fost arestat imediat ce Hatvani a pus stăpînire pe oraş, fiind ţinut apoi trei zile şi trei nopţi la arest, fără a i se da de mîncare, iar după aceea a fost aruncat în stradă, unde a fost ucis de soldaţii lui Hatvani, la ordinul acestuia. „Judecarea" din piesă, mi se va spune, e o „licenţă poetică" aşa cum şi „scoaterea" lui Buteanu din contextul dramatic al momentului e o „licenţă", aspect la care m-am gîndit şi eu, neputînd totuşi să nu mă întreb : cum se face că „licenţele" din această piesă converg toate către un anumit înţeles, falsificînd o realitate istorică uşor de cunoscut, care nu poate fi redată în literatură, e adevărat, printr-o simplă copiere, care nu îngăduie însă nici deformarea tendenţioasă, chiar dacă această deformare îmbracă haina unei subtile şi aproape arogante obiectivităţi ! ?

Száraz György admite spre sfîrşitul articolului *Despre o carte stranie* că eu reprezint *„o problemă"* — *Lăncrănjan reprezintă o problemă pe care ar fi bine să o depăşim cît mai repede"*. Domnia sa nu indică nici o modalitate pentru depăşirea acestei „probleme" (cum ar urma să se

Scanned with CamScanner

facă asta : prin cocoloşirea lucrurilor, prin practicarea unei false obiectivităţi sau prin excluderea din literatură şi din viaţa literară a „omului problemă", cum se făcea pe vremea „ascuţirii la maximum a luptei de clasă" ! ?), învorcîndu-se, dimpotrivă, la învinuiri şi la răstălmăciri. Una dintre ele se referă la Elveţia, la ceea ce afirmam eu în carte, nu despre Elveţia, de fapt, ci despre Transilvania"... *Transilvania,* se spune în cartea amintită (la pag. 136) *nu este şi nu poate fi o simplă Elveţie răsăriteană deoarece de-o parte şi de alta a Carpaţilor a trăit şi a muncit, a iubit şi a visat, din cele mai vechi timpuri, un singur popor, o singură vrere, Carpaţii nefiind niciodată, cum o atestă istoria, cum o dovedeşte din ce în ce mai mult arheologia, hotar despărţitor, fiind, din contră, sprijin şi adăpost, văile lor şi crestele lor, arcuirea lor, şi închiderea acestei arcuiri înspre apus, constituindu-se în timp într-o vatră-cetate, înăuntrul şi în afara căreia era firesc să se nască şi să stăruie o civilizaţie anume, un popor anume, căruia i s-a spus daco-roman, căruia i s-a zis valah sau blach, pentru ca pînă la urmă să i se spună poporul român, cum se cuvenea dealtfel, după limba pe care o vorbea, care era una şi aceeaşi pe tot cuprinsul Vechii Dacii...*" Iar Száraz György trage de aici următoarea concluzie, fără a se sfii (sfiala, ca şi respectarea adevărului, nu intră în felul de a fi al domniei sale) : *„Gîndindu-mă numai la Ardeal, afirm : Elveţia cantonală nu a fost niciodată visul celor care s-au urît. Dacă semnifică ceva — şi cred că Lăncrănjan o aminteşte ca pe un simbol — atunci ea reprezintă pacea neamurilor, în opoziţie cu neîmpăcarea. Deci nu consideră Elveţia drept un ideal*". Dar eu nu vorbeam de Elveţia, nici la pag. 136, nici la pag. 135, ca de un ideal, ci ca de o soluţie revizionistă pentru Transilvania, soluţia de rezervă a „autonomiei", la care se apelează ori de cîte ori nu mai pot funcţiona celelalte soluţii revizioniste, mai radicale, fiindcă în 1938, şi în 1939, şi în 1940, nu evoca nimeni paşnica Elveţie, în raport cu Transilvania, amănunt pe care cred că îl cunoaşte şi Száraz György (dacă nu-l cunoaşte îl află acum, tot e bine).

Száraz György îşi continuă acuzaţia în acest fel : *„Dar mi-e teamă că pentru el* (pentru mine — n.n.) *nici România socialistă nu constituie idealul. Dacă analizez eseul*

Scanned with CamScanner

său în ansamblu observ că idealul lui (adică al meu — n.n.) *este un fel de stat etnocrat, a cărui putere nu se bazează pe demos, pe unitatea poporului* (am încurat-o rău de tot, cum se zice — n.n.), *format din clase şi neamuri, ci pe etnos, pe unitatea „rasei de acelaşi sînge"* (cum zicea şi imbatabilul Köteles Pál — n.n.), *în care «străinul» nu are ce căuta. Deci nu se bazează pe acceptare, ci pe excludere"*.

Dacă Száraz György ar fi citit tot eseul, nu ar fi făcut, nici măcar în glumă, asemenea afirmaţii aberante. Iar dacă ar fi citit toată cartea, sau măcar vreo cîteva articole din „secţiunea a treia" ar fi văzut care este idealul meu şi nu mi-ar fi scos în faţă categorisiri care nu au nici o legătură cu cartea „analizată", nemaivorbind de celelalte cărţi ale mele. Neavînd însă răbdare să facă aşa ceva, Száraz György s-a lăsat furat de aburul amăgitor şi fierbinte (şi cam otrăvitor) al revizionismului, plătind un tribut mare, mult prea mare, răstălmăcirii şi dezinformării — şi denigrării de cea mai joasă speţă.

Nu-i voi spune lui Száraz György că e „problemă care trebuie depăşită cît mai repede". Nu am obiceiul să umblu cu asemenea categorisiri. Cred totuşi că maturitatea pe care şi-o atribuie la un moment dat (singur şi nesilit de nimeni) e la începuturile ei, urmînd ca de abia de acum încolo (vremea-i înainte întotdeauna) să-şi vădească pe deplin existenţa.

Dacă nu ar fi aşa, Száraz György nu ar fi scris, sub impulsul mîniei, un articol atît de stufos şi straniu, pe care, dacă e cu adevărat ceea ce se pretinde, îl va regreta în timp. Iar dacă nu o va face, înseamnă că am avut şi am dreptate în tot ce am spus aici despre domnia sa, ceea ce, o spun cu toată condescendenţa, nu m-ar bucura deloc.

Scanned with CamScanner

Copil fiind, ţi se pare că lumea începe şi se sfîrşeşte cu pragul casei în care te-ai născut, cu marginea satului sau oraşului în care ai văzut lumina zilei, cu zarea care ţi-a mărginit privirea pentru întîia oară. Adolescent fiind, ţi se pare că iubirea ta dintîi e singura iubire mare şi adevărată, faţă de care pălesc stelele de pe cer şi nuferii din ape, tot ce-i viu şi muritor, nemuritoare fiind, după gîndul tău de atunci, numai iubirea aceasta a ta, în jurul căreia se învîrtesc toate, pămînturi şi ape. Lucrurile se schimbă pe urmă, intersectîndu-se şi completîndu-se, lumea se vădeşte a fi mai mare şi mai cuprinzătoare, iar iubirile se dovedesc nesfîrşite, deasupra tuturor ridicîndu-se totuşi, din nimic, cînd nici nu-ţi dai seama, o singură şi de nestins iubire, — iubirea de patrie, dragostea de ţara ta şi de locurile tale natale, şi faţă de neamul din care te tragi, dragostea aceea cuprinzătoare şi copleşitoare, care creşte şi se desface în lumină odată cu creşterea şi limpezirea ta, în lume şi spre lume, intersectîndu-se şi înfrăţindu-se totodată cu iubirea ta dintîi — şi cu toate celelalte — fiindcă numai cei ce sînt capabili de iubire ştiu şi pot să-şi iubească patria şi poporul, numai cei buni şi generoşi, numai cei ce cunosc greutatea vorbei şi cutremurul dăruirii pot să se ridice la înălţimea acestui simţămînt adînc şi puternic, ridicîndu-l totodată şi pe el în lumina nepieritoare a veşniciei.

Vom vedea, dacă ne vom uita în urmă, că cei mai de seamă fii ai poporului român, cei mai luminaţi şi mai înzestraţi, cei mai buni şi mai drepţi, cei mai cinstiţi şi mai

Scanned with CamScanner

sinceri, cei mai cutezători, — au trecut prin văpaia acestui simțămînt, i s-au dăruit fără nici o reținere, dăruindu-se de fapt țării și poporului din care se trăgeau. Viața și opera lui Eminescu, de pildă, sînt de neconceput în afara acestei dăruiri, în afara acestei iubiri sfinte, pe care geniul lui a limpezit-o pentru totdeauna, ridicînd-o în lumina nepieritoare a veșniciei, în lumina căreia s-a pulverizat el însuși, fără nici un popas șovăielnic, fără a aștepta chiverniseală sau răsplată de undeva, săvîrșindu-le pe toate ca într-o predestinare care trebuia să se împlinească odată. pentru ca țara aceasta a noastră, — România, — și limba noastră străveche, cultura noastră, în întregime, să capete o nouă și o mai profundă conștiință de sine. Patosul care a însoțit viața marelui poet, care a bătut cu piciorul toate ținuturile locuite de români, ca să le audă vorba și să le cunoască aspirațiile și legendele, munca lui uriașă, inestimabilă ca valoare, tot ce a scris și făptuit acest bărbat superb, — au stat sub semnul acestei mari și cutremurătoare iubiri, pentru că în cazul lui, unic și exemplar, lucrurile au căpătat o turnură dramatică, dacă nu chiar tragică, atît de adîncă i-a fost arderea, atît de curată, atît de neșovăitoare, atît de totală, încît s-a preschimbat în cele din urmă într-o văpaie nepieritoare.

Aceleași considerații pot fi făcute în legătură cu opera și viața lui Bălcescu, în legătură cu opera și viața lui Iorga sau Sadoveanu. Bălcescu, mai ales, nu poate fi pus alături de nimeni altcineva, în afară de Eminescu, fiindcă și pe el l-a mistuit aceeași văpaie, și el a pus mai presus de orice, mai presus de satisfacții, mai presus de glorie, dragostea față de poporul lui și față de țara lui, unde ar fi vrut să se stingă, unde n-a apucat să mai vină, pierind în singurătatea străinătăților, intrînd altfel în nemurire. Ceilalți doi bărbați, Iorga și Sadoveanu, par mai puțin legendari, fiind mai apropiați de noi în vreme. Patosul care le-a însoțit însă viața a stat sub același semn, sub semnul iubirii de țară și de popor, pe care le-au slujit amîndoi, după felul și firea fiecăruia, comună fiindu-le dăruirea. Tumulturile lui Iorga, marile și genialele lui pîlpîiri temperamentale, activitatea lui de o viață, — s-au concretizat într-o impresionantă operă istorică, — și lite-

Scanned with CamScanner

rară, totodată — în timp ce dăruirea și patosul sadovenian. placide în aparență, — dar numai în aparență — s-au concretizat într-o operă literară unică, o adevărată și uriașă simfonie a peisajului și sufletului românesc.

Nu trebuie uitat pe urmă, în afară de pildele acestor bărbați de seamă, și ale altora atîția — de pilda mereu vie și mereu neștirbită a omului din popor, a poporului însuși, fiindcă el a fost părintele și dascălul tuturor, el a suit „golgotele" secolelor, sîngerînd sau scrîșnind, crezînd atît de mult în steaua sa proprie, avînd atît de multă tărie în felul său de a fi, — și frumusețe și sensibilitate, și inteligență, și vioiciune, și dragoste, și dor — încît le-a dominat pe toate pînă la urmă : secoli și vitregii, subjugări și atîrnări, fiind el însuși ceea ce au fost bărbații lui cei mai de seamă : poporul unei cutremurătoare, profunde și curate iubiri, cu ajutorul căreia a ieșit în lume, cu „lanțurile" căreia a fost și este el legat de lume. E un dat și acesta, e o caracteristică dintre cele mai de preț, cu semnificații mari, pentru că iubirea aceasta a noastră s-a întrețesut cu respectul și prețuirea celorlalte popoare, cu respectul și prețuirea libertății și a vieții, căpătînd astfel rezonanțe și valențe nepieritoare.

Iubirea, orice iubire, înalță și purifică, iar iubirea de țară, dragostea față de locurile tale natale, față de poporul tău, dă deodată alt sens tuturor lucrurilor, ridicîndu-le pe podiumul tuturor împlinirilor, făcînd din copilul de ieri un bărbat temerar și lucid, preschimbîndu-l pe adolescent în erou, cum s-a întîmplat mereu, cum se va întîmpla și de acum încolo, cum se cuvine să se întîmple.

Scanned with CamScanner

MĂRUNȚITORII DE IDEI

Mărunțitorii de idei și de gînduri se recrutează din rîndurile publiciștilor literari, sînt parte integrantă a plasmei infinite a comentatorilor de tot felul. Cohortele lor agitate pendulează de obicei între entuziasm și plictiseală, repezindu-se cînd într-o parte a lucrurilor, cînd în altă parte, cu aceeași fervoare. E destul să arunce unul o pietricică într-o baltă, ori într-un pahar cu apă, fiindcă pe urmă începe imediat clocotul, începe furtuna „dezbaterilor", se organizează numaidecît discuții și discuții ale discuțiilor. E destul să spună cineva, avînd sau neavînd dreptate, că s-a născut sau e pe cale să se nască o anumită saturație, un anumit manierism, în ce privește „literatura obsedantului deceniu", fiindcă pe urmă ei, freneticii mărunțitori de idei, se năpustesc numaidecît asupra „temei", călcînd-o în picioare, ori transformînd-o în „drapel de luptă", depinde de primul impuls, depinde de ce a visat (sau a mîncat) careva dintre ei, impulsul făcînd parte integrantă din modul lor de a acționa. E destul să se spună, de asemenea, că literatura de actualitate nu e suficient de... actuală, nu e „la zi", fiindcă pe urmă se nasc imediat, fără nici un îndemn, pledoarii după pledoarii, pentru actualitate și pentru actualitatea actualității, pentru cotidian și pentru cotidianul cotidianului, toate pledoariile acestea, îndemnurile și criticile, aparținînd, bineînțeles, tovarășilor mărunțitori, care nu se lasă pînă nu compromit o necesitate reală, care întunecă de multe ori, de prea multe ori, zarea discuțiilor, pîrjolind nu o dată pămîntul fertil al creației, despuindu-l de orice fir de iarbă, operație după

Scanned with CamScanner

care stolul lor săltăreț și nesătul se îndreaptă spre alte zone, mai fertile, cum se îndreaptă lăcustele, după ce au uscat cîte un loc bun și rodnic.

Mărunțitorii de idei acționează și individual, unde și cînd pot. Cel mai adesea însă ei acționează în grup, în trombă, organizînd într-un loc o „masă rotundă", concentrîndu-se în alt loc pe cîte un interviu sau pe cîte un „articol de fond", făcînd contabilitatea literaturii pe un an sau pe „un deceniu", avînd grijă însă să numere numai anumite „steaguri", repetînd aceleași lucruri, murdărind nu o dată nume care nu au nimic de a face cu liotele lor schimbătoare și forfotitoare. Cînd nu mai merge treaba „la centru", cînd nu mai pot folosi după bunul lor plac revistele pe care le au la îndemînă (cam multe, din nefericire) domnii mărunțitori se orientează rapid către „provincie", cu „toate armele" și cu toate bagajele, cu mîinile goale, adică, deoarece ei (dumnealor, cum li se mai zice) nu au ce să ia, nu au cărți de apărat, nu au convingeri, nu au visuri, ei (dumnealor) nevoind și nedorind decît atîta : să *e x i s t e*, indiferent cum, oricîte daune ar produce, oricît rău ar face, noțiunile acestea. felul acesta de a judeca neputînd nicicum să intre în căpșoarele lor pătrate și goale.

Mărunțitorii de idei se alertează și se pun numaidecît în mișcare, ori de cîte ori apare la orizont o idee nouă, un gînd nou, sau un om nou și înzestrat, hotărît să se dăruiască muncii, gata să ia totul în piept, prin cutezanță, prin luptă. Alertarea lor e timidă la început, iar după aceea e din ce în ce mai furtunoasă, din ce în ce mai necruțătoare, punctul ei culminant corespunzînd cu nimicirea ideii care i-a deranjat, sau cu anihilarea omului care i-a tulburat, care a vrut doar atîta : să nu treacă degeaba prin viață, să se dăruiască noului și înnoirilor, să fie cu adevărat luptător și revoluționar. Să fie, vor spune tovarășii mărunțitori, dar nu aicea, nu în bătătura noastră, nu în organizația noastră, să se mute, să nu ne strice nouă atmosfera, pe care noi, nu-i așa, abia am creat-o, fiindcă am creat și noi cîte ceva, nu sîntem egali cu zero, nemaivorbind de perspectivele pe care le avem, cu ajutorul cărora vom realiza tot ceea ce nu am realizat pînă acum,

Scanned with CamScanner

firește, dacă vom fi lăsați în pace, dacă vom rămîne stăpîni absoluți ai domeniului pe care ni l-au lăsat moștenitele confrații și înaintașii noștri, care nu au fost simpli profitorași, cum zic unii !...

Mărunțitorii de idei sînt conservatori pînă în măduva oaselor, munca și dezvoltarea, inovația și creația fiind dușmanii lor de moarte. E de menționat însă că plaga lor, pecinginea aceasta psihologică dar și socială se întinde și se extinde în perioadele de relativă sau totală confuzie a valorilor, cînd poate oricine, orice mărunțitor de profesie, orice nechemat, să spuie orice, despre oricine, cînd i se zice denigrării critică literară, cînd se fac și se desfac „scările de valori" (scările acestea sînt o adevărată obsesie pentru mărunțitori) cu ajutorul unor electorale vechi și învechite, care au făcut din mărunțitori mari și imbatabili corifei, ridicîndu-i pe unii dintre ei pe culmile gloriei, cu toate că dumnealor nu au fost și nu sînt decît niște gozuri sociale și umane — atît și nimic mai mult.

Mărunțitorii de idei și de gînduri, vîrcolacii literaturii și culturii contemporane, sînt o realitate, există și persistă, împotriva lor neputîndu-se lupta (eficient) decît într-un singur fel : muncind mult, construind *o p e r e*, dacă se poate, continuînd tradiții mari și fundamentale (pe care au vrut dumnealor să le îngroape pentru totdeauna, pe care ar vrea și acuma să le sfîșie), edificînd o literatură și o cultură nouă, edificîndu-ne, dacă nu-i prea mult spus, pe noi înșine, lăsînd satisfacțiile și ambițiile de moment în seama domnilor mărunțitori (să le împartă, n-au decît, cu cei ce i-au sprijinit și îi sprijină !), fiindcă numai în acest fel ne vom ridica la înălțimea adevăraților noștri înaintași, numai în acest mod se va alege grîul din neghină.

Scanned with CamScanner

DESPRE UNITATE

Orice activitate cere, așa cum cere, de exemplu, și activitatea literară, o unitate de fond.

Asta nu înseamnă însă că orice activitate are nevoie de orice fel de unitate.

Noi cei ce ne străduim astăzi să edificăm o nouă literatură și o nouă cultură, aici, în România, muncind pentru asta, sacrificînd timp și energie, nu putem fi uniți, să zicem, cu cei ce propagă prin eter, de la un anumit post de radio, anumite „idei", anumite orientări, caracterizate toate prin disensiune și prin diversiune, printr-o dorință acerbă de a porunci, de a ordona (de la distanță) ce și cum să facem aicea, în Țară, ordonatul acesta fiind de sorginte dogmatică, cu deosebirea că vine din afară și dinspre dreapta.

Unitatea presupune o delimitare fermă față de tot ce-i rău și înrăitor, presupune și cere coagularea tuturor tendințelor pozitive, presupune o afirmare largă și viguroasă a spiritului constructiv, a muncii, a creației însăși, orice altfel de unitate, indiferent cum ar fi ea realizată, prin compromisul politicianist sau prin arbitrariul administrativ, neputînd să fie ceea ce se pretinde. Ar fi adică și aceasta un fel de unitate, nu a binelui însă, nu a dezvoltării, ci, dimpotrivă, a subminării, a erodării unor șanse rare, dacă nu chiar unice, favorabile, în orice caz, realizării unei epoci literare „de vîrf".

Unitatea de care avem nevoie astăzi nu poate semăna, nu trebuie să semene cu „unitatea" care s-a realizat în acest domeniu în anii de triumf ai dogmatismului

Scanned with CamScanner

(1950—1953), cînd s-a contat pe exclusivism și pe intoleranță (numai pe exclusivism și numai pe intoleranță) ; cînd s-a dat cu bîta în mlaștină, nu în baltă (în numele purității însă, în numele curățeniei și al „ecarisajului ideologic") ; cînd au fost „decapitate" mari personalități ale literaturii noastre (în numele *valorii*) ; cînd au fost acoperite cu nisipul fierbinte al fanatismului izvoarele mari și puternice ale marilor și puternicelor noastre tradiții culturale și umaniste.

Dar nici despletită și despletitoare nu poate fi această unitate, nici subminatorie, mai ales că principalii partizani ai unității administrativo-dogmatice din 1950—1953 au devenit astăzi (atît ei cît și urmașii urmașilor lor) adepți ai dezagregărilor, campioni ai subminărilor, fapt (semnificativ) care i-a făcut și îi face să se sperie (de moarte) de orice unitate adevărată, de fond, în urma căreia să rămînă cît mai multe *f a p t e* și nu obișnuita sămînță a discordiei dogmatice, nu micile și atît de penibilele ranchiune ale celor ce au crezut (și mai cred) că sînt ceea ce nu sînt, ceea ce nu vor fi niciodată.

Unitatea noastră, a tuturor celor ce vrem să ne slujim țara și poporul, cu adevărat și pînă la capăt, poate și trebuie să fie afirmativă și constructivă, exigența ideologică (și estetică, implicit) fiind una din componentele ei firești, așa cum sînt, cum trebuie să-i fie componente (și trăsături specifice) captarea și stimularea oricărei vocații autentice, deschiderea spre inovație și spre înnoirile reale, realizarea unei adevărate diversități de stiluri.

Exclusivismul și intoleranța însă, cunoscutul și atît de acerbul subiectivism al „mărunțitorilor de idei", insinuarea și denigrarea, disprețul ciocoiesc față de valoare și invenînarea tipic mic-burgheză a lipsei de talent — pot și trebuie să lipsească din perimetrul acestei unități, ceea ce nu înseamnă că ea trebuie să fie fixă și fixistă, necunoscînd polemica și dezbaterea, înseamnă doar că le cunoaște (și le cere) în forma lor superioară.

Întrebarea care se pune e următoarea : există astăzi scriitori dornici să se ajungă la realizarea unei unități reale în cadrul „frontului literar" contemporan ?

Scanned with CamScanner

Cred, în ce mă privește, că există asemenea scriitori și că ei sînt, în clipa de față, la cea mai bună „vîrstă a creației".

Nu știu dacă ei pot alcătui o „majoritate democratică" (în stilul în care s-au alcătuit pînă acum aceste majorități, în cadrul obștei), știu însă că sînt mulți și activi, sînt reali, nefiind plămădiți de nici o conjunctură, unii dintre ei fiind de pe-acum mari și distincte personalități ale culturii și literaturii române, amănunt important, peste care se trece prea ușor, modul cum sînt tratate aceste personalități lăsînd nu o dată de dorit.

Știu, de asemenea, am cam început să știu, că scriitorii reali (născuți iar nu făcuți) au nevoie, ca de aer, de o ambianță cît mai bună, au nevoie de unitate și de tărie, datoriile lor față de vremea care i-a vădit fiind extrem de multe și de mari.

Așa cum sînt multe și mari, față de ei, și datoriile acestei vremi, edificarea născînd exigențe (întotdeauna) în amîndouă sensurile.

Scanned with CamScanner

Văzînd Poiana Mărului, văzîndu-i casele, felul cum sînt aşezate, m-am gîndit la felul cum erau dispuse cetăţile dacice din Munţii Orăştiei, străveche vatră a trecutului nostru istoric. Anumite culmi erau înzestrate acolo cu cetăţi de mare sau mai mică importanţă, în aşa fel încît o zonă întreagă era stăpînită în permanenţă de privirea ageră a agerului nostru străbun, putînd fi apărată la nevoie, cel ce voia să ajungă la Sarmisegetuza Regia fiind nevoit să frîngă cîteva arcuri de cerc, cum se va dovedi probabil cîndva, după ce vor fi descoperite şi alte cuiburi de apărare ale dacilor, perfect şi cu precizie „desenate" faţă de capitala regatului dac.

Aici, la Poiana Mărului, casele nu sînt cetăţi şi nici nu sînt aşezate doar cîte una pe o culme. Cîndva însă, demult de tot, aşa cred că au fost dispuse. Nu sînt documentat în ce priveşte vechimea acestui sat. Îl bănuiesc însă mai vechi decît se crede şi se spune. Satul nu era acelaşi pe la 1500, să zicem. Sau pe la anul 1000. Dar era, exista, fiinţa. Şi cînd spun asta nu o fac pentru că aş vrea să „împing" o realitate anume într-un trecut cît mai îndepărtat, ci pentru că această realitate, specifică şi definitorie, vine ea însăşi dintr-un trecut foarte îndepărtat. Pentru că felul acesta de a construi, de a edifica gospodării relativ independente, într-un loc unde omul le avea pe toate laolaltă şi la îndemînă — casa, grădina, ogorul şi păşunea — aparţinea localnicului dac, era şi este un semn incontestabil de vechime, o dovadă a continuităţii.

Scanned with CamScanner

Oamenii din Poiana Mărului nu au pierdut încă sentimentul firesc și dătător de putere al vechimii. Sînt țărani în marea lor majoritate. Sînt, de fapt, și țărani, fiindcă mulți dintre ei sînt muncitori și lucrează la fabricile din Rîșnov și Brașov, plecînd dimineața la muncă, înturnîndu-se după amiază acasă. Înainte de a pleca însă la uzină, poienarul își „pune la rînd" gospodăria, iar după aceea, cînd se întoarce de la lucrul uzinei își continuă munca în propria-i gospodărie : cară bălegarul pe ogor ; ară și seamănă ; trage în coasă, vara, coseşte pînă i se bătucesc palmele și i se „cimentează" șalele. El le împlinește pe toate cum le împlineau și părinții lui și părinții părinților lui. Cu deosebirea că e și muncitor. Și că se întreabă uneori dacă „se merită" să se zbată atîta ; dacă nu e mai bine să se mute „la bloc", în apropierea fabricii, cum s-au mutat alții ; să meargă acasă, după ce iese din schimb, să nu mai aibă treabă cu nimeni ; să nu se teamă mereu că va fi nevoit să se mute „în vale", dacă se va face sistematizarea despre care se tot vorbește, mutatul „în vale" fiind egal pentru el cu distrugerea propriei gospodării, cu distrugerea însăși a satului acestuia vechi și renumit.

Acestea sînt, de fapt, cîteva din necazurile care plutesc peste Poiana Mărului, sat puternic, altfel, sat bogat, sat cu oameni harnici și frumoși, un sat plin de copii și de lumină, un loc deosebit — aproape vrăjit — a cărui dăinuire nu se poate să nu o dorești, după ce l-ai cunoscut, așa cum nu se poate să nu dorești dăinuirea propriului tău sat, *a satului* în genere, a tuturor lucrurilor bune din trecutul nostru bogat și tumultuos, de care am vrut cu orice preț să ne depărtăm într-o vreme, spre care vrem să ne întoarcem acum, fără a găsi întotdeauna calea cea mai bună.

Pentru Poiana Mărului, ca și pentru alte sate, dealtfel, calea dăinuirii și a continuității a fost și rămîne calea cea mai bună, oricît efort ar cere, oricît eroism ar necesita, bucuria izbîndirii fiind întotdeauna de partea celor ce muncesc și luptă, pentru ei și pentru Țara pe care o duc pe umeri.

Scanned with CamScanner

NECESITĂȚI ȘI PERSPECTIVE

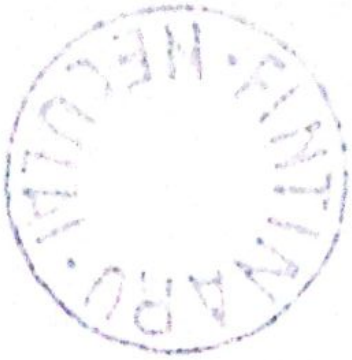

Am ascultat cu viu interes și cu o emoție firească ampla cuvîntare rostită de tovarășul Nicolae Ceaușescu la recentul Congres al consiliilor populare*, am recepționat-o direct, cum se zice, aflîndu-mă într-un colț al sălii în care s-au desfășurat lucrările acestui forum al democrației noastre socialiste. Într-un colț nici nu e bine spus, marea sală a complexului expozițional din Piața Scînteii e rotundă, ca și Țara (ca și Țara din realitate, ca și Țara din sufletele noastre), iar noi cei ce am umplut-o pînă la refuz, cu participarea noastră, cu vorbele și cu gîndurile noastre, luminînd-o și înălțînd-o, am fost și sîntem egali, indiferent de locul unde stăm, am fost și sîntem legați de același simțămînt trainic și profund, de unitate și de tărie, care nu era numai al momentului respectiv, era și este al epocii pe care o făurim și o străbatem, s-a născut și ființează prin această epocă nouă, s-a născut și ființează prin socialismul de al cărui destin este legat destinul însuși al României de azi și de mîine.

Revenind asupra cuvîntării, după ce lumina vorbelor rostite a fost încrustată în pagina de ziar, am stăruit mai mult asupra acelei părți din cuvîntare care se referea direct la literatură și la cultură, așa cum stăruie orice om al muncii, cînd apare o hotărîre importantă, sau cînd secretarul general al partidului nostru rostește o cuvîntare, asupra părții care se referă direct la domeniul în care trudește. Scriitorul nu poate rămîne numai la atîta, bineînțeles, pe el îl interesază totul, trebuie să-l interesez, dacă

* octombrie 1980

Scanned with CamScanner

e vrednic de acest nume, dacă nu trece prin viaţă „cum trece gîsca prin apă". Interesîndu-se însă de toate, de „ tot ce mişcă în ţara asta", scriitorul nu poate să nu se intereseze de propria sa condiţie, de rolul său şi de locul pe care îl ocupă el în noua societate, el, scriitorul, fiind un om al muncii, în rînd cu ceilalţi, desfăşurînd, totuşi, o activitate mai aparte, fiindcă au existat şi există deosebiri între activitatea desfăşurată de un scriitor şi activitatea desfăşurată, să zicem, de un inspector financiar, aşa cum există deosebire între activitatea unui oţelar şi a unui vînzător de aprozar.

Stăruind asupra acestei părţi din cuvîntarea tovarăşului Ceauşescu, am constatat că ea nu poate fi cercetată în sine, în afara problematicii care a dat şi dă conţinut şi pregnanţă întregii ţări, în afara fundalului social şi politic al societăţii româneşti contemporane. Îndemnul rostit de tovarăşul Ceauşescu, de a lupta „pentru consolidarea victoriilor obţinute", priveşte şi literatura, deşi se referă în principal la economie. Este important de reţinut şi de relevat acest sens major, deoarece îndemnurile şi obiecţiile referitoare direct la cultură şi la literatură au fost rostite în raport cu acest fundal viu şi dinamic, în raport cu o dezvoltare fără precedent a întregii societăţi româneşti şi a literaturii, deci, literatura română contemporană fiind parte integrantă a revoluţiei socialiste din ţara noastră, cunoscînd, în ciuda contestărilor venite dinafară sau mai dinăuntru (oameni răi sau înrăiţi, capete pătrate şi suflete de cenuşă, există, din nefericire, peste tot), succese incontestabile, care au fost şi sînt la îndemîna oricui, despre care se poate spune orice (că nu sînt suficient de moderne, că nu sînt sincronice cu ultimele noutăţi pariziene etc., etc.), numai că nu ar exista nu se poate spune (deşi se mai spune şi asta cîteodată, neruşinarea unora fiind fără margini şi fără limită, ca un rîu de puroi în care colcăie spre moarte toate gunoaiele lumii).

Fac aceste delimitări şi precizări fiindcă au existat şi există şi printre noi, printre scriitori (lumea scriitoricească e diversă, dacă nu chiar amestecată, ca orice lume vie, dinamică), oameni care se sperie şi se neliniştesc foarte repede. Nu sînt mulţi, e adevărat, şi nici nu sînt dintre cei mai activi şi mai buni (dacă n-ar exista pe lume mafia

Scanned with CamScanner

combinațiilor anticulturale și antiliterare ar fi rămas demult „de căruță", s-ar fi făcut una cu colbul drumului), dar sînt, sperieturile și neliniștile lor atingînd întotdeauna punctul culminant în perioadele cînd se pun în fața noastră, a tuturor, probleme noi și sarcini noi. Îi și aud pe unii văitîndu-se, tălmăcind și răstălmăcind ceea ce s-a spus foarte exact și foarte limpede în cuvîntare, prorocind îngustări tematice („s-a terminat cu diversitatea de stiluri, s-a isprăvit cu modernitatea, va trebui să scriem toți numai despre țărani și despre muncitori" etc., etc., etc.), în vreme ce alții, de pe alte meridiane, mai puțin speriați, dar tot atît de neliniștiți, ne vor plînge din nou de milă, spunînd, pentru a nu știu a cîta oară, că am ajuns la sapă de lemn, că nu se mai face cultură în România, nu se mai scrie și nu se mai citește nimic, iar scriitorii români contemporani sînt niște bieți oportuniști (nu toți, desigur), nu sînt alături de popor etc., etc., etc. Virgil Ierunca va plînge pe umărul consoartei cu care l-a înzestrat destinul, iar ea, doamna Monica Lovinescu, va hîrîi dramatic pe pieptul obositului și cam sfîrșitului spadasin, alcătuind un penibil și cam ciudat cor antic, arătînd astfel, fără voie și fără putință de tăgadă, că ticăloșia și nimicnicia nu au vîrstă, devenind parcă și mai abjecte la bătrînețe, cînd se cade să mai cugete fiecare la ce a fost și la ceea ce nu a fost, la ceea ce a săvîrșit sau nu a săvîrșit, la motivele reale care i-au făcut pe unii să fie dușmani, nici măcar adversari ideologici, ci doar dușmani de rînd, mercenari obișnuiți ai ticăloșiei și clienți ai pierderii de sine (care e desăvîrșită și fără întoarcere, în cazul celor doi, mai ales).

Între timp, în paralel cu aceste acompanieri inevitabile, care au avut și au un accentuat caracter ideologic, nefiind, așadar, simple și nevinovate „jocuri de copii", literatura română contemporană își va vedea de propriul ei drum, răspunzînd în acest mod îndemnurilor și sfaturilor tovarășului Ceaușescu, cum a făcut-o dealtfel și în 1965, în 1968, în 1971, cum o va face și de acum încolo. Și asta nu din complezență, nu de formă și nici în treacăt, nu pentru că ar fi rodul și slujnica unor împrejurări trecătoare, ci pentru că ea, această literatură nouă și viguroasă, prin care s-a realizat și se realizează sinteza celor mai glorioase tradiții naționale, a trecut și trece printr-o perioadă de mare

Scanned with CamScanner

avînt creator (care nu e al declaraţiilor, e, în primul rînd, al cărţilor scrise şi tipărite), situîndu-se făţiş şi fără umilinţă de partea poporului, fără a-şi pierde însă specificitatea, devenind, din contră, mai conştientă decît altădată de propria sa valoare, de posibilităţile ce i s-au creat, în noile împrejurări sociale şi politice ale ţării. Vor mai exista, desigur, greutăţi şi dificultăţi, obtuzitatea şi intoleranţa nu nu se vor da la o parte, imediat şi pentru totdeauna. Chiar acolo, în sală, chiar în timp ce se vorbea de rolul şi de sarcinile mari ce revin literaturii şi culturii socialiste, alături de mine se discuta altfel despre aceste probleme, săvîrşindu-se de data aceasta alt fel de răstălmăciri, mărunţitoare şi vulgaritoare. Un tovarăş îi spunea vecinului său „de scaun" (şi coleg de muncă, probabil) că scriitorii nu-şi fac datoria, scriu cărţi negativiste, prin care sînt „pescuite numai greşelile din realitate", ei scriu pentru bani, etc., etc. Celălalt îl aproba şi îl completa, bineînţeles, iar eu îi ascultam şi tăceam, gîndindu-mă că era o opinie şi aceasta, era şi este şi acesta un mod de a aborda problemele complexe ale creaţiei artistice. Mi-am amintit astfel, dar nu atunci, mai tîrziu (atunci i-am lăsat în plata Domnului pe cei doi „teoreticieni"), de o împrejurare recentă, în care un scriitor contemporan era calificat drept „antisocialist" şi „antirevoluţionar" de către un „ideolog" năclăit de osînză şi îmbîcsit de conservatorism. „Ideologul" se referea la o carte de proză despre care se poate spune orice (că e rău scrisă sau prost construită), numai că e antisocialistă nu se poate spune. Se poate spune, adică, şi aşa ceva, fără posibilitatea practică de a veni şi cu argumente, „discutînd" şi rezolvînd lucrurile (definitiv) prin calificative, prin etichetări cît mai ferme, prin denigrări cît mai categorice, toate avînd, chipurile, o serioasă „bază politică", bizuindu-se, de fapt, pe o falsă argumentaţie politică şi ideologică. O carte nu devine numaidecît „duşmănoasă" şi „periculoasă", pentru că nu i-a plăcut lui X sau Y, mai ales că ea a fost primită cu înţelegere şi cu entuziasm de către Z şi V. E normal să existe preferinţe deosebite, aşa cum e normal şi inevitabil ca lui X sau Y să nu le fie pe plac o anumită carte şi un anumit fel de literatură, în care se văd pe ei înşişi în ipostaze nedorite, de care nu ar vrea să-şi amintească nici în vis. Dar pentru asta nu e de

Scanned with CamScanner

vină literatura, o carte anume, așa cum nu e de vină oglinda pentru felul cum arată chipul ce se scaldă în apele ei limpezi, dar și nemiloase.

Am amintit de aceste împrejurări nu pentru a respinge eventuale critici și eventuale obiecții, ci pentru a despărți, dimpotrivă, critica de denigrare, exigența partinică de obtuzitatea boantă și oarbă, pledînd astfel, deschis, dar fără infatuare, pentru un statut de cinste și de cinstire al scriitorului, care nu face parte din nici o elită, ceea ce nu înseamnă că trebuie să fie bătut mereu de vînturile sumbre ale intoleranței și ale incompetenței, care au fost și sînt anticulturale și antisocialiste prin însuși conținutul lor. Despre literatură, aș mai spune eu, nu trebuie să se vorbească nici măcar în treacăt, cum se vorbește de obicei despre spanac și despre țelină : cît costă și cu cît se vinde. Asta pentru că un roman cum este *I o n* al lui Rrebreanu, dacă e să abordăm problema din punct de vedere financiar, nu a fost „plătit" niciodată la valoarea lui integrală, el aducînd și astăzi bani „la buget", la treizeci și șase de ani după stingerea celui ce l-a vădit (cu o trudă imensă, care nu poate fi apreciată de nici un inspector financiar, de nici un birocrat), așa cum aduc și vor aduce mereu venituri în „casieria țării" și alte cărți clasice sau contemporane. Ar fi bine, tocmai de aceea, ar fi necesar, ar fi foarte folositor să nu se mai vorbească despre „rentabilizarea literaturii" la modul mecanicist, aplicîndu-i-se criteriile care sînt firești și obligatorii pentru industrie. Ar fi bine, mai precis spus, să se aibă în vedere, cînd se pune această problemă, ansamblul și nu partea sau părticica, întregul și nu bucata sau bucățica, fiindcă literatura, chiar și numai literatura contemporană, poate trăi și se poate dezvolta prin ea însăși, dacă se pune această problemă, a trăirii prin sine, a rentabilizării, care sună într-un fel în industrie și în comerț, care poate și trebuie să sune altcum în cultură și în literatură.

Nu mi-am propus, bineînțeles, să discut acum și aici toate problemele care s-au pus și se pun în fața literaturii de azi, de aici, din România. Nici nu am vrut, însă, o mărturisesc deschis, să trec prea repede pe lîngă un prilej atît de important, cum este cel la care m-am referit, cum este dealtfel momentul literar pe care îl trăim, a cărui

Scanned with CamScanner

„cotă de vîrf“ a fost și este legată de numele unui bărbat liniștit și înflăcărat, cum a fost și este tovarășul Nicolae Ceaușescu, pe care îl stimăm și îl iubim cu toții, pe care îl vom lăuda cu adevărat prin ceea ce vom săvîrși efectiv, prin ceea ce vom scrie. Să ne gîndim, așadar, la cărțile pe care trebuie să le scriem, cu voia sau fără voia „inspectorilor financiari“, cu voia sau fără voia celor ce ne lipesc etichete pe spate, să ne facem autocritica lucrînd, scriind, acum, cît „încă mai sîntem tineri“, cît ne este favorabilă și vremea, — toamna aceasta superbă, epoca aceasta înaltă și luminoasă, cum n-a fost alta, aș mai zice eu, fără a stărui, încheind, dar nu pentru că nu ar mai fi nimic de spus, ci pentru că am avut și am oroare de patetism, de *vorba* care a luat-o înaintea *faptei*.

Scanned with CamScanner

ISTORIA — CA UN FLUVIU DE LUMINĂ

Istoria noastră, a românilor, istoria Ţărilor Româneşti, de la întemeiere şi de dincolo de întemeiere, din clipa zămislirii unui nou popor şi pînă în preajma clipei de faţă, din ziua în care un soldat dac — *Soldatul lui Decebal* — a aruncat jumătatea de paloş cu care rămăsese în mînă şi a băut apă dintr-o cupă romană şi pînă în miezul zilei de azi, — a cunoscut momente de mare şi frămîntată afirmare, a suit din cataractă în cataractă, pierzînd totul în anumite împrejurări, în afară de suflet, în afară de aspiraţie.

Cumpenele tragice, momentele de teribilă încordare, de dureroasă şi profundă răvăşire, s-au înşirat şi se înşiră de-a lungul acestui drum, din miezul de foc şi de lumină al zilei de azi şi pînă dincolo de culmea celui dintîi mileniu, ca nişte răspîntii de scrum, în fîntînile cărora au scăpărat şi scapără lacrimi amare, în gura cărora au hohotit şi hohotesc vînturi nebune de durere, preschimbîndu-le în tulnice ale profunzimilor, în vîltori ale deznădejdii care se prefac, vuind, în speranţă şi în încredere.

De-a lungul aceluiaşi drum au fost presărate şi momente de liniştire şi de limpezire, fiindcă viaţa a avut şi are acest obicei, de a merge de mînă cu moartea, sfidînd-o de multe ori, îngropînd-o în năpădiri de ierburi şi de flori, cotropind-o cu revărsări nesfîrşite, de veselie şi de bucurie, în funcţie, e adevărat, de bogăţia unui loc anume, în raport direct cu bogăţia şi tăria sufletească a omului care a sfinţit locul respectiv, identificîndu-se cu el, — luînd şoaptă din şoapta frunzei, împrumutînd frăgezime

Scanned with CamScanner

din frăgezimea firului de iarbă, aspirînd tărie din tăria și neclintirea muntelui.

Iar ai noștri, aicea, străbunii străbunilor noștri, s-au identificat atît de mult cu locurile pe care le știm — cu munții noștri falnici și neclintiți, cu apele care curg din acești munți, înviorînd o țară întreagă, cu dealurile peste care au trecut și trec, dinspre o eternitate spre altă eternitate, vînturi de lumină, cu limpezimea izvorului și cu frăgezimea firului de iarbă, cu dragostea și cu *d o r u l* — încît au alcătuit prin ani, prin sutele de ani, un anumit fel de a fi, unic în lume, de o bogăție și de o complexitate așa de mari, că nu se poate să nu-ți plesnească în inimă, oricît ai fi de lucid sau de placid din fire, o lacrimă de bucurie, cînd le-ai descoperit, cînd ai avut revelația acestei realități fantastice.

Ochiul scriitorului, și chiar și al istoricului, se oprește de obicei la evenimentele mai de seamă ale trecutului, concentrîndu-se asupra cîte unui război sau asupra unei răscoale. E firesc să fie așa, pentru că există evenimente și ani, ani de purpură și de foc — 1944, 1918, 1907, 1877, 1848, 1821, 1784 — care au căpătat pregnanță datorită faptului că au fost sfințiți de voința de *a fi* a unui întreg popor. E firesc, dar nu e suficient, am spune noi, deoarece firea unui popor, felul său de a fi nu s-au alcătuit și nu se alcătuiesc cu prilejul unor asemenea evenimente, care au fost și sînt, pentru istoria unui popor, pentru propriul și unicul său fel de a fi, ceea ce sînt piscurile înzăpezite ale munților pentru un relief bogat și variat, de-a lungul și de-a latul căruia există nenumărate pajiști înflorite —, dar și cîte o prăpastie adîncă — de-a curmezișul căruia suie sau coboară, spre ape sau dinspre ape, turme de stele, — dar și cîte-un rostogol de întuneric, cum e normal să se întîmple, fiindcă cine cunoaște binele cunoaște și sarea răului. Un popor al cărui suflet se asemuiește, prin însăși alcătuirea lui, cu un deșert imens, începe sau sfîrșește prin a fi o pacoste și un blestem pentru lume și chiar pentru el însuși.

În asta a constat și constă bogăția și tăria noastră, în ceea ce ne-au adus străbunii din cele mai vechi timpuri, trecînd din generație în generație datini și obiceiuri, un

Scanned with CamScanner

anumit fel de a fi şi o anumită filozofie, a căror vechime depăşeşte cu mult vechimile atestate de istorie. Iar literatura română a depus mărturie şi în legătură cu aceste lucruri, care au ţinut şi ţin de felul de a fi al unui întreg popor. Nu în suficientă măsură, am zice noi, fără a dori să micşorăm în vreun fel izbînzile mari şi nenumărate ale înaintaşilor noştri sau căutările febrile ale contemporanilor. Reproşul nostru vizează bogăţiile neexplorate sau insuficient cercetate, vizează marile rădăcini aurifere, vizează nestematele care au stat şi stau încă în ţărîna istoriei.

Literatura română, care s-a întemeiat de la începuturi pe istorie, din necesităţi stringente, de viaţă şi de moarte — toate le-am făcut noi aşa : pe viaţă şi pe moarte ! — a avut şi are marea şansă, fructificată, dar nu epuizată, nici pe departe, de a creşte şi de a se nutri în principal dintr-un trunchi extraordinar de puternic şi de bogat, cum a fost şi este folclorul românesc. Iar folclorul unui popor, cu atît mai mult folclorul nostru, al românilor, este însăşi mitologia poporului respectiv, este cea mai concretă şi mai ispititoare sugestie pe care o poate primi un artist, cel mai mare dar pe care i-l poate face viaţa.

Nu vom spune, pornind de la aceste realităţi, că e bine şi e necesar să devenim de acum încolo, toţi, alcătuitori de mituri şi plămăditori (în serie) de parabole folclorizante. Credem, totuşi, că e bine şi chiar necesar să ne gîndim şi la acest aspect al lucrurilor, deloc minor, la această şansă extraordinară, care nu stă la îndemîna tuturor literaturilor.

Există în acest sens deschideri însemnate. Opera lui Sadoveanu, de pildă, nu poate fi concepută fără rădăcinoasa şi cuprinzătoarea ei pătrundere în trecutul istoric al neamului, fără evidenţierea unor frumuseţi nebănuite, ţinînd nu de întîmplare şi eveniment, ci de felul de a fi al poporului. Mai mult decît atît, se poate spune că el însuşi a ieşit cîştigat din această pătrundere în străfunduri, îmbogăţindu-şi şi întemeindu-şi mai bine personalitatea. Fiindcă un scriitor, artistul, în genere, nu se edifică în gol, de-a lungul unor frumoase şi liniştite momente de reverie, se edifică, dimpotrivă, şi se regăseşte pe sine însuşi în muncă şi prin muncă, săpînd, cum sapă arheologul, trecînd de la un strat la altul, voind mereu altceva, confruntîndu-se

Scanned with CamScanner

cu timpul prin dramaticul şi inevitabilul regret că nu a putut duce la capătul izbînzii tot ce a început.

Îndemnul poetului :

Sapă, frate, sapă, sapă,
pînă cînd vei da de apă

capătă astfel noi şi neaşteptate înţelesuri, le-a avut, de fapt, de la început, apa fiind cel mai adesea ţandără de lumină sau bulgăre de aur, cremene curată sau nestemată pură, fiind însăşi viaţa acestui popor, pentru că istoria noastră, a românilor, a venit şi vine către noi cei de azi, din timpuri atît de străvechi, ca să treacă mai departe, spre alte zări, ca un nesfîrşit şi în veci nestăvilit fluviu de lumină.

Scanned with CamScanner

TREPĂDUȘUL IDEOLOGIC

Trepăduşul ideologic (şi cultural, desigur) nu are de obicei nume. Sau are mai multe nume, în funcţie de împrejurări, aşa cum are, sau poate avea, înfăţişări diferite, cele mai diverse şi neaşteptate atitudini. El (dumnealui) poate fi solemn şi demn, poate fi, de asemenea, umil şi speriat, creînd impresia că e alergat mereu de cineva, umblînd ca un şoarece mecanic, cu mustaţa căzută şi cu privirea atinsă de groază ; alteori, trepăduşul poate fi, sau chiar este, distins şi falnic, umblînd ca un tigru nins de ani, scos la pensie direct din arena circului ; sau poate fi, cînd e subţirel şi agil, crispat şi încataramat la maximum, ars de fanatisme, bîntuit de cele mai crunte dorinţe inchizitoriale, gata să sfîşie totul, gata să dea foc lumii (celei literare, dar nu numai), dacă nu i se supune, dacă nu se va ploconi în faţa lui ; alteori, dumnealui, trepăduşul, poate fi blînd şi bun, îngăduitor şi concesiv, numai pe dinafară însă, fiindcă altfel, pe dinăuntru, el va fi bubos şi solzos, gata de ranchiună, răzbunător şi pătimaş, pînă dincolo de limita obişnuită a intoleranţei.

Oricum ar fi însă, înalt sau scund, rotofei sau suplu, cărunt sau smolit de încrîncenări (pînă şi în barbă), cu glas de tunet sau cu voce de ţiteră spartă — el (dumnealui) nu poate fi decît rău şi înrăitor, pus pe denigrări şi pe răstălmăciri, gata oricînd să apere cauzele dubioase, gata oricînd să arate cu degetul în altă parte, spre alţii, să nu se uite nimeni către el (către dumnelor, fiindcă asemenea atitudini nu pot exista decît printr-un sprijin mai larg, caracatiţa impostură avînd întotdeauna braţe multe, pe care le comandă, bineînţeles, momîia revanşei, pe care

Scanned with CamScanner

le direcționează lancea de scrum a parvenitismului și a bunului plac).

Dacă tu vei spune, de exemplu, că *valoarea* a fost și este folosită de multe ori ca simplu pretext pentru „desființarea" unor cărți și pentru discreditarea unor scriitori, cum era folosită altădată *ideologia*, în afara oricăror analize, în afara obiectivității, dumnealui, trepăduşul, se va preface că nu a înțeles despre ce este vorba, răstălmăcindu-ți afirmațiile, spunîndu-ți ce este aceea *valoare*, cu ce și cum se mănîncă *ideologia*. Îți va explica, fără să clipească, vorbind ca de la o catedră, ce este „încărcătura ideatică a unei opere" și cum dobîndește ea semnificație (asta zic și eu încărcătură ideatică), va apela la Călinescu și se va sprijini pe Ibrăileanu, făcînd cu ochiul corifeilor cu care împarte taraba („Praf l-am făcut, l-am răstălmăcit, dar l-am distrus !..."), devenind patetic în încheiere, vorbind de marile îndatoriri ale criticii, el, care nu are nimic de-a face cu critica literară, așa cum nu are nimic de-a face cu creația, dumnealui care a fost și este factorul determinant al tuturor „infecțiilor" care au bîntuit și mai bîntuie prin domeniul creației, din pricina cărora s-au irosit și se irosesc multe eforturi creatoare, aspect care nu l-a interesat niciodată pe trepăduș, dumnealui triumfînd și lățindu-se în satisfacții (aproape zoologice) ori de cîte ori este batjocorită *valoarea*, ori de cîte ori este subminată sau derutată cinstea. Cum s-a întîmplat, să zicem, pe vremea cînd era umilit și ofensat Lucian Blaga, sau Călinescu, sau Arghezi, sau Voiculescu. Cum s-a întîmplat și după aceea, în perioade bune sau foarte bune pentru literatura contemporană, dumnealui, trepăduşul, căzînd mereu în picioare, formîndu-și cu timpul o deprindere anume, aproape ciudată, de a cădea mereu în picioare, fiind și rămînînd imbatabil în direcția perpetuării propriei specii, care a proliferat și proliferează (cu cea mai mare plăcere, cu voluptate) în apele tulburi ale oportunismului (oportunismul fiindu-i mamă și tată), într-o ambianță dominată de interese mărunte, de grup sau de gașcă (găștărismul fiind unul din însemnele blazonului trepăduşeresc).

Trepăduşul poate fi, e adevărat, și simplu mercenar, nu e obligatoriu să fie „vîrf de lance".

Scanned with CamScanner

Dar dacă va fi „vîrf de lance", dacă va ocupa o funcţie oarecare, mai importantă sau mai puţin importantă, el îşi va ajuta confraţii întru trepăduşerie : îi va sprijini, fără nici o rezervă, pe carieriști şi pe oportuniști, va încuraja găşcărismul şi agresivitatea, avînd grijă în acelaşi timp să-i acuze de găşcărism şi de agresivitate pe cei ce îşi apără (cu îndreptăţire şi cu disperare) munca şi cinstea. „Sînt două grupuri, tovarăşi, va spune el, sînt două tendinţe la fel de discutabile, faţă de care *n o i*, cei ce sîntem părinţii şi fraţii obiectivităţii, trebuie să avem o atitudine cît mai critică, deoarece *n o i* trebuie să avem în vedere *d u r a t a* şi nu *e f e m e r u l* !..." Asta pe de o parte. Iar pe de altă parte îşi va încuraja ciracii cu care a „prins în jug". Le va spune, de-a dreptul sau prin aluzii, prin „aprobări de principiu", unde şi cum să atace, pe cine şi cum să lovească, în ce fel să folosească terenul destul de accidentat al conjuncturilor. „...Denigraţi-i pe toţi cei ce gîndesc altfel decît voi, va spune sau va lăsa el să se înţeleagă, duceţi împotriva lor o campanie acerbă, apăraţi obştea de orice critică, oricît ar fi ea de îndreptăţită, fiindcă astfel vă apăraţi pe voi înşivă, vă apăraţi scaunele şi scăunaşele, fără de care nu aţi putea să fiţi ceea ce sînteţi, nemaivorbind de faptul că mă apăraţi şi pe mine, pe mine şi pe cei cu care mă asemăn şi eu — oameni sîntem, nu-i aşa ! ?..."

Dacă va fi simplu mercenar, trepăduşul ideologic va executa cu osîrdie comenzile ce i se vor da. Va ocări pe unul şi pe altul prin şedinţe, va stropi cu noroi în stînga şi în dreapta, necunoscînd nici o limită în această privinţă, depăşind nu o dată treapta atît de ciudată a isteriei. Va lovi, dacă va fi nevoie, va deveni huligan de rînd, fără a renunţa însă la condiţia lui esenţială „de intelectual", părîndu-i-se, dimpotrivă, că e din ce în ce mai subtil şi mai elevat, pe măsură ce se lansează şi se despleteşte în tot felul de subcombativităţi. Rătăcirea şi pierderea lui de sine sînt aşa de mari, încît el nici nu observă (săracul !) că nu e nimic altceva decît o simplă şi cam penibilă marionetă, un robot pe care îl manevrează nişte simple şi cam penibile canalii, care, la rîndul lor, sînt manevrate de alţi manevranţi, lanţul dialectic al determinărilor conjuncturale fiind mai lung şi mai noduros (şi mai fioros !) decît cunoscutul şi atît de puerilul „lanţ al slăbiciunilor".

Scanned with CamScanner

În caz că va fi oficiant în „domeniul sacru al valorii", domnul trepăduș va arbora o atitudine corespunzătoare. Nu și rigidă însă. Se va adapta, cum se zice, „la teren". Va fi intransigent și nemilos cu toți cei ce l-au supărat cîndva (pe el sau pe careva dintre ai lui). Va „demasca" într-o parte, arătîndu-i cu degetul pe cei ce nu au ce căuta în acest domeniu, pe care, dacă ar mai fi la modă cuțitul și pistolul, dumnealui, trepădușul, l-ar curăți de „impurități" în douăzeci și patru de ore. Aceasta va fi însă numai o față a imbatabilului Ianus. Cealaltă față va fi luminoasă și încurajatoare, chiar și glasul i se va schimba, cînd se va întoarce către ai lui, către propriii săi stăpîni și către propriii săi tovarăși de hălăduială (și de „piraterie culturală"). Pe care îi va lăuda fără măsură (și fără rușine), făcînd din cine știe ce așchie socială și umană „o mare conștiință", punînd „laurii genialității" pe cine știe ce frunte turtită de negîndire, făcîndu-și sateliți, pregătindu-și urmași și continuatori ca nu cumva să piară fenomenul atît de păgubitor al intoleranței și al exacerbării, fără de care el nu ar fi devenit niciodată ceea ce este (ceea ce nu este de fapt !). Se va preta la orice, va face din tendințele minore, inevitabile și firești în orice literatură, adevărate și mari „magistrale ale modernizării", va pune negru peste alb, va turna venin (cu găleata) la rădăcina oricărui copac care crește în „perimetrul intransigenței", care sfidează intoleranța și fanatismul, dezvoltîndu-se prin sine însuși, mirîndu-se uneori (așa sînt copacii, mai naivi...) că mai există și se mai zbat pe la poalele tulpinii fel de fel de jivine — iepurași cenușii, dar și vîrcolaci roșietici, cîte-un lup hămesit și singuratic și cîte o cățea stearpă și rebegită.

Dacă va merge în occident, în vizită sau pentru „mai mult timp", trepădușul ideologic va profita (din plin) de ocazie, denigrîndu-și colegii, avînd grijă (în primul și în ultimul rînd) de cei ce l-au incomodat într-un fel sau altul aicea, acasă, plătind polițe, producînd delațiuni (cum făcea uneori și aicea, acasă la el, acasă la noi, unde a avut de toate, fiindcă de trepăduși se are mai multă grijă decît de oamenii buni, nu-mi dau seama de ce ! ?), minținд și denigrînd, denigrînd și minținд, rămînînd după aceea cu mîna întinsă, așteptînd răsplata care i se cuvine, mulțumindu-se

Scanned with CamScanner

cu orice, bucurîndu-se (și jubilînd) cînd e lăudat, vibrînd de fericire cînd sînt „criticați" cei pe care i-a luat el „în obiectiv", delirînd de bucurie atunci cînd constată că ideile lui au intrat în „circuitul european" al denigrării. Pe urmă, cînd se întoarce acasă, dacă se mai întoarce, domnul trepăduș o va lua de la capăt cu toate, va vorbi de etică și va cuvînta despre estetică, va afirma cu toată gura că nu ai pic de talent, indiferent ce, cît și cum ai scris, indiferent la orice recunoaștere, sfidîndu-i astfel pe toți cei ce cred altceva, pledînd cu o fervoare accelerată pentru exigență și pentru o „intransigență estetică adevărată", uitînd însă, ca din întîmplare, să se includă și pe sine în perimetrul acestei exigențe, el fiind scutit de orice „judecată de valoare", el fiind (pretinzîndu-se ca atare) un nou Titu Maiorescu, sau un Eugen Lovinescu, un nou Ibrăileanu sau un nou Călinescu, depinde de preferințe, depinde și de vremea prin care se trece, depinde așadar de ceea ce se poartă la un „moment dat".

Trepădușul ideologic devine, la nevoie, adept al scepticismului și partizan al ironiei („de calitate"), devine, practic, orice, fără a se da peste cap, cum se întîmplă în poveste, fiind și rămînînd trepăduș, indiferent ce atitudine arborează, indiferent ce înfățișare ia, păstrîndu-și nealterată esența, trăind din înrăutățiri și din încordări, hrănindu-se cu disensiuni și cu minciuni, chinuindu-se într-o dedublare din ce în ce mai accentuată, speriindu-se (cumplit) de situațiile limpezi, urînd de moarte cinstea și consecvența (și înzestrarea, deopotrivă), pizmuind pînă la scrîșnet omul și omenia, cu toate că a trăit și trăiește în umbra lor — sau poate tocmai de aceea.

Problema care se pune în legătură cu existența și persistența domnului trepăduș nu ține de nimicirea lui, ci doar de numire, de scoaterea lui într-un cerc de lumină cît mai curată și mai necruțătoare, ține, în ultima (și prima) instanță, de dezvăluirea întregii sale goliciuni.

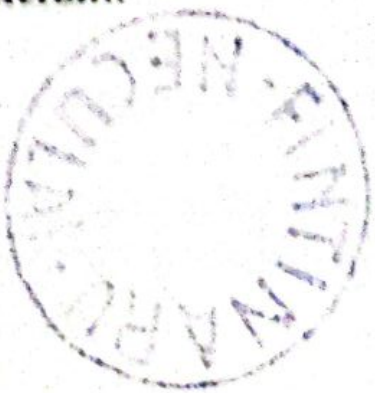

Munca scriitorului, gîndul lui şi visul lui, truda lui de zi cu zi sînt legate de *cuvînt*, pornesc de la cuvînt şi se întorc la el, mor şi reînvie prin înmănunchierea cîtorva semne, prin aşezarea acestor înmănunchieri într-un context anume şi într-un anumit înţeles, construindu-se astfel, din nimic aproape, adevărate edificii artistice, mai trainice de multe ori decît cele mai trainice construcţii. Lucrurile sînt aşa de simple şi aşa de limpezi, încît verbul *a scrie*, cu tot ce decurge de aici, pare mai uşor de trecut prin focul săvîrşirilor decît orice alt verb. La început pare aşa, la început şi dinafară, pentru cel ce abia se apropie de coala albă de hîrtie şi pentru cel ce crede că scrisul e o îndeletnicire uşoară şi mănoasă. Fiindcă pe urmă, pe măsură ce pătrunzi, prin muncă, în interiorul acestor îndeletniciri, îţi dai seama de dificultatea extraordinar de mare a scrisului, care decurge, de fapt, dintr-o înlesnire, din capacitatea nespus de mare a *cuvîntului* de a vehicula idei şi sentimente, de a însufleţi metafore şi simboluri, capacitate care are drept revers locul comun, banalizarea ideilor şi a sentimentelor, alunecarea în cenuşiu, ancorarea în apele tulburi ale demagogiei, din forfotelile cărora n-a ieşit nici o creaţie artistică, ba poate că înseşi cuvintele, materialul cel mai nobil, au ieşit întinate şi umilite, compromise definitiv unele dintre ele, indiferent în slujba cui au fost puse, ce scopuri au servit.

Rolul scriitorului de aici încolo începe, rolul scriitorului adevărat, de unde încep dificultăţile, fiindcă nu întîmplător a spus Poetul : „Unde vei găsi cuvîntul ce ex-

Scanned with CamScanner

primă adevărul ?..." Îngemănarea aceasta dintre *cuvînt* și *adevăr*, întrebarea ca atare, ar putea să devină deviză pentru o întreagă literatură. Lucrurile nu se vor rezolva nici așa, bineînțeles, fiindcă deviza e una, iar concretizarea ei, scrisul propriu-zis, e altceva. Rămîne, desigur, un sens, o orientare de fond, dar dacă lucrurile nu vor fi tratate ca și cînd s-ar lua totul de la început, nu se va realiza o dezvoltare reală. Asta pentru că acumulările calitative funcționează altfel aici, depinzînd într-o măsură mult mai mare de „întîlnirea" în timp cu un mare talent scriitoricesc, sau cu un grup întreg de oameni înzestrați, care sintetizează deodată toate tendințele și toate căutările, ridicînd literatura pe noi culmi, anulînd în aparență tot ce s-a realizat mai înainte, continuînd în fond un efort constructiv, a cărui desfășurare poate fi urmărită pe întreaga literatură românească, așa cum poate fi urmărită pe cuprinderea altor literaturi naționale. Etapele mai de seamă ale acestei dezvoltări, momentele ei „de vîrf" sînt legate de cîte un nume, sau de un grup întreg de nume de aceeași rezonanță aproape, cum s-a întîmplat la un moment dat în proza americană, cum s-a întîmplat și în literatura noastră în perioada dintre cele două războaie, aspect asupra căruia ar trebui să mediteze mai mult și mai cu spor cei ce și-au făcut din exclusivism și din intoleranță, (nu din exigență, subliniez acest cuvînt) un fel de a fi, cei ce își închipuie că, dacă n-ar mai exista nimeni pe alături, valoarea lor ar crește, — anacronică și stupidă deșertăciune !

Rolul scriitorului, așadar, nu poate fi mărginaș, scriitorul nu poate și nu trebuie să fie un simplu mînuitor de cuvinte, un ilustrator, un alcătuitor de prospecte, un făcător de ode, un om care cîntă pe la mesele altora, să-i mai înveselească. Scriitorul de astăzi, de aici, de la noi, din România socialistă, a cărei angrenare în dezvoltarea generală a lumii contemporane e mai mult decît evidentă, nu poate și nu trebuie să fie așa ceva. El poate și trebuie să și laude, poate și trebuie să fie deschis pentru tot ce-i „devenire în patrie", cum spune un alt Poet (și în lume, aș cuteza eu să adaug), el poate și trebuie să se lase călăuzit de patos, poate și trebuie să fie un om al marilor însuflețiri și al necontenitelor elanuri, dar nu poate și nu

Scanned with CamScanner

trebuie să renunțe nici măcar pentru o clipă la luciditate, la observația critică, la cercetare și la întrebare, la îndoială chiar, oricît ar fi ea de dureroasă.

Rolul scriitorului autentic nu poate fi decît participativ și constructiv, în sensul edificării unei opere și în sensul celălalt, mai larg, al edificării unei conștiințe noi, al sporirii cunoașterii de sine a unui întreg popor, — în sensul cel mai nobil al cuvîntului, pentru că nimic altceva nu poate fi mai înălțător și mai primenitor decît asumarea unei asemenea răspunderi.

Scanned with CamScanner

CARACATIȚA

Vorbeam cu alt prilej despre un fel de personaj literar (Tîrtoabă), despre o simplă și cam penibilă plăsmuire (mai mult a vieții decît a literaturii). Acum aș vrea să vorbesc cu adevărat despre un personaj literar, despre unul din eroii secundari ai *Caloianului* (dacă mi se îngăduie) — despre Klio. Și nu atît despre el, cît despre spiritul pe care îl reprezintă, despre realitatea din care s-a născut, despre platforma lui ideologică, în temelia căreia au intrat tone de intoleranță, pe „hornul" căreia au ieșit, arzînd, șiruri de idei prețioase, în „cuptoarele" căreia au fost arse, la foc rece, zeci de cărți epocale, înainte ca ele să se fi născut.

De fapt, Klio e însăși intoleranța.

Dar nu e un personaj „maniheic", aș îndrăzni eu să zic, fără a stărui.

El nu reprezintă pe cineva anume, cum s-a crezut la un moment dat, cum afirma cineva înainte cu mult de apariția romanului, un alt Klio, puțin mai tînăr și mai forfotitor, cu o mustață surie sub nas, cu niște ochi de ciuvică în cap — copil al intoleranței el însuși, creație tipică a unor stări defuncte, a căror principală caracteristică era *criza,* din care decurgea în chip firesc *tensiunea,* pentru stingerea căreia se inventau tot felul de pericole, sau erau umflate demagogic cele care existau cu adevărat, lovindu-se pe urmă în ideile pozitive și în oamenii buni, ca într-o orbire, nemaiținîndu-se seama de specificul unui domeniu, de specificul locului și de scopul spre care se pornise — con-

Scanned with CamScanner

struirea unei societăţi noi — pentru atingerea căruia era nevoie de intransigenţă, dar şi de luciditate, era nevoie (şi este) de competenţă şi de cinste, de un devotament adînc şi real (nu contrafăcut) faţă de poporul care a înflorit acest colţ de lume.

Klio nu putea nicicum să se ridice la înălţimea unor asemenea cerinţe, neavînd suficiente îndreptăţiri în acest sens, nici sociale şi nici naţionale.

Urmaşul lui, omul cu ochi de ciuvică, nu poate nici el să se depăşească pe sine (dacă ar fi putut ar fi făcut-o, fiindcă nu mai e aşa de tînăr). De aceea iese el din cînd în cînd în arenă. De aceea scrîşneşte. De aceea etichetează. De aceea condamnă el cărţi şi oameni, anumite cărţi şi anumiţi oameni, spunînd peste tot, dar mai ales „acolo unde trebuie", că aceste cărţi şi aceşti oameni se situează pe poziţii dăunătoare politicii partidului nostru, deformează realităţile noastre socialiste (exact aşa spunea şi sinistrul său înaintaş, care nu putea trăi fără demascări, pe care îl îngrozea o atmosferă normală, de muncă şi de creaţie). De aceea ar vrea el, urmaşul şi întruchiparea în contemporaneitate a spiritului amintit mai sus, să fie nimiciţi toţi cei care nu-i sînt lui pe plac, ca să se reverse, din nou, peste grădinile gîndirii din această ţară intoleranţa lui însecetată şi vrăjmaşă, să se usuce pămîntul care l-a hrănit şi îl hrăneşte, pe care l-a duşmănit şi îl duşmăneşte de moarte, poate că tocmai de aceea : pentru că a fost atît de generos cu făptura lui gîbă şi hîdă.

Urmaşul acesta al lui Klio e totuşi ceva mai complex decît înaintaşul său, e ceva mai lustruit şi mai piţigăiat în comportări. Fiind mai mediocru (celălalt era o figură, într-adevăr, era un temperament), el este, oricum, mai răbduriu, uneori pare concesiv şi generos, pare un om cumsecade, un om bun. Îl vezi zîmbind, îl auzi vorbind măsurat şi domol, spunînd, e drept, banalităţi de toată mîna, dar asta nu mai contează. Îl asculţi cu interes, gîndindu-te că te-ai înşelat, văzînd în el „o fiară", o maşină de tocat idei şi gînduri, o simplă rămăşiţă a unor perioade defuncte, o întruchipare a unui anumit spirit, combinatoriu prin excelenţă, nihilist pînă dincolo de orice limită. Te acuzi pe tine însuţi de suspiciune, îţi faci procese de conştiinţă, te fră-

Scanned with CamScanner

minți în toate felurile. Apoi, cînd îl vezi pe individ ieșindu-și din propria-i piele, cînd îl auzi vorbind deodată altfel, cu o vehemență stranie, ori cînd îl vezi ducîndu-se iute de tot să sesizeze, să arate ce „tendințe periculoase se încheagă în cultura contemporană", ori cînd te întîlnești cu una din isprăvile lui, cînd vezi un om înnebunit de durere, un om despre care știi sigur că a fost lovit în inimă de către această „caracatiță socială", — te cutremuri și te trezești la realitate, gîndindu-te cît sînt de complexe confruntările din lumea de azi și ce vitalitate fantastică are conservatorismul de un anume tip, cît de periculoasă poate fi agresivitatea celor care urăsc totul, țară și popor, lume și viață !

Îmi dau seama, în ce mă privește, că urmașul acesta al lui Klio e mai mult decît un posibil personaj, e un fenomen.

Iar fenomenele, mai ales cele de acest fel, nu se destramă și nu pier decît dacă sînt scoase la timp în lumina evidenței, atunci și nici atunci, cum se mai zice, fiindcă lupta împotriva răului trebuie să fie necurmată.

Scanned with CamScanner

Îl ştiam om onest — mediocru, dar onest.

Cineva îmi spusese despre el, cineva care îl cunoştea destul de bine, din anii grei ai războiului, că e mai mult decît mediocru, e un fel de chintesenţă a mediocrităţii şi că e de o agresivitate care depăşeşte, după ce se dezlănţuie, limita obişnuitului, atingînd, cînd poate, monstruosul şi diabolicul.

Am admis prima parte a observaţiei, cea de a doua am pus-o pe seama patimii.

M-am pripit, cum se zice, fiindcă omul nostru — posibilul meu erou — m-a contrazis cu toată puterea, parcă ar fi vrut să-mi arate, pe viu, cît sînt de încrezător şi de naiv.

S-a întîmplat, la scurt timp după ce îl pomenisem, ca el să nu mai fie ceea ce fusese foarte mulţi ani — o persoană importantă, un om cu funcţii multe şi mari.

Îi zburaseră nişte perine de sub partea cea mai rotundă şi mai bine definită a făpturii sale — omul fiind bine şi temeinic alcătuit, fiind, într-adevăr, o chintesenţă aproape desăvîrşită a mediocrităţii.

N-a zis nimic cînd a simţit golul de sub el şi din el.

A dat să zîmbească, dar nu a reuşit.

A vrut să vorbească, dar n-a vorbit, s-a strunit, a considerat că nu e cazul şi nu e timpul să se manifeste din plin.

A stat aşa un an şi mai bine, cum stă piatra după ce e azvîrlită din brazdă de coarnele plugului.

Scanned with CamScanner

Pe urmă a început să *lucreze*, într-un anumit fel, într-un anumit sens, transformînd într-un adevărat focar de nemulţumiri şi de conflicte întreprinderea care i s-a dat pe mînă (trebuia să i se dea o funcţie, nu putea fi „lăsat de izbelişte, e om de al nostru ...“), stîrnind tot felul de agitaţii, fără a se amesteca prea mult în zoaiele lor, stîrnindu-le totuşi, răzbunîndu-se astfel pentru că nu mai este ce a fost.

În cîteva rînduri a atins, într-adevăr, culmea monstruosului şi a diabolicului.

Acum e la un fel de răspîntie.

Ar vrea, parcă, să se întoarne spre *pozitiv*, spre ceea ce a fost cîndva, spre ceea ce i s-a părut că este.

Ar vrea, dar nu mai poate.

Şi asta nu pentru că întoarcerile şi regăsirile nu sînt posibile în viaţă.

Ci pentru că alunecările de un anumit tip sînt fără întoarcere !

Scanned with CamScanner

E de remarcat, în ce privește intoleranța, o anumită mutație antivalorică, asupra căreia cred că voi reveni. Dacă înainte vreme, motivele pentru care erau combătute sau „excluse" din literatură anumite cărți erau preponderent ideologice (fals ideologice, forțat politice), acum ele sînt estetice (fals estetice, fals valorice), cum am mai arătat). Scopurile au rămas neschimbate, urmărindu-se aceleași obiective : minimalizarea unor cărți, șicanarea unei orientări, ostracizarea valorii — pentru atingerea cărora e nevoie de cîteva condiții. E nevoie și aici, oricît ar suna de ciudat, de foarte multe însușiri, dintre care nu trebuie să lipsească tupeul și abilitatea, lipsa de scrupule și ura față de valoare, privirea strîmbă și mersul cam șleampăt, hidoșenia morală și sora sa de suflet, *intoleranța*. Condiția principală însă o constituie grupul, organizat sau mai puțin organizat, realizat pe bază de afinități neelective, articulat cel mai adesea din interese neliterare și extramorale. Odată alcătuit acest grup inițial (sau inițiatic), care se poate mări sau poate scădea, după împrejurări, se creează un cadru propice pentru acțiuni mai mici sau mai mari (amploarea depinzînd de mărimea grupului sau grupurilor participante), scopul fiind unul și același : minimalizarea valorii, înnegrirea albului, călcarea în picioare a tuturor evidențelor. Dar nici asta nu se face oricum. Trebuie tactică și aici, trebuie îndemînare. Dacă se poate, dacă o îngăduie condițiile, minimalizarea se face de-a dreptul, prin formularea unor etichetări cît mai tranșante, neargumentate, sprijinite, chipurile, pe exigență, pe „ne-

Scanned with CamScanner

voia de calitate", pe necesitatea mai mult decît imperioasă de-a combate nonvaloarea și impostura etc., etc. Dacă nu se poate proceda în acest fel, se apelează la căi mai ocolite, se caută cu febrilitate contraponderi cît mai multe, să nu iasă cumva în evidență ceea ce „nu merită", ceea ce a dat la iveală unul sau altul dintre adversarii „grupului inițial". Așa se face că sînt lăudate uneori, supralicitate, nu lăudate, cărți minore, cărți lipsite de substanță, cărți de care uită pe urmă chiar și cei care le-au săltat spre slăvi. Asta însă nu mai contează, inconsecvența nu intră la socoteală. Importantă e slujirea „momentului", în funcție de nevoile *grupului* (grupul poate fi numit la nevoie și gașcă), în funcție de dorințele vreunui corifeu lacom de glorie, cu faima alcătuită din asemenea „petice conjuncturale", care își păzește însă cu strășnicie „fleica valorică". Momentele de acest fel, de falsificare a lucrurilor, realizate de-a dreptul sau prin învăluiri (de obicei se utilizează ambele procedee), nasc la rîndul lor un lanț întreg de falsificări, prefac „scara valorilor" într-un simplu obiect de manevră, folosit într-un fel în preajma conferințelor scriitoricești, folosit alt fel după aceea, în funcție de schimbările organizatorice care au avut loc (cu voia sau fără voia *grupului inițial*, care a devenit practic stat în stat). Nu-i adevărat, vor spune unii („oficianții principali" vor fi cei dintîi, la proteste), acestea sînt tezele unui vechi și cam înrăit nemulțumit, fiindcă noi, iată, sprijinim *valoarea* peste tot, o propulsăm prin revistele de care dispunem, o impulsionăm prin manualele școlare de care ne ocupăm, ne folosim pentru asta și de cîte un colț de catedră universitară, utilizăm, dacă trebuie, și „revistele studențești", facem tot ce se poate face, acționăm conjugat, sîntem intransigenți, dar nu sîntem intoleranți, sîntem nemiloși, dar nu sîntem călăuziți de *revanșă*, nu facem caz de politică, dar facem și noi... politică, nu orice fel de politică însă, *valoarea* fiind axul de simetrie al „politicii" noastre ! Iar alții, fiindcă orice *grup* de acest fel are în jurul lui cîteva „centuri plasmatice", vor prelua aceste proteste, le vor spori vehemența, le vor repeta pînă la saturație, creînd astfel impresia unei opinii majoritare, liniștindu-i pe cei ce pun cu ușurință semnul egalității între *majoritate* și *obiectivitate*, uitînd sau ne-

Scanned with CamScanner

voind să știe că hotărîtor este, în asemenea cazuri, conținutul și nu forma, fapta și nu vorba, oricît ar fi ea de stăruitoare și de sforăitoare, oricît de mare ar fi presiunea care se exercită la un moment dat, cu sprijin și cu îndemn extraliterar, asupra unor *atitudini*, asupra unor poziții ideologice limpezi și ferme.

Nu e importantă, așadar, numai existența *grupului inițial* (sau *inițiatic*, cum spuneam), e importantă și poziția pe care o ocupă acest *grup*, sînt importante, de fapt, pozițiile de care dispune el, direct sau indirect. Una e, să zicem, să dispui de o revistă (a conduce o revistă e sinonim, după cît se pare, cu a dispune de ea cum vrei, folosind-o pentru politica ta proprie, în primul rînd) undeva în provincie și altceva e să ai la îndemînă un asemenea „obiect" mai înspre *centru*, sau chiar în centrul centrului. Una e să fii cronicar literar, sau comentator, sau simplu alcătuitor de articole în cine știe ce margine de țară, și altceva e să te ocupi de lucrurile astea la „centrul vieții literare", oficiind de comun acord cu cei care conduc obștea și organele sale centrale (de presă). Talentul poate să fie egal, și într-un caz și în altul, pregătirea poate fi, de asemenea, egală sau chiar superioară, posibilitățile de manifestare nu vor fi însă egale, și nu atît posibilitățile acestea, cît șansa de a intra sau de a nu intra în „circuitul marilor dezbateri", de a lua parte activă (și folositoare, cu dobînzi bune și mari) la confruntările din lumea literară (neliterare unele dintre ele, periferice sau chiar degradante), de a face „valori" și de a submina valori, operația aceasta din urmă fiind cea mai susținută, fiind sau devenind pe parcurs „calul troian" cu ajutorul căruia pătrund în literatură fel de fel de articlieri, mai aprinși sau mai puțin înfocați, înzestrați sau certați de-a dreptul cu talentul, al căror „ideal etic" corespunde întocmai cu „idealul etic" al celor pe care îi continuă. Din cauza aceasta încep mai toate „efervescențele" de la noi cu cererea de a avea mai mult loc, de a ocupa poziții importante, în administrația culturii și pe la reviste. Din cauza aceasta încep unii, după ce au tipărit o carte, două, să dea din coate sau din genunchi, să împingă în dreapta și să trîntească în stînga, ca să iasă în frunte cît mai repede, cît mai repede și pentru totdeauna,

Scanned with CamScanner

nu prin muncă însă, nu prin scris, prin fel şi fel de combinaţii neliterare şi asociale. Din cauza asta se dau din cînd în cînd adevărate lupte pentru ocuparea unor reviste literar-culturale, sau pentru păstrarea lor, dacă ele sînt în mîna „cui se cuvine", în mîna celor care ştiu, de mici, cum se plămădeşte valoarea, în mîna celor care sînt în stare să sacrifice interesele întregii culturi româneşti, nu un singur scriitor, nu o carte de valoare, pentru te miri ce ambiţie parvenitoare, pentru a-şi stinge setea de glorie şi de bani. Din cauza asta au devenit unii demolatori de meserie, din cauza asta nu construiesc nimic „tovarăşii demolatori", pentru că nu au timp şi pentru că nu au nici îndemn prea mare, din partea talentului.

Odată ocupată o poziţie mai bună, în „administrarea organizatorică" a literaturii, sau pe la reviste, încep „marile campanii", se fac şi se refac „scările valorice", fîsceii de jos sînt mutaţi mai sus (dimpreună cu numele care au fost lipite de ei), fîsceii de pe la mijloc sînt daţi mai la vale, se demontează, dacă e nevoie, toată „scara", a cărei remontare se face pe urmă într-o gălăgie de nedescris (care dă iluzia unei mari efervescenţe), cu trîmbiţări şi osanale, nu la întîmplare însă, în conformitate cu „interesele electorale" ale *grupului iniţial* (şi ale *grupurilor satelit).* Fiindcă celorlalţi, celor care nu fac parte din nici un grup, celor care nu sînt sensibili la „alianţe" şi la combinaţii, le sînt rezervate alt fel de „bucurii", mari de tot unele dintre ele. Celorlalţi, tuturor celor care nu împărtăşesc opiniile „grupului dominant", li se pune în faţă minimalizarea, care a cunoscut, îndeosebi în ultimii ani, diversificări şi nuanţări dintre cele mai neaşteptate (ce bine ar fi fost dacă s-ar fi obţinut şi în domeniul propriu-zis al comentării întregului fenomen literar asemenea succese !), începînd cu obişnuita şi demult clasicizata „conspiraţie a tăcerii" şi terminînd cu jumătăţile şi cu sferturile de comentarii, azvîrlite de undeva de sus, de la „înălţimea" unor mari exigenţe estetice, de pe platforma unor principii inestricabile. La „conspiraţia tăcerii" se apelează mai rar şi numai pentru anumite perioade, pe care le-am putea numi pregătitoare, premergătoare „marilor demistificări" şi denigrărilor care încep să curgă pe urmă peste numele şi peste opera unui

Scanned with CamScanner

anumit scriitor, indiferent ce, cum şi cît va scrie el (dacă e „condamnat" trebuie să-şi suporte sentinţa, care nu admite nici un drept de apel, nici un recurs !). Comentariile de acest fel sînt însoţite întotdeauna de fel de fel de insinuări, de tot soiul de scorneli, străine de „subiect", dar necesare „sosului estetic" cu ajutorul căruia vor unii să schimbe culoarea lucrurilor — vor să iasă toate după propriul lor gînd, care e scurt şi încordat, e mărunt şi mărunţitor, e dubios din toate punctele de vedere, din punct de vedere social, din punct de vedere politic, din punct de vedere estetic şi valoric, implicit. Şi dacă nu reuşesc nici aşa, cu ajutorul „tuturor armelor", dacă cel vizat (sau cei vizaţi) stăruie, se trece la „represalii generale", se cere eliminarea intrusului (sau a intruşilor, depinde) din literatură, se cere răspicat, în numele esteticii, în numele valorii, în numele „moralei literare", (care are alte înţelesuri şi alte unităţi de măsură, cînd e vorba de membrii *grupului iniţial,* sau de sateliţii aderenţi) să li se ia unora dreptul de a scrie, nu numai dreptul de a publica, dar şi de a scrie. Se apelează, la nevoie, la vechiul şi întemeiatul *În lături,* rostit cîndva de Maiorescu, se „dezgroapă" scăderi inexistente, se inventează greşeli care nu au fost săvîrşite, se apelează, într-un cuvînt, la orice procedeu, fără nici un scrupul, scopul fiind de fiecare dată reducerea la tăcere sau chiar nimicirea „adversarului". Amănuntele nu mai contează în asemenea împrejurări, procesele de conştiinţă nu se împacă nicicum cu asemenea dezlănţuiri de patimi, care transformă *grupul iniţial* (dimpreună cu *grupurile adiacente)* într-o masă dinamică şi informă, care nu îngăduie reflecţia sau îndoiala. Nimeni nu se întreabă, nici măcar dintre „sateliţi" : „Bine, bine, dar *noi* sîntem mai buni decît cei pe care îi huiduim, sîntem mai etici şi mai talentaţi, n-ar fi potrivit să lăsăm şi faptelor dreptul de a vorbi, să dăm şi timpului o şansă oarecare de a cerne, de a decide, n-ar fi cazul să ne domolim şi să ne oprim ! ?..." Nici nu mai e posibil aşa ceva, ce-i drept. După ce s-a declanşat vîrtejul, după ce a fost pusă în mişcare vîrtelniţa intoleranţei, ca din întîmplare, de către cine ştie ce „refulat social", de către cine ştie ce pustiit al talentului, nu mai e timp pentru reflecţii. Nici după ce a fost încheiată „ope-

Scanned with CamScanner

ra|ia" nu mai rămîne timp pentru asemenea „fleacuri", din cauza satisfac|iilor de data aceasta, care au acelaşi caracter — jos şi josnic —, orizontul unor asemenea manifestări neputîndu-se ridica deasupra gurii de întuneric a *subteranei*.

Tonul îl dau de obicei cei care se află „la centru", opiniile lor răspîndindu-se pe urmă, în spa|iu şi în timp, în cercuri concentrice, în „unde spirituale" foarte bine sincronizate, născute, e adevărat, şi prin molipsire, sincronizarea fiind totuşi dominantă. Se poate proceda şi invers însă, o problemă poate fi „muşcată" şi dinspre margine, mai ales că proprietarii de rubrici de la centru mai au asemenea mici şi folositoare domenii (adică rubrici) şi pe la margine, prin provincie. Nu se pun condi|ii, dar de ştiut ştie fiecare, cei tineri cu atît mai mult, că e bine şi e folositor să te iei după *un anumit glas*, să cînţi în struna unei anumite opinii, de la o anumită revistă, fiindcă pe urmă, cînd ieşi şi tu în lume cu ceva, ţi se dă o „notă bună", eşti comentat favorabil, ţi se deschide „poarta combativităţii", oferindu-ţi-se şansa nevisată de a deveni şi tu *un glas*, de a stîrni şi tu cîndva cercuri şi unde. Dacă omul nu înţelege necesităţile acestea, i se spune de-a dreptul ce-i şi cum, ce trebuie să nege, ce trebuie să propulseze, cum poate ajunge mai repede şi mai uşor pe culmile însorite ale gloriei, iar dacă nici aşa nu înţelege, omul e trecut fără milă în rîndul intratabililor, i se pune o etichetă în spate, de care nu mai e dezlipit pe urmă toată viaţa. E adevărat, se poate întîmpla să cadă cineva fără voie în asemenea capcane, lăudîndu-l, cu sinceritate, şi fără nici un scop, pe unul dintre cei ce sînt trecuţi pe „listele denigrării". Asta nu schimbă cu nimic situaţia. Consecinţele vor fi la fel de nemiloase, oricît de pură va fi cinstea „păcătosului". Care cinste ? ! se va supune. Cum poate fi cinstit cineva care gîndeşte altfel decît *noi*, cineva care apără ceea ce vrem *noi* să îngropăm în pămînt, cît mai adînc ! ?... Care cinste, care competenţă, de unde să mai fie aşa ceva, după ce le-am luat noi pe toate ! ?... Importantă e, într-un asemenea sistem de lucru, care a cunoscut şi cunoaşte perfecţionări nebănuite, unanimitatea „punctele de vedere", importantă e convergenţa tuturor opiniilor, care pot fi, evident, şi po-

Scanned with CamScanner

zitive, nu numai negative, totul depinzînd de direcţia „unghiului de şoc“ pornit dinspre „centru“, exact cînd trebuia (şi cum trebuia). Această unanimitate e falsă cel mai adesea, e găunoasă de-a dreptul. Ea nu se realizează într-un proces firesc, de confruntare a unor puncte de vedere diferite, nu e rezultatul unor analize minuţioase şi competente, de pe urma cărora să profite întreaga literatură. Ea se realizează, dimpotrivă, prin simplă adăugire, prin repetarea, pînă la saturaţie de multe ori, a uneia şi cam aceleiaşi opinii. Aşa se ajunge uneori, în cazul opiniilor pozitive, la adevărate deliruri laudative, din cauza asta alunecă lucrurile, în partea cealaltă a lor, în partea negativă, spre scrîşnet şi spre denigrare, spre urmărirea unei cărţi şi a unui om, pînă dincolo de pînzele negre ale patimii, operaţia aceasta din urmă fiind, totuşi, specialitatea principală a *grupului iniţial* şi a celorlalte *grupuri elitiste*, care au reuşit să îmbine, record nevisat, estetismul cel mai rafinat cu intoleranţa cea mai feroce, din care au făcut nu o armă de luptă, ci un principiu existenţial, dîndu-i totodată un alt conţinut ideologic, creîndu-i alt fel de motivaţii.

În spatele acestei aşa-zise unanimităţi se află alta, cu caracter „electoral“. Nu întîmplător se face deschis, în şedinţe, dar şi în presă „teoria urnei“ (a urnei de vot, care a devenit la Uniunea Scriitorilor, un obiect de cult), a infailibilităţii celor ce au fost şi sînt aleşi în organele de conducere ale obştii, de ani de zile, indiferent ce şi cît au scris (fiindcă scrisul, de, nu poate fi abordat doar din punctul acesta de vedere, neesenţial, al cantităţii, calitatea fiind, susţin „tovarăşii corifei“, scopul principal al activităţii lor). Unii, ce-i drept, n-au mai scris nimic demult, dar nu pentru că ar fi paralizaţi de exigenţe, ci pentru că sînt ocupaţi, pînă peste cap, cu „electoralele“ care animă din cînd în cînd viaţa obştii scriitoriceşti, devenind practic îndeletnicirea principală a unor confraţi de-ai noştri, care abia dacă mai au timp să răsufle din cauza asta. Înainte vreme, acum zece sau cincisprezece ani, „electoralele“ acestea (campaniile pentru cîştigarea de voturi, care începeau cu munca de la „om la om“, cu discuţii şi cu tatonări de tot felul, cu făgăduieli şi cu intimidări : „Vino alături de *noi*, amice, lasă principialitatea, lasă critica, pune-te

Scanned with CamScanner

la adăpost, deoarece *noi...*") aveau loc numai în preajma şi în timpul conferinţelor obştii, în vreme ce acum ele au tins şi tind să se transforme în principala latură a activităţii unor scriitori, nu a tuturor, fiindcă au fost şi mai sînt oameni, din fericire, care îşi văd de scris (nefericiţii !). „Colocviile naţionale", a căror utilitate nu o poate nega nimeni, au fost şi sînt însoţite de asemenea „campanii", de asemenea „pregătiri organizatorice", vizînd mai toate nu problemele de fond ale unui gen sau ale altuia, cît evidenţierile sau estompările de care a avut şi are nevoie acelaşi grup *iniţial* (sau *iniţiatic*).

Mi se va spune, din nou, că nu e adevărat şi că afirmaţiile acestea ale mele sînt generalităţi, sînt simple dezlănţuiri pamfletare, născute, bineînţeles, din cine ştie ce nemulţumiri neîntemeiate, menite, nu-i aşa, să tulbure atmosfera pe care o tot îmbunătăţesc „tovarăşii corifei", de ani de zile, nemaiajungînd la capăt cu îmbunătăţirile acestea, nu se ştie de ce.

Dacă ar fi aşa, într-adevăr, dacă reproşurile amintite ar fi îndreptăţite, nu ar fi atît de parţiale „bilanţurile" pe care le întocmeşte, la date festive, „organul principal" al Uniunii (mai mult al „grupului conducător" decît al Uniunii), care devin simple şi cam penibile numărări de steaguri, situîndu-se în marginea realităţii literaturii de azi, ceea ce nici nu e rău, aş mai spune eu, fără a stărui...

Dacă ar fi aşa, dacă lucrurile ar sta cum pretind „tovarăşii corifei", nu s-ar vehicula, în şedinţe şi pe alături de şedinţe (mai ales), aceleaşi şi aceleaşi acuzaţii denigratoare sau provocatoare, de-a dreptul, pe seama aceloraşi oameni, acuzaţii care se conjugă (la perfecţie) cu ceea ce se spune despre aceiaşi oameni în afara spaţiului nostru spiritual, conjugarea fiind, cum susţin chiar cei care o pun în practică, absolut întîmplătoare, neavînd nimic de a face cu o acţiune bine şi sistematic pusă la punct. „... Păi noi, tovarăşi, susţin corifeii, cînd nu mai au nici un argument la îndemînă, cînd se agaţă cu disperare de pulpana lui Caţavencu — sîntem cetăţeni patrioţi, onoarea şi cinstea noastră... cum de îndrăznesc unii, care sînt aşa cum sînt... sînt antiumanişti... în vreme ce noi... noi îi denigrăm, e adevărat, dar denigrarea noastră, tovarăşi, are un caracter şi un rol constructiv... cu ajutorul ei... noi ne menţinem poziţiile... sau cucerim

Scanned with CamScanner

altele, mai avantajoase..." Şi iarăşi, luptă şi dă-i şi dă-i luptă, pînă cînd nu se mai vede om cu om...

Dacă ar fi aşa, într-adevăr, nu s-ar asemăna atît de puternic între ele revistele literare, care manevrează, cu mici şi nesemnificative excepţii, aceleaşi „idei", aceleaşi „scări de valori" (aceleaşi pomelnice), denaturînd şi mistificînd altfel lucrurile, după posibilităţi şi după împrejurări, orientarea fiind una şi aceeaşi, curgînd peste lucruri din izvorul puturos şi gloduros al intoleranţei, dincolo de care a stat cu măciuca în mînă „doamna impostură", una fără alta neputînd să existe, intoleranţa neputîndu-se manifesta altfel decît cu ajutorul imposturii şi prin impostură, aceasta fiind, după cît se pare, o lege, indiferent de acoperămîntul teoretic pe care îl capătă, estetic sau ideologic.

Un exemplu, dintre multe altele, ne poate lămuri pe deplin asupra acestei complicate probleme.

Exemplul acesta se referă la felul cum sînt comentaţi în critica literară actuală (în critica publicată de reviste şi reluată apoi în cărţi) doi scriitori de valori deosebite, unul fiind, dacă mi se îngăduie, maestrul Geo Bogza, altul fiind G. Călinescu, care nu e maestru, nu e nimic, e pur şi simplu, G. Călinescu (a fost şi va fi, aş adăuga eu, fără nici o exaltare !). În primul caz, dacă vom face această comparaţie (care nu vizează în nici un fel scriitorii menţionaţi, vizează starea criticii), vom găsi peste tot, în mai toate revistele*, în cărţi şi pe la „gazetele de perete", elogii peste elogii, superlative peste superlative, cu nemiluita (maestrul fiind transformat în etalon etic şi estetic), iar în cel de-al doilea caz vom găsi, dacă nu peste tot, în foarte multe locuri însă, obiecţii peste obiecţii, demistificări peste demistificări, mergîndu-se în cîteva rînduri pînă la atacul frontal, cu „caracter moral", încercîndu-se să se facă dintr-un mare constructor al culturii române un „creator" de conjuncturi politice. Dacă vom duce comparaţia pînă la capăt, cum se cuvine, dacă vom pune în balanţă opera celor doi scriitori(fără ură şi fără părtinire), vom vedea cum stau lucrurile în domeniul atît de elogiat al obiectivităţii criticii, şi nu cum stau, de fapt, ci cum sînt ele cosite de intoleranţă, cum şi de ce se insistă atît de mult asupra demisti-

* Însemnările acestea au fost scrise în 1979.

Scanned with CamScanner

ficărilor, pe de o parte, din ce cauză funcţionează atît de bine, pe de altă parte, maşinăria veche, dar încă în putere a cădelniţărilor de un anumit tip, în urma cărora nu va rămîne nimic.

Închei fără nici o concluzie, exprimîndu-mi totuşi speranţa că vîrtelniţa aceasta rea şi înrăitoare a intoleranţei va rămîne fără nici un suport, va cădea (sau va fi aruncată) în lada de vechituri, spre binele tuturor, chiar şi al celor ce o învîrtesc acum, cu o pasiune demnă de o altă cauză, mai bună, mai constructivă.

Scanned with CamScanner

UN SUBIECT UITAT

Voiam cîndva să scriu o povestire — *Ruşinea* — pornind, într-un fel, de la un „caz real". Zic într-un fel deoarece literatura nu se „scrie singură" : găseşti un caz, îl aşterni pe hîrtie şi ai realizat numaidecît nuvela sáu romanul visat. Nici nu insist, tocmai de aceea, asupra „cazului". Asupra povestirii însă, aşa cum am schiţat-o, scriind-o, de fapt, într-o primă variantă, aş insista puţin. Fiindcă era vorba acolo de un fapt purtător de semnificaţie. Asta se întîmpla iarna, pe o vreme superbă, năpădită de ninsori şi purificată de geruri. Un grup de tineri, zece sau doisprezece, poposesc într-o cabană de munte. Ziua schiază, iar seara petrec, beau şi discută mult. Unul dintre ei, cel mai de seamă — „un om cu răspunderi grele..." —, cel ce băuse mai puţin, cel ce „îşi apărase prestigiul centimetru cu centimetru, cuvînt cu cuvînt", s-a retras mai devreme în propria sa cameră. Era singurul, dintre ei toţi, care avea propria sa cameră. Dar nu asta urma să fie important în povestea aceea, ci faptul că omul — „cel mai sobru dintre noi, cel mai demn..." — s-a apucat de băute, după ce a rămas singur. Şi nici băutul nu era aspectul cel mai relevant (dacă atunci i s-a făcut lui sete, atunci a băut), ci faptul că omul a intrat într-un lanţ întreg de determinări, care mai de care mai semnificativă. Pentru că omului i s-a „făcut rău" pe la un timp. Făcîndu-i-se rău a vomat, a terciuit baia şi jumătate din cameră (cea mai frumoasă şi mai luxoasă cameră din întreaga cabană). După care s-a culcat, a adormit. Cînd s-a trezit şi a văzut ce a făcut, a luat-o de la capăt cu băutul, fiind stimulat

Scanned with CamScanner

de data aceasta și de *rușine* (de unde și titlul), sorbind băutura cu și mai multă lăcomie. Ceea ce a dus la o accentuare a răului, la „desăvîrșirea terciuirii", care nu s-a realizat, e adevărat, dintr-o dată, s-a realizat în etape, urmînd îndeaproape creșterea *rușinii* care îl făcea pe eroul nostru să bea și mai năpraznic după fiecare „limpezire". Fapt e că prietenii și colegii lui au găsit personalul cabanei cam alertat, în seara următoare, cînd s-au întors de la schiat (pe el nu l-au mai luat, crezînd că doarme). Li s-a spus ce se petrecea în camera Nr. 1 : se auzeau zgomote ciudate, icnete și grohăituri („un fel de grohăituri"), în urma cărora se făcea liniște. S-au dus toți la ușă, au bătut puternic, l-au strigat pe amic. După aceea, dacă au văzut că nu le răspunde nimeni, au spart ușa, mirîndu-se care mai de care de halul în care se afla „bietul om", de „terciuirea celei mai frumoase camere din întreaga cabană", neștiind nici unul că prietenul și tovarășul lor de muncă fusese înfrînt de rușine și nu de viciu, cu toate că el le-a spus-o clar : „Rușinea m-a dat gata, rușinea m-a înfrînt !... Am luptat din toate puterile împotriva ei, dar ea, tovarăși !..."

Uitasem de această povestire, o lăsasem „să doarmă" într-un dosar, considerînd subiectul „răcit". Dar iată că viața mi-a scos în față un alt fapt, asemănător și mult mai interesant. Un profesor, un om bătrîn, pensionar acum — „profesor de școală veche, cum a precizat el la un moment dat, nu de școală nouă, cum era eroul lui Caragiale" —, mi-a povestit într-un compartiment de tren, după foarte multe ocoluri, după îndelungi și complicate tatonări, cît de mult a pătimit și pătimește el din pricina ginerelui său — „un om interesant altfel, plin de energie, harnic, domnule, cum nu s-a mai văzut, muncitor și strîngător, adunător de bunuri și de bani, un adevărat stivuitor de averi...". „Dacă muncește mult, e normal să aibă mult, am cutezat eu pe la un timp, munca se plătește, e răsplătită cum se cuvine, așa e normal, așa cere echitatea !..." „Da ? !... Așa e normal ?... Și echitatea... Ce este aceea echitate, mă rog frumos ?..." Am încercat să răspund (să răspund și nu să-i răspund fiindcă omul impunea, era cam sucit, părea așa, dar avea ținută, era un adevărat profesor de școală veche, era un bătrîn de toată frumusețea, un inte-

Scanned with CamScanner

lectual autentic, un ardelean tot atît de autentic, viguros încă, atins de căruntețe, neîmputinat însă de ani, nedomolit în cugetul său, dîrz și netămător, și neiertător, cum avea să se vădească pînă la urmă), dar el nu m-a lăsat, schimbînd deodată vorba. „...Nu ți se pare, m-a întrebat bătrînul, că despre noi, despre ardeleni, se vorbește și astăzi în batjocură, mai de sus, de parcă noi, tovarășe dragă, am fi niște *rostogani,* cu toții ? !...“ „N-am sesizat tendința aceasta, am schițat eu un răspuns, nu-mi dau seama dacă e chiar așa ! ?...“. „Este chiar așa, a continuat bătrînul, eu am sesizat tendința aceasta, am întîlnit-o în oarece cărți și în niște filme pe care le-am fost văzut cu vreo cîțiva ani mai în urmă !... Nu era vorba de toți ardelenii, e drept, era vorba numai de cei ce au fost făcut politică mai înainte, pe vremea burghezimii și a moșierimii, cum am băgat de seamă că i se zice vremii aceleia, de parcă atunci nu ar fi existat muncitori și țărani !... Dar aceasta e altă treabă, vorba e că politicienii aceștia erau prezentați toți ca niște caraghioși, ca niște paiațe !... Niște sclerozați nenorociți, care vorbeau cum nu se vorbea în Ardeal nici la 1900 !... Erau batjocoriți rău de tot, erau arătați cum nu au fost ei niciodată, cum nu se putea să fie, deoarece ei au făcut Unirea, ei au luptat pentru eliberarea Transilvaniei de sub jugul crăiesc și unguresc !... Eu i-am cunoscut bine, am fost adversar de idei cu unii, cu alții am fost prieten !... Și nu erau așa, nu erau niște amărîți de *rostogani,* cum îi prezintă unii astăzi, erau oameni strașnici unii dintre ei, erau pregătiți cum scrie la carte, aveau conduită !... Nu-i apăr, să știi, dar eu zic așa : nu e bine să-ți micșorezi adversarii, batjocorindu-i, deoarece, în felul acesta, te micșorezi și pe tine însuți !...“. „Arta, am zis eu, are dreptul la sarcasm, are voie să se sprijine pe o privire mai critică, de nu chiar necruțătoare !...“. „Să aibă, tovarășe dragă, să se sprijine pe orice, dar să fie obiectivă, să nu înalțe ce-i convine și să nu micșoreze ce nu-i convine, aceasta e obligația artei, nu a artei, de fapt, ci a tovarășului artist, care nici nu mai este artist, în cazul nostru, e un simplu renegat !...“. „Chiar așa ! ?...“ „Chiar !... Dumneata ai auzit de Mangra !...“ „Am auzit, cum să nu ! ?...“ „ Ei, dacă ai auzit, dacă știi cum i-a trădat el pe ai lui, adecă pe noi, atunci

Scanned with CamScanner

trebuie să știi — să știi și să nu uiți ! — că Ardealul a dat mulți oameni de seamă, oameni curajoși, oameni viteji !... Alături de aceștia însă, Ardealul, același Ardeal, a produs oportuniști destui, mărunți ori mai mari, la fel de scîrboși toți !... Deoarece oportunismul, tovarășe dragă, e o maladie scîrboasă, cea mai scîrboasă maladie din lume !..." După aceea, cînd credeam că vom lămuri, în sfîrșit, această problemă, bătrînul s-a înturnat brusc la ginerele său, la Androne Drotoș — „că așa îl cheamă, bată-l Dumnezeu să-l bată, că nici ochii nu-i stau bine în cap, așa-i de hameș și atita-i el de mișel, cît zece, laolaltă, cît douăzeci, că-i plin de energie, îi inepuizabil, cum ți-am fost spus !... Și-i de o nesimțire imensă, nu mică, nu mare, imensă, tovarășe dragă, că mie mi-i și teamă de el cîteodată, cu toate că sînt om teafăr și curajos !... Da mi-i teamă !..." Toată discuția noastră a decurs așa, apropiindu-se sau îndepărtîndu-se de „imbatabilul Androne Drotoș", care nu era „om stricat altfel", nu avea darul băutului — „să nu audă de așa ceva !"... —, nu-și neglija familia —" ba din contra, o ține pe fii-mea ca pe o principesă !..." —, nu lenevea niciodată. Avînd însă o meserie bănoasă (nu era scriitor, în orice caz, ceea ce înseamnă că unele legende s-au perimat demult) și fiind plasat la un loc bun — „a avut el grijă și de asta, că-i combativ, cum nu se mai află, cînd e vorba de interesele lui !" — Androne Drotoș se lăcomise puternic la bani și la „alt fel de bunuri", adunînd și tot adunînd — „că ăsta nu se mai satură, tovarășe dragă, îi ca un sac fără fund, îi ca o văgăună umblătoare !..." Nu asta l-a intrigat cel mai mult pe bătrînul și cam scorțosul său socru, ci faptul că nesățiosul adunător îi spusese nu demult — „alaltăieri mi s-a mărturisit !..." — că el suferea enorm, gîndindu-se în fiecare zi „la cei ce nu se ajung cu ce au, la cei ce nu primesc cît li se cuvine !..." „Înțelegi dumneatale cum vine treaba aceasta : dumnealui adună și suferă, calcă peste oameni și peste suflete și se zbuciumă mereu, lăcomindu-se și mai tare, pe măsură ce mi se tot zbuciumă și tot suferă ! ?..." Mi-am amintit, ca într-o fulgerare, de „întîmplarea" cealaltă. „Bine, am vrut eu să zic, dar ăsta, *drotoșul* dumitale, e un fenomen, nu e un om, ăsta va terciui un oraș întreg, nu doar o simplă

Scanned with CamScanner

cameră, de la o cabană oarecare !...“ N-am mai apucat însă să-mi împărtășesc gîndul. Bătrînul s-a precipitat și nici nu m-a luat în seamă. Se apropia, ce-i drept, Ploieștiul, unde urma să coboare, fiindcă mergea la Iași. „Să fii sănătos, tovarășe dragă, mi-a spus el la despărțire, și ai grijă, pazește-te de renegați !“ De imbatabilul său ginere n-a mai spus nimic, de parcă nici nu ar fi fost, cu toate că acesta exista, era viu și era, într-un fel, imbatabil. Numai într-un fel însă, fiindcă în asemenea cazuri nu sînt interesante „culmile“ pe care se ridică unul sau altul, ci finalurile, nu contează de unde s-a pornit — de la un șperț mai mare sau mai mic, de la o mituire de zece mii sau de un milion — ci unde s-a ajuns : la închisoare sau la „casa cu patru ceasuri“ ! ?

Scanned with CamScanner

Parvenitismul e asociat de obicei cu agresivitatea, cu lipsa de scrupule, cu demagogia, cu minciuna și cu duplicitatea, cu șarlatania cea mai ordinară. Și nu e întotdeauna așa, cel mai adesea nu este așa. Formele acestea de parvenitism, evidente și vulgare, condamnate în genere de toată lumea (chiar și de cei ce le practică), nici nu sînt cele mai interesante și mai complexe. Un parvenit care își sporește bunăstarea prin delapidare nu e nimic altceva decît un delapidator, un hoț, oricîte „inovații" ar introduce în acest domeniu, oricît de mare și de spectaculoasă ar fi lovitura pe care o dă (sau loviturile, mă rog). Un altul, care umblă cu lozinca în gură, cum umblă cîinele cu cîte-un os, rămîne ceea ce este : un demagog, cum sînt, din nefericire, destui. Urcă și aceștia, progresează și ei, mai ales în perioadele mai învălmășite. Dar mai și cad, unii dintre ei rostogolindu-se schelălăind în hăuri, făcînd larmă mare și multă, dovedindu-și astfel esența, vădindu-și caracteristica principală, de gozuri sociale, de pleavă care a nimerit întîmplător în vîrtejurile suitoare ale revoluției. Celălalt tip de parvenit, parvenitul cordial, cel mai reprezentativ, după socotința noastră, cel mai complex, cel mai interesant, din punct de vedere social, din punct de vedere psihologic, nu face larmă niciodată, nici cînd suie nici cînd coboară. De fapt, el nu coboară niciodată, el suie mereu, treaptă cu treaptă, palier după palier, fără a face gălăgie, sincronizîndu-și la perfecție pașii cu necesitățile urcușului, drămuindu-și în așa fel eforturile încît să nu se simtă

Scanned with CamScanner

nici o urmă de oboseală în ceea ce face (fiindcă e greu și urcușul, nu e obligatoriu, dar e cumplit), să nu intervină nici o crispare, în nici un gest, nici măcar la înfiriparea gîndurilor, *desăvîrșirea* fiind idealul său suprem, fiind principala lui armă de luptă. Asta presupune, bineînțeles, o încordare interioară permanentă, o voință enormă, a cărei slăbire, fie și pentru o clipă, ar duce la un adevărat dezastru. De aceea nu iese el niciodată, nici măcar din greșeală, nici în intimitate, nici cînd e singur-singurel, din făgașul comportamentului pe care și l-a stabilit în mod riguros, o dată și pentru totdeauna. De aceea nu supără el niciodată pe nimeni, avînd grijă totuși să fie principial, spunîndu-și părerea într-o problemă sau alta, dar numai cînd e absolută nevoie, cînd nu se poate altfel, și fără a-și „ieși din pepeni", cum fac alții, fără a-și trăda esența. Se supără și el, ca orice om, e făcut și el din carne și din sînge, e bîntuit de multe ori de nemulțumiri și de patimi, nu se trădează însă niciodată, în nici un fel. Abia dacă se împurpurează, abia dacă se rumenește la față, abia dacă îi trec cîteva umbre prin apele sticloase ale privirilor. Asta însă se întîmplă rar, foarte-foarte rar, și numai în împrejurări extrem de dificile. De obicei e de neclintit, parcă ar fi un sfînt decupat de curînd dintr-o frescă bizantină, parcă ar fi un apostol nou al noilor schimbări, un luptător care s-a autodesăvîrșit, atît de mult și așa de profund, încît a atins treapta cea mai înaltă a perfecțiunii. Într-un fel a atins-o, ce-i drept, fiindcă nu-i este dat oricui să fie dominat și ros de oportunisme, fiind în același timp, și fără nici un efort vizibil, principial și ferm, nu-i este dat oricui să fie duplicitar pînă în măduva oaselor, să nu creadă în nimic din ceea ce spune, convingîndu-i totuși pe aproape toți (chiar și pe sine însuși s-a convins de asta) că e dominat de credințe limpezi și puternice. Nu poate oricine să afișeze în permanență o generozitate de mare înțelept, mai ales că dincolo de această generozitate, alături de ea, în miezul ei, a pulsat și pulsează în permanență un individualism viguros, pe cît de viguros pe atît de feroce, dorința de *a fi* și *a avea* fiind adevărata axă de simetrie a acestui personaj straniu. Pot

Scanned with CamScanner

adică şi alţii să fie aşa, fiindcă tipul acesta de parvenitism nu exclude deosebirile temperamentale, unii chiar sînt aşa, fără a atinge însă treapta înaltă a desăvîrşirii, cum s-a întîmplat cu posibilul nostru personaj, a cărei izbîndire finală va fi egală totuşi cu o dezagregare definitivă, să vedem, să ne mai gîndim, să lăsăm lucrurile să se dezlege de la sine, cît mai firesc.

Scanned with CamScanner

Nu știu dacă e un fenomen, dar *insul* există. E unul care a suferit mult într-o anumită vreme, prin 1950—1954. La închisoare n-a fost, nu l-a judecat și nu l-a condamnat nimeni. Dar a fost dat afară dintr-o „școală de cadre", iar după aceea a găsit greu de lucru. Un timp a muncit într-o fabrică, făcînd „muncă brută", „fără a mă abrutiza", cum precizează el uneori, cînd stă cu amicii la cîte-un șpriț (prieteni nu are, dumnealui are numai amici), sau la cîte-un coniac, sau la cîte-un „vizichi". Și-a completat studiile după aceea, a revenit la suprafață — „Era normal, nu-i așa, valoarea rămîne valoare, indiferent de orînduire !..." —, a primit pînă la urmă o munculiță destul de importantă — „E mai bine pe la mijloc, să nu te bată vîntul, să nu fi lezat de nenorocitele acelea de reciclări !..." S-a înscris în partid înainte de asta, înainte de a deveni „cadru de conducere", evocînd de fiecare dată, și la primirea lui în partid, și după aceea, vremea cînd a avut dificultăți și greutăți, exploatînd la maximum suferințele lui de atunci — „Mi se stricaseră pantofii, tovarășilor, se făcuse talpa cum e foița !..." —, dîndu-le proporții epopeice, cum nu putea să facă decît o lichea autentică. Fiindcă suferințele lui de atunci nu au avut și nu au nimic comun cu suferințele oamenilor care au fost chinuiți și nedreptățiți în vremea aceea aspră și grea, dar și complicată. El a fost și atunci ceea ce este acum : un om fără nici o urmă de caracter, o simplă lichea. În această calitate — de lichea — a nimerit el în „angrenajele nedrep-

Scanned with CamScanner

tăţii“, nu pentru că ar fi avut „idei politice“, pentru că ar fi fost „adversar de temut al dogmatismului“, ci pentru că era prieten şi atunci cu paharul, pentru că bîrfea şi denigra totul, cu un cinism de care nu s-a despărţit nici astăzi, pentru că nu avea nici atunci nimic sfînt pe lume. „Calităţile“ acestea ale lui l-au dus „la necaz“, aşa a ajuns el erou, fără să vrea şi fără să o merite — nici măcar în treacăt ! —, exploatînd totuşi mai mult decît alţii dificultăţile de atunci, nutrindu-se din lacrimile şi sîngele celor care au suferit pe nedrept, adunînd într-un fel roadele acestor suferinţe. De unde se poate deduce, fără a complica lucrurile, fără a forţa „concluziile“, că atît *insul* cît şi vremea care l-a produs au ceea ce se numeşte complexitate, nu sînt cum par la o primă şi mult prea fugară cercetare.

Scanned with CamScanner

APOTEOZĂ

Anul trecut * am fost la cerbi. Nu la pușcat. Am fost doar la privit. Și la ascultat. Anul acesta n-am mai fost. Dar i-am visat într-o noapte. Eram în alt loc, tot în munte, unde nu erau însă cerbi. I-am văzut și i-am auzit cum își buciumau aleanurile. Iar după aceea, dimineața, m-am gîndit mult la ei, la lumina care le anină de coarne, la felul cum calcă ei pe cețuri, la umbletul lor împărătesc, la semeția lor atît de firească. De la cerbi am ajuns, urmînd o asemuire mai veche, la frumusețea fără seamăn de mare a omului, a omului de azi, dar și a omului de ieri, a omului din totdeauna. A cărui tărie, a cărui capacitate de a dăinui și de a învinge, a cărui statornicie întru bine și întru bucurie au fost și sînt temei și temelie pentru pace și pentru progres, au fost și continuă să fie însăși vatra din care a crescut și crește văpaia de nestins a vieții.

Nu-mi dirigez trăirile, bineînțeles, dar de înturnat mă întorn mereu — mai ales cînd sînt împrejmuit de neliniști, cînd îi văd pe alții cum se clatină, cînd îi aud pe unii cum grohăie după mai mult — la ceea ce a fost și este trainic în lume și în viață, la capacitatea inepuizabilă a omului de a fi OM, de a se regăsi pe sine, de a se scutura de mantiile grele ale violenței, de a-și lăsa fruntea alintată de lumina binefăcătoare a libertății, de a sta drept și neclintit în fața tuturor dificultăților, de a nu se închina în fața opresiunii, de a pune în locul disperării sămînța dătătoare de puteri a speranței.

* În anul 1981.

Scanned with CamScanner

Viaţa nu se desfăşoară pe culmi, e adevărat, de multe ori ea se tîrăşte pe brînci prin locurile cele mai abrupte, sîngerînd sau scrîşnind, hohotind năpraznic cîteodată. Iar oamenii nu sînt toţi apostoli sau zei (unii dintre ei nu sînt nici măcar oameni). De putut însă pot toţi să fie zei sau apostoli, împărăţia demnităţii fiind accesibilă în egală măsură tuturor. Şi numai cei ce nu vor, cei ce se încurcă în ambiţii şi în delăsări, cei ce nu iubesc munca şi cinstea nu nimeresc poarta atît de uşor de nimerit a măreţiei.

Popoarele, în alt plan, tot cam aşa îşi chivernisesc sau îşi risipesc energiile, cu rost sau fără nici un folos. Unele se lasă tîrîte în agresiuni sinistre, făcînd altora ceea ce li s-a făcut lor mai ieri. Altele se lăţesc şi se tot extind, avînd impresia că se înalţă astfel, uitînd că numai activităţile creatoare, culturale sau ştiinţifice înalţă un popor în istorie, îl logodesc cu nemurirea. Nu e bine zis aşa, de fapt, pentru că popoarele, cele mici şi cele mari, năzuiesc în permanenţă spre bine şi spre linişte, spre pace şi spre bucurie. Şi nu e vina lor că vrerile şi dorinţele lor cele mai adevărate nu sînt luate în seamă. Vina aparţine, în asemenea cazuri, celor ce nu reuşesc să-şi sincronizeze deciziile cu aceste dorinţe, cu vrerea reală a popoarelor, cu năzuinţele lor cele mai fierbinţi, cele mai puternice, împotriva cărora se poate lucra, fără nici un spor însă. Sporul, şi satisfacţia, izbînda şi bucuria dăinuirii nu pot exista decît acolo unde sînt receptate şi împletite laolaltă vrerile de profunzime ale vieţii...

Stătea să plouă cînd coboram din munte. Nu ploua însă, nici n-a picurat măcar. Şi era linişte multă, ca niciodată. Doar de undeva de departe, din văile albastre ale adolescenţei, se auzeau cerbii boncăluind, cerbii din visul care îmi limpezise somnul, cerbii de anul trecut, cerbii din totdeauna. Se destrămau nişte ceţuri pe undeva, iar luminile care aninau de coarnele cerbilor tremurau înfiorate în vînturile tari ale înălţimilor. Fiindcă viaţa a iubit şi iubeşte culmile, înălţîndu-i în apoteoză pe cei ce îi sînt credincioşi — pe cei buni, pe cei puternici, pe cei neînfricaţi.

Scanned with CamScanner

O întîmplare destul de banală m-a determinat să-mi pun şi să pun mai multe întrebări, pornind de la ceea ce am spus şi spunem mereu de la un timp, cum că am avea o mare literatură, între scriitorii de astăzi, din România, existînd şi activînd mari şi distincte personalităţi artistice. Eu însumi am făcut asemenea afirmaţii, pe care nu le voi anula acum. Şi asta nu pentru că mi-ar fi teamă de contrazicere, ci pentru că am crezut şi cred în ceea ce am spus, pentru că am socotit şi socotesc potenţa creatoare actuală, individuală şi pe ansamblu, de o valoare deosebită, cum nu a mai fost decît în perioadele de mare avînt creator şi de mare izbîndire. Se ştie însă că între potenţă şi realizare există întotdeauna o inevitabilă diferenţă. La această diferenţă se referă întrebările mele, la ceea ce nu ar trebui să se piardă, la ceea ce nu ar trebui să se irosească în preocupări minore, în nesfîrşite campanii electorale, în bîrfe deşănţate şi în denigrări tot aşa de acerbe, în temporizările născute de plafonările administrative, atît de false, atît de dăunătoare, atît de străine de spiritul viu al literaturii şi culturii contemporane.

Legea randamentului nu funcţionează în acest domeniu, vor spune unii dregători culturali, domeniul acesta e mai aparte, vor adăuga imediat creatorii care se sperie de dezvoltare, care ar vrea să nu „se treacă“ niciodată peste ceea ce au izbutit ei.

Adevărat, voi recunoaşte eu, o lege care e valabilă într-un domeniu, valabilă şi verificabilă prin calcul, nu poate fi aplicată mecanic în alt domeniu. Asta nu înseamnă,

Scanned with CamScanner

voi adăuga numaidecît, că în domeniul acesta din urmă, în domeniul nostru, în speță, se poate realiza ceva fără efort, fără muncă multă, fără dăruire și fără sacrificiu, în afara unui sistem eficient și inteligent de stimulare a valorii, toate acestea avînd, în cadrul sistemului nostru social, o importanță deosebită, dacă nu chiar determinantă.

De aceea m-am întrebat și întreb : Cîți dintre noi cei de astăzi trăim și gîndim, cutezăm și lucrăm precum marii marii noștri înaintași ? ! În ce măsură ne mulțumim cu puținul recunoașterii de moment, cerșită sau obținută și aceea cine știe cum, pe bază de relații, prin fel de fel de combinații ! ? Am realizat noi cu adevărat „saltul" de care vorbim mereu sau ne aflăm doar în fața unei șanse mari, care poate fi însă și ratată, total sau parțial, dacă nu e abordată cu toată răspunderea ! ? De ce sînt dușmăniți de moarte unii scriitori, de către alți scriitori, pentru că lucrează mai mult, pentru că au abordat și abordează cu un spor evident de gravitate problemele spinoase ale creației ! ? De ce naște suspiciune, sau dezaprobare, sau mînie, un asemenea mod de a aborda lucrurile ? ! Și de ce nu stîrnesc suspiciune, sau dezaprobare, sau revoltă, veleitarismul și carierismul unora sau altora, al căror ideal estetic nu depășește nivelul pensiei sau al funcției cît mai temeinic retribuită ? !...

Alt rînd de întrebări vizează cadrul general, material dar și moral, care nu mai corespunde demult cu dezvoltarea culturii contemporane. Felul cum se tipărește și se difuzează astăzi o carte nu se deosebește cu nimic de felul cum se tipărea o carte în anul 1952, sau, dacă există totuși o deosebire, ea nu este favorabilă cărții de azi. Fiindcă atunci, în 1952, se găsea hîrtie suficientă pentru orice fel de carte, bună sau mai puțin bună, în vreme ce acum nu se găsește hîrtie pentru cartea bună sau foarte bună. Dificultatea e reală, din nefericire, dar asta nu înseamnă că soluția egalizării prin plafonare e fericită și stimulatoare. De ce să se pună semnul egalității între două cărți diferite ca valoare și ca importanță, cunoscut fiind faptul că chiar în cadrul aceleiași *lucrări,* săvîrșită de același autor, există diferențieri valorice ? ! De ce nu se acordă o importanță reală stimulării materiale și morale a literaturii, de ce ne bizuim în acest sector pe un sistem înghețat, necorespun-

Scanned with CamScanner

zător, în orice caz, cu potențele reale ale frontului literar ? ! De ce nu sînt editurile adevărate laboratoare de creație ! ? De ce nu sînt mai vii și mai combative revistele literar-culturale, de ce nu sînt ele așteptate cu nerăbdare de cititor ? ! De ce nu se ține seama deloc, în domeniul editorial, de cerințele publicului, de ce sînt păstrate „la secret" tirajele care rezultă din unele sondaje de opinie ? ! De ce există încă o discrepanță așa de mare între caracterul angajat al literaturii de azi, ale căror îndatoriri sînt de ordin politic, și felul cum este considerată în practică această literatură, cu mult sub nivelul sarcinilor ce-i revin, la distanță mult prea mare față de literatura politică propriu-zisă ? ! De ce nu devin adevărate sărbători (în sensul emulației, nu în sensul adulației) adevăratele izbînzi ale literaturii de azi ! ? De ce sînt celebrate într-un semianonimat rușinos centenarele unor mari scriitori, centenarul lui Agârbiceanu, acum, centenarul lui Octavian Goga, ieri ! ? Să se fi uitat oare că atît măsura cu care îi măsori pe alții cît și capacitatea de a-i înțelege reflectă întocmai propria ta măsură, valoarea proprie ! ?

Nu dramatizez și nici nu îmi fac iluzii, crezînd că a doua zi după ce vor fi tipărite aceste însemnări lucrurile se vor schimba în bine. De mult nu mai cred în asemenea „minuni". Am crezut și cred în schimb în puterea de influențare a reflecției care s-a născut dintr-o dorință evidentă de mai bine, genul acesta de reflecții născînd obligații mari și înlăuntru, mai ales înlăuntru, obligîndu-l pe cel ce are curajul să le emită să tindă mereu spre mai mult, amintindu-le totodată altora, celor ce vor să audă, că nu poți să fi mare scriitor decît dacă te porți ca atare în toate împrejurările vieții, lăsînd preocupările minore în seama celor ce nu vor decît atîta : să existe și să profite cît mai mult de pe urma acestei existări.

Scanned with CamScanner

CĂRUȚELE OAMENILOR

Cît de repede se întorc lucrurile înapoi ! N-a trecut, iată, așa de multă vreme de cînd le spuneam oamenilor să intre în colectivă, cu căruțe cu tot (cu atelaje cu tot, cum se zicea atunci). Căruțele acelea au fost distruse mai toate, așa cum au fost distruși și hăcuiți caii mai peste tot. În unele locuri s-au făcut focuri mari cu căruțele oamenilor, adevărate ruguri în care se topeau pîrîind roți și loitre de cară și de căruțe. În alte locuri s-au făcut „controale la domiciliu", s-a scotocit prin șuri și prin girezile de nutreț, căutîndu-se atelaje și „resturi de atelaje". Iar acum ne înturnăm la ele, deoarece oamenii și-au făcut alte căruțe, au prăsit cai unii dintre ei, plătind totul cu muncă și cu răbdare, mai ales, uitînd de hărțuielile de mai ieri-alaltăieri. Dovada cea mai certă că au uitat și că au iertat totul e însuși faptul că se duc la lucru, la C.A.P., cu atelaje cu tot, cu cai cu tot. Se duc pentru că își apără astfel un drept : dreptul de a avea o „grădină personală", dreptul de a munci, fiindcă nici grădina aceea nu rodește singură. Și nici nu întreabă de plată, oamenii. Se duc să ajute, fac un fel de clacă — „clacă de tip nou." Asta nu e rău, dar poate că ar fi mult mai bine — ar fi mai drept, mai echitabil, mai rațional — dacă munca oamenilor, munca țăranilor, îndeosebi, ar fi răsplătită cum se cuvine, la cules sau la semănat, în perioadele „de vîrf" sau în perioadele obișnuite, căutîndu-se și găsindu-se în acest sens cît mai multe și cît mai diverse forme de cointeresare, avîndu-se grijă nu numai de ceea ce e dus la „bazele de recepție", dar și de ceea ce le rămîne sau nu le rămîne

Scanned with CamScanner

oamenilor — de pîinea pe care o au sau nu o au ; de mămăliga fără de care nu pot trăi ; de laptele pe care îl beau sau nu îl beau copiii lor ; de pumnul de grăunţe pe care trebuie să-l arunce galiţelor (un ţăran îmi spunea nu demult, rîzînd într-un dinte : „Eu, tovarăşe, am înţeles că am dreptul la o sută cincizeci de kilograme de grîu pe an, am ascultat la radio, am cetit în ziar şi am înţeles, dar ce mă fac eu cu găinile astea ale mele, care nu cetesc ziarul şi nici la radio nu ascultă, cum să le lămuresc eu pre dînsele că nu am de unde să le dau grăunţe ?“) ; de nutreţul cu care trebuie să-şi hrănească oile sau vaca, în caz că le au. Spun asta deoarece a existat şi mai există încă, venind spre noi din vremea cînd se dădea foc la căruţe, un fel de prejudecată, o idee de sorginte dogmatico-feudală, în conformitate cu care ţăranul trebuie să muncească şi să dea, să dea şi să muncească, — „pentru că el a avut şi are, el poate şi trebuie să dea !...“ A stărui în această prejudecată este egal, după socotinţa celui ce semnează aceste rînduri, cu a da foc încă o dată la căruţele oamenilor, ale ţăranilor, adică, ale fraţilor noştri de gînd şi de sînge, pe care îi lăudăm altfel, la care ne gîndim însă numai cîteodată, — şi e păcat şi nu e bine că procedăm în felul acesta !

Scanned with CamScanner

VACA LUI NEA DUMITRU

Nea Dumitru păştea vaca pe şanţ. Amărît era el, dar nici eu nu eram prea vesel (era după una din nenumăratele discuţii pe care le-am tot avut şi le tot am în legătură cu romanul *Toamnă fierbinte,* care se îndepărtează mereu de lumina tiparului. în loc să se apropie, nu-mi dau seama de ce ! ?). El se gîndea, după cum aveam să înţeleg mai tîrziu, la nişte tovarăşi cu care avusese de furcă nu de mult, iar eu mă gîndeam la iubiţii mei îndrumători, care mă împrejmuiesc altfel, faţă de altădată, faţă de acum zece ani, de exemplu, cu mai multă delicateţe, cu grijă chiar, nedespărţindu-se însă de înverşunarea fără de care dogmatismul nu poate fi dogmatism (nemaivorbind de obtuzitate, de răstălmăciri şi de răstălmăcirea răstălmăcirilor).

— Bună iarba, îi spun eu lui nea Dumitru, ca să legăm vorbă.

— Nu-i rea, zice el cam sec, dar e cam poluată...

— Poluată, iarba ? !

— Da, iarba de pe şanţ, trec maşinile, lasă în urma lor tot felul de gaze, şi-o opăresc, o strică...

Vorbim de vacă pe urmă, cum o cheamă — Joiana —, cît lapte dă — ajunge şi la cincisprezece litri pe zi.

— E bine atunci, spun eu.

— Da, e bine, mă aprobă nea Dumitru, tot aşa, sec şi cam scurt, cu nutreţul e mai greu, e greu tare, că eu, de, cum mă vezi, am şaptezeci şi opt de ani, sînt bătrîn şi-l agonisesc anevoie... Mai trag eu din coasă pe ici şi pe colo, da-i greu tare, cu nutreţul !...

Scanned with CamScanner

— Bine, dar cei de la primărie nu te ajută ? Ar cam trebui, nu-i aşa ! ?

— Da, ar cam trebui, numai că ei, dumnealor, cum le zic eu, nu mă ajută deloc, să nu auză de mine, mai multe nu !...

— Dar de ce ? !

— Din pricina contractului de lapte, pentru că n-am vrut să-l închei, m-am făcut că-l închei, dar nu l-am încheiat !... Asta e, da, e mai bine zis aşa : că m-am făcut !...

— De ce e mai bine zis aşa, nea Dumitre ?

— Pentru că şi ei, adică dumnealor, s-au făcut că mă ajută acum doi ani, cînd am încheiat contract !... Şi nu m-au ajutat !...

— Şi atunci te-ai răzbunat ! ?

— Ba nu... Nu m-am răzbunat deloc !... Am pus lucrurile în făgaşul lor adevărat, să se ştie ce-i şi cum !...

Nea Dumitru tace un timp, uitîndu-se cu îngăduinţă la Joiana lui, cum rupea iarba, mai mult cu gingiile şi cu buzele, decît cu dinţii. Aruncă apoi o privire scurtă, dar cuprinzătoare şi peste maşina mea (eu aşteptam un prieten, să-şi culeagă grădina).

— E mai bătrînă decît Joiana mea, nu-i aşa ? mă întreabă el pe urmă, zîmbind într-un anume fel.

— Este, se vede cît de colo.

— Şi de ce n-o schimbi ?

— Din motive obiective, nea Dumitre !...

— Din motive obiective ! ?... Frumoasă vorbă !... Uite şi eu tot de aia nu închei contractul de lapte : din motive obiective !...

Tace din nou şi nici nu mă mai ia în seamă un timp. Pe urmă, cînd se întoarnă către mine, îşi dă pălăria pe ceafă (o pălărie veche, arsă de soare şi decolorată de ploi) şi-mi spune, dintr-o răsuflare, cum a fost el chemat la primărie — „acu, în primăvară, pentru contract !...“ Şi se împurpurează, pe măsură ce vorbeşte. Se împurpurează atît de tare, încît pînă şi barba (fiindcă era nebărbierit de cel puţin o săptămînă, iar barba lui era albă-colilie, albă cum e neaua care se aşterne, după cîte un ger mare, pe gheaţa cîte-unui rîu) se împurpurează, parcă, şi ea, pînă şi ea.

Scanned with CamScanner

— ...Ei, adică dumnealor, spune nea Dumitru, erau șase, iar eu eram unul singur... Singur și cam bătrîn, nu zic scăpătat, că nu-mi place... Ei, adică dumnealor, erau îmbrăcați bine și ținuți bine, iar eu, de, așa cum mă vezi, cu haina pe care mi-a dat-o băiatul, unul dintre băieți, cu pantalonii pe care îi am de la altul, cu pălăria asta și cu cizmele astea de cauciuc, de care cred că n-o să mă despart nici în sicriu !...

— Am înțeles, dar cine erau ei ? !

— De-alde ăștia, cine să fie, unul era de-aci, altul era de dincolo, unul de la cooperație, altul de la cooperația cooperației, unul de la primărie, altul de la primăria primăriei !... Erau, ce mai, și erau îmbrăcați bine și ținuți bine, toți, iar eu, de, așa cum mă vezi !... C-am și zis și m-am gîndit cît ar fi ei, adică dumnealor, de buni și de potriviți pe la grajdurile acelea noi ale ceapeului și ale iaseului, nu de alta, dar vitele de-acolo se prezintă rău de tot !... Unora, cel puțin, vite frumoase, vite de rasă, aduse de la importuri, le-au crescut copitele de nu se mai pot clinti din loc, ce să mai vorbim de laptele pe care nu-l dau și de celelalte !... Că de-aia n-am încheiat eu contract, dacă chiar vrei să știi, pentru că am zis așa : baza acolo trebuie să fie, nu aicea, vitele alea trebuie să dea laptele cel mai mult, nu Joiana mea, că dacă e să ne sprijinim pe ea, n-am făcut nimic !...

— Adevărat, zic eu, dar și puținul ăsta contează, din puțin se face mult, nu-i așa ! ?

— Ba da îmi răspunde nea Dumitru, așa e, numai că eu gîndesc și zic altfel : acolo unde e o vacă e un izvor de lapte, iar izvorul ăsta trebuie să rămîie în folosul familiei care se chinuie să țină vaca aceea, pentru că omul de aia ține vaca, să aibă un folos după ea, n-o ține pentru contract, contractul trebuie să vie abia după aceea, la ce prisosește, că, dacă nu, vaca dispare, iar contractul rămîne și el cu buzele fripte !...

— Cum să dispară vaca ? ! mă prefac eu a nu înțelege.

— Simplu de tot ; omul n-o mai ține, dacă nu se alege cu nimica, nici măcar cu un strop de lapte, c-așa le-am zis și tovarășilor acelora, iar ei, adică dumnealor, s-au

Scanned with CamScanner

supărat și au strigat la mine : că e nevoie, că țara duce lipsă de lapte, c-așteaptă copiii de la oraș, că sînt speculant și cîte toate !... Unul, pe care îl știam bine din vremea colectivizării, m-a amenințat, mi-a spus c-o să schimbe foaia, dacă nu mă dau pe brazdă !... E drept, n-am rămas nici eu dator, le-am spus-o de la obraz c-ar fi bine să ție și ei cîte-o vacă !... Sînteți tineri și sînteți trăiți bine, se vede cît de colo, așa că ați putea să sprijiniți și voi statul cu unele și altele, mai concret, nu numai cu îndemnuri !...

— Și dumnealor ce au zis ! ?...

— Foc s-au făcut, m-au invitat afară, după aia m-au chemat înapoi !... E adevărat, cum ți-am spus, că nici eu n-am rămas dator, cu toate că nu-s rău de gură !... Dar atunci m-am supărat tare de tot, mai ales după ce mi-au spus, tot ei, tot dumnealor, că-mi lasă vreme de gîndire !... Mi-ați lăsat vreme de gîndire la colectivizare, acum nu-mi trebuie, acum cred că ar fi bine să țineți vremea asta pentru dumneavoastră, s-o creșteți și s-o mulgeți...

Nea Dumitru tace din nou, parcă s-ar sfii de ceva, parcă i-ar părea rău de întîmplarea pe care mi-a povestit-o, sau pentru că a vorbit, nu știu, nu-mi dau seama. Și nici nu îndrăznesc să-l mai ișchitesc în vreun fel. Tac și eu. Tăcem amîndoi, cum se tace la îngropăciune. Iar asfințitul care se vîltorește undeva în stînga, departe, aruncă peste noi prostogoale mari de foc și de sînge, prostogol după prostogol, val după val...

Scanned with CamScanner

Se aud uneori glasuri, se pun întrebări sau se rostesc ameninţări, se lansează acuzaţii dintre cele mai grave, din penumbra atît de schimbătoare a adversităţii : De ce îţi iubeşti ţara ?... De ce îţi exprimi public acest sentiment ! ?... De ce faceţi *voi* atîta caz de patriotism şi de cunoaşterea în profunzime a istoriei naţionale ? !... De ce spuneţi mereu că sînteţi unul din cele mai vechi popoare ale Europei ! ?... De ce vă evocaţi obîrşiile, de ce scoateţi în lumină substraturile vechimilor voastre ? !... De ce vă mîndriţi că sînteţi ceea ce sînteţi ! ? Deoarece asta înseamnă naţionalism, înseamnă neofascism !... *Voi* nici nu sînteţi patrioţi, nici comunişti nu sînteţi, sînteţi neofascişti, sînteţi noua dreaptă !... Sînteţi nişte troglodiţi !... Sînteţi !... Sînteţi !...

Copii pribegi ai plebei burgheze, rămăşiţe ale vechilor şi ale noilor căpătuieli, fiindcă şi vremea noastră a avut şi are corsarii săi (mă gîndesc, cînd spun asta, la cei ce au trăit şi trăiesc din *ilicitul delapidării*, la cei ce s-au cununat cu *ilicitul incompetenţei)*, — te privesc cu dispreţ, te sfidează sau te stropesc cu noroi, dacă îţi afirmi deschis credinţele, dacă spui că îţi iubeşti Ţara, dacă pui la temelia acestei iubiri tot ce ai mai bun în tine, trăind în conformitate cu această dăruire definitorie.

Cum poţi să le răspunzi, într-adevăr, indivizilor de acest fel, cum poţi să-i convingi pe nemernici că nu eşti cum zic ei ! ? Cum poţi să-i convingi pe cei ce se uită pieziş la Ţara aceasta a noastră că nu au dreptate şi că nu fac bine comportîndu-se în acest fel faţă de mama lor care i-a

Scanned with CamScanner

hrănit și îi hrănește, fără de care nici ei nu ar fi fost și nici nu ar fi ! ? Cum poți să-i convingi că greșesc profund pe cei ce au disprețuit și disprețuiesc un popor atît de bun, atît de harnic, atît de înzestrat, cum e poporul acesta al nostru, poporul român ! ?

Răspunsul cel mai bun, față de asemenea împrejurări hărțuitoare — față de șovinism și față de neoșovinism, față de revizionism și față de neoiredentism, față de toți cei ce vor desfacerea în bucăți a mîndrei noastre Românii, față de cei ce vor pieirea poporului nostru —, nu este și nu poate fi decît unul singur : stăruirea în iubire, iubirea însemnînd dăruire prin muncă, însemnînd continuitate și frățietate, omenia noastră străveche fiind, după cum se știe, inepuizabilă. Să latre deci cîinii, iar caravana — caravana muncii și a luptei pentru mai bine ! — să-și urmeze liniștită drumul sub drapelul dătător de puteri și de speranțe al iubirii.

Scanned with CamScanner

Între scriitor şi operă există o relaţie de determinare destul de strînsă, nu simplistă, nici măcar simplă, dar ea există, arătînd, pe parcurs sau în final, ce fel de om a fost cel ce a edificat opera respectivă, ce fel de idealuri a avut, ce speranţe i-au încălzit inima, ce deznădejdi l-au bîntuit, în ce a crezut el, ce a iubit şi ce a urît, alături de cine s-a aflat, prin scris şi prin întreg felul lui de a fi. Abordată din acest unghi, mai mult dinspre final (din perspectiva izbîndirii), problema pare mult mai clară, avînd în vedere faptul că în spatele fiecărei opere, înăuntrul ei, mai bine-zis, pulsează inima unei personalităţi deosebite, valoarea însăşi a operei fiind direct proporţională cu tăria acestor pulsaţii. Nimeni nu va putea desface, de pildă, pe Eminescu de opera lui, de ceea ce a săvîrşit el, imprimînd dăruirii o intensitate cutremurătoare, cum rar s-a întîmplat, cum nu se poate întîmpla decît în cazul celor mari.

Cineva îmi povestea, de exemplu, vorbind despre Sadoveanu, cum aduna, sau cum punea el să fie adunate, seara, pîinea care rămînea la masă, întrebuinţînd-o pe urmă dimineaţa, la cafea, vrînd astfel să spună că Sadoveanu era un om zgîrcit, sau meschin, sau mai ştiu eu cum. E posibil ca povestea aceasta să fie adevărată, pe mine însă nu m-a determinat să-mi schimb impresia pe care mi-am format-o despre marele rapsod, pe care am dedus-o, în principal, din operă. Povestea amintită anină de *mantaua* uriaşă a lui Sadoveanu ca o simplă scamă, pe care nici n-o observi, dacă eşti capabil să cuprinzi cu ochii întreaga statură a celui pe care îl priveşti. Iar dacă nu eşti capabil să te ridici

Scanned with CamScanner

la înălțimea unei asemenea cuprinderi, dacă te concentrezi asupra scamei, înseamnă că ești mărunțel, din moment ce nu vezi decît manșetele celui ce stă cu capul în tumultul norilor.

Un alt exemplu se referă la G. Călinescu, pe care tot vor unii să-l „demistifice", nu se știe de ce, mergîndu-se de vreo cîteva ori atît de departe cu „demistificările" încît acest mare constructor al culturii române (mare între cei mari) a fost transformat în epigon(da, da, Călinescu este un epigon, iar Ileana Vrancea este o deschizătoare de drumuri), într-un simplu producător de conjuncturi, nu un client al conjuncturilor, cum au fost alții (care au intrat la Academie pe ușa din dos), ci creator de conjuncturi. Scama a devenit astfel un cocoloș de noroi, o minge ciudată, pe care și-o pasează din cînd în cînd cîțiva pseudo-esteți, unii dintre ei (sau una, cum doriți) venind spre estetism (și spre „demistificări") dinspre vechiul, dar nu și defunctul dogmatism.

Nu pledez, bineînțeles, pentru o continuă tămîiere a marilor noștri scriitori, nu sînt partizanul apărării lor prompte și vehemente (se apără ei singuri, prin operă), cred totuși că nu e bine să se scape din vedere ceea ce a fost și rămîne esențial în viața lor. Iar esențialul a fost și este, în cazurile amintite, și în alte cazuri, de aceeași talie, opera, ceea ce au construit ei de-a lungul unor ani de trudă intensă, edificîndu-se totodată și pe ei înșiși, în chip impresionant și spectaculos, sau mai mocnit, cumva, mai pe îndelete, după cum a fost firea și felul de a fi ale fiecăruia.

Moralitatea vieții lor, credințele care i-au ținut în picioare, idealurile care i-au însuflețit, dorințele lor de mai bine sînt liantul care dă tărie faptei săvîrșite de ei, asigurîndu-i perenitatea.

Decurge de aici o anumită concluzie, decurg mai multe, de fapt, fiindcă nu poate fi mare scriitor un om mărunt și meschin, un încarnat al invidiei, semnul principal al înzestrării fiind generozitatea — generozitatea dăruirii, mai întîi, subordonarea întregii vieți, a întregii puteri de muncă, indiferent de bine și de avantaje, unui singur și nobil scop: sporirea tezaurului cultural al poporului care te-a vădit; generozitatea ca deschidere față de tot ce-i

Scanned with CamScanner

valoare, deoarece de un om încarnat şi sec nu se lipeşte nimic, neputîndu-se deci să se producă nici un fel de stimulare, pe nicăieri ; generozitatea ca încredere şi sprijin faţă de cei între care trăieşti şi lucrezi, împreună cu care nu poţi realiza o unitate reală decît prin scris, prin ceea ce săvîrşeşti împreună cu ei, cei ce nu săvîrşesc nimic, demolatorii de meserie, realizînd un alt fel de unitate, subminatorie, neconstructivă, amorală, aşadar.

Morală nu poate exista decît acolo unde se săvîrşeşte cu adevărat ceva, imoralitatea fiind sora de suflet a impostorii.

Morala, aş mai spune eu, nu poate exista decît prin ducerea la capătul izbînzii a angajării pe care ţi-ai asumat-o.

Scanned with CamScanner

Noi n-am susţinut niciodată că am fi cei dintîi din lume. N-am pretins, nici măcar în treacăt, cum că am fi deţinătorii tuturor invenţiilor, ai celor mai de seamă înnoiri şi priorităţi. Am avut însă destui inventatori şi innoitori. Nu voi înşira nume de savanţi sau de artişti, sau de bărbaţi politici de rang european, care au contribuit, în epoci diferite, la primenirea şi îmbogăţirea lumii. Voi spune însă, fără a deveni patetic, că geniul acestui popor a fost şi continuă să fie o realitate, ţîşnind de cîteva ori pînă la stele, luminînd de multe ori orizontul, fiind sau nefiind întotdeauna recunoscut ca atare. Dar asta aproape că nu mai contează — recunoaşterea — cu toată că nedreptatea rămîne nedreptate, indiferent pe cine şi ce vizează, un om sau o colectivitate întreagă, consecinţele căzînd în cele din urmă peste toţi, chiar şi peste cei ce au săvîrşit nedreptatea respectivă.

* * *

Noi n-am zis niciodată că sîntem un popor superior altora, n-am pretins că sîntem cei mai buni şi cei mai omenoşi din lume. Am fost însă de multe ori, în momente esenţiale, buni şi omenoşi. Au existat şi în pădurea noastră uscături şi buturugi, cum există în orice pădure. Fruntea însă, fruntea pădurii româneşti şi aureola specifică a firii noastre au fost dintotdeauna omenoase şi luminoase. Omul de rînd de aici, poporul însuşi a fost omenos şi bun, cum

Scanned with CamScanner

s-a întîmplat, să zicem, în timpul celui de-al doilea război mondial, cum s-a întîmplat şi în alte multe împrejurări de-a lungul a două milenii, cum se întîmplă şi astăzi, cum se cuvine să se întîmple şi mîine, omenia şi bunătatea, înclinaţia către bine şi frumos, situarea consecventă pe o linie de apărare a dreptăţii şi a libertăţii fiind moştenirile noastre cele mai de preţ.

* * *

Noi n-am vrut niciodată ceea ce nu ni s-a cuvenit ; n-am pregătit invazii, n-am copt agresiuni. Şi asta nu pentru că am fi, cum ziceam, mai buni decît alţii, ci pentru că nu am fost roşi de complexul neaderenţei, nici de complexul născător de tensiuni al aroganţei, fiind legaţi, dimpotrivă, de pămîntul pe care ne-am născut, ştiind bine de tot că sîntem vechi, dar nu şi bătrîni, dreptatea şi adevărul fiind şi rămînînd, din veac în veac, pavăzele noastre cele mai tari. De aceea nu ne-am uitat urît la moşia vecinilor, de aceea nu le-am uzurpat drepturile, pentru că am fost nevoiţi noi înşine să ni le apărăm de nenumărate ori pe ale noastre, cu preţul vieţii nu o dată, cei mai seamă eroi ai neamului nostru fiind nişte jertfitori ai măreţiei.

* * *

Noi ne-am iubit şi ne iubim cu ardoare patria. Am iubit-o chiar şi atunci cînd ea nu exista întreagă decît în gîndul nostru, o iubim şi astăzi cînd ea există şi creşte prin efortul nostru, al tuturor. Fără a urî însă pe nimeni, lucru pe care unii nu au vrut sau nu au putut să-l înţeleagă, confundînd iubirea cu ura. Alţii au crezut şi mai cred că patriotismul duce inevitabil către exaltare, către demagogie, către „dreapta", ceea ce e mai mult decît o eroare, e o aberaţie. Luarea în derîdere a celor mai nobile simţăminte, ironia şi zeflemeaua, spun „teoreticienii" de acest fel, au fost întotdeauna progresiste, au fost „de stînga", de parcă marii noştri dăruiţi, împătimiţii elibe-

Scanned with CamScanner

rării și afirmării în lume a poporului român — un Bălcescu, un Eminescu, un Pârvan, un Iorga — ar fi fost niște conservatori înrăiți, în vreme ce alții, spirite subțiri, dar minore, ar fi fost niște mari și adevărați luptători pentru mai bine, ceea ce nici nu e posibil, ceea ce nu s-a întîmplat niciodată, nicăieri în lume.

* * *

Noi am iubit întotdeauna ceea ce merita să fie iubit, batjocorind în același timp ceea ce era vrednic să fie batjocorit, cunoscînd deci puterea vitriolantă a ironiei, prețuind nuanța și subtilitatea. Fără a fi însă simpli cîrcotași, fără a cleveti mereu, fără a lua totul în zeflemea, fără a confunda binele cu răul, fără a fi cinici, cum au fost și sînt clevetitorii de meserie, ironiștii de duzină, „revoluționarii de cafenea".

* * *

Noi am așteptat dintotdeauna primăvara cu bucurie, cu un spor nelămurit de speranță, cum am așteptat-o și pe cea de acum, cum o vom aștepta și pe cea care ne va lumina frunțile peste un an de zile, cum vom aștepta și mileniul de care ne apropiem. Asta pentru că noi am iubit dintotdeauna ceea ce merita să fie iubit — viața și pacea —, urînd ceea ce trebuie să fie urît : agresiunea și dezordinea împilărilor, pentru că noi am dorit și dorim tuturor popoarelor ceea ce ne-am dorit nouă înșine : libertate și pace, liniște și fericire, emblemele primăverii fiind emblemele noastre de suflet, eșarfa albastră a speranței desfășurîndu-se din ce în ce mai larg peste țară, în fiecare an, la începutul fiecărui secol nou.

Scanned with CamScanner

I

Casa în care calc acum, cu o emoţie despre care nu vreau să spun nimic, fiindcă emoţiile nu se discută, se trăiesc — e o casă simplă şi modestă cum au fost toate casele ţărăneşti, cum au fost mai toate casele în care s-au născut oamenii de seamă ai acestui pămînt — casa lui Tudor, casa lui Iancu, casa lui Coşbuc, casa lui Rebreanu, şi chiar a lui Eminescu, — cum au fost şi sînt toate monumentele noastre, mînăstirile şi celelalte zidiri istorice. Pentru că măreţia spiritului român nu a fost dată de proporţii, — nici ele n-au lipsit din ceea ce am edificat pînă acum, nu lipsesc din ceea ce edificăm în prezent — ci de puterea fără seamăn de mare a aspiraţiei, de patosul ascuns în lucruri şi în fapte, de o temeritate nebănuită, pe cît de profundă, pe atît de puternică.

Casa aceasta, casă simplă, de ţară, o casă oarecare, dintr-un sat oarecare, e acoperită cu şindrilă măruntă şi deasă, are un pridvor în care ajungi după ce urci cîteva trepte, o tindă în care se intră din pridvor, o odaie, în dreapta spre drum, în care se şi locuia (ca şi la noi, ca şi în atîtea şi atîtea alte case ţărăneşti, în care se trăia la grămadă, mai ales iarna, cînd erau aduşi şi viţeii în casă, nemaivorbind de miei, a căror prezenţă nici nu era stînjenitoare) ; o altă odaie, din stînga tinzii, dă spre grădină (spre grădina de altădată), fiind utilizată pe vremuri ca magazie. Ferestrele casei nu sînt prea înalte, iar pereţii nu par prea groşi. Totul e fragil şi uşor, fiindcă aici, în toată zona aceasta subcarpatică, se construia altfel decît se construia pe la noi, lăsîndu-se pridvorul şi prispa în seama

Scanned with CamScanner

luminii, aşezarea însăşi a casei vizînd lărgimea şi lumina, cum se poate vedea dealtfel în tablourile pictorilor care şi-au muiat penelul în lumina ce venea mereu dinspre munţi, ducîndu-se în jos, către Dunăre, să-şi adape setea şi să-i mîngîie Dunării valul.

Locul în care este aşezată casa este drept şi neted, dar grădina dă spre o dîlmă abruptă, care e răscolită acum de screpere sau de tractoare, pentru terasări sau pentru realizarea altor lucrări de îmbunătăţire a solului.

Spre drum se află un nuc mare şi bătrîn, — „de aproape o sută de ani", cum ne spune cineva.

II

Din această casă, în care trebuie să fi fost multă sărăcie (mai multă decît la noi sau în alte case de oameni lipsiţi, cu pămînt puţin şi cu foarte mulţi copii), o sărăcie grea şi aspră, dură, din care nu se putea să nu ţîşnească sămînţa de foc a nemulţumirii, — a plecat cîndva un copil de numai unsprezece ani. A plecat să înveţe o meserie, a plecat să cucerească lumea, să o înfrunte şi să o îngenuncheze, să răzbune în felul acesta pe ai săi, să plătească pentru umilinţele în faţa cărora a fost nevoit să deschidă ochii de la cea mai fragedă vîrstă. Nu era nimic nou în asta, aşa plecau de acasă toţi copiii de ţăran, cu acest gînd temerar ieşeau ei în lume, fiind hotărîţi, ca în poveste, să treacă prin codrii tuturor vrăjmăşiilor, să ajungă pe tărîmul fericirii, — pe tărîmul *tinereţii fără bătrîneţe* — şi să se întoarne apoi acasă izbînditori şi mîndri. Unii reuşeau să facă asta, se înturnau biruitori la obîrşii, după ce deveniseră celebrităţi ale ştiinţei şi ale culturii, alţii, care reuşiseră să pătrundă în rîndul îmbuibaţilor, se întorceau să le sfideze şi să le ofenseze cu averile lor şi cu lipsa lor totală de simţ şi de măsură, iar alţii, cei mai mulţi, se pier-

Scanned with CamScanner

deau în valurile aspre ale vremurilor acelora, sau se realizau altfel, înfruntînd valurile acelea, devenind proletari și luptători.

III

Nimeni nu știa atunci, în 1929, ce se va alege din copilul acela neliniștit și dîrz. Nici el n-o știa. Ceea ce știa, ceea ce simțea cu întreaga lui ființă, era că lucrurile nu stăteau bine în țară. Umilințele de care fugise îi ieșeau și aici înainte, sub alte înfățișări, iar nedreptatea pe care o urîse și o ura atît de mult umbla slobodă pe uliți, ca o lupoaică turbată. Puiul acela de țăran ar fi vrut uneori să pună mîna pe paloșul fermecat, ca în poveste, și să facă dreptate tuturor obiditilor, celor de aici și celor de acasă, să le dea pîine și pămînt. Dar viața nu-i o poveste, viața de atunci cu atît mai mult. În vîrful piramidei care stătea pe țară, ca un obroc, se afla un rege, în jurul tronului se foia vechea și noua camarilă, pe treptele „templului" mișunau samsarii aurului, înălțîndu-se sau căzînd, cunoscînd și ei izbînzi sau înfrîngeri, în afara vieții de zi cu zi a poporului. În țară existau nenumărate partide politice, unele vechi și cu un renume care începea să îmbătrînească, altele noi și fără nici un renume, simple grupări pasagere, din desfacerea cărora se nășteau alte grupări, tot atît de pasagere. În țară mai exista, e adevărat, un partid — partidul comunist — care era nevoit să lucreze în *subteranele libertății*, fiind interzis. Exista o întreagă mișcare muncitorească, din partea căreia venea speranță și îndemn. Răspunzînd acestui îndemn, trecînd de partea speranței, care se numea atunci luptă, copilul din Scornicești a intrat pe făgașul unei noi și riscante activități, a intrat pe făgașul care avea să-l ducă pe culmile cele mai înalte ale izbînzii. La cincisprezece ani el este arestat pentru prima dată, iar la șaisprezece ani este trimis „din post în post" și din jandarm în jandarm spre

Scanned with CamScanner

satul din care plecase cu atît de multe visuri, unde se întorcea acum umilit şi schingiuit, de unde avea să plece din nou, împins de aceleaşi îndemnuri, chemat de lupta al cărei gust abia îl prinsese.

IV

Nici mai tîrziu nu se ştia ce se va întîmpla cu tînărul acela nesupus şi bătăios, a cărui activitate intensă îl făcuse cunoscut, atît în rîndurile tovarăşilor săi de luptă, cît şi în rîndurile opresorilor, cum o atestă diverse documente ale vremii. *Istoria,* însă, avea grijă să-şi pregătească din timp *varianta optimă,* fiindcă istoria a avut acest obicei, de a lucra pe dedesubt, de a lăsa adîncurilor ceea ce le aparţine, deşi nu e oarbă şi nici perfidă nu-i. *Istoria* e soră bună cu dialectica şi-i ajută pe cei ce ştiu, la rîndu-le, să o ajute, cu ceilalţi fiind nemiloasă, într-adevăr, duşmanii ei principali fiind clasele conservatoare, clasele şi grupurile sociale care şi-au atins scopurile, înnămolindu-se singure în avuţii şi în abjecţii, fără a simţi cum se adună pe dedesubt, pe sub palatele lor şi pe sub superbele lor vile, apele freatice ale înnoirilor. Vremea era atunci aspră şi hotărîtoare, era o vreme a luptei, dar şi a marilor clarificări. De o parte era, e adevărat, duşmanul de clasă, fascismul şi reacţionarismul, împotriva cărora trebuia luptat pe viaţă şi pe moarte. De cealaltă parte însă, în interior, aproape de tot de multe ori, mai exista un adversar tot atît de periculos, indiferent ce hlamidă *purta,* — hlamida de purpură a *dogmei* sau mantia imperială a disciplinei necondiţionate, armura incasabilă a fanatismului sau pelerina multicoloră a papagalicismului. Mulţi aveau să scape teferi din înfruntarea cu fascismul, care n-a fost o joacă, e clar, căzînd apoi în ambuscadele închistărilor, pierzîndu-se definitiv unii dintre ei, sau trăind inerţial dacă nu, ceea ce e tot o pierdere de sine. Acesta avea să fie, de fapt, examenul cel mai greu,

Scanned with CamScanner

pentru cîteva promoţii de revoluţionari, dreptatea fiind, cum avea să o demonstreze însăşi viaţa, de partea celor care au depăşit şi aceste dificultăţi, regăsindu-se pe ei înşişi, regăsindu-şi ţara şi poporul, înviorîndu-şi şi împrospătîndu-şi gîndirea şi simţirea. Nici nu mai e nevoie să se spună că între bărbaţii care au trecut cu bine şi acest prag se afla şi tînărul, dar pe deplin maturizatul Nicolae Ceauşescu, comunistul neînduplecat şi lucid, a cărui privire vulturească se îndrepta încă de pe-atunci către un viitor care avea să-i aparţină.

V

În primii ani de după eliberare, comunistul Nicolae Ceauşescu a activat în diferite sectoare, a îndeplinit, cum se zice, diverse sarcini de partid. A lucrat mult în afară, dar a lucrat şi înăuntru, mai mult decît o făcuse pînă atunci, desăvîrşindu-şi propria-i personalitate, definindu-se din ce în ce mai limpede şi mai plenar. El şi-a întemeiat mai întîi o familie, dovedind astfel temeinicia tuturor lucrurilor pe care le făcea, fiindcă un om fără familie e numai pe jumătate om. A învăţat totodată, înţelegînd, cu mult înaintea altora, că dezvoltarea orînduirii socialiste va cere din ce în ce mai multă competenţă, simpla înşiruire de lozinci neputînd duce prea departe. E de admis la acest capitol, al formării şi al autodefinirii, existenţa inevitabilă a unor greutăţi, subiective sau obiective. Prozatorul care am fost şi încerc să fiu nu poate să nu se gîndească la piedicile pe care le-a învins acest om în perioada grea, dar şi frumoasă a deplinei şi definitivei sale clarificări, la întrebările pe care şi le-a pus de-a lungul acestei perioade. Bineînţeles că întrebările acestea nu au sunat în gol, au ţîşnit, dimpotrivă, dintr-o activitate permanentă, au jalonat un drum şi au definit o ascensiune, — una din cele mai semnificative ascensiuni din

Scanned with CamScanner

epoca noastră, deloc săracă în răsturnări și în schimbări. Cînd spun asta nici nu mă gîndesc la funcții și la ranguri, fiindcă nu întotdeauna funcția și rangul sfințesc o ascensiune morală, o adevărată și dreaptă afirmare. Mă gîndesc, din contră, la OM, mă gîndesc la bărbatul politic din ce în ce mai cunoscut, care n-a uitat însă de ai săi. Mă gîndesc totodată, cu un respect pe care nu-l voi schimba nicicînd, pentru nimic în lume, în simplă și deșartă adulare, la c o n d u c ă t o r u l care a avut o încredere desăvîrșită în destinul căruia îi era hărăzit, în steaua sa proprie și în steaua țării sale, acționînd ca atare atunci cînd i-a venit ora, dînd deodată alt curs tuturor lucrurilor, mai ferm și mai cuprinzător.

VI

În anul 1965, cînd a fost ales în fruntea partidului, în rîndurile căruia activa din fragedă tinerețe, fiul Scorniceștiului avea patruzeci și șapte de ani. Era în floarea vîrstei, cum se spune, împrejurare determinantă, care îl făcea de la început, în chip firesc, prieten al *ideii* și dușman al *dogmei*, opțiunea aceasta fiind în cele din urmă a noastră a tuturor. Nu voi transforma anul amintit mai înainte — 1965 — într-o nouă piatră de hotar, fiindcă *istoria* nu poate fi segmentată în perioade nici măcar de propria sa evoluție, trecutul însuși sărindu-ne de multe ori înainte, în întruchipări neașteptate. Voi releva însă, ca pe un fapt pozitiv, demn de toată lauda, cu semnificații majore, suflul nou de nouă și profundă înnoire, adus în viața întregii țări de Congresul al IX-lea al partidului. Acest suflu a fost perpetuat și adîncit de congresele următoare și de conferințele naționale ale partidului, a fost continuat și concretizat de vizitele de lucru ale secretarului general, de nenumăratele sale întîlniri cu oameni ai muncii din cele mai diferite sectoare de activitate. Factorul determinant al înnoirilor acestora a fost și continuă

Scanned with CamScanner

să fie omul politic Ceaușescu, c o n d u c ă t o r u l încercat și cutezător, a cărui afirmare corespunde cu afirmarea însăși a țării noastre pe un plan politic foarte larg, al cărui drum capătă valoare de simbol, pentru ceea ce am fost și sîntem noi, pentru ceea ce vom fi.

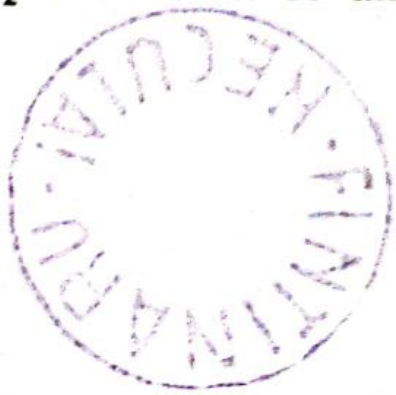

VII

La Scorniceşti, în satul din care a plecat cîndva un copil de numai unsprezece ani, există, în şcoala în care a învăţat acest copil, un „punct documentar", un mic muzeu, de fapt. În acest muzeu sînt expuse diverse mărturii istorice, legate de viaţa şi lupta poporului, începînd cu cele mai vechi timpuri. Una din mărturiile legate direct de prezent redă, semnificativ de fidel, o întîlnire a preşedintelui Nicolae Ceauşescu cu chiar consătenii lui. Copilul de altădată, băieţandrul acela mînios şi neliniştit, e acum un bărbat distins şi cărunt, al cărui costum alb şi simplu subliniază şi mai mult această distincţie firească. Emoţia e mare de amîndouă părţile, dar omul de stat, experimentat şi umblat, se stăpîneşte. El e bucuros şi mîndru că s-a întors între ai săi, dar nu are nimic arogant în felul de a se comporta, — în privirea şi în felul cum întinde mîna unei femei bătrîne. Ea, la rîndu-i, stă cu mîna întinsă, dar parcă ar mai şovăi puţin. Scena e urmărită cu coada ochiului de un bătrîn care rîde şi aplaudă, totul fiind smuls dintr-o vreme luminoasă şi văratică, prevestitoare de rod. Şi iată că povestea s-a întors la obîrşii, viaţa s-a întors la izvoare — s-a întors şi se întoarce mereu ! — să capete noi şi anteice puteri.

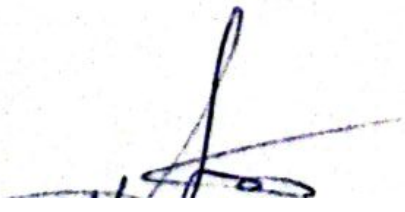

Scanned with CamScanner

CUPRINS

— Activistul de partid 5
— Concordanţa necesară 10
— Literatura şi istoria 13
— Lecţia lui Cehov 18
— Izvoarele din Maramureş . . 21
— Tîrtoabă 24
— Despre curaj 26
— Rinocerii acestui sfîrşit de veac . 33
— Răboj de primăvară 38
— E bine ! 41
— Fabulă contemporană 43
— Acasă 46
— Gînduri despre Sadoveanu . . . 50
— A te spăla pe mîini 54
— Sensul libertăţii 57
— Nedumeriri 60
— Vis de februarie 68
— Căţeaua 70
— Determinări 73
— Această ţară de dor şi de suflet . 75
— Neovechilismul 79
— Patriotismul, o necesitate vitală . 86
— Rolul partidului 93
— Răstălmăcire după răstălmăcire . 98
— Despre roman 119
— Îndreptăţiri 133
— Destinul lui Horea 135
— Adevărul şi ficţiunea „Istoriei literare“ 138

Scanned with CamScanner

— Din mers 150
— Vocaţia constructivă 153
— Transilvania — toamna 161
— Testamentul sadovenian 164
— Odată cu Ţara 168
— Floarea hărniciei 172
— Nostalgia obiectivităţii 175
— Stîlp de lumină 179
— Starea de concurenţă 182
— În aşteptare 185
— O singură iubire 204
— Mărunţitorii de idei 207
— Despre unitate 210
— Dăinuirea unui sat 213
— Necesităţi şi perspective . . . 215
— Istoria — ca un fluviu de lumină . 221
— Trepăduşul ideologic 225
— Menirea scriitorului 230
— Caracatiţa 233
— Fără întoarcere 236
— Radiografia intoleranţei . . . 238
— Un subiect uitat 248
— Parvenitismul cordial 253
— Licheaua roşie 256
— Apoteoză 258
— Cîteva întrebări 260
— Căruţele oamenilor 263
— Vaca lui nea Dumitru 265
— Un singur răspuns 269
— Scriitorul şi opera 271
— Noi 274
— Un om pentru contemporaneitate 277

Scanned with CamScanner